

เสวนาของสาขาทัศนศิลป์ 2 ครั้งมีการกล่าวถึงบทบาทของภัณฑารักษ์ไว้อย่างน่าสนใจ โดยเฉพาะประเด็นเรื่องการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่และงานศิลปะว่าเหมาะสมเพียงใดในการเสวนานิทรรศการชื่อ“ที่นี่+ตอนนั้น” บริเวณถนนไมตรีจิตต์ นักวิจารณ์ที่ร่วมเสวนานิทรรศการครั้งนั้นหลายคนแสดงความเห็นว่า ภัณฑารักษ์ซึ่งเป็นชาวต่างประเทศอาจไม่ได้ศึกษาประวัติศาสตร์ของพื้นที่สำหรับจัดนิทรรศการมาก่อนล่วงหน้า งานศิลปะจึงไม่สามารถสนองโจทย์เรื่องการ“นำศิลปะเข้าสู่ชุมชน”ได้อย่างเต็มที่แม้ว่าการใช้พื้นที่ของชุมชนเมืองในครั้งนั้นจะเป็นนวัตกรรมที่น่าสนใจก็ตาม

นอกจากนี้ ในการเสวนานิทรรศการเรื่อง “ตายก่อนดับ การกลับมาของมณฑิยา บุญมา” มีการแสดงความเห็นเรื่องบทบาทหน้าที่ของภัณฑารักษ์ว่าควรมีแค่ไหน กรณีการสร้างผลงานของมณฑิยา(เสียชีวิตแล้ว)ขึ้นใหม่จากงานต้นแบบหรือภาพร่าง ซึ่งในฐานะนักวิจารณ์ประเด็นนี้นับได้ว่าเป็นประเด็นสำคัญที่จะต้องชี้ให้ผู้ชมรับรู้ โดยทำให้กลายเป็นประเด็นสาธารณะ ถึงแม้นักวิจารณ์อาจจะไม่สามารถตัดสินได้ว่าสิ่งที่สร้างใหม่นั้นดีหรือไม่ดี แต่ข้อมูลที่เป็นกิจสาธารณะย่อมเป็นประโยชน์ต่อผู้ชมงานสำหรับชื่นชมศิลปะรวมทั้งประเมินค่าด้วย

- 5.1.8 ผลกระทบต่อผู้สร้าง เป็นที่น่าเสียดายว่า การสร้างผลกระทบต่อผู้สร้าง จากกิจกรรมที่สาขาทัศนศิลป์ได้ดำเนินการ โดยเฉพาะการเสวนาการวิจารณ์นิทรรศการยังไม่มี ความชัดเจนนัก กิจกรรมการเสวนาแต่ละครั้งโครงการไม่ได้เชิญศิลปินเข้าร่วมฯ และตัวศิลปินก็เลี่ยงเข้าร่วมเสวนาตามมารยาทด้วย ดังนั้นการสร้างผลกระทบต่อผู้สร้างด้วยกิจกรรมมุขปาฐะเหล่านี้คงไม่สามารถเกิดขึ้นได้ เพราะเป็นเพียงการพูดคุยในกลุ่ม ย่อมไม่ได้ยินถึงหูศิลปิน

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยคิดว่า การวิจารณ์ในรูปวัฒนธรรมลายลักษณ์น่าจะส่งผลกระทบแก่ศิลปินได้ เนื่องจากเป็นงานวิจารณ์ที่อยู่ภายใต้สื่อที่เผยแพร่กว้างขวางและคงอยู่ได้เป็นเวลานาน ถึงแม้ผลการวิจัยการรับการวิจารณ์ จะบ่งชี้ว่ามีการรับงานวิจารณ์น้อยมากในกลุ่มศิลปินผู้สร้างก็ตาม ประเด็นนี้จึงน่าจะทำการศึกษาต่อว่า การวิจารณ์ลายลักษณ์ที่สามารถสร้างผลกระทบต่อศิลปินผู้สร้างได้นั้น น่าจะเป็นการวิจารณ์ในลักษณะไหน

ภาค 2”. ปีที่ 1 ฉบับที่ 3 เมษายน-มิถุนายน 2546) เช่นกรณีข้อ 5.1.6.3 ที่ภัณฑารักษนิทรรศการ “อัตลักษณ์ปะทะโลกาภิวัตน์” มีเกณฑ์การคัดเลือกผลงานของศิลปินสำหรับนิทรรศการครั้งนั้นว่า จะต้องมียุคค่าทางศิลปะมากกว่าความถูกต้องทางการเมือง โดยที่ผู้ประเมินคุณค่าเหล่านั้น ก็คือตัวภัณฑารักษ์นั่นเอง

5.1.9 สื่อ ประเด็นเรื่องบทบาทของสื่อเป็นปัญหาที่ใหญ่เกินตัวของโครงการวิจัย ผลการวิจัยในภาคแรกก็ได้ชี้ให้เห็นว่า กลไกที่สำคัญของวัฒนธรรมลายลักษณ์ก็คือ สื่อ โดยเฉพาะสื่อสิ่งพิมพ์ แต่สื่อก็ไม่ได้เอื้อให้วัฒนธรรมดังกล่าวขยายขอบเขตไปได้มากนัก โครงการภาค 2 ได้พบปัญหาในลักษณะเดียวกันคือ สื่อส่วนใหญ่ดำเนินอยู่ภายใต้ระบบทุนนิยมซึ่งคำนึงถึงตลาดและผลกำไรเป็นสำคัญ และการวิจารณ์สาขาทัศนศิลป์ก็จัดอยู่ในกลุ่มที่ไม่สร้างผลกำไรได้ อันเกิดจากสังคมไม่ใคร่ให้ความสนใจทั้งตัวผลงานและบทวิจารณ์ด้วย

ดังนั้น ผู้วิจัยคิดว่าบทบาทของภาครัฐอาจช่วยได้ในกรณีนี้ เพื่อสนับสนุนการสร้างสื่อทางเลือกขึ้นมาและตีพิมพ์งานวิจารณ์ที่มีคุณค่าโดยไม่หวังผลกำไรจากการจำหน่าย นอกจากนี้นักวิจารณ์ทัศนศิลป์อาจจะต้องพยายามปรับการวิจารณ์ทัศนศิลป์ให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจของมหาชนส่วนใหญ่ด้วย

5.2 กิจกรรมกลุ่มที่ 2 การเขียนบทวิจารณ์โดยผู้วิจัยและสนับสนุนเครือข่ายให้เขียนบทวิจารณ์

สาขาทัศนศิลป์โดยผู้วิจัยได้เขียนบทวิจารณ์และสนับสนุนเครือข่ายและผู้สนใจของโครงการฯ สร้างงานวิจารณ์เพื่อนำไปตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์และวารสาร โดยช่วงระยะเวลา 3 ปี มีบทวิจารณ์ทัศนศิลป์ตีพิมพ์เผยแพร่ในนามของโครงการฯแล้วจำนวน 21 บทความ(รายงานถึงเดือน พฤษภาคม 2548) จากหนังสือพิมพ์กรุงเทพมหานครกิจ “จุดประกาย” นิตยสารขวัญเรือนและจุลสารของโครงการฯ

การมีพื้นที่นำเสนอบทวิจารณ์ในนามของโครงการฯในนิตยสารรายปักษ์และหนังสือพิมพ์รายวัน ทำให้วัตถุประสงค์การทำให้การวิจารณ์ทัศนศิลป์เป็นกิจสาธารณะ และพัฒนาความสามารถในการวิจารณ์แก่ผู้สนใจ ประสบผลสำเร็จได้อย่างเป็นรูปธรรม ถึงแม้จำนวนคนที่ส่งบทวิจารณ์มาให้พิจารณาจะมีจำนวนน้อย แต่บุคคลเหล่านี้ก็นับได้ว่ามีความมุ่งมั่นต่อกิจแห่งการวิจารณ์ซึ่งน่าจะสามารถพัฒนาเป็นนักวิจารณ์ที่มีคุณภาพต่อไปได้ในอนาคต เครือข่ายของโครงการฯที่เข้าร่วมเสวนาสาขาศิลปะบ่อยครั้ง สามารถพัฒนาการเขียนงานวิจารณ์ในระบบลายลักษณ์ได้ โดยมีบทวิจารณ์จำนวนหนึ่งได้รับการตีพิมพ์ในนิตยสารขวัญเรือน ซึ่งประเด็นนี้นับว่าเป็นความสำเร็จของระบบ “การจัดการความรู้”⁹ ของโครงการด้วย

⁹ ความหมายของ “การจัดการความรู้”เป็นข้อเสนอของ นพ.วิจารณ์ พานิช เกี่ยวกับการวิจัยสายมนุษยศาสตร์ ทั้งนี้ มีหลักการที่สำคัญได้แก่ การจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการแปรข้อมูล(data)สู่ข้อสนเทศ(information) สู่ความรู้(knowledge)สู่การปฏิบัติการ(action) ไปจนถึงสู่ระดับของปัญญา(wisdom) คุณค่า ความดี และความงาม ซึ่ง น.พ. วิจารณ์ได้แสดงความเห็นว่า วิธีวิจัยของโครงการฯ เป็นความรู้ที่เชื่อมโยงกับการปฏิบัติ ทั้ง

นักวิจารณ์ที่ส่งบทวิจารณ์ให้โครงการขพิจารณาในรอบ 3 ปี มีจำนวนทั้งสิ้น 5 คน ได้แก่ วันทนี ศิริพัฒนานันทกุล ธนาวิ โชติประดิษฐ์ สิทธิเดช โรหิตะสุขเด่นพงษ์ วงศาโรจน์ สุชาติ ทองสีมา(ผู้วิจัยการรับฯ) นอกจากนั้นเป็นบทวิจารณ์ของนักวิจัยสาขาทัศนศิลป์ คือ ทักษิณา พิพิษฐกุลและมนัส เหมาะสม ซึ่งบทวิจารณ์ทั้ง 21 บทเหล่านี้ มีรูปแบบการวิจารณ์ที่แตกต่างกันไปตามประสบการณ์และภูมิหลังของนักวิจารณ์แต่ละคน เป็นที่น่าสังเกตอย่างยิ่งว่า นักวิจารณ์เหล่านี้จัดได้ว่าเป็นกลุ่มคน “รุ่นใหม่” ในวงการทัศนศิลป์ บทวิจารณ์ที่ส่งให้โครงการพิจารณาส่วนใหญ่จึงเป็นการวิจารณ์ทศการทัศนศิลป์ของศิลปินรุ่นใหม่แทบทั้งหมดเช่นกัน

ผู้วิจัยพบว่า รูปแบบการวิจารณ์และแสดงความเห็นต่อผลงานทัศนศิลป์ในบทวิจารณ์เหล่านี้มีประเด็นกว้างๆ ที่สำคัญอยู่ 4 ประเด็นด้วยกัน ดังจะได้อธิบายและยกตัวอย่างพอสังเขป ดังนี้

- 5.2.1 **กลวิธีและวัสดุทางทัศนศิลป์** เป็นประเด็นที่นักวิจารณ์ส่วนใหญ่ใช้ในการอธิบายและประเมินค่าผลงานศิลปะที่ตนเห็น เป็นที่น่าสังเกตว่า สาเหตุที่นักวิจารณ์กลุ่มนี้เลือกที่จะอธิบายเรื่องกลวิธีและวัสดุทางศิลปะในบทวิจารณ์ของตนเองนั้น เป็นเพราะส่วนใหญ่เป็นคนในสาขาทัศนศิลป์ที่มีประสบการณ์เป็น “ผู้สร้าง” งานทัศนศิลป์มาก่อน การวิจารณ์จากประเด็นเรื่องวัสดุและกลวิธีจึงเป็นเรื่องที่ถนัดและใกล้ตัวมากที่สุด เช่นกรณีบทวิจารณ์ของ อาจารย์สุชาติ ทองสีมา ที่วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างวัสดุและการสื่อความหมายในงานศิลปะสื่อประสมของ เดชา วราชน เช่นเดียวกับบทวิจารณ์ของมนัส เหมาะสม เรื่อง “60 ปีในชีวิตและผลงานของ กมล ทัศนาญชลี” ที่ได้วิเคราะห์ในประเด็นดังกล่าวเช่นเดียวกัน
- 5.2.2 **การเปรียบเทียบกับประสบการณ์** ในที่นี้นักวิจารณ์ได้ใช้การเปรียบเทียบทั้งประสบการณ์ “ภายนอก” ที่รับจากตะวันตก และประสบการณ์ “ภายใน” ที่เกิดขึ้นภายในประเทศไทยเอง ผู้วิจัยพบว่าประสบการณ์ภายนอกนั้น ส่วนใหญ่เป็นการรับมาในชั้นทุติยภูมิ เช่นจากหนังสือหรือตำราทางประวัติศาสตร์ศิลป์ นักวิจารณ์ที่มีประสบการณ์การสูง จะสามารถใช้ประสบการณ์ที่เกิดขึ้นภายใน

เชื่อมโยงกับกลุ่มผู้ปฏิบัติเช่น ศิลปิน หรือกลุ่มนักวิจารณ์(ดู : วิจารณ์ พานิช “การวิจารณ์กับการจัดการความรู้” ในจดหมายข่าว ถักทอสายใยแห่งความรู้ ก.ค.-ส.ค. 2547 : หน้า 3) ทั้งนี้ ในการสร้างประสบการณ์การวิจารณ์รูปขปาฐะจากการเสวนาการวิจารณ์สาขาทัศนศิลป์ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการสร้างงานวิจารณ์ให้เป็นกิจสาธารณะและสนับสนุนการสร้างงานวิจารณ์ลายลักษณ์นั้น ได้ทำให้ “ขาประจำ” การเสวนา อย่าง สิทธิเดช โรหิตะสุข มีพัฒนาการด้านการแสดงความเห็น และการเขียนวิจารณ์ทัศนศิลป์ มีบทวิจารณ์ทัศนศิลป์จำนวนหนึ่งได้รับพิจารณาตีพิมพ์ในนิตยสารขวัญเรือน ซึ่งนับว่าเป็นผลสำเร็จที่เป็นรูปธรรมที่สุดของ “การจัดการความรู้” ของสาขาทัศนศิลป์

อธิบายเปรียบเทียบระหว่างนิทรรศการที่มีลักษณะใกล้เคียงกันและชี้ให้เห็นถึงข้อดีข้อด้อยด้วย เช่นในบทวิจารณ์ของ เด่นพงษ์ วงศาโรจน์ ชื่อ “จิตวิญญาณกับงานทัศนศิลป์” ที่ได้เปรียบเทียบนิทรรศการชื่อ “พื้นที่จิตวิญญาณตะวันออก” ของจตุรงค์ หิรัญกาญจน์ และวัชร ประยูรคำกับนิทรรศการชื่อ “จิตวิญญาณแห่งเอเชีย” ของวิบูลย์ ลี้สุวรรณ

- 5.2.3 การวิจารณ์งานทัศนศิลป์ภายใต้บริบทสังคมและการเมืองไทยและเชื่อมโยงกับศิลปะร่วมสมัย ในประเด็นนี้ นักวิจารณ์จำเป็นต้องมีความรู้ที่กว้างขวาง และสามารถอธิบายเชื่อมโยงผลงานทัศนศิลป์ที่ตนกล่าวถึงกับวงการศิลปะโดยรวม ไปจนกระทั่งการเชื่อมโยงสู่ประเด็นทางสังคมและการเมืองต่อไปได้ ดังเช่นคำอธิบายเรื่อง ความเคลื่อนไหวของวงการทัศนศิลป์ร่วมสมัย ในบทวิจารณ์ของ เด่นพงษ์ วงศาโรจน์ ชื่อ “วาดเล่น With เอเลี่ยน” ที่กล่าวว่า “ศิลปินรุ่นใหม่จำเป็นต้องเรียนรู้เรื่องระบบการตลาดด้วย” และในบทวิจารณ์ชื่อ “จิตวิญญาณกับงานทัศนศิลป์” ก็ได้วิเคราะห์ประเด็นเรื่องการสร้างอัตลักษณ์ของศิลปินในภูมิภาคเอเชียที่มีผลมาจากการต่อต้านการไหลบ่าของวัฒนธรรมตะวันตก ส่วนบทความของสิทธิเดช เรื่อง “In Strange Land” ก็ได้วิเคราะห์สัญลักษณ์ภาพคนไร้หูในนิทรรศการจิตรกรรมของเด่นพงษ์(ในฐานะศิลปิน) ในประเด็นทางสังคมและการเมืองว่า อาจเป็นเพราะศิลปินกำลังตกอยู่ในภาวะการบีบคั้นทางสังคมจึงวาดภาพคนไร้หู
- 5.2.4 การอธิบายผลงานทัศนศิลป์ในกรอบของศาสตร์แขนงอื่นๆ ในที่นี้ผู้วิจัยพบว่า ศาสตร์แขนงอื่นๆ ที่ว่านี้ กินขอบเขตที่กว้างขวางและไม่มีข้อจำกัดว่าศาสตร์ไหนสามารถนำมาใช้ได้หรือไม่ได้ ขึ้นอยู่กับวิธีการอธิบายความของนักวิจารณ์ เช่นการนำทฤษฎีทางจิตวิทยามาวิเคราะห์ศิลปินเพื่อจะได้อธิบายไปสู่ตัวผลงานในบทความของมนัส เหมาะสมที่อธิบายผลงานวสันต์ สิทธิเขตต์ โดยใช้ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของ ซิกมันด์ ฟรอยด์ ประกอบ

ข้อสรุปโดยสังเขปต่อรูปแบบการแสดงความเห็นในบทวิจารณ์ทั้ง 21 บท นี้ ผู้วิจัยพบว่า คุณสมบัติสำคัญของนักวิจารณ์มีอยู่ 2 ประการด้วยกันคือ 1) การมีความรู้ที่กว้างขวาง ทั้งทางทัศนศิลป์(เช่นความรู้สำหรับอธิบายเรื่องกลวิธีทางศิลปะ) และเรื่องอื่นๆ เช่น ข่าวสาร การเมือง สังคม เศรษฐกิจ หรือแม้กระทั่งความรู้ในเชิงจิตวิทยา และ 2) ความสามารถในการเขียนอธิบายความคิดของตนเอง เพื่อที่จะสามารถสื่อสารให้ผู้อ่านเข้าใจได้

5.3 กิจกรรมกลุ่มที่ 3 การสร้างหนังสือ/ตำราการวิจารณ์ทัศนศิลป์ (ดูข้อ8)

6. การวิจารณ์ในฐานะกิจสาธารณะและพลังทางปัญญาของสังคม

เมื่อพิจารณาจากธรรมชาติของการวิจารณ์สาขาทัศนศิลป์ การทำให้งานวิจารณ์เป็นกิจสาธารณะดูจะเป็นเรื่องที่ทำไต่ยาก ผลจากการวิจัยการรับการวิจารณ์ก็บ่งชี้ว่า กลุ่มผู้รับงานวิจารณ์ทัศนศิลป์อยู่ในแวดวงที่จำกัด รวมทั้งกลุ่มผู้รับงานทัศนศิลป์ก็อยู่ในแวดวงที่จำกัดเช่นเดียวกัน ดังนั้น การที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว จึงจำเป็นต้องใช้ระยะเวลาและความพยายามค่อนข้างสูงจึงจะสามารถประสบผลสำเร็จได้อย่างเป็นรูปธรรมได้

อย่างไรก็ตาม กิจกรรมที่สนองวัตถุประสงค์ ทำให้การวิจารณ์กลายเป็นกิจสาธารณะของสาขาทัศนศิลป์นั้น ได้ดำเนินการในรูปกิจกรรม 2 แบบคือ 1) การจัดสัมมนา/เสวนาการวิจารณ์นิทรรศการและตัวงานทัศนศิลป์ และ 2) การเขียนบทวิจารณ์ทัศนศิลป์โดยผู้วิจัยและสนับสนุนให้เครือข่ายเขียนบทวิจารณ์ ซึ่งกิจกรรมในรูปแบบแรกนั้น ถือได้ว่าเป็นความพยายามสร้าง “กิจสาธารณะ” แบบค่อยเป็นค่อยไป ด้วยการเริ่มต้นจากวัฒนธรรมชุมชนฯ (ดังที่โครงการภาคแรกได้เสนอแนะไว้) ซึ่งสาขาทัศนศิลป์จะได้ทำหน้าที่เป็นผู้รวบรวมความรู้ วิเคราะห์ สังเคราะห์ให้กลายเป็นหลักการแห่งการวิจารณ์ทัศนศิลป์และนำไปเผยแพร่ในรูปตำราต่อไป ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจจะเป็นนักวิจารณ์ในอนาคตภายหลังจากที่โครงการฯ เลิกดำเนินการแล้ว

กิจกรรมรูปแบบที่ 2 การเขียนบทวิจารณ์โดยผู้วิจัยและสนับสนุนให้เครือข่ายเขียนบทวิจารณ์ ซึ่งกิจกรรมนี้ถือได้ว่าประสบผลสำเร็จพอสมควร มีบทวิจารณ์ทัศนศิลป์ของโครงการฯ ได้รับการตีพิมพ์ในสื่อสิ่งพิมพ์ทั้งสิ้น 21 บทความ รวมทั้งได้เตรียมการการคัดเลือกบทความเหล่านี้มารวมเล่มกับบทวิจารณ์สาขาอื่นเพื่อตีพิมพ์เป็นหนังสืออีกครั้ง การที่บทวิจารณ์อยู่ในสื่อที่มีอายุยาวนานเช่นหนังสือพิมพ์ นิตยสารหรือหนังสือรวมบทความ น่าจะสามารถส่งผลกระทบเชิงบวกต่อการทำให้การวิจารณ์เป็น “กิจสาธารณะ” ในระยะยาวได้ แม้ว่าจะส่งผลกระทบต่อคนกลุ่มเล็กก็ตาม

7. การสร้างเครือข่ายและประชาคมการวิจารณ์

เครือข่ายและประชาคมของสาขาทัศนศิลป์ในโครงการภาค 2 นี้ ส่วนหนึ่งมาจากกลุ่มผู้สนใจและวิทยากรที่เข้าร่วมสัมมนา/เสวนา สาขาทัศนศิลป์ที่จัดขึ้นหลายครั้ง เป็นที่สังเกตว่าบางคนสามารถนับได้ว่า เป็นเครือข่าย “ขาประจำ” ด้วย ทว่า การที่โครงการไม่ได้เป็นสถาบันแห่งการวิจารณ์ที่มีอายุยืนนาน การสร้างประชาคมเล็กๆ แห่งการวิจารณ์ให้ดำเนินการต่อไปได้ด้วยตนเองนั้นย่อมเป็นไปได้ยาก หน้าที่นี้จึงน่าจะเป็นขององค์กรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องต่อไป เช่น ส่วนราชการอย่างสำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย หรือองค์กรทางทัศนศิลป์เช่นหอศิลป์ต่างๆ ในการสร้างเครือข่ายลักษณะเช่นนี้ต่อไป

นอกจากนี้ กิจกรรมการวิจารณ์สัญจรทั้ง 3 ครั้ง ยังสามารถทำให้สาขาทัศนศิลป์มีเครือข่ายในต่างจังหวัดด้วยถึงแม้จะไม่ชัดเจนเรื่องจำนวนเครือข่ายที่ติดต่อกับโครงการฯ สม่าเสมอ

ตาม แต่การส่งจุลสารของโครงการราย 3 เดือนให้กับผู้ที่เคยเข้าร่วมสัมมนาทุกครั้ง(รวมทั้งกลุ่มเครือข่ายอื่นๆ) ก็ถือได้ว่าเป็นการสร้างเครือข่ายและประชาคมในลักษณะหนึ่งเช่นเดียวกัน

8. การสร้างหนังสือ/ตำรา

การสร้างหนังสือ/ตำราการวิจารณ์สาขาทัศนศิลป์ เป็นความพยายามในการสร้างผลกระทบในระยะยาวแก่สังคม มีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อปรับทรัพยากรการวิจารณ์ให้อยู่ในรูปของหนังสือ/ตำราการวิจารณ์ทัศนศิลป์ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้สนใจในงานทัศนศิลป์ และถือเป็นรูปแบบของการให้การศึกษาแก่ประชาชนที่ไม่เป็นทางการมากนักด้วย

การดำเนินการของโครงการในส่วนของการจัดพิมพ์หนังสือ/ตำราการวิจารณ์ทัศนศิลป์ นั้น โครงการได้รับความร่วมมือจาก ดร.สายัณห์ แดงกลม จากคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร อาจารย์จักรพันธ์ วิลาสินีกุล จากคณะจิตรกรรมประติมากรรมและภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากรและอาจารย์ทักษิณา พิพิชกุล จากคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ เป็นบรรณาธิการและที่ปรึกษาการจัดทำหนังสือ/ตำราเล่มดังกล่าว ซึ่งมีการประชุมเตรียมการทั้งหมด 3 ครั้งเพื่อเตรียมการและกำหนดกรอบของบทความกว้างๆแก่ผู้เขียนคือ บทความจะต้องเสนอแนวทางในการดูงานทัศนศิลป์และสร้างความเข้าใจในแก่นของศิลปะโดยยกตัวอย่างประกอบ และควรมีความยาวไม่เกิน 15 หน้ากระดาษ A4 โดยผู้เขียนจะต้องเสนอขั้นตอนการวิจารณ์ แนวทางการวิเคราะห์ ตามความถนัดของผู้เขียนและภาพประกอบไม่เกิน 5 ภาพด้วย

ทั้งนี้ ขอบเขตของเนื้อหาของหนังสือ/ตำราเล่มนี้ ประกอบไปด้วยการวิจารณ์ทัศนศิลป์ในแขนงต่างๆ 7 กลุ่มจากผู้เชี่ยวชาญทางทัศนศิลป์ จำนวน 7 คน ได้แก่

- 1) งานทัศนศิลป์ประเภท Performance Art โดย รศ. กมล เผ่าสวัสดิ์จากคณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- 2) งานทัศนศิลป์ประเภทประติมากรรมกับสภาพแวดล้อม โดยอาจารย์ฉายนภา เลปอาจารย์ จากคณะวิจิตรศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กรมศิลปากร
- 3) งานทัศนศิลป์ประเภทจิตรกรรมโดยอาจารย์ธเนศ อ้าวสินธุ์สิริ จากคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ
- 4) งานทัศนศิลป์ประเภทออกแบบโดยอาจารย์ปิยลักษณ์ เบญจจล จากคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ
- 5) งานทัศนศิลป์ประเภทเครื่องประดับโดยอาจารย์สุภาวี ศิริณคราภรณ์ จากคณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
- 6) งานทัศนศิลป์ประเภทประติมากรรม 3 มิติโดยอาจารย์ธานี กลิ่นขจรจากคณะจิตรกรรมมหาวิทยาลัยศิลปากร

7) งานทัศนศิลป์ประเภท ศิลปะภาพพิมพ์ โดยอาจารย์จักรพันธ์ วิลาสินีกุล จากคณะจิตรกรรมฯ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ความคืบหน้าขณะนี้ ต้นฉบับของหนังสือ/ตำราการวิจารณ์ทัศนศิลป์มีการปรับปรุงแก้ไขแล้วจาก ดร.สายนธ์ แดงกลม และอาจารย์จักรพันธ์ วิลาสินีกุล ทั้งนี้ มีประเด็นที่ผู้วิจัยคิดว่าเป็นสาระสำคัญของหนังสือ/ตำราการวิจารณ์ทัศนศิลป์เล่มนี้ ที่น่าสนใจ 2 ประเด็นด้วยกัน ดังจะได้วิเคราะห์โดยสังเขป ดังนี้

8.1 แนวทางในการดูงานทัศนศิลป์และการสร้างความเข้าใจในแก่นของศิลปะ

หลักการสำคัญของการสร้างหนังสือ/ตำราการวิจารณ์ทัศนศิลป์เล่มนี้คือการอธิบายให้คนทั่วไปรู้สึกซาบซึ้งในศิลปะประเภททัศนศิลป์รวมทั้งพยายามสร้างความเข้าใจต่อทัศนศิลป์ตามแขนงที่นักเขียนแต่ละคนถนัด และการที่จะทำให้หลักการดังกล่าวประสบผลสำเร็จจึงจำเป็นต้องอธิบายในบริบทของประวัติศาสตร์ด้วย เช่นในบทความเกี่ยวกับศิลปะเครื่องประดับของ ดร.สุภาวี สิรินคราภรณ์ และศิลปะภาพพิมพ์ของอาจารย์จักรพันธ์ วิลาสินีกุล ในบทความของดร.สุภาวีชี้ให้เห็นว่า งานเครื่องประดับนั้นไม่ได้มีคุณค่าเพียงแค่เครื่องประดับเพื่อความสวยงามเท่านั้นแต่เครื่องประดับตามคติชาวตะวันตกในสมัยโบราณมีความหมายลึกซึ้งมาก ตั้งแต่ระดับที่ใช้เพื่อการแสดงสถานะจนถึงระดับปรัชญาสุนทรียศาสตร์เช่นเพื่อการสักการะในพิธีกรรมและสักการะร่างกายมนุษย์ ส่วนบทความของอาจารย์จักรพันธ์ วิลาสินีกุล ซึ่งเขียนเกี่ยวกับศิลปะภาพพิมพ์นั้น ได้เปรียบเทียบนิทรรศการภาพพิมพ์ของศิลปินเยอรมัน Georg Baselitz ที่นำมาจัดแสดงที่ประเทศไทยกับนิทรรศการภาพพิมพ์ที่จัดแสดง ณ พิพิธภัณฑ์ลูฟว์ ชื่อ “Chalcographie du Louvre” ซึ่งเป็นนิทรรศการเกี่ยวกับการตีความและสร้างผลงานระดับคลาสสิกของยุโรปขึ้นใหม่ในรูปแบบของภาพพิมพ์โดยศิลปินร่วมสมัย การอธิบายนิทรรศการตะวันตกที่มาจัดแสดงในประเทศไทยดังกล่าวกับนิทรรศการที่ประเทศฝรั่งเศส ซึ่งชี้ให้เห็นเส้นทางประวัติศาสตร์ของศิลปะประเภทภาพพิมพ์ ช่วยทำให้ผู้อ่านเข้าใจที่มาที่ไปของงานประเภทภาพพิมพ์ได้มากขึ้น

นอกจากการใช้ประวัติศาสตร์เพื่ออธิบายแนวทางในการดูงานศิลปะและสร้างความเข้าใจต่อแก่นทางศิลปะแล้ว ประเด็นเรื่องหลักการทางทัศนศิลป์และการจัดการก็ถูกนำมาอธิบายด้วย โดยเฉพาะในศิลปะแขนงประติมากรรม เช่น ในบทความของอาจารย์ฉายนภา เลปอาจารย์ได้ชี้ให้เห็นกระบวนการสร้างประติมากรรมกับสภาพแวดล้อมที่ซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับคนหลายกลุ่ม และปัจจัยที่เกี่ยวข้องเหล่านั้นส่งผลต่อการแสดงออกของผลงาน เช่นเดียวกับบทความของอาจารย์ธานี กลิ่นขจร ที่เขียนบทความวิเคราะห์ผลงานประติมากรรมของรัชชัช พันธุ์สวัสดิ์ โดยการแยกประเด็นการวิเคราะห์จากการแสดงออกของตัวผลงาน 2 รูปแบบคือ กลุ่มผลงานที่มีการแสดงออกทางเนื้อหาและกลุ่มผลงานที่มีการแสดงออกทางรูปทรง

และอีกประเด็นหนึ่งที่นักวิจารณ์ในหนังสือเล่มนี้ได้ชี้ให้เห็นแนวทางในการวิจารณ์ และการสร้างความเข้าใจในแก่นศิลปะได้แก่ ประเด็นเรื่องกลวิธีทางศิลปะเช่น กลวิธีการใช้ร่างกายตนเองเป็น “สื่อ” ของศิลปะประเภท Performance Art ในบทความของ รศ.กมล เผ่าสวัสดิ์ โดยยกตัวอย่างศิลปินไทยร่วมสมัย 3 คนคือวสันต์ สิทธิเขตต์ มนต์รี เต็มสมบัติ และไมเคิล เซวนาศัยที่สร้างผลงานโดยใช้ร่างกายตนเองเป็นสื่อทางศิลปะ บทความของ อาจารย์ธเนศ อ้าวสินธุ์ศิริ ที่ชี้ให้เห็นกลวิธีการสร้างผลงานจิตรกรรมของศิลปินชื่อ ยูรี เกนสาคุ อย่างละเอียดเช่นเดียวกับบทความของอาจารย์ธานี กลิ่นขจร ที่ชี้ให้เห็นข้อดีของกลวิธีการสร้างประติมากรรมของรัชชัชวราภรณ์ทั้งข้อเสนอแนะด้วย

8.2 แนวทางการวิเคราะห์และประเมินค่า ประเด็นการวิเคราะห์และประเมินค่าผลงานในแต่ละแขนงของผู้เขียนแต่ละคนนั้น แตกต่างไปตามลักษณะของผลงานทัศนศิลป์ หลักการสำคัญๆที่ผู้เขียนบทความยกมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์และประเมินค่าผลงานทัศนศิลป์ในหนังสือ/ตำราเล่มนี้ ได้แก่

8.2.1 แนวทางการวิเคราะห์และประเมินค่าที่มุ่งไปที่กระบวนการจัดการทางศิลปะโดยเฉพาะผลงานประเภทประติมากรรม เช่นในบทความของอาจารย์ฉายนภา เรื่องงานประติมากรรมกับสภาพแวดล้อมที่ชี้ว่า การจัดการสร้างประติมากรรมที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมนั้น สามารถประเมินค่าได้หลายแนวทาง เช่น การประเมินจากผลสำเร็จจากการจัดความสัมพันธ์กับชุมชน ความเหมาะสมกับสภาพพื้นที่และความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์รวมทั้งประโยชน์ใช้สอยของงานประติมากรรมชิ้นนั้นๆ

8.2.2 แนวทางการวิเคราะห์และประเมินค่าที่มุ่งไปที่ความสัมพันธ์ทางสังคมและการเมือง เช่นในบทความของ รศ.กมล เผ่าสวัสดิ์ เกี่ยวกับงานทัศนศิลป์ประเภท Performance Art โดยยกตัวอย่างศิลปินไทยที่ทำงานในลักษณะดังกล่าวโดยวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางสังคมและการเมือง และตีความผลงานของศิลปินทั้งสามว่า เป็นการใช้องค์เมือง “เรื่องส่วนตัว” มาสร้างผลงานศิลปะเพื่อหวังผลต่อการเมืองและสังคมในวงที่กว้างขึ้นต่อไป

8.2.3 แนวทางการวิเคราะห์และประเมินค่าที่มุ่งสู่การตีความ เช่นในบทความของ อาจารย์ธเนศ อ้าวสินธุ์ศิริ ที่การตีความสัญลักษณ์ของรูปทรงในงานจิตรกรรมของยูรี เกนสาคุ และประเมินว่า สัญลักษณ์เหล่านั้นดีหรือไม่ดีอย่างไรในงานจิตรกรรม

8.2.4 แนวทางการวิเคราะห์และประเมินค่าด้านหลักการทางศิลปะ เช่นการชี้ให้เห็นข้อดี-ข้อด้อยของการจัดหลักการทางทัศนศิลป์ในผลงานศิลปะ เช่น การชูประเด็นเรื่อง “ความงามในความเรียบง่าย” โดยการการละทิ้งกฎเกณฑ์ทาง

ทัศนศิลป์ ในบทความเรื่องศิลปะภาพพิมพ์ของจักรพันธ์ วิลาสินีกุลที่อ้างคำพูดของศิลปิน Georg Baselitz ว่า “พรสวรรค์เป็นอุปสรรคของศิลปิน” และความเห็นว่าภาพสวยไม่ได้หมายความว่าภาพนั้นมีชีวิต

- 8.2.5 แนวทางการวิเคราะห์และประเมินค่าเชิงสัญลักษณ์ ในบทความเรื่อง “โฆษณา : มายาคติที่เชื่อเชืงให้ถอตรหัส” ของอาจารย์ปิยลักษณ์ เบญจล ซึ่งให้ความหมายที่ซ่อนเร้นอยู่ในภาพโฆษณา และประเด็นเหล่านั้นสามารถวิเคราะห์เชิงลึกไปจนถึงประเด็นทางวัฒนธรรม สังคมและการเมืองไทยในภาพรวมได้ด้วย

อย่างไรก็ตาม หนังสือ/ตำราการวิจารณ์ทัศนศิลป์เล่มนี้ ยังไม่ครอบคลุมศิลปะแขนงที่สำคัญอีกหลายแขนง อาทิ ศิลปะภาพถ่าย งานสถาปัตยกรรมและงานออกแบบ ทั้งนี้เนื่องจากโครงการไม่สามารถหาผู้เชี่ยวชาญมาเขียนบทความดังกล่าวได้ ดังนั้นจึงไม่สามารถยืนยันได้ว่าหนังสือ/ตำราการวิจารณ์ดังกล่าว สามารถสร้างผลกระทบต่อสังคมและสามารถสร้างความเข้าใจในแก่นของศิลปะทุกแขนงได้อย่างครอบคลุม

9. จากศิลปะสองทางให้แกกันสู่การวิจารณ์สองทางให้แกกัน

จากผลการวิจัยโครงการภาคแรก ได้ชี้ให้เห็นว่า พื้นฐานดั้งเดิมทางวัฒนธรรมของประเทศไทยนั้น ประชาคมศิลปะแขนงต่างๆ อยู่ร่วมกันในสังคมและมีปฏิสัมพันธ์กันจนก่อให้เกิด “ความสามารถหลากหลาย”¹⁰ทางวัฒนธรรมขึ้น ดังนั้นการสองทางให้แกกันทางศิลปะในประชาคมเล็กๆ ของไทย จึงเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา

กิจกรรมในโครงการภาค 2 ยังคงพิสูจน์ความเชื่อเรื่องการสองทางให้แกกันทางศิลปะ รวมทั้งการสองทางให้แกกันทางการวิจารณ์ด้วย ทั้งนี้ การวิจัยในรูปหมู่คณะของโครงการภาค 2 ที่นักวิจัยแต่ละสาขาที่มีปฏิสัมพันธ์ทางวิชาการกันตลอดเวลา เอื้อให้เกิดการเรียนรู้ประสบการณ์ทางการวิจารณ์ระหว่างกันได้เป็นอย่างดี ดังผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงนัยของการสองทางให้แกกันพร้อมยกตัวอย่างจากกิจกรรมที่เด่นชัด 3 กิจกรรม ได้แก่

มุมมองจากสาขาหนึ่ง ช่วยสร้างความกระจ่างต่ออีกสาขาหนึ่งได้ เช่นในกรณีการเสวนาเรื่อง “การประสานสัมพันธ์ระหว่างวรรณศิลป์และทัศนศิลป์ในงานของจาง แซ่ต้ง” ที่ตัวผลงานจาง สามารถพิสูจน์ได้ทั้ง “การสองทางให้แกกันทางศิลปะ” และ “การสองทางแกกัน” ทางการวิจารณ์ได้ด้วย “การสองทาง” ทางศิลปะนั้นมาจากความสามารถโดดเด่น 2 ทาง ทั้งวรรณศิลป์และทัศนศิลป์ของ จาง แซ่ต้งเอง แต่การสองทางแกกันของนักวิจารณ์ มาจากการเรียนรู้และรับรู้ร่วมกันและกันของนักวิจารณ์วรรณศิลป์และทัศนศิลป์ เช่นการที่นักวิจารณ์ทัศนศิลป์ได้อธิบายเรื่อง ความงามของความเรียบง่ายในงานทัศนศิลป์ของจางที่สัมพันธ์กับ “คำ” ในบทกวีของจางที่

¹⁰ อ้างแล้ว, หน้า 64.

น้อยเช่นเดียวกัน การอธิบายเช่นนี้ อาจช่วยแก้ไขความเข้าใจเรื่องที่ว่า จ่าง มี “คลังคำ” น้อย หรือแท้จริงเป็นการเลือกของจ่างเอง ที่จะใช้ “คำ” จำนวนน้อย

เช่นเดียวกับ การแสดงเรื่อง “จากป่าซาไกสู่ป่าคอนกรีต” ในการประชุมประจำปีครั้งที่ 2 ที่นักวิจัยทั้ง 4 สาขาได้ตั้งโจทย์ให้นักแสดงละครสร้างงานแสดงที่ผสมผสานระหว่างศิลปะทั้ง 4 สาขา และกิจกรรมการวิจารณ์ภายหลังการแสดงจากผู้ร่วมสัมมนาหลากหลาย ก็ได้ให้มุมมองที่หลากหลายและกว้างขวางต่อการแสดงครั้งนั้น

ความสัมพันธ์ของ “เรื่องเล่า” ทางวรรณศิลป์ กับ “เรื่องเล่า” ทางทัศนศิลป์ ในการเสนาเรื่อง “วรรณศิลป์เรื่องเล่าในงานทัศนศิลป์” ทำให้เห็นกระบวนการสร้างงานทางทัศนศิลป์ที่คล้ายคลึงกับกระบวนการวรรณศิลป์ ถึงแม้ศิลปินทัศนศิลป์จะใช้สื่อการแสดงออกของตนแตกต่างจากสื่อทางวรรณศิลป์ก็ตาม แต่ “กระบวนการ” ที่มาของความคิดรวบยอดในผลงานแต่ละชิ้นนั้น ก็ไม่ได้มีความแตกต่างจากวรรณกรรมเลย เช่น การที่ประติมากรชื่อ พงษ์พันธ์ จันทนมัญจะ ได้รวบรวมข้อมูลทางวรรณศิลป์เกี่ยวกับ “ศรีปราชญ์” มาประมวล วิเคราะห์ สังเคราะห์จนกระทั่งกลายเป็นมโนภาพทางทัศนศิลป์ก่อนจะสร้างเป็นผลงานประติมากรรมศรีปราชญ์ขึ้นมาจริงๆ นั้น ขั้นตอนของการประมวล สู่การสังเคราะห์ สู่มโนภาพ สู่ผลงานจริงในท้ายที่สุดนี้ นับได้ว่าเป็นกระบวนการแบบเดียวกับวรรณศิลป์ ซึ่งจำเป็นต้องให้ผู้รู้ทั้งทางวรรณศิลป์และทัศนศิลป์มาวิเคราะห์ร่วมกัน จึงจะสามารถมองเห็นความสัมพันธ์ของทั้งตัวศิลปะและการวิจารณ์ได้อย่างชัดเจน

10. นัยทางการศึกษาของงานวิจัย

ประเด็นนี้ยังไม่เป็นรูปธรรมมากนัก เนื่องจากความล่าช้าของการเผยแพร่สรณิพนธ์ทัศนศิลป์นั้น การศึกษาเรื่องผลกระทบต่อนัยการศึกษาที่ไม่เป็นทางการจึงยังไม่อาจพิสูจน์ได้สำหรับนัยทางการศึกษาที่เป็นทางการ สาขาทัศนศิลป์ยังไม่เคยนำสรณิพนธ์ทดลองใช้ด้านการเรียนการสอนด้านการวิจารณ์มาก่อน การศึกษาเรื่องผลกระทบจึงยังไม่ชัดเจนเช่นเดียวกัน แม้ว่า จากผลการวิจัยการรับชมจะชี้ว่าสรณิพนธ์ของโครงการสามารถนำไปใช้ในวงการศึกษาได้ก็ตาม

อย่างไรก็ตาม ในช่วงเริ่มต้นโครงการภาค 2 สาขาทัศนศิลป์ได้จัดสัมมนาเรื่อง นัยทางการศึกษาของสรณิพนธ์ทัศนศิลป์เมื่อวันที่ 26 กันยายน 2545 ณ คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร โดยได้เชิญผู้มีประสบการณ์ด้านการศึกษาและการสอนการวิจารณ์ทัศนศิลป์ ทั้งในส่วนการสอนทฤษฎีและสอนปฏิบัติ จำนวน 13 คน จากสถาบันการศึกษาต่างๆ ร่วมระดมความคิดว่า สรณิพนธ์สาขาทัศนศิลป์ที่โครงการภาคแรกได้รวบรวมขึ้นนั้น สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในวงการศึกษาด้านการวิจารณ์ทัศนศิลป์ได้จริงหรือไม่อย่างไร

ผู้เข้าร่วมสัมมนาจำนวนหนึ่งมีความเห็นว่าสรณิพนธ์ของโครงการมีประโยชน์ต่อการเรียนการสอนการวิจารณ์ เช่นสามารถนำไปใช้เป็นตัวอย่างวิธีการเขียนงานวิจารณ์แก่นักศึกษาได้ แต่ทั้งนี้จะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมของผู้เรียนแต่ละระดับด้วย นอกจากนี้ผู้ร่วมสัมมนายัง

ได้เสนอประเด็นเรื่องลักษณะบทวิจารณ์ที่น่าจะก่อให้เกิดพลังทางปัญญา รวมทั้งแนวทางการวิจารณ์งานทัศนศิลป์ที่เป็นรูปธรรม 2 ลักษณะ คือ บทวิจารณ์ทัศนศิลป์ที่สามารถเชื่อมโยงไปสู่บริบทอื่นๆ นอกเหนือตัวงานและบทวิจารณ์ที่เสนอข้อพิจารณาผลงานได้อย่างมีเหตุผลน่าสนใจ

นอกจากนี้กลุ่มผู้สัมมนายังได้เสนอแนวทางกระบวนการสอนการวิจารณ์ทัศนศิลป์ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคในการสอนการวิจารณ์ด้วย ข้อเสนอเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคการวิจารณ์จากการสัมมนาครั้งนั้น ส่วนหนึ่งตรงกับวัตถุประสงค์ของสาขาทัศนศิลป์ที่ต้องการหาทางออกสำหรับการสร้างการศึกษาแก่ประชาชน เช่นการสร้างหนังสือ/ตำราการวิจารณ์สำหรับเป็นแนวทางในการชมและวิจารณ์งานทัศนศิลป์แก่ผู้สนใจ

11. นัยเชิงระเบียบวิธีวิจัย

การดำเนินการวิจัยของสาขาทัศนศิลป์(รวมทั้งสาขาอื่นๆ) มีรูปแบบการวิจัยแบบ “เรียนไปทำไป” คือ เป็นผู้สร้างประสบการณ์ วิเคราะห์ประสบการณ์ และนำผลการวิเคราะห์ไปเผยแพร่ ในขณะที่เดียวกันก็เป็นผู้ใช้ผลการวิเคราะห์ประสบการณ์นั้นด้วย นัยเชิงระเบียบวิธีวิจัยเช่นนี้ สอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง “การจัดการความรู้”ของ นพ.วิจารณ์ พานิช(ดังได้อธิบายในข้อ 3.2)

การกล่าวถึงนัยระเบียบวิธีวิจัยของสาขาทัศนศิลป์ในรูปแบบเรียนไปทำไปนี้ จำเป็นต้องมองไปที่เป้าหมายของการวิจัยในขั้นสุดท้าย คือ การสร้าง“พลังทางปัญญาของสังคม” จากงานวิจารณ์ ในรูปของ องค์ความรู้การวิจารณ์ ความสำนึกในคุณค่าการวิจารณ์ ความสามารถทางการวิจารณ์ และการสร้างประชาคมการวิจารณ์ “กระบวนการ” ในระหว่างดำเนินการวิจัยนั้นก็คือ นัยระเบียบวิธีวิจัยที่แท้จริง ดังจะได้อธิบายกระบวนการวิจัยของสาขาทัศนศิลป์จากเป้าหมายการวิจัยพอสังเขป ดังนี้

- 11.1 องค์ความรู้ด้านการวิจารณ์ทัศนศิลป์ที่ได้จาก การวิเคราะห์/สังเคราะห์กิจกรรมการเสวนา/สัมมนารูปมูขปาฐะของสาขาทัศนศิลป์ เช่น การเสวนาการวิจารณ์,การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ,การเสวนาข้ามวัฒนธรรม(Cross-Cultural)
- 11.2 องค์ความรู้ด้านการวิจารณ์ทัศนศิลป์ที่ได้จากการเรียนรู้ระหว่างสาขาจาก กิจกรรม การเสวนาข้ามสาขาและการประชุมระดมสมองระหว่างนักวิจัยของโครงการฯ
- 11.3 การสร้างสำนึกในคุณค่าการวิจารณ์และพัฒนาความสามารถทางการวิจารณ์ทัศนศิลป์ ได้จากการสร้างประชาคมการวิจารณ์ (ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความต่อเนื่องของกิจกรรม จึงจะเห็นผลสำเร็จ)
- 11.4 ความสามารถในการวิจารณ์ทัศนศิลป์ลายลักษณ์และมูขปาฐะของคนทั่วไป ที่ได้จาก กิจกรรมการสนับสนุนเครือข่ายและผู้สนใจเขียนบทวิจารณ์ทัศนศิลป์อย่างต่อเนื่อง(ดังได้รายงานผลสำเร็จจากการเผยแพร่บทวิจารณ์ทัศนศิลป์ในข้อ 3.2)รวมทั้งการเชิญวิทยากรและผู้สนใจเข้าร่วมกิจกรรมเสวนาเพื่อฝึกการวิจารณ์มูขปาฐะ

หน้าที่สำคัญของโครงการและนักวิจัยทัศนศิลป์คือ เป็นผู้ริเริ่มสร้างกิจกรรม เป็นผู้วิเคราะห์และสังเคราะห์ผลกิจกรรม ภายใต้กำหนดการและกรอบการวิจัยกว้างๆ โดยอิงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย และผลที่จะออกมาเป็นรูปธรรมในที่สุดของการวิจารณ์ทัศนศิลป์จะอยู่ในรูปของหนังสือและตำราในที่สุด กระบวนการเช่นนี้นับได้ว่าเป็นการนำระเบียบวิธีวิจัยแบบ “กระบวนการจัดการความรู้” มาใช้อย่างเป็นรูปธรรม

12. ปัญหาและอุปสรรค : งานวิจัยที่ควรดำเนินการในอนาคต

12.1 การปรับทรัพยากรการวิจารณ์ให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบและนอกระบบนั้นยังไม่สามารถสร้างผลกระทบได้ในระยะเวลาอันสั้นภายในระยะเวลาการดำเนินการวิจัยในภาคที่ 2 เนื่องจากต้องใช้ระยะเวลาพอสมควรในการสร้างหนังสือ/ตำราการวิจารณ์ทัศนศิลป์ ถึงแม้ในเบื้องต้นการเตรียมต้นฉบับร่างแรกจะเสร็จแล้วก็ตาม แต่ก็ยังต้องใช้ระยะเวลาในการปรับปรุงและตรวจแก้ต้นฉบับอีกหลายครั้ง นอกจากนี้ยังจำเป็นต้องตัดหัวข้อการวิจารณ์ในบางหัวข้อออกไปเนื่องจากไม่สามารถหาผู้เขียนได้ อันได้แก่หัวข้อสถาปัตยกรรมและศิลปะภาพถ่ายซึ่งก็ถือว่ามีความสำคัญสำหรับหนังสือ/ตำราเล่มนี้เช่นเดียวกัน นอกจากนี้การวัดผลสำเร็จจากวัตถุประสงค์ดังกล่าวจำเป็นจะต้องมีการติดตามผลภายหลังจากหนังสือ/ตำราได้รับการเผยแพร่แล้วด้วย

12.2 การศึกษาสภาวะผู้รับในสาขาทัศนศิลป์มีแนวโน้มที่ชี้ได้ว่าการรับการวิจารณ์งานทัศนศิลป์กระจายตัวอยู่ในกลุ่มเล็กๆ ถึงแม้ว่าสถานภาพของทัศนศิลป์ในประเทศจะมีความคึกคักก็ตาม ทั้งนี้เนื่องจากการรับการวิจารณ์ผูกติดอยู่กับวัฒนธรรมการอ่าน โดยเฉพาะความสามารถในการอ่านความงานความเรียงของผู้รับเอง นอกจากนี้ยังเกิดจากลักษณะเฉพาะของคนในสาขาทัศนศิลป์เองที่ค่อนข้างมีความเชื่อมั่นในตนเองสูงด้วย นอกจากนี้ผลการศึกษาสภาวะผู้รับการวิจารณ์งานทัศนศิลป์ที่ได้ก็อาจยังไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ในการวางทิศทางกิจกรรมการวิจัยในภาคสองนี้ได้อย่างเต็มที่เท่าใดนักด้วย

12.3 การพัฒนาความสามารถในการวิจารณ์แก่กลุ่มผู้สนใจนั้นเป็นภารกิจที่ต้องใช้ระยะเวลานานในการดำเนินการจึงจะสามารถเห็นผลชัดเจน ผู้วิจัยพบว่ากิจกรรมบางลักษณะเช่นการสัมมนา/การเสวนาการวิจารณ์ทฤษฎีหรือผลงานทัศนศิลป์โดยเชิญวิทยากรร่วมเสวนารวมทั้งกิจกรรมที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ของสาขาทัศนศิลป์นั้นประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดีและสามารถสร้างเครือข่ายและกลุ่มคนกลุ่มเล็กๆ ขึ้นมาได้ กิจกรรมดังกล่าวซึ่งจัดถึง 19 ครั้งเป็นประสบการณ์ที่เอื้อให้ผู้วิจัยสกัดทิศทางของการวิจารณ์ในกรอบของวงการศิลปะไทยออกมาได้ชัดเจนพอสมควร ผู้ร่วมเสวนาหลายคนเรียกร้องให้โครงการเป็นสถาบันหรือตัวกลางในการจัดกิจกรรมการวิจารณ์ลักษณะ

นี้ขึ้นซึ่งระยะเวลาอันจำกัดของโครงการย่อมไม่สามารถทำได้ การสร้างความต่อเนื่องจากกิจกรรมของโครงการสามารถทำได้ในรูปขององค์ความรู้ในหนังสือที่จะได้ตีพิมพ์เผยแพร่ต่อไปเท่านั้น ในส่วนของการจัดกิจกรรมสัญจรนับได้ว่าเป็นการสร้างเครือข่ายการวิจารณ์ให้เกิดขึ้นในวงกว้างโดยเฉพาะในส่วนภูมิภาคก็จำเป็นจะต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องต่อไปเช่นเดียวกัน และสำหรับการสนับสนุนการเขียนบทวิจารณ์ทัศนศิลป์ของบุคคลทั่วไปนั้น ผู้วิจัยเกรงว่านักวิจารณ์หลายคนอาจไม่ได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องหลังจบโครงการวิจัย

- 12.4 การสร้างงานวิจารณ์ให้เป็นกิจสาธารณะและสนับสนุนให้เกิดการสร้างและเผยแพร่งานวิจารณ์นั้นจำเป็นต้องสร้างวัฒนธรรมลายลักษณ์ให้เกิดขึ้น ซึ่งจากการดำเนินการยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ทั้งนี้เกิดปัจจัยหลายประการ นับตั้งแต่ความอ่อนแอของวัฒนธรรมการอ่านไปจนถึงลักษณะของสังคมที่ไม่สนใจหรือไม่เปิดโอกาสให้คนในสังคมได้สัมผัสงานศิลปะอย่างสม่ำเสมอซึ่งส่งผลสืบเนื่องไปยังสื่อที่เปิดโอกาสพื้นที่น้อยด้วย ประเด็นเรื่อง “กิจสาธารณะ” เป็นประเด็นใหญ่ที่ต้องใช้ระยะเวลาในการสร้างเป็นเวลานาน กิจกรรมที่โครงการได้ดำเนินการไปทั้งหมดสามารถกระตุ้นให้เกิดขึ้นได้ในเบื้องต้น แต่ทั้งนี้ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องไปจึงจะเห็นผลชัดเจนกว่านี้
-

โครงการวิจัย "การวิจารณ์ในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัย ภาค 2"

บทคัดย่อสาขาศิลปการละคร

โครงการวิจัย การวิจารณ์ในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัย ภาค 2 ดำเนินการในช่วง 1 กรกฎาคม 2545 ถึง 30 มิถุนายน 2547 ด้วยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) โดยเป็นการวิจัยต่อเนื่องจากโครงการวิจัยภาคแรกในช่วง 3 ปีก่อนหน้านี้ โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะนำทรัพยากรการวิจารณ์มาใช้ประโยชน์ทั้งในรูปของการศึกษาในระบบและการศึกษาสำหรับประชาชน ศึกษาภาวะการรับการวิจารณ์ พัฒนาความสามารถด้านการวิจารณ์ให้แก่ผู้สนใจ และปรับการวิจารณ์ให้เป็นกิจสาธารณะอันจะช่วยปลุกความสำนึกในพลังทางปัญญาของการวิจารณ์ในสังคมไทย

จากรากฐานของโครงการภาคแรกที่ให้น้ำหนักต่อทรัพยากรการวิจารณ์ที่เป็นลายลักษณ์ ด้วยการคัดสรรงานวิจารณ์ตัวอย่างที่ทรงพลังทางปัญญามาศึกษาและวิเคราะห์ไว้แล้วใน 4 สาขา คือ วรรณศิลป์ ทัศนศิลป์ ศิลปะการละคร และสังคมศิลป์ โครงการภาค 2 เน้นวิธีการของ การวิจัยและพัฒนา โดยมุ่งขยายขอบเขตของทรัพยากรการวิจารณ์ ด้วยการสร้างประสบการณ์ในรูปของการเสวนา การประชุมระดมสมอง การสัมมนาทางวิชาการ และการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ อันเป็นการสร้างประชมคมและเครือข่ายของผู้สนใจกิจกรรมการวิจารณ์ เนื้อหากิจกรรมส่วนหนึ่งเป็นงานศิลปะที่ได้รับการนำเสนออยู่แล้ว อีกส่วนหนึ่งเป็นงานต้นแบบที่คณะผู้วิจัยเชื่อเชิญให้ศิลปินสร้างขึ้นเป็นการเฉพาะในกรอบของมโนทัศน์ทางศิลปะบางประการเพื่อเป็นการกระตุ้นให้มีการแสดงออกซึ่งทัศนะวิจารณ์

สาขาศิลปการละครได้นำตัวอย่างสรรนิพนธ์บทวิจารณ์ ซึ่งเป็นทรัพยากรการวิจารณ์ที่ได้จากผลของโครงการวิจัยในภาคแรกไปใช้ประกอบการจัดกิจกรรม เพื่อแสวงหานัยทางการศึกษาปรากฏผลว่า สรรนิพนธ์บทวิจารณ์มีคุณค่าสำหรับการนำไปใช้ในการเรียนการสอน ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับระดับความยากง่ายของสรรนิพนธ์แต่ละบท และบริบทของการนำไปใช้ นอกจากนี้ สาขาศิลปการละครยังได้ดำเนินการจัดทำหนังสือการวิจารณ์ในสาขาศิลปการละคร เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาในระบบและการศึกษาสำหรับประชาชนทั่วไปตามข้อเรียกร้องของผู้เข้าร่วมกิจกรรม

การดำเนินกิจกรรมทั้งในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ตลอดจนในภูมิภาค เป็นการสร้างประสบการณ์ และพัฒนาความสามารถในการวิจารณ์ให้แก่ผู้สนใจเข้าร่วมกิจกรรม เนื่องด้วยวัฒนธรรมมุขปาฐะยังคงความเข้มแข็งอยู่ในสังคมไทย สาขาฯ ได้กำหนดหัวข้อในการแลกเปลี่ยนทัศนะวิจารณ์ ที่เกี่ยวข้องกับผลงานสร้างสรรค์ ความเคลื่อนไหวในวงการศิลปการละคร วงการศึกษา และวงการวิจารณ์อันประกอบด้วยนักวิจารณ์อิสระและนักวิจารณ์ที่มีบทบาทเป็นผู้สื่อข่าว กิจกรรมเหล่านี้ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ผู้วิจัยสามารถนำมาวิเคราะห์และสกัดออกเป็นองค์ความรู้และหลักการได้ รวมถึงกิจกรรมการทดลองกำหนดกรอบมโนทัศน์ในการสร้างสรรค์ผลงานให้แก่

ศิลปินสมัครเล่นร่วมกับสาขาอื่นๆ เพื่อเป็นโจทย์ในการแลกเปลี่ยนทัศนะที่ว่าด้วย ศิลปะสองทางให้
แก่กัน ก่อให้เกิดผลสะท้อนที่ตามมาในวงวิจารณ์หลังการแสดงคือ การวิจารณ์ที่สองทางให้แก่กัน
นอกจากนี้การกำหนดหัวข้อให้ผู้สอนและผู้เรียนด้านศิลปะการละครได้มาพบปะแลกเปลี่ยนความเห็น
ที่มีต่อการเรียนการสอนการวิจารณ์ยังเป็นกิจกรรมที่เอื้อประโยชน์ต่อวงการศึกษาได้อย่างดียิ่ง

การร่วมมือกับเครือข่ายในวงการศิลปะการละครจัดกิจกรรมในลักษณะการเสวนาหลังการ
แสดง เพื่อให้นักวิจารณ์ได้แสดงความคิดเห็น นับเป็นการกระตุ้นให้วัฒนธรรมการวิจารณ์เกิดความ
คึกคักและต่อเนื่อง อีกทั้งสถาบันการศึกษาที่จัดการเรียนการสอนด้านศิลปะการละครและนักศึกษาได้
ยืนยันถึงความสำคัญของการวิจารณ์ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของ กระบวนการพัฒนาผู้เรียน แต่
กระนั้นก็ตาม แม้ว่าผลจากการจัดกิจกรรมต่างๆ ประกอบกับผลจากการวิจัย การรับการวิจารณ์ จะ
สามารถสรุปได้ว่า ประชาคมศิลปะการละครอันประกอบไปด้วยกลุ่มบุคคลที่เป็นอาจารย์ นักวิชาการ
นักปฏิบัติ นักวิจารณ์ นักศึกษา และบุคคลทั่วไป ตระหนักถึงความสำคัญของการวิจารณ์ ทั้งที่เป็นมุข
ปาฐะ และเรียกร้องการวิจารณ์ที่เป็นลายลักษณ์อักษร แต่ภารกิจการสร้างหรือการผลิตนักวิจารณ์ยัง
คงเป็นคำถามที่ไม่อาจยืนยันคำตอบหรือผลที่ชัดเจน ด้วยข้อสรุปจากวงการศึกษาชี้ชัดว่า การสร้าง
นักวิจารณ์ไม่ใช่ภารกิจหลักของสถาบัน หากแต่เป็นเพียง ผลพลอยได้ ที่เกิดขึ้นจากการจัดการศึกษา
เท่านั้น

สาระสำคัญของงานวิจัยนี้ได้บ่งชี้ว่า การวิจารณ์นับเป็นการสร้างสมพลังทางปัญญาให้แก่
สังคมร่วมสมัย โดยแสดงออกผ่านมุมมองทางศิลปะการละครได้อย่างแน่นอน ผลจากการวิจัยนับเป็น
การปูพื้นฐานความตระหนักในวัฒนธรรมการวิจารณ์ให้แก่สังคมไทย เพื่อที่ผู้สนใจ กลุ่ม องค์กร
หน่วยงาน และสถาบัน จะได้นำไปศึกษาและร่วมมือกันปรับการวิจารณ์ให้เป็นกิจสาธารณะ เพื่อเสริม
สร้างความเข้มแข็งให้แก่วัฒนธรรมการวิจารณ์อันเป็นขุมพลังทางปัญญาของสังคมไทยต่อไป

.....

รายงานเสนอผลการวิจัย (สาขาศิลปการละคร)

(1 ก.ค. 2545 - 30 มิ.ย. 2548)

โครงการวิจัย "การวิจารณ์ในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัย ภาค 2"

พินิตา รูปนางกูร (ผู้ประสานงานสาขาศิลปการละคร)

การดำเนินงานวิจัยของสาขาศิลปการละคร ในโครงการวิจัย "การวิจารณ์ในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัย ภาค 2" นับตั้งแต่เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2545 จนถึง พ.ศ. 2548 เป็นระยะเวลา 3 ปี สาขาศิลปการละคร มีการจัดกิจกรรมต่างๆทั้งที่เป็น การเสวนา การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ การจัดกิจกรรมวิจารณ์หลังการแสดง การเขียนบทวิจารณ์ และการสร้างหนังสือ/ตำราการวิจารณ์ ซึ่งปรากฏผลการดำเนินงานตามหัวข้อดังต่อไปนี้

1. การดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของโครงการ

1.1 การปรับทรัพยากรการวิจารณ์ให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา ทั้งที่เป็นการศึกษาในระบบและการศึกษาสำหรับประชาชน

หากพิจารณาถึง "ทรัพยากรการวิจารณ์" ของโครงการวิจัยที่มีอยู่แล้วนั้น สรรนิพนธ์บทวิจารณ์ละครทั้ง 50 บท จากการคัดสรรในการวิจัยภาคแรก และบทวิเคราะห์สรรนิพนธ์ทั้ง 50 บท นับได้ว่าเป็นทรัพยากรการวิจารณ์ที่เป็นรูปธรรมที่สุด ในโครงการภาค 2 สาขาศิลปการละครจึงได้คัดเลือกสรรนิพนธ์จำนวน 6 บท เป็นตัวอย่างเพื่อใช้ประกอบกิจกรรม "การสัมมนาว่าด้วยนัยทางการศึกษาของสรรนิพนธ์" ร่วมกับ อาจารย์และนักวิชาการด้านศิลปการละครจากมหาวิทยาลัยต่างๆ ซึ่งได้แสดงความเห็นว่า สรรนิพนธ์ตัวอย่างสามารถนำไปใช้ประกอบการเรียนการสอนได้ ทั้งที่เป็นวิชาการวิจารณ์ และรายวิชาอื่นๆ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และการนำไปปรับใช้ให้เหมาะสม ด้วยบางบทเอื้อต่อการศึกษาวรรณกรรมการละคร บางบทให้มุมมองด้านการสร้างสรรค์ และบางบทเชื่อมโยงสู่บริบททางสังคม นอกจากนี้ ระดับความยากง่ายของสรรนิพนธ์ก็เป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งในการนำไปปรับใช้เช่นกัน สรรนิพนธ์บางบทอาจเหมาะสำหรับการศึกษาระดับปริญญาโทมากกว่าปริญญาตรี และบางบทอาจสื่อสารกับผู้ที่มีความรู้ด้านศิลปการละครได้ยาก เป็นต้น อีกทั้งยังได้มีข้อเสนอถึงวิธีการนำสรรนิพนธ์ทั้ง 50 บท ไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ทางด้านวิชาการต่ออาจารย์ผู้สอน และผู้เรียน เช่น การจัดสัมมนาพร้อมกับอาจารย์ผู้สอนศิลปการละครเพื่อวิเคราะห์เจาะลึกสรรนิพนธ์บทวิจารณ์ และการจัดหมวดหมู่สรรนิพนธ์พร้อมเขียนบทนำเพื่อ

ให้เกิดความชัดเจนและนำไปใช้ได้ดียิ่งขึ้นต่อไป นอกจากนี้ ในการสัมมนาดังกล่าวยังได้มีข้อเสนอให้โครงการวิจัยจัดทำหนังสือ/ตำราการวิจารณ์ละครที่ผู้สนใจทั่วไปสามารถศึกษาเองได้

ข้อเสนอต่าง ๆ ในแง่การปรับปรุงวิทยาการการวิจารณ์ให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาดังกล่าวข้างต้น มุ่งเน้นเพื่อการศึกษาในระบบ ในขณะที่การศึกษานอกระบบนั้น จำเป็นต้องสร้างทรัพยากรการวิจารณ์ขึ้นใหม่ ในรูปของหนังสือ/ตำราสำหรับบุคคลทั่วไป ที่กล่าวถึง “องค์ความรู้ด้านการวิจารณ์ศิลปะการละคร” ซึ่งโครงการวิจัยได้ดำเนินการแล้ว

1.2 การศึกษาสภาวะของการรับและกลุ่มผู้รับงานวิจารณ์ในประเทศไทย

จากการร่วมดำเนินงานและหารือกับผู้วิจัยในโครงการวิจัยการรับการวิจารณ์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในโครงการภาค 2 นี้ พบว่า สภาวะของกลุ่มผู้รับงานวิจารณ์ในประเทศไทยยังจำกัดวงอยู่แต่เพียงบุคคลที่คลุกคลีกับวงการศิลปะการละคร ทั้งที่เป็นอาจารย์ นักวิชาการ นักศึกษา ศิลปิน และผู้รักสมัครเล่น ซึ่งเป็นกลุ่มที่ให้ความสำคัญกับการวิจารณ์ที่เป็นลายลักษณ์และมุขปาฐะ ด้วยปรารถนาที่จะรู้ว่าผลงานสร้างสรรค์ของตนนั้น สามารถสื่อสารกับสาธารณชนได้มากน้อยเพียงใด และด้วยเป็นเพราะละครเป็นงานสร้างสรรค์ที่มีความ “สด” การจัดเก็บหรือบันทึกไว้ในลักษณะหัตถ์เขียนนั้น ไม่สามารถรักษาความสดของละครไว้ได้ การมีบทวิจารณ์สำหรับละครเรื่องหนึ่งๆ นั้น หมายถึงการบันทึกว่าได้มีผลงานสร้างสรรค์เกิดขึ้นเมื่อใด และได้รับการตอบรับอย่างไรจากนักวิจารณ์ซึ่งเป็นผู้ชมคนหนึ่ง

กลุ่มนักศึกษาในสาขาศิลปะการละครเห็นว่า บทวิจารณ์เป็น “คลังความรู้” อีกส่วนหนึ่งที่นอกเหนือจากตำรา และเป็น “ตัวช่วย” ในการวิเคราะห์และตรวจสอบความคิดเห็นของตนต่อละครหรือบทละครที่ได้ศึกษามา แต่กระนั้น การติดตามหรือการแสวงหาบทวิจารณ์ ก็ยังมีได้เป็นไปในลักษณะที่กระตือรือร้นอ่านเพื่อประดับความรู้

ในขณะที่บุคคลนอกสาขาเห็นว่า หากไม่ได้มีประสบการณ์สัมผัสงานต้นแบบแล้ว การทำความเข้าใจบทวิจารณ์ละครจะกระทำได้ยาก อีกทั้งมิได้สนใจติดตามอ่านบทวิจารณ์ละครแต่อย่างใด ด้วยเงื่อนไขของการติดตามอ่านนั้น ขึ้นอยู่กับจำนวนละครที่มีการจัดแสดงซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนน้อย และมีได้เกิดขึ้นโดยสม่ำเสมอ ช่วงเวลาในการจัดแสดงละครโดยส่วนใหญ่จะใช้เวลาเพียง 1-2 อาทิตย์เท่านั้น ซึ่งนับว่าเป็นช่วงเวลาอันสั้น เป็นอุปสรรคต่อการติดตามชมละคร อีกทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ที่มีปรากฏบทวิจารณ์ละครก็มีจำนวนจำกัดด้วยเช่นเดียวกัน

แม้วัฒนธรรมการวิจารณ์ที่เป็นลายลักษณ์จะมีได้แพร่หลายในกลุ่มบุคคลนอกสาขาศิลปะการละคร แต่จากการจัดกิจกรรม “เสวนาหลังละคร” (หรือการวิจารณ์ละครหลังการแสดง) ร่วมกับเทศกาลละครกรุงเทพฯ 2004 ที่จัดขึ้น ณ สวนสันติชัยปราการ ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2547 เป็นจำนวน 2 ครั้ง โดยเป็นการเสวนาหลังการแสดงละครเรื่อง *ตุ๊กตาทายอดรัก* และ *ผีเสื้อสมุทร* พบว่า ผู้ชมให้ความสนใจรับฟังและร่วมแสดงความคิดเห็นกับกลุ่มนักวิจารณ์ที่โครงการวิจัยได้เชิญมาในการเสวนาดังกล่าว อีกทั้ง จากการจัดสัมมนา

เชิงปฏิบัติการ “การวิจารณ์สัญจร” ทั้ง 3 ครั้ง ณ มหาวิทยาลัยทักษิณ จ.สงขลา, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี จ.อุดรธานี และ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย โดยสาขาศิลปะการละครได้นำแถบบันทึกภาพการแสดงละครเวทีไปจัดฉายในการสัมมนากลุ่มย่อย พบว่า ผู้เข้าร่วมสัมมนาซึ่งส่วนใหญ่เป็นอาจารย์และนักศึกษาที่มีได้อยู่ในสาขาศิลปะการละครโดยตรง ให้ความสนใจและกระตือรือร้นกับการวิจารณ์ในระบบมุขปาฐะเป็นอย่างมาก

จากปรากฏการณ์ดังกล่าวข้างต้น สามารถยืนยันได้ว่า วัฒนธรรมการวิจารณ์ที่เป็นมุขปาฐะยังคงความเข้มแข็งอยู่ในสังคมไทย มากกว่าวัฒนธรรมการวิจารณ์ที่เป็นลายลักษณ์

1.3 การพัฒนาความสามารถในการวิจารณ์ให้แก่กลุ่มบุคคลผู้สนใจ

สาขาศิลปะการละครได้จัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาความสามารถในการวิจารณ์ให้แก่กลุ่มบุคคลผู้สนใจ ทั้งในกรุงเทพฯและต่างจังหวัด ซึ่งเป็นการจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้มีโอกาสพัฒนาทักษะการวิจารณ์ โดยอาศัยวัฒนธรรมการวิจารณ์ในระบบมุขปาฐะให้มีการแลกเปลี่ยนทัศนะวิจารณ์ต่อการแสดงที่ได้จัดขึ้น อาทิ ในการจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “การวิจารณ์ละคร” ที่มีผู้เข้าร่วมสัมมนาจากสถาบันการศึกษาในภูมิภาคต่างๆให้ความสนใจเข้าร่วมเป็นจำนวนมาก ในการสัมมนาดังกล่าว มีการจัดแสดงละครเวทีเรื่อง “นอนไม่หลับ” ของกลุ่มละคร 8 คุณ 8 และมีการแบ่งกลุ่มย่อยแสดงทัศนะวิจารณ์หลังการแสดง เช่นเดียวกับการจัด “การประชุมใหญ่ประจำปี ครั้งที่ 2” ของโครงการวิจัย ที่สาขาศิลปะการละครร่วมกับสาขาอื่นๆ จัดกิจกรรมการแสดง “จากป่าซาไก สู่ป่าคอนกรีต” และได้มีการแบ่งกลุ่มย่อยเพื่อแสดงทัศนะวิจารณ์เช่นเดียวกัน บรรยาภาศในการสนทนาแลกเปลี่ยนทัศนะวิจารณ์หลังชมการแสดงในกิจกรรมทั้งสอง ดำเนินไปด้วยความคึกคักกระตือรือร้น รวมทั้งกลุ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรมที่อาจนับได้ว่าเป็นบุคคลนอกสาขาศิลปะการละครก็ยังแสดงความคิดเห็น โดยมีได้ผู้กติดูอยู่กับ “องค์ความรู้ด้านการละคร” ที่อาจทำให้เกิดความไม่มั่นใจในการแสดงทัศนะ โดยเฉพาะการแสดงทัศนะด้วยลายลักษณ์อักษรในบทวิจารณ์

สำหรับกิจกรรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “การวิจารณ์สัญจร” ที่โครงการวิจัยได้เดินทางไปจัดกิจกรรมดังกล่าวเป็นจำนวน 3 ครั้ง ณ มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี และมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย ซึ่งโครงการวิจัยได้จัดให้มีการแบ่งกลุ่มย่อย เพื่อสนทนาแลกเปลี่ยนทัศนะวิจารณ์ในสาขาที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสนใจ และสาขาศิลปะการละครได้จัดให้มีการชมแถบบันทึกภาพการแสดงละคร 1 เรื่อง เพื่อเป็นตัวตั้งในการสนทนากลุ่มย่อย ซึ่งพบว่า กลุ่มผู้เข้าร่วมในสาขาศิลปะการละครโดยส่วนใหญ่ เป็นนักศึกษาและอาจารย์ในสาขาภาษาไทยและนาฏศิลป์ไทย สำหรับสาขาวิชาอื่นๆ เช่น นิติศาสตร์ คอมพิวเตอร์ มีบ้างประปราย ก็ได้แสดงทัศนะวิจารณ์ผ่านมุมมองบนพื้นฐานของตนเป็นหลักอย่างกระตือรือร้นสนใจ โดยมีได้ยึดโยงกับการมีองค์ความรู้ด้านศิลปะการละครหรือไม่ อย่างไร

นอกจากนี้ สาขาศิลปะการละครยังได้จัด เสวนาชวนนักวิจารณ์ชมละคร เป็นจำนวน 2 ครั้ง โดยเชิญชวนนักวิจารณ์อาชีพ และนักวิจารณ์สมัครเล่นที่สนใจกิจกรรมดังกล่าว ชมการแสดง เรื่อง “คู่กรรม” และ “เอ็ม.บัตเตอร์ฟลาย” จากนั้นจึงเขียนบทวิจารณ์ และนำบทวิจารณ์ที่เขียนขึ้นทั้งที่ได้รับการตีพิมพ์และไม่ได้รับการตีพิมพ์ มาประกอบในการเสวนา การจัดกิจกรรมนี้พบว่า เจือปนให้ผู้ที่เข้าร่วมเสวนาเขียนบทวิจารณ์ เป็นอุปสรรคต่อการตัดสินใจเข้าร่วมเสวนา และพบว่าผู้ที่เข้าร่วมส่วนใหญ่สมัครใจที่จะพบปะสนทนาและแสดงทัศนวิจารณ์ในระบบมุขปาฐะมากกว่า

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยไม่สามารถสรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมดังกล่าวจะสามารถพัฒนาการวิจารณ์ของผู้เข้าร่วมประชุมหรือสัมมนาให้รู้ตื้นตันไปได้ในระดับใด แต่กิจกรรมเหล่านั้นนับเป็นการกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมได้พัฒนาตนเอง และปรากฏชัดถึงข้อเรียกร้องในด้านหลักการและทฤษฎีการวิจารณ์ศิลปะการละครจากโครงการวิจัย เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาตนเองและนักเรียนนักศึกษาในความรับผิดชอบของผู้เข้าร่วมกลุ่มที่เป็นอาจารย์จากสถาบันต่างๆ ซึ่งข้อเรียกร้องนี้โครงการวิจัยได้ดำเนินการตามความต้องการ โดยเริ่มจากการจัดกิจกรรม “เสวนาว่าด้วยทิศทางการสร้างหนังสือ/ตำราว่าด้วยการวิจารณ์” เป็นจำนวน 3 ครั้ง ร่วมกับ กลุ่มนักวิชาการ กลุ่มนักวิจารณ์ และกลุ่มศิลปินผู้สร้างและผู้แสดง และได้ติดต่อประสานงานกับนักวิจารณ์ นักวิชาการ เพื่อเขียนบทความที่เกี่ยวข้องกับการวิจารณ์และบริบทของศิลปะการละครบรรจุไว้ในหนังสือ/ตำราการวิจารณ์

จากการจัดกิจกรรมเชิงพัฒนาดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น มีข้อสังเกตว่า “องค์ความรู้ด้านศิลปะการละคร” มิได้เป็นอุปสรรคต่อการวิจารณ์ในวัฒนธรรมมุขปาฐะแต่อย่างใด การเรียกร้องหลักวิชา หรือทฤษฎีการวิจารณ์ อาจเป็นการเรียกร้องเพื่อสร้างความเชื่อมั่นหรือเป็นการ “ตอกย้ำ” ความมั่นใจของผู้แสดงทัศนคติก็เป็นได้ แต่การวิจารณ์ในวัฒนธรรมที่เป็นลายลักษณ์ ซึ่งต้องอาศัยความสามารถทางภาษาในการบรรยายหรือการพรรณนาความคิดทำให้เกิดความประหม่าที่จะแสดงออกซึ่งความคิดผ่านภาษา จึงทำให้เกิดการเรียกร้อง “องค์ความรู้ด้านศิลปะการละคร” เกิดขึ้น

1.4 การสร้างงานวิจารณ์ให้เป็นกิจสาธารณะและสนับสนุนให้เกิดการสร้างและเผยแพร่งานวิจารณ์ให้เป็นกิจสาธารณะ อันจะช่วยปลูกความสำนึกในพลังทางปัญญาของการวิจารณ์ในสังคม

หลังจากที่ได้มีการจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “การวิจารณ์ละคร” โดยมีการแบ่งกลุ่มย่อยเพื่อแสดงทัศนะวิจารณ์ต่อละครเรื่อง “นอนไม่หลับ” ดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น สาขาศิลปะการละครได้รับการติดต่อจากกลุ่มละครต่างๆ หลายกลุ่ม ที่เชิญโครงการวิจัยไปชมการแสดง และโครงการวิจัยได้เขียนบทวิจารณ์เผยแพร่ตามสื่อสิ่งพิมพ์เป็นระยะ นอกจากนี้โครงการวิจัยยังได้ร่วมกับกลุ่มผู้จัดงาน “เทศกาลละครกรุงเทพฯ 2004” จัดการเสวนาหลังการแสดงขึ้นเป็นจำนวน 2 ครั้ง

ปฏิริยาของกลุ่มละครหรือวงการศิลปการละครที่มีต่อโครงการวิจัยนับได้ว่า โครงการวิจัยเป็นส่วนหนึ่งในเครือข่ายของวงการ ด้วยกิจกรรมที่สาขาศิลปการละครได้จัดขึ้นเอื้อให้เกิดปรากฏการณ์ดังกล่าว โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพาความสัมพันธ์ส่วนบุคคลแต่อย่างใด ส่งผลให้กิจกรรมการวิจารณ์ได้รับความร่วมมือ และดำเนินไปในลักษณะของกิจสาธารณะได้ด้วยดี

กิจกรรมต่างๆของสาขาศิลปการละครนอกจากจะเอื้อให้เกิดการสร้างเครือข่าย และความร่วมมือกับบุคคลในวงการแล้ว ยังได้เอื้อให้เกิดการสร้างเวทีพบปะสานความสัมพันธ์ และแลกเปลี่ยนทัศนะระหว่างกลุ่มบุคคลต่างๆ ทั้งที่เป็นนักวิชาการ ศิลปินผู้สร้างผู้แสดง และนักวิจารณ์อีกด้วย โครงการวิจัยจึงทำหน้าที่ประหนึ่งตัวกลาง ที่สร้างกรอบความคิดหรือสร้างคำถามให้กับวงการ เพื่อให้บุคคลจากกลุ่มต่างๆในวงการได้นำความรู้และความคิดมาแลกเปลี่ยนกัน เพื่อเอื้อให้เกิดพัฒนาการที่ดีขึ้นในวงการศิลปการละคร

ในประเด็นของสำนักในพลังทางปัญญาของการวิจารณ์ในสังคมนั้น ในบริบทการเรียนการสอน และการสร้างสรรค์ผลงานศิลปการละคร การวิจารณ์เป็นส่วนสำคัญของกระบวนการผลิตความรู้ ทักษะ และผลงานอยู่แล้ว ดังข้อมูลจากอาจารย์ นักวิชาการ ที่เข้าร่วมการสัมมนาว่าด้วยนัยทางการศึกษาของวรรณิพนธ์ และการเสวนาว่าด้วยทิศทางการสร้างหนังสือ/ตำราการวิจารณ์ ร่วมกับกลุ่มอาจารย์ และกลุ่มศิลปินผู้สร้างผู้แสดง นอกจากนี้ คำให้สัมภาษณ์ในการวิจัยการรับการวิจารณ์ของกลุ่มนักศึกษาในสาขาศิลปการละคร ก็ได้ยืนยันว่า “การวิจารณ์” เป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนในสาขาศิลปการละคร ดังนั้น ประเด็น “พลังทางปัญญา” ที่มาจากการวิจารณ์ จึงเป็นประเด็นที่บุคคลในสาขาศิลปการละครตระหนัก และให้ความสำคัญอยู่แล้ว

2. กิจกรรมในสาขาศิลปการละคร

การจัดกิจกรรมในสาขาศิลปการละครมีจำนวนทั้งหมด 17 รายการ โดยเรียงลำดับตามเวลาที่จัดได้ดังต่อไปนี้

- 2.1 การสัมมนาว่าด้วยนัยทางการศึกษาของวรรณิพนธ์บทวิจารณ์ วันที่ 31 สิงหาคม 2545 ณ ห้องประชุมคณะจิตรกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ ผู้เข้าร่วมสัมมนาเป็นอาจารย์และนักวิชาการในสาขาศิลปการละครจากมหาวิทยาลัยต่างๆ เพื่อร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่มีต่อวรรณิพนธ์บทวิจารณ์ตัวอย่าง ที่ได้ส่งให้อ่านล่วงหน้าก่อนเข้าร่วมการสัมมนา
- 2.2 การเสวนาว่าด้วยทิศทางการสร้างหนังสือหรือตำราว่าด้วยการวิจารณ์ ครั้งที่ 1 วันที่ 5 มีนาคม 2546 ณ ร้าน Hemlock ถนนพระอาทิตย์ กรุงเทพฯ เป็นการจัดเสวนาร่วมกับผู้รู้ผู้ปฏิบัติในวงการศิลปการละครหนุ่มสาว

- 2.3 การเสวนาว่าด้วยทิศทางการสร้างหนังสือหรือตำราว่าด้วยการวิจารณ์ ครั้งที่ 2 วันที่ 19 มีนาคม 2546 ณ ร้าน Hemlock ถนนพระอาทิตย์ กรุงเทพฯ เป็นการจัดเสวนาร่วมกับผู้รู้ผู้ปฏิบัติในวงการศิลปะการละครรุ่นอาวุโส
- 2.4 การเสวนาว่าด้วยทิศทางการสร้างหนังสือหรือตำราว่าด้วยการวิจารณ์ ครั้งที่ 3 วันที่ 21 พฤษภาคม 2546 ณ ร้าน Hemlock ถนนพระอาทิตย์ กรุงเทพฯ เป็นการจัดเสวนาร่วมกับนักวิจารณ์อาชีพด้านศิลปะการละคร
- 2.5 การประชุมใหญ่ประจำปี ครั้งที่ 1 วันที่ 14 - 15 มิถุนายน 2546 ณ หอประชุม มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ กรุงเทพฯ ในการประชุมครั้งนี้ สาขาศิลปะการละครได้ประชุมกลุ่มย่อย เพื่อกำหนดหัวข้อที่ควรจะได้ปรากฏในหนังสือ/ตำราการวิจารณ์ละคร และแสวงหาแนวร่วมที่จะเป็นผู้เขียนในหัวข้อต่างๆ
- 2.6 การเสวนาสาขาศิลปะการละคร : ชวนนักวิจารณ์สมัครเล่น ครั้งที่ 1 วันที่ 20 กันยายน 2546 ณ ศศนิเวศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นักวิจารณ์อาชีพและนักวิจารณ์สมัครเล่นได้ชมการแสดงละครเรื่อง “M Butterfly” ในวันที่ 7 กันยายน ณ โรงละครกรุงเทพ เป็นผลงานการกำกับแสดงโดย ผศ.พรรณศักดิ์ สุขี จากคณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ จากนั้นนักวิจารณ์ผู้เข้าร่วมเสวนาได้เขียนบทวิจารณ์ละครเรื่องดังกล่าวเพื่อตีพิมพ์ในสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ และนำมาเป็นเอกสารประกอบการเสวนา
- 2.7 การเสวนาสาขาศิลปะการละคร : ชวนนักวิจารณ์สมัครเล่น ครั้งที่ 2 วันที่ 19 พฤศจิกายน 2546 ณ ร้าน Hemlock ถนนพระอาทิตย์ กรุงเทพฯ นักวิจารณ์อาชีพและนักวิจารณ์สมัครเล่นได้ชมการแสดงละครเพลงเรื่อง “คู่กรรม” ในวันที่ 6 พฤศจิกายน 2546 ณ โรงละครกรุงเทพ เป็นผลงานของกลุ่มแดชเอนเตอร์เทนเมนต์ สร้างสรรค์บทโดย ดารกา วงศ์ศิริ และกำกับการแสดงโดย สุวรรณี จักราวรรุช นักวิจารณ์ผู้เข้าร่วมเสวนาได้เขียนบทวิจารณ์เพื่อตีพิมพ์ในสื่อสิ่งพิมพ์ และนำมาเป็นเอกสารประกอบการเสวนาเช่นเดียวกับการเสวนา ครั้งที่ 1
- 2.8 การประชุม Cross-Cultural Seminar หัวข้อ “Theatre as an East-West Encounter” วันที่ 26 พฤศจิกายน 2546 ณ ร้าน Hemlock ถนนพระอาทิตย์ กรุงเทพฯ การประชุมครั้งนี้มีผู้กำกับการแสดงชาวเยอรมัน Mr. Gert Pfafferodt เป็นผู้บรรยายนำในหัวข้อดังกล่าว สืบเนื่องจากประสบการณ์สร้างสรรค์ละครเรื่อง “พระสังข์-เอฟิเกเนีย” เมื่อปี พ.ศ. 2527 ร่วมกับศิลปินและนักแสดงชาวไทย ในการประชุมมีผู้รู้ผู้ปฏิบัติในวงการศิลปะการละครรุ่นอาวุโสและรุ่นหนุ่มสาว รวมทั้งนักวิชาการด้านวรรณคดีเยอรมันเข้าร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น
- 2.9 การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “การวิจารณ์ละคร” วันที่ 29-30 พฤศจิกายน 2546 ณ หอประชุม มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ กรุงเทพฯ การสัมมนาครั้งนี้มีการบรรยายนำในหัวข้อ “เหลียวหลังแลหน้า : การวิจารณ์ละครเวทีในประเทศไทย” โดย อาจารย์

ปาริชาติ จึงวิวัฒนาภรณ์ และจัดแสดงละครเรื่อง “นอนไม่หลับ” เป็นการแสดงละครเดี่ยว โดย นิกร แซ่ตั้ง จากกลุ่มละคร “8 คุณ 8” เพื่อเป็นกรณีศึกษาให้ผู้เข้าร่วมการสัมมนาซึ่งส่วนใหญ่เป็นอาจารย์ด้านนาฏศิลป์จากสถาบันอุดมศึกษาในภูมิภาคต่างๆ ได้ทดลองฝึกทักษะการวิจารณ์ละครเวที

- 2.10 การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “การวิจารณ์สัญจร” ครั้งที่ 1 วันที่ 18 - 19 มีนาคม 2547 ณ มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา การประชุมกลุ่มย่อยในการสัมมนาครั้งนี้ สาขาศิลปการละครได้จัดฉายแถบบันทึกภาพการแสดงละครเรื่อง “พิมพิลาไลย” กำกับการแสดงโดย อาจารย์ปาริชาติ จึงวิวัฒนาภรณ์ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมซึ่งส่วนใหญ่เป็นอาจารย์ด้านภาษาไทยและนาฏศิลป์ ได้แลกเปลี่ยนทรรศนะกัน
- 2.11 การประชุมใหญ่ประจำปี ครั้งที่ 2 วันที่ 12-13 มิถุนายน 2547 ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร และคณะดุริยางคศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ดลิ่งชัน กรุงเทพฯ การประชุมใหญ่ครั้งนี้ได้ร่วมมือกับสาขาวรรณศิลป์ และทัศนศิลป์ โดยประสานกับกลุ่มนักละครอิสระเพื่อจัดการแสดง “ศิลปะส่องทางให้แก่กัน : จากป่าซาไก สู่ป่าคอนกรีต” เพื่อเป็นกรณีศึกษาให้ผู้เข้าร่วมการประชุม ซึ่งประกอบด้วยบุคคลรุ่นหนุ่มสาวและรุ่นอาวุโสจากหลากหลายสาขา ได้แลกเปลี่ยนทรรศนะในหัวข้อดังกล่าว
- 2.12 การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “การวิจารณ์สัญจร” ครั้งที่ 2 วันที่ 26-27 มิถุนายน 2547 ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี สำหรับการประชุมกลุ่มย่อยในการสัมมนาครั้งนี้ สาขาศิลปการละครได้จัดฉายแถบบันทึกภาพการแสดงละครเรื่อง “ลุยไฟ” กำกับการแสดงโดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พรรัตน์ ดำรุ่ง จากภาควิชาศิลปการละคร คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อให้ผู้เข้าร่วมซึ่งมีทั้งนักศึกษาและอาจารย์ด้านภาษาไทยและนาฏศิลป์ ได้แลกเปลี่ยนทรรศนะกัน
- 2.13 การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนในการศึกษาการวิจารณ์ละคร” วันที่ 7 สิงหาคม 2547 ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ดลิ่งชัน กรุงเทพฯ การสัมมนาครั้งนี้ได้มีการแบ่งกลุ่มย่อยออกเป็นกลุ่มอาจารย์ และกลุ่มนักศึกษา เพื่อแลกเปลี่ยนความเห็นที่มีต่อการเรียนการสอนการวิจารณ์ เพื่อนำข้อสรุปที่ได้จากทั้งสองกลุ่มมานำเสนอในที่ประชุมรวม
- 2.14 การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “การวิจารณ์สัญจร” ครั้งที่ 3 วันที่ 21-22 สิงหาคม 2547 ณ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย ในการประชุมกลุ่มย่อย สาขาศิลปการละครได้จัดฉายแถบบันทึกภาพการแสดงละครเรื่อง “เหลียวหลัง แลหน้า ตูลง ตูลา” โดยกลุ่มสี่ขาบ้าน (มะขามป้อม) ซึ่งจัดแสดงในวาระครบรอบ 25 ปี 6 ตุลาคม 2519 เพื่อให้ผู้เข้าร่วมซึ่งมีทั้งนักศึกษาและอาจารย์จากหลากหลายสาขา ได้แลกเปลี่ยนทรรศนะกัน
- 2.15 การเสวนาหลังละคร ครั้งที่ 1 ละครเรื่อง “ตุ๊กตายอดรัก” วันที่ 14 พฤศจิกายน 2547 ณ พุทธสมาคม ถนนพระอาทิตย์ กรุงเทพฯ สาขาศิลปการละครได้ร่วมกับ

กลุ่มผู้จัดเทศกาลละครกรุงเทพ 2004 เชิญนักวิจารณ์ร่วมเสวนาหลังการแสดงละครเรื่อง “ตุ๊กตาดอกรัก” ผลงานของกลุ่มสี่ขาบ้าน (มะขามป้อม) ร่วมกับ ครูสุจิตต์ ตรียประณีต ซึ่งเข้าร่วมในเทศกาลครั้งนี้

- 2.16 การเสวนาหลังละคร ครั้งที่ 2 ละครเรื่อง “ผีเสื้อสมุทร” วันที่ 20 พฤศจิกายน 2547 ณ โรงเรียนการข่าวทหารบก ถนนพระอาทิตย์ กรุงเทพฯ สาขาศิลปะการละคร ร่วมกับกลุ่มผู้จัดเทศกาลละครกรุงเทพ 2004 เชิญนักวิจารณ์ร่วมเสวนาหลังการแสดงละครเรื่อง “ผีเสื้อสมุทร” ผลงานของกลุ่มละครเสาสงู กำกับการแสดงโดย ณัฐ นวลแพ่ง การเสวนาครั้งนี้มีกลุ่มผู้ชมซึ่งเป็นรุ่นหนุ่มสาวให้ความสนใจแลกเปลี่ยนทัศนะร่วมกับนักวิจารณ์อย่างกระตือรือร้นสนใจ
- 2.17 การสัมมนา “เทศกาลละครกรุงเทพ กับ ความอยู่รอดของละครร่วมสมัย” วันที่ 30 พฤศจิกายน 2547 ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ดลิ่งชัน กรุงเทพฯ สาขาศิลปะการละครได้เชิญวิทยากร ซึ่งเป็นผู้จัดงานเทศกาลฯ และนักวิชาการผู้สังเกตการณ์งานเทศกาลละครกรุงเทพ มาร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่อการจัดเทศกาลละครกรุงเทพ ซึ่งสะท้อนถึงความอยู่รอดของวงการศิลปการละครร่วมสมัย

นอกจากกิจกรรมทั้ง 17 รายการดังกล่าวข้างต้นแล้ว สาขาศิลปะการละครยังได้ให้ความสำคัญร่วมมือกับโครงการวิจัยการรับการวิจารณ์ ในการประสานข้อมูลบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์ และร่วมวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ รวมทั้งเข้าร่วมประชุมและสัมมนากับโครงการวิจัยการรับการวิจารณ์มาโดยตลอด นอกจากนี้ ยังได้เขียนบทวิจารณ์เพื่อลงพิมพ์เผยแพร่ในสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆบ้างเป็นระยะ

ส่วนการจัดทำหนังสือ/ตำราการวิจารณ์ละคร ซึ่งประกอบด้วยบทความหัวข้อต่างๆจำนวน 7 บทนั้น ขณะนี้อยู่ระหว่างการจัดส่งให้ผู้อ่าน (reader) คือ คาร์ณ คุณะดิลก (เปลี่ยนจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ศรวณีย์ สุขุมวาท) อ่านและบันทึกข้อเสนอแนะ เพื่อปรับปรุงก่อนจัดพิมพ์ต่อไป

3. ความเชื่อมโยงระหว่างโครงการภาคแรกกับโครงการภาคสอง

จากผลของโครงการวิจัยในภาคแรกที่บ่งชี้ว่า ในสังคมร่วมสมัยของไทยนั้น การวิจารณ์แบบมุขปาฐะมีความเข้มข้นและแข็งแกร่งกว่าการวิจารณ์ที่เป็นลายลักษณ์อักษร โครงการวิจัยในภาคที่สองนี้ จึงมุ่งเน้นการจัดกิจกรรมการพัฒนา (developmental activities) ซึ่งได้นำสรรนิพนธ์บทวิจารณ์และบทวิเคราะห์บางส่วน จากจำนวน 50 บท ที่โครงการวิจัยภาคแรกได้คัดสรรแล้วว่ามีพลังทางปัญญา มาใช้ในการจัดกิจกรรมต่างๆ ของโครงการภาคสองเป็นจำนวน 7 กิจกรรม คือ “สัมมนาว่าด้วยนัยทางการศึกษาของสรรนิพนธ์บทวิจารณ์” “การเสวนาว่าด้วยทิศทางการสร้างหนังสือ/ตำราว่าด้วยการวิจารณ์” 3 ครั้ง และ การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “การวิจารณ์สัญจร” ทั้ง 3 ครั้ง เพื่อเป็นวัตถุดิบในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และประเมินประสิทธิภาพของสรรนิพนธ์ที่ยังประโยชน์ต่อการศึกษาในระบบและการศึกษาภาคประชาชนได้

ผลจากการนำเสนอสรณิพนธ์ไปใช้ประกอบในการสัมมนาที่มีความหลากหลายแตกต่างกันออกไปตามพื้นฐานความรู้และความถนัดของแต่ละบุคคล สำหรับผู้ที่มีพื้นฐานความรู้ด้านศิลปะการละครสามารถทำความเข้าใจเนื้อหาที่ปรากฏในสรณิพนธ์บทวิจารณ์ได้โดยง่าย หากแต่มีข้อจำกัดในการนำไปใช้ประกอบการจัดการเรียนการสอนในระบบ ด้วย “งานต้นแบบ” ที่บทวิจารณ์กล่าวถึง ไม่สามารถหาชมได้อีกแล้ว หรือมีฉะนั้นก็เป็นงานต้นแบบของต่างประเทศที่หาชมไม่ได้ในเมืองไทย อีกทั้งบทวิจารณ์หลายฉบับจำเป็นต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจในบริบทต่างๆ ทั้งประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรม เพื่อประกอบการทำความเข้าใจ ดังนั้น ผู้ที่ไม่มีพื้นฐานความรู้ด้านศิลปะการละคร จะทำความเข้าใจสรณิพนธ์บทวิจารณ์ละครได้ยาก ประกอบกับการขาดประสบการณ์สัมผัสงานต้นแบบที่บทวิจารณ์กล่าวถึงด้วยแล้ว ความกระตือรือร้นสนใจอ่านเพื่อแลกเปลี่ยนความเห็นจึงไม่เกิดขึ้น

นอกจากนี้ ด้วยความล่าช้าในการจัดพิมพ์ อันเนื่องมาจากการขอลิขสิทธิ์จัดพิมพ์บทวิจารณ์ที่เป็นภาษาต่างประเทศ จากสำนักพิมพ์ในประเทศต่างๆ จำเป็นต้องใช้เวลาเพื่อติดต่อและดำเนินการ ทำให้ไม่สามารถประเมินประสิทธิภาพของสรณิพนธ์ในภาพรวมได้ ว่าเหมาะสมกับผู้รับหรือผู้อ่านกลุ่มใด ความเชื่อมโยงระหว่างโครงการภาคแรกกับโครงการภาคสอง จึงดำเนินไปด้วยหลักการร่วม ที่ว่าด้วยการจัดกิจกรรมพัฒนาการวิจารณ์ในรูปแบบต่างๆ และสานต่อข้อบ่งชี้จากโครงการภาคแรก ในเรื่องการขาดแคลนตำราการวิจารณ์

4. ความเชื่อมโยงกับการวิจัยการรับการวิจารณ์

ในการจัดกิจกรรมต่างๆ ของสาขาศิลปะการละคร มีทั้งที่เป็นการจัดเพื่อให้ผู้เข้าร่วมได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและทรรศนะวิจารณ์ในรูปแบบมุขปาฐะ และมีทั้งที่เป็นการจัดเพื่อให้มีการเขียนบทวิจารณ์เป็นลายลักษณ์อักษร ดังที่ได้จัดกิจกรรมเสวนา “ชวนนักวิจารณ์ชมละคร” 2 ครั้ง (อ่านรายละเอียดการวิเคราะห์กิจกรรมดังกล่าวได้ในข้อ 5) พบข้อบ่งชี้ที่แสดงให้เห็นว่า วัฒนธรรมการวิจารณ์ในระบบมุขปาฐะยังคงความเข้มข้นอยู่ในสังคมไทย ด้วยเป็นกิจกรรมที่สามารถแสดงปฏิกิริยาได้ทันที ในขณะที่การวิจารณ์ที่เป็นลายลักษณ์อักษรจะมีข้อจำกัดด้านเวลา ด้านความรู้ ความมั่นใจในความคิดเห็นของตนเอง และพื้นที่ในการเผยแพร่สู่สาธารณะ ทำให้บทวิจารณ์ไม่สามารถทำหน้าที่ของตนในบทบาทที่เป็น **กิจสาธารณะ** ได้ คำถามที่เกิดขึ้นจากข้อสังเกตนี้ก็คือ บทวิจารณ์ละครยืนอยู่ ณ จุดใดของสังคมไทย และยังเป็นที่ต้องการหรือไม่ในวงการศิลปะการละคร

เมื่อได้เชื่อมโยงกับการวิเคราะห์บทสัมภาษณ์กลุ่มผู้รับงานวิจารณ์ ในโครงการวิจัยการรับการวิจารณ์ พบว่า ปรากฏการณ์ที่ชัดเจนที่สุดจากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้รับทั้ง 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ที่อยู่ในสาขาศิลปะการละคร กลุ่มนักศึกษาในสาขาฯ และกลุ่มผู้ที่อยู่นอกสาขาศิลปะการละคร นั้น กลุ่มบุคคลที่อยู่ในวงการศิลปะการละครให้ความสำคัญต่อการวิจารณ์ทั้งที่เป็นระบบมุขปาฐะ และการวิจารณ์ที่เป็นลายลักษณ์อักษรมากที่สุด บุคคลกลุ่มนี้เรียกร้องให้มีการวิจารณ์ทั้งสองรูปแบบ และเห็นความสำคัญของบทวิจารณ์ในฐานะที่เป็น “กระจก” สะท้อนผลงานสร้างสรรค์ของตน และยังเป็น “บันทึกทางประวัติศาสตร์” ให้กับผลงานสร้างสรรค์ละครแต่ละเรื่องอีกด้วย นอกจากนี้ บุคคลในสาขาฯ ยังได้สะท้อนให้เห็นถึงความกังวลของวงการศิลปะการละคร ที่จะสื่อสารให้คนทั่วไปเข้าใจ

ศิลปการละครได้ และเห็นว่าบทวิจารณ์จะสามารถทำหน้าที่สื่อสารกับบุคคลนอกวงการได้ และคงเป็นด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้เอง ที่ทำให้วงการศิลปการละครที่แม้จะมีสำนัก หรือสังกัด กำกับอยู่ แต่สำนักหรือสังกัดนี้มิได้ปรากฏเป็นกระแสหลัก หรือกระแสนที่สร้างอิทธิพลใดๆให้กับวงการศิลปการละคร กลุ่มบุคคลในวงการฯจึงเป็นกลุ่มที่เกาะเกี่ยวกันด้วยความเอื้ออาทร และตระหนักถึงบทบาทของบทวิจารณ์ที่มีความสำคัญต่อวงการ ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

ในขณะที่กลุ่มนักศึกษาโดยส่วนใหญ่มีมุมมองต่อบทวิจารณ์ละครในฐานะที่เป็น “คลังความรู้” และ “คลังคำตอบ” กับการศึกษาศิลปการละคร และสำหรับกลุ่มผู้ที่อยู่นอกสาขาศิลปการละครนั้น พบว่าไม่คุ้นเคยกับการอ่านบทวิจารณ์บทละครเท่าใดนัก ด้วยข้อจำกัดของความรู้ในการจัดแสดงละคร ส่งผลต่อความสม่ำเสมอในการตีพิมพ์บทวิจารณ์ในสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ อีกทั้งด้วยความคุ้นเคยกับบทวิจารณ์ภาพยนตร์ ที่ทำหน้าที่ประหนึ่ง “ผู้ช่วย” ในการตัดสินใจเลือกชมภาพยนตร์เรื่องใดเรื่องหนึ่ง อีกทั้ง “งานต้นแบบ” ที่เป็นภาพยนตร์ ก็สามารถหาชมได้โดยง่าย

นับได้ว่า การวิจัยการรับการวิจารณ์ ตอบคำถามจากข้อสังเกตของสาขาศิลปการละครถึงจุดยืนของบทวิจารณ์ละครในสังคมไทยได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ ยังปรากฏข้อมูลที่ว่าด้วย ความเคลื่อนไหวของวงการศิลปการละคร ที่กลุ่มละครใหญ่ๆ มีชื่อเสียงมานาน ไม่ค่อยมีผลงานปรากฏสู่สาธารณะ ในขณะที่มีกลุ่มละครเล็กๆเกิดขึ้นมากมาย ทั้งเกิดขึ้นโดยเฉพาะกิจ และโดยถาวร กรณีนี้ส่งผลต่อความเชื่อมั่นในการติดตามผลงานของกลุ่มผู้รับที่เป็นบุคคลนอกสาขาศิลปการละครด้วยเช่นกัน

5. บทวิเคราะห์กิจกรรมที่ดำเนินการในภาคสอง

5.1 ความสำคัญของการวิจารณ์

กิจกรรมต่างๆที่สาขาศิลปการละครได้จัดขึ้น มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมที่ประกอบไปด้วย อาจารย์ นักวิชาการด้านศิลปการละคร นักวิจารณ์ นักปฏิบัติ นักศึกษา และกลุ่มผู้สนใจทั่วไป ซึ่งผู้เข้าร่วมกิจกรรมทุกกลุ่มนี้ ให้ความสำคัญต่อการวิจารณ์ในทัศนะที่แตกต่างกันไป

แวดวงการวิจารณ์ในบริบทสังคมไทยอาจแบ่งนักวิจารณ์ได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มอาจารย์ และนักวิชาการที่เขียนบทวิจารณ์ตีพิมพ์ในสื่อสิ่งพิมพ์ และกลุ่มนักวิจารณ์ที่เป็นผู้สื่อข่าวประจำสื่อสิ่งพิมพ์ สำหรับกลุ่มนักวิจารณ์ที่เป็นผู้สื่อข่าวนั้น ให้น้ำหนักกับบทบาทของ “ผู้สื่อข่าว” มากกว่าบทบาทของ “นักวิจารณ์” และยินดีที่จะเรียกตนเองว่าเป็น “ผู้สื่อข่าวที่ชอบดูละคร” ซึ่งทำหน้าที่ที่หลากหลายผ่านบทวิจารณ์ที่ตีพิมพ์ในสื่อสิ่งพิมพ์ที่ตนสังกัด โดยมีเป้าหมายอยู่ที่ “ผู้อ่าน” การวิจารณ์ของผู้สื่อข่าวต้องทำหน้าที่เชิญชวนให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกสนใจไปชมละคร โดยจำเป็นที่จะต้องศึกษาข้อมูลล่วงหน้าภายในเวลาที่จำกัด เพื่อเป็นการให้การศึกษาแก่ประชาชนอีกทางหนึ่ง แต่อย่างไรก็ตาม ด้วยข้อจำกัดด้านเวลาของการข่าว ที่ต้องมีความสดใหม่ การวิจารณ์ที่เกิดขึ้นจึงไม่อาจที่จะเป็นงานเขียนที่ละเอียดลึกซึ้งได้ อีกทั้งต้องคำนึงถึงผลกระทบที่มีต่อฝ่ายผู้สร้างงานเขียนที่เกิดขึ้นจึงมักเป็นไปในลักษณะของการ “ยืมมือ” นอกจากนี้ เจเนอรัลของสื่อที่ผูกติดอยู่กับวงธุรกิจโดยอาศัยรายได้จากการโฆษณา เป็นอุปสรรคอีกประการหนึ่งที่ทำให้การวิจารณ์ของผู้สื่อข่าวขาด “เสรีภาพ” ที่จะแสดงทัศนะอย่างตรงไปตรงมา ด้วยหลายๆครั้ง ผู้จัดละครก็อยู่ในวง

ธุรกิจที่เป็นลูกค้าของตัวเอง ดังนั้น แม้จะตระหนักว่า การวิจารณ์มีความสำคัญต่อผู้อ่าน และผู้ปฏิบัติ แต่เงื่อนไขของระบบทุนยังเป็นสิ่งที่กำกับสื่อ หรือกำกับนักวิจารณ์ที่อยู่ในฐานะผู้สื่อข่าวด้วยเช่นกัน

สำหรับกลุ่มอาจารย์และนักวิชาการที่ทำหน้าที่เป็นนักวิจารณ์ด้วยนั้น แม้จะมีเสรีภาพในการแสดงทัศนะวิจารณ์มากกว่ากลุ่มผู้สื่อข่าว แต่กระนั้น ก็ยังมีปรากฏการณ์ใกล้เคียงกับผู้สื่อข่าว เมื่อบรรณาธิการข่าวเห็นว่า มีข้อความแสดงทัศนะวิจารณ์ใดที่อาจส่งผลกระทบต่อลูกค้าของสื่อ บรรณาธิการก็อาจตัดข้อความเหล่านั้นมิให้ปรากฏอยู่ในสื่อสิ่งพิมพ์เช่นกัน และสำหรับบทบาทผู้สอนของกลุ่มอาจารย์และนักวิชาการ กลุ่มนี้จะมีความเห็นว่า การปลูกฝังวัฒนธรรมการวิจารณ์ให้แก่นักศึกษาได้ผูกติดอยู่กับวิชาที่ว่าด้วยการวิจารณ์เท่านั้น ด้วยการเรียนการสอนศิลปะมิได้มีมาตรฐานหรือตัวชี้วัดที่ตายตัว ศิลปะไม่มีถูกหรือผิด คำตอบที่ถูกต้องมิได้มีเพียงคำตอบเดียว และด้วยเหตุที่การศึกษาศิลปะการละครนั้นผูกโยงกับความเป็นมนุษย์ ซึ่งมีบริบททางสังคม การเมือง วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมที่หลากหลาย ความคิดเชิงวิจารณ์ที่จะสามารถวิเคราะห์ ตีความ จึงเป็นปัจจัยสำคัญในการเรียนการสอนศิลปะการละคร

ในกลุ่มผู้ปฏิบัติเอง ทั้งที่เป็นผู้สร้างและผู้แสดง ให้ความสำคัญต่อการวิจารณ์เป็นอย่างสูง ทั้งที่เป็นการวิจารณ์ในระบบมุขปาฐะ และที่เป็นลายลักษณ์อักษร ด้วยการวิจารณ์ทั้งสองลักษณะมีผลกระทบโดยตรงต่อผู้ปฏิบัติ และเชื่อว่ากิจกรรมการวิจารณ์หลังการแสดงหรือการพูดคุยขอความเห็นจากผู้ชมรวมไปถึงนักวิจารณ์เป็นกิจกรรมที่จำเป็น ทั้งนี้เพื่อเป็นการตรวจสอบว่าผลงานสร้างสรรค์ของตนนั้นบรรลุจุดมุ่งหมายหรือไม่ อย่างไร แต่กิจกรรมการวิจารณ์ในระบบมุขปาฐะนี้ เป็นการแสดงปฏิกิริยาโดยฉับพลัน ซึ่งอาจทำให้ผู้แสดงความเห็นไม่มีโอกาสคัดสรรถ้อยคำให้ถี่ถ้วน การกระทบกระทั่งอารมณ์ความรู้สึกจึงเกิดขึ้นได้ อันเป็นข้ออ่อนของการแสดงทัศนะวิจารณ์ในระบบมุขปาฐะ ขณะเดียวกัน การวิจารณ์ที่เป็นลายลักษณ์อักษรก็เป็นสิ่งที่บุคคลกลุ่มนี้เรียกร้องตลอดมา ด้วยเห็นความสำคัญของบทวิจารณ์ในฐานะที่เป็นบันทึกประวัติศาสตร์ของละครเวทีเรื่องหนึ่งๆ หลังจากการแสดงได้จบลง การวิจารณ์ที่เป็นลายลักษณ์อักษรเปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติได้มีเวลาอ่านทบทวนข้อวิจารณ์ ซึ่งส่งผลต่อการทำความเข้าใจผลงานการนำเสนอการแสดง และช่วยให้มองเห็นข้อบกพร่องที่อาจมองข้ามไป และอีกประการหนึ่ง กลุ่มผู้ปฏิบัติเห็นว่าบทวิจารณ์เป็นการสร้างพื้นที่ให้ผู้วิจารณ์ได้แสดงความเห็นอย่างเต็มที่ โดยไม่ต้องปะทะกับผู้ปฏิบัติโดยตรง การแสดงปฏิกิริยาทั้งโดยมุขปาฐะ หรือลายลักษณ์อักษรของผู้วิจารณ์นับเป็นสิ่งที่ดีกว่า “ความเฉยเมย” หรือไม่มีปฏิกิริยาใดต่อผลงานสร้างสรรค์ของกลุ่มบุคคลกลุ่มนี้

สำหรับกลุ่มนักศึกษาในสาขาศิลปะการละคร มีทัศนะต่อ “การวิจารณ์” ในทางบวก และมีความเห็นเช่นเดียวกับกลุ่มอาจารย์และนักวิชาการที่ว่า การวิจารณ์มีอยู่ใน “กระบวนการเรียนการสอน” ศิลปะการละครโดยไม่จำเพาะวิชาการวิจารณ์เท่านั้น การวิจารณ์เป็นกระบวนการที่จำเป็น และมีส่วนพัฒนาการเรียนรู้ของนักศึกษา กลุ่มนักศึกษาให้ความสำคัญต่อผู้สอนในด้านความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนที่สร้างขึ้นภายในห้องเรียนเป็นอย่างมาก กระบวนการวิจารณ์ที่จะกระตุ้นและพัฒนาผู้เรียนได้ มีปัจจัยเกี่ยวพันจากบุคลิกภาพและจิตวิทยาของผู้สอน

เป็นสำคัญ การแลกเปลี่ยนที่มีบรรยากาศผ่อนคลาย การเลือกเฟ้นถ้อยคำที่ไม่รุนแรง จะช่วยสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ผ่านกระบวนการวิจารณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การใช้คำพูดรุนแรงอาจทำให้ผู้เรียนมีทัศนคติต่อศิลปะการละครไปในทางลบได้ง่าย

และในกลุ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรมของสาขาศิลปะการละคร ที่เป็นบุคคลทั่วไป ในที่นี้หมายถึงกลุ่มบุคคลที่มีได้อยู่ในแวดวงของศิลปะการละครร่วมสมัย ซึ่งอาจมาจากสาขานาฏศิลป์ หรือสาขาอื่นๆ อาจมีความประหม่าในการแสดงทัศนะวิจารณ์เมื่อเข้าร่วมกิจกรรมของสาขาศิลปะการละครบ้างในช่วงต้น แต่เมื่อเห็นว่าการบรรยากาศในการแลกเปลี่ยนมีความผ่อนคลาย และไม่มีลักษณะของการตัดสินว่าความคิดใดผิด หรือความคิดใดถูก การแลกเปลี่ยนทัศนะก็จะดำเนินไปอย่างกระตือรือร้น ความประหม่าในช่วงแรก อาจเกิดขึ้นจากความไม่มั่นใจว่าจะต้องใช้องค์ความรู้ด้านศิลปะการละครในการแสดงออกซึ่งการวิจารณ์มากนักน้อยเพียงใดก็เป็นได้ แต่เมื่อการแลกเปลี่ยนในระบบมุขปาฐะดำเนินไปในลักษณะของการแสดงปฏิกิริยาตอบรับต่อประเด็น หรือผลงานสร้างสรรค์ที่ได้รับชมแล้ว องค์ความรู้ด้านศิลปะการละครก็มีใช้ข้อจำกัดในการแสดงทัศนะวิจารณ์ของกลุ่มบุคคลกลุ่มนี้อีกต่อไป ในแบบสอบถามของกิจกรรมบางกิจกรรม มีเสียงสะท้อนจากผู้เข้าร่วมที่กรอกแบบสอบถามถึง “โอกาส” ที่ได้แสดงความคิดเห็นในที่สาธารณะอย่างที่ไม่เคยได้รับมาก่อน

อาจสรุปได้ว่า ทุกๆกลุ่มบุคคลที่เข้าร่วมกิจกรรมของสาขาศิลปะการละคร ต่างตระหนักถึงความสำคัญของการ “การวิจารณ์” ด้วยกันทั้งสิ้น แม้ว่าจะมีบริบทของความสำคัญที่แตกต่างกันออกไปก็ตาม การวิจารณ์จะเริ่มต้นได้ด้วยดี จำเป็นต้องมีบรรยากาศที่เปิดกว้างทางความคิด และให้อิสระในการแสดงออก หลัก “มนุษย์สัมพันธ์มนุษย์” จึงเป็นหลักที่จะช่วยเกื้อหนุนให้กิจกรรมการวิจารณ์ เป็นกิจกรรมทางปัญญาที่ดำเนินไปในทางบวกได้ ดังตัวอย่างจากกลุ่มนักศึกษา และกลุ่มบุคคลทั่วไป ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

5.2 มุขปาฐะ-ลายลักษณ์

สืบเนื่องจากข้อ 3.1 จะเห็นได้ว่า การวิจารณ์ในบริบทสังคมไทย เริ่มต้นด้วยวัฒนธรรมมุขปาฐะ ที่มีหลัก “มนุษย์สัมพันธ์มนุษย์” เป็นปัจจัยเกื้อหนุน ด้วยตระหนักในความเข้มแข็งของวัฒนธรรมมุขปาฐะในสังคมไทย การดำเนินกิจกรรมต่างๆของสาขาศิลปะการละคร จึงอาศัยความเข้มแข็งนี้เป็นเครื่องมือในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดทวิวจน์ (dialogue) ระหว่างผู้เข้าร่วมกิจกรรม ในประเด็นต่างๆที่ได้กำหนดขึ้น โดยสาขาศิลปะการละครทำหน้าที่บันทึกการสนทนาแลกเปลี่ยน และนำมาจับประเด็น วิเคราะห์ ให้เป็นลายลักษณ์อักษรในทุกกิจกรรม

การเริ่มต้นด้วยระบบมุขปาฐะ มีทั้งจุดแข็งและจุดอ่อน ระบบมุขปาฐะสามารถเกิดขึ้นได้ทันทีซึ่งนับเป็นจุดแข็ง แต่จุดอ่อนก็คือ ระบบนี้ทำให้ผู้พูดอาจขาดความถี่ถ้วนในการพิจารณาสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ผู้พูดอาจใช้ความรู้สึกส่วนตัวเป็นที่ตั้ง และอาจไม่ครอบคลุมทุกประเด็นที่ต้องการจะกล่าวถึง การย้อมส่งผลกระทบในทางลบต่อทั้งผู้พูดและผู้ฟังได้

ในขณะที่ระบบลายลักษณ์มีข้อดีที่มีเวลาใคร่ครวญ ตรึกตรอง ค้นคว้าข้อมูล และหาเหตุผลประกอบความคิดเห็น แต่การเผยแพร่สู่สาธารณะได้นั้น หากไม่มีความสามารถเชิงวรรณศิลป์มาเป็นปัจจัยเกื้อหนุนแล้ว การแสดงความเห็นในระบบลายลักษณ์ หรือการเขียนบทวิจารณ์ก็อาจไม่น่าสนใจก็เป็นได้

จากกิจกรรมต่างๆที่สาขาศิลปะการละครได้จัดขึ้น พบว่า ระบบมุขปาฐะมีส่วนสำคัญต่อการดำเนินงานวิจัยเป็นอย่างยิ่ง การพัฒนาจากระบบมุขปาฐะไปสู่ระบบลายลักษณ์ ไม่อาจกระตุ้นให้เกิดขึ้นได้ในกลุ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรม แม้จะเป็นกลุ่มนักวิจารณ์เองก็ตาม การทำหน้าที่พัฒนาจากมุขปาฐะให้เป็นลายลักษณ์จึงเป็นหน้าที่หลักของผู้วิจัย ที่จะต้องรวบรวมประเด็นวิเคราะห์ และสังเคราะห์การทวิวจนของกลุ่มผู้เข้าร่วมให้เป็นหลักการ ความรู้ หรือแม้กระทั่งตั้งข้อสังเกตทั่วไปต่อทั้งบุคคล และวัฒนธรรมการวิจารณ์ในสังคมไทย ซึ่ง “ความเกรงใจ” ที่อาจเป็นอุปสรรคต่อวัฒนธรรมการวิจารณ์นั้น หากใช้หลัก “มนุษย์สัมพันธ์มนุษย์” ในการสร้างบรรยากาศและประสบการณ์การวิจารณ์ที่ดีให้เกิดขึ้น ย่อมลบล้างอุปสรรคที่มีอยู่ในวัฒนธรรมไทยดังกล่าวมาแล้วได้

5.3 ขนบเก่า-ขนบใหม่

หลายๆกิจกรรมที่สาขาศิลปะการละครได้จัดขึ้น โดยให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ชมการแสดงหรือบันทึกเทปการแสดง เช่นละครเรื่อง “พินพิลาไลย” กำกับโดย ปาริชาติ จึงวิวัฒนาภรณ์, “ลุยไฟ” โดย พรรัตน์ ดำรุง, “ตุ๊กตายอดรัก” โดยกลุ่มละครมะขามป้อม, “ผีเสื้อสมุทร” โดยณัฐ นวพล แพง จากกลุ่มละครเสาสง, และการแสดง “ศิลปะส่องทางให้แก่กัน : จากป่าซาไก สู่ปากอนกริต” เพื่อเป็นตัวตั้งในการแลกเปลี่ยนทัศนะวิจารณ์นั้น เป็นผลงานสร้างสรรค์จากวรรณคดี หรือวรรณกรรมบทละคร ที่มีขนบการแสดง และมีการตีความแต่เดิมมาอยู่แล้ว ซึ่งสร้างทัศนคติและสร้างชุดความคิดให้แก่สังคมไทยชุดหนึ่ง เช่น นางพินพิลาไลยในเรื่องขุนช้างขุนแผน จะได้ชื่อว่าเป็น “นางวันทองหญิงสองใจ” หรือ นางผีเสื้อในวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณี ก็จะเป็น “นางยักษ์” ที่ไม่น่าสงสาร หรือแม้แต่รักสามเส้าของ ลำหับ เฮนา และชมพลา ในบทพระราชนิพนธ์เรื่อง “เงาะป่า” ของรัชกาลที่ 5 ก็ยังได้รับความสำคัญในฐานะที่เป็นความรักอันยิ่งใหญ่

แต่เมื่อกลุ่มละครหรือผู้กำกับได้นำวรรณกรรมเหล่านี้ มาสร้างสรรค์เป็นผลงานละครที่สะท้อนบริบทปัจจุบัน การตีความใหม่ หรือการใส่รายละเอียดในการนำเสนอ การเลือกนำเสนอบางส่วน และไม่นำเสนอบางส่วนจึงเกิดขึ้น เช่น การตีความให้นางบุษบาในเรื่อง “อิเหนา” ให้อยู่ในบริบทของผู้หญิงปัจจุบัน ที่ตั้งคำถามกับ “ความรัก” และ “ขนบ” การแต่งงานที่ไม่ได้วางอยู่บนพื้นฐานของความรัก ในละครเรื่อง “ลุยไฟ” หรือแม้กระทั่ง การแสดงภาพนางสีดาถูกทศกัณฐ์หักยอดมงกุฎ และท้ายที่สุดนางสีดาได้ถอดมงกุฎนางออกต่อหน้าพระราม ในละครเรื่องเดียวกัน ก็คือการให้ “ผีนางวันทอง” ลุกขึ้นมาอธิบายตนเองเพื่อปฏิเสธข้อกล่าวหาว่าเป็น “หญิงสองใจ” ในเรื่องพินพิลาไลย ก็ดี การนำเสนอนางผีเสื้อสมุทรที่ดูน่ารักน่าสงสาร และบูชาความรักเป็นสรณะ ในเรื่อง “ผีเสื้อสมุทร” และ การเลือกนำเสนอ “ความรัก” ของผู้ให้กำเนิด ที่กลายเป็น “ความทุกข์

ของคนเป็น” เมื่อเห็นลูกๆของตนตกตายเพราะ “ความรัก” ในการแสดง “จากป่าซาไก สู้ป่าคอนกรีต” เหล่านี้ ล้วนสร้างปฏิกริยาทั้งในด้านลบและด้านบวกต่อผู้ชม และนักวิจารณ์ ซึ่งเข้าร่วมกิจกรรมของสาขาศิลปการละครเป็นอย่างมาก

การนำเสนอชนบทเก่าด้วยบริบทใหม่ ก่อให้เกิดคำถามถึงความเหมาะสมไม่เหมาะสม ความเคารพในตัวตน จนกระทั่งความกังวลในการทำความเข้าใจวรรณกรรมของผู้สร้าง ก่อนที่จะนำมาสร้างสรรค์ใหม่ด้วยชนบทใหม่ ที่ไม่มีมาตรฐานว่า ชนบทการแสดงแบบใหม่ (อะไรก็ได้ที่อยู่ตรงข้ามกับชนบทเก่า) มีความสมควรหรือไม่ เช่น ภาพการหักมุมกฎนางสีดาโดยทศกัณฐ์ ไม่เคยเกิดขึ้นในชนบทการแสดงของนาฏศิลป์ และจะไม่มีความเกิดขึ้น ด้วยถือเป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสม หรือ การเลือกนำเสนอเฉพาะตอนท้ายของเรื่อง “เงาะป่า” ที่กล่าวถึงความเศร้าโศกของบิดามารดาของ ลำหับ เฮนา และชมพูลา ก็มีข้อติดถึงการผลิตความยิ่งใหญ่ของวรรณคดี ที่มีจุดมุ่งหมายนำเสนอประเด็นความรักของหนุ่มสาว ตามการตีความในชนบทเดิม

เมื่อเปรียบเทียบกับ กิจกรรมเวทีวิจารณ์หลังละครเรื่อง “ตุ๊กตายอดรัก” พระนิพนธ์ละครร้องของกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ มาจัดแสดง โดยพยายามรักษาแนวเรื่องเดิม และวิธีการนำเสนอละครไว้ ซึ่งนักวิจารณ์ได้แสดงปฏิกริยาในทางบวก ต่อความพยายามที่จะอนุรักษ์ชนบทการแสดงแบบเก่าไว้ได้อย่างมีอรรถรส การแลกเปลี่ยนถกเถียงที่ก่อให้เกิดกิจกรรมทางปัญญา ที่มีทั้งความเห็นร่วมหรือความเห็นต่าง ไม่ค่อยมีปรากฏในวงเสวนาครั้งนี้เท่าใดนัก

เมื่อชนบทเก่าปะทะชนบทใหม่ คำตอบคงไม่ได้จำกัดอยู่เพียงว่า ชนบทใดถูกต้อง หรือชนบทใดไม่สมควร แต่สิ่งที่สาขาศิลปการละครได้ตระหนักก็คือ บรรยาการการวิจารณ์และการแลกเปลี่ยนทั้งภายในสาขาและข้ามสาขา ทั้งที่มีวัยใกล้เคียงกันและมีวัยแตกต่างกัน เต็มไปด้วยความคึกคักและเปี่ยมด้วยพลังทางปัญญา นอกจากนี้ ยังได้สะท้อนให้เห็นชุดความคิดของกลุ่มบุคคลที่มาจากสาขาต่างๆ รวมถึงวัยของผู้เข้าร่วมกิจกรรม ที่มีผลต่อการแสดงปฏิกริยาต่อประสบการณ์การสัมผัสงานสร้างสรรค์ที่แตกต่างกันออกไปด้วย

6. การวิจารณ์ในฐานะกิจสาธารณะและพลังทางปัญญาของสังคม

กิจกรรมต่างๆของสาขาศิลปการละครมุ่งเน้นการกระตุ้นให้การวิจารณ์เป็น “กิจสาธารณะ” อาทิกิจกรรม การเสวนา : ชวนนักวิจารณ์ชมละคร ครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2, การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “การวิจารณ์ละคร” ที่มีการจัดแสดงละครเวทีเรื่อง “นอนไม่หลับ” ของกลุ่มละครแปดคูณแปด, การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “การวิจารณ์สัญจร” ทั้ง 3 ครั้ง, การประชุมใหญ่ประจำปีครั้งที่ 2 ที่มีการจัดการแสดง “จากป่าซาไก สู้ป่าคอนกรีต” รวมทั้ง การเสวนาหลังละคร 2 ครั้ง ที่โครงการวิจัยได้ร่วมกับ คณะผู้จัดงานเทศกาลละครกรุงเทพ 2004 ให้มีเวทีวิจารณ์หลังการแสดงละครเรื่อง “ตุ๊กตายอดรัก” ของกลุ่มละครมะขามป้อม และเรื่อง “ผีเสื้อสมุทร” ของกลุ่มละครเสาสง

กิจกรรมดังกล่าวข้างต้น เป็นไปในลักษณะที่มีการแสดงเป็น “โจทก์” เพื่อกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้แลกเปลี่ยนทรรศนะวิจารณ์ และอีกกิจกรรมคือ กิจกรรมการสัมมนา “เทศกาลละครกรุงเทพ กับ ความอยู่รอดของละครร่วมสมัย” ที่ได้จัดขึ้นในวันที่ 30 พฤศจิกายน 2547 โครงการวิจัย

ได้เชิญผู้จัดและนักวิชาการที่ได้ติดตามความเป็นไปของเทศกาลมาโดยตลอด มาสะท้อนความคิดเห็นเกี่ยวกับเทศกาลนี้ในประเด็นดังกล่าว ซึ่งในกิจกรรมนี้ โครงการวิจัยได้ช่วยทำหน้าที่เป็นผู้วิเคราะห์ภาพรวมทั้งหมดของเทศกาล โดยมีโจทย์เป็น “เทศกาลละคร” เช่นเดียวกับการสัมมนา “ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนในการศึกษาการวิจารณ์ละคร” ที่จัดขึ้นในวันที่ 7 สิงหาคม 2547 โครงการวิจัยได้เชิญอาจารย์ผู้สอนวิชาการวิจารณ์ละคร และนักศึกษาในสาขาศิลปการละครจากมหาวิทยาลัยต่างๆ มาร่วมแลกเปลี่ยนความเห็น โดยที่โครงการวิจัยเป็นผู้กำหนด “โจทย์” ที่เกี่ยวข้องกับ “การเรียนรู้การสอนการวิจารณ์” เพื่อให้ผู้เข้าร่วมการสัมมนาทั้งสองกลุ่มได้สะท้อนความเห็นและแลกเปลี่ยนความเห็นซึ่งกันและกัน กล่าวได้ว่า เป็นความพยายามทำการวิจารณ์ให้เป็นกิจสาธารณะได้เช่นกัน

สำหรับเป้าหมายในการปรับการวิจารณ์ศิลปะในวัฒนธรรมมุขปาฐะให้เป็นลายลักษณ์อักษร สาขาศิลปการละครได้ผลิตบทวิจารณ์ละครทั้งที่ได้รับการตีพิมพ์ และที่เขียนขึ้นเพื่อประกอบการเสวนา “ชวนนักวิจารณ์ชมละคร” ดังต่อไปนี้

บทวิจารณ์ที่ได้รับการตีพิมพ์จำนวน 9 บท

- 6.1 เจตนา นาควัชระ. “เฟาสท์ มารธา (ฉบับภาษาไทย),” **กรุงเทพธุรกิจ** (จุดประกาย) (14 ต.ค. 2545)
- 6.2 ----- . “คำกล่าวหาจากศาลาทรงศพ,” **กรุงเทพธุรกิจ** (จุดประกาย) (18 พ.ย. 2545)
- 6.3 ----- . “ว่าด้วยพันธุนาการของสังนิยม (ภาค2),” **กรุงเทพธุรกิจ** (จุดประกาย) (14 ต.ค. 2545)
- 6.4 พนิดา รูปนางกูร. “เด็กไทยรู้ทัน : มหกรรมบริภาษเด็ก,” **กรุงเทพธุรกิจ** (จุดประกาย) (28 พ.ย. 2545)
- 6.5 กรกช อุตตวิริยะนุภาพ. “ราชินีแห่งสีสันกับการตีความใหม่,” **กรุงเทพธุรกิจ** (จุดประกาย) (2 ธ.ค. 2545)
- 6.6 ----- . “เราจ่ายไม่ไหว เราไม่จ่าย ละครเสียดสีสังคมบริโภคทุกยุคสมัยได้อย่างสะใจ,” **ขวัญเรือน** (ปักษ์แรก เม.ย. 2546)
- 6.7 พนิดา รูปนางกูร. “สงครามในแง่งามกับบทเพลงบรรเลงไม่รู้จบ,” **ขวัญเรือน** (ปักษ์หลัง ส.ค. 2546)
- 6.8 ----- . “คู่กรรม : ฉบับละครเพลง,” **ขวัญเรือน** (ปักษ์หลัง พ.ย. 2546)
- 6.9 พนิดา รูปนางกูร. “มหัศจรรย์ ผจญภัยเจ้าชายหอย,” **ขวัญเรือน** (ปักษ์หลัง ก.พ. 2548)

บทวิจารณ์ที่เขียนขึ้นประกอบการเสวนา “ชวนนักวิจารณ์ชมละคร” จำนวน 2 บท

- 6.10 ภาสกร อินทุมาร. “เอ็ม. บัตเตอร์ฟลาย กับ การตายของผู้ไม่เป็นที่พึงปรารถนา”
- 6.11 พนิดา รูปนางกูร. “โจทย์ใหญ่ใน เอ็ม. บัตเตอร์ฟลาย”

นอกจากนี้ ยังมีผู้จัดทำหนังสือ “เครือข่ายละคร” ได้ติดต่อให้ผู้ประสานงานสาขาศิลปะการละครเขียนสรุปข่าวเกี่ยวกับการสัมมนา “เทศกาลละครกรุงเทพ กับ ความอยู่รอดของละครร่วมสมัย”

สิ่งที่ปรากฏชัดในการปรับการวิจารณ์ให้เป็นกิจสาธารณะคือ ความสนใจของวงการศิลปะการละครที่สะท้อนให้เห็นถึงความตระหนักในการวิจารณ์ โดยความพยายามที่จะจัดให้เวทีวิจารณ์หลังการแสดง การเชิญนักวิจารณ์ รวมทั้งหัวหน้าโครงการวิจัยการวิจารณ์และผู้ประสานงานสาขาศิลปะการละคร ให้ไปชมละครเพื่อรับการสะท้อนความคิดเห็น อีกทั้งแสดงความปรารถนาที่จะให้มี “บทวิจารณ์” ผลงานของตนตีพิมพ์ในสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ นับเป็นปรากฏการณ์ที่แสดงให้เห็นว่า กลุ่มบุคคลในวงการศิลปะการละครยอมรับถึง “ความสำคัญ” ของการวิจารณ์ที่เป็นระบบมีมาตรฐานและที่เป็นลายลักษณ์อักษร และตระหนักถึง “พลังทางปัญญา” ที่มาพร้อมกับการวิจารณ์ทั้งสองรูปแบบ

อย่างไรก็ตาม ปรากฏการณ์ดังที่ได้กล่าวมา เป็นที่น่าติดตามว่า หากโครงการวิจัยสิ้นสุดลง จะมีผู้ใดหรือกลุ่มบุคคลใดตระหนักถึง “พลังทางปัญญา” ที่มาจากการวิจารณ์ และทำหน้าที่ปรับการวิจารณ์ที่เป็นวัฒนธรรมมีมาตรฐานให้เป็นลายลักษณ์ เพื่อให้การวิจารณ์เป็นกิจสาธารณะอย่างแท้จริง

7. การสร้างเครือข่ายและประชาคมการวิจารณ์

ด้วยจุดมุ่งเน้นของโครงการวิจัยในภาค 2 ที่มุ่งเน้นการจัดกิจกรรมเชิงพัฒนาในรูปแบบของการจัดเสวนา สัมมนา และการจัดทำหนังสือ/ตำรา โดยที่โครงการวิจัยทำหน้าที่ตั้งโจทย์หรือ “คำถาม” ให้แก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งในบางกิจกรรมเป็นกลุ่มผู้เข้าร่วมที่เป็นเป้าหมายของโครงการวิจัย และในบางกิจกรรมก็เป็นเวทีเปิดให้บุคคลทั่วไปที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรม เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความคิดเห็นซึ่งกัน การจัดกิจกรรมในลักษณะเช่นนี้ เป็นการดึงดูดกลุ่มผู้เข้าร่วมที่สนใจในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจารณ์ในสาขาศิลปะการละคร ผลที่ตามมาก็คือ เครือข่ายและประชาคมที่ตระหนักในพลังทางปัญญาที่เกิดขึ้นจากการวิจารณ์ในวัฒนธรรมมีมาตรฐานและวัฒนธรรมลายลักษณ์

เครือข่ายหรือประชาคมในสาขาศิลปะการละครสามารถแบ่งได้เป็น 4 กลุ่มใหญ่ ดังนี้

- 7.1 กลุ่มนักวิชาการ ประกอบด้วยครู/อาจารย์ในสาขาศิลปะการละคร จากสถาบันอุดมศึกษา
- 3.1 กลุ่มศิลปิน ประกอบด้วยผู้สร้าง และผู้แสดงในวงการศิลปะการละคร
- 3.2 กลุ่มนักวิจารณ์ ที่มาจากสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ
- 3.3 กลุ่มผู้สนใจทั่วไป

การสร้างเครือข่ายดังกล่าว นอกจากปัจจัยในด้านประเด็นที่ดึงดูดบุคคลให้มาร่วมแลกเปลี่ยนทรรศนะกันแล้ว ยังต้องอาศัยหลัก “มนุษย์สัมพันธ์มนุษย์” การสร้าง “เวทีเปิด” ด้วยบรรยากาศที่เป็นมิตร ผ่อนคลาย ให้ทุกฝ่ายทั้งที่เป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรมและวิทยากรได้สนทนาแลกเปลี่ยนความเห็น จึงเป็นสิ่งจำเป็น จะเห็นได้จากกิจกรรมการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “การวิจารณ์ละคร” ที่ได้จัดให้มีการแสดงละครเรื่อง “นอนไม่หลับ” เพื่อเป็นโจทย์ในการแลกเปลี่ยนความเห็นระหว่างผู้เข้าร่วม ที่ประกอบด้วยศิลปินในวงการศิลปะการละคร นักวิจารณ์ นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไป โดยเฉพาะ

อาจารย์ทางด้านนาฏศิลป์จากสถาบันอุดมศึกษาในส่วนภูมิภาคนั้น มีแบบสอบถามที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมนี้ได้สะท้อนประสบการณ์การเข้าร่วมกิจกรรมด้วยความพึงพอใจว่า เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ ได้แสดงความเห็นอย่างเต็มที่ อย่างที่ไม่เคยได้รับมาก่อน และในอีกหลาย ๆ กิจกรรมที่อาศัยหลัก มนุษย์สัมพันธ์มนุษย์ ทำให้ผู้เข้าร่วมผ่อนคลายจากภาวะตึงเครียด สร้างความพร้อมที่จะแสดงออกซึ่ง พลังทางปัญญาได้อย่างสบายใจ อาจเป็นด้วยเหตุผลดังกล่าว ทำให้ผู้เข้าร่วมหลาย ๆ คนที่เคยเข้าร่วมกิจกรรมของสาขาศิลปะการละครมาแล้ว ไม่ปฏิเสธการเข้าร่วมกิจกรรมต่อ ๆ มาของสาขา

8. การสร้างหนังสือ/ตำรา

จากการวิจัยในโครงการภาค 1 ที่ผ่านมา ได้พบว่าองค์ประกอบของจุดด้อยของสถานภาพ การวิจารณ์และการศึกษาการวิจารณ์ในสังคมไทย คือ การขาดแคลนตำราด้านการวิจารณ์ ส่งผลให้ ขาดการส่งสมองค์ความรู้เพื่อเสริมสร้างศักยภาพของการวิจารณ์ ผนวกกับข้อเสนอแนะต่าง ๆ ของ อาจารย์และนักวิชาการด้านศิลปะการละคร ที่ได้เข้าร่วมกิจกรรม “สัมมนาว่าด้วยนัยทางการศึกษา ของสรณิพนธ์ทวิจารณ์” ในโครงการวิจัยภาค 2 ที่ยืนยันถึงความต้องการด้านหนังสือ/ตำราการ วิจารณ์ สาขาศิลปะการละครจึงได้จัดกิจกรรม “เสวนาว่าด้วยทิศทางการสร้างหนังสือ/ตำราว่าด้วย การวิจารณ์” ต่อเนื่องเป็นจำนวน 3 ครั้ง เป็นการเสวนาร่วมกับ กลุ่มผู้รู้ผู้ปฏิบัติทั้งรุ่นหนุ่มสาว และรุ่นอาวุโสในวงการศิลปะการละคร และกลุ่มนักวิจารณ์อาชีพ เพื่อแสวงหาทิศทางการจัดทำ หนังสือ/ตำราการวิจารณ์ ที่สามารถเอื้อประโยชน์ต่อการศึกษาในระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยได้ อย่างมีประสิทธิภาพ

การเสวนาร่วมกับกลุ่มผู้รู้ผู้ปฏิบัติรุ่นหนุ่มสาว มีข้อเสนอถึงการจัดทำหนังสือ/ตำราในลักษณะ “หลักการเบื้องต้นของการวิจารณ์” และมีเนื้อหาที่ให้ความรู้เกี่ยวกับนิยามคำศัพท์เฉพาะในสาขา ศิลปะการละคร ที่บุคคลนอกวงการอาจไม่เข้าใจความหมายในบริบทของการละคร รวมถึงคุณสมบัติ ของการเป็นนักวิจารณ์ และการวิจารณ์ในแนวทางต่าง ๆ

การเสวนาร่วมกับกลุ่มผู้รู้ผู้ปฏิบัติที่เป็นรุ่นอาวุโสในวงการศิลปะการละคร มีข้อเสนอเป็นไป ในแนวทางเดียวกันกับรุ่นหนุ่มสาว ผนวกกับเนื้อหาที่กล่าวถึงสุนทรียศาสตร์และจริยธรรมของสาขา ศิลปะการละครเปรียบเทียบกับศิลปะสาขาอื่น นอกเหนือจากหลักการเบื้องต้นของการวิจารณ์

และในการเสวนาร่วมกับกลุ่มนักวิจารณ์อาชีพที่มาจากสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ นักวิจารณ์ต้องการ “แว่นตา” ที่จะช่วยให้เกิดมุมมองอันหลากหลายในการพิจารณาผลงานสร้างสรรค์ เช่น มุมมองทาง สังคมศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ฯลฯ รวมทั้งให้มีตัวอย่างประกอบที่เป็นผลงานสร้างสรรค์ของไทย ไม่ ใช้นำการหยิบยืมประสบการณ์และทฤษฎีจากตะวันตก

ในการประชุมกลุ่มย่อยของการประชุมประจำปี ครั้งที่ 1 ของโครงการวิจัย ซึ่งได้มีการจัด แลกเปลี่ยนทัศนะในกลุ่มย่อยในกรอบของการสัมมนาทางวิชาการ “การสร้างตำราการวิจารณ์” เพื่อ กำหนดทิศทางของเนื้อหาและรูปแบบของหนังสือ/ตำราการวิจารณ์ที่พึงประสงค์และยังประโยชน์ได้ ในวงกว้างนั้น ได้มีข้อเสนอให้จัดทำหนังสือ/ตำราจำนวน 2 เล่ม เล่มที่หนึ่งว่าด้วยปรัชญา สุนทรียศาสตร์ของศิลปะทั้ง 4 สาขา และเล่มที่สองว่าด้วยทัศนะวิจารณ์ต่างๆของสาขาศิลปะการ

ละคร ที่ใช้ตัวอย่างผลงานสร้างสรรค์ที่เป็นของไทยประกอบเนื้อหา นอกจากนี้ที่ประชุมยังได้เสนอรายชื่อบุคคลที่น่าจะเป็นผู้เขียนบทความในหนังสือ/ตำราทั้ง 2 เล่มอีกด้วย

สำหรับข้อเสนอจากที่ประชุมกลุ่มย่อยในการประชุมประจำปีครั้งที่ 1 ที่ให้จัดทำหนังสือ 2 เล่มดังกล่าว เมื่อพิจารณาพร้อมกับข้อเสนอของกลุ่มบุคคลที่ได้เข้าร่วมการเสนาว่าด้วยทิศทางการสร้างหนังสือ/ตำราว่าด้วยการวิจารณ์แล้ว เห็นว่าข้อเสนอในการจัดทำหนังสือ/ตำราเล่มที่สอง เป็นที่เรียกร้องจากกลุ่มบุคคลในวงการศิลปะการละคร และมีความเป็นไปได้ในการจัดทำให้แล้วเสร็จในระยะเวลาดำเนินการวิจัย สาขาศิลปะการละครจึงได้แสวงหาแนวร่วมหรือผู้เขียนบทความหัวข้อต่างๆ และได้มีการพบปะสนทนาเพื่อปรับทิศทางของเนื้อหาในแต่ละบท โดยมีข้อสรุปร่วมกัน ถึงความพยายามที่จะอ้างอิงประสบการณ์และตัวอย่างจากวงการศิลปะการละครของไทยให้มากที่สุด ซึ่งมีหัวข้อและผู้เขียนบทความต่างๆ ดังต่อไปนี้

- 8.1 การวิจารณ์ศิลปะการละครในบริบทสังคมไทย โดย ปาริชาติ จึงวิวัฒนาภรณ์
- 8.2 ธรรมชาติของละคร โดย พนิดา รูปนางกูร
- 8.3 ลักษณะของการวิจารณ์ละคร : เปรียบเทียบกับศิลปะแขนงอื่น โดย เจตนา นาควัชระ
- 8.4 คุณสมบัติและจริยธรรมของนักวิจารณ์ โดย บัญชา สุวรรณานนท์
- 8.5 หน้าที่ คุณค่า และการประเมินคุณภาพการแสดงและบทวิจารณ์การแสดง โดย บัญชา สุวรรณานนท์
- 8.6 รูปแบบการวิจารณ์ โดย พนิดา รูปนางกูร
- 8.7 จิตวิทยาการวิจารณ์ละครในมิติของผู้สร้าง ผู้ชม และผู้วิจารณ์ละคร โดย อติสร จันทรสขุ ในการสร้างหนังสือ/ตำราการวิจารณ์ดังกล่าว สาขาศิลปะการละครได้ประสานงานกับ คำนธณ คุณะดิolk ผู้รับผิดชอบในวงการศิลปะการละคร ให้เป็นผู้อ่านบทความต่างๆข้างต้น เพื่อพิจารณาถึงความรวมและให้ข้อเสนอแนะต่างๆ จากหัวข้อบทความทั้ง 7 บทความ จะเห็นได้ว่า เนื้อหาของหนังสือ/ตำราการวิจารณ์นี้ มุ่งเน้นที่จะให้ความรู้แก่ผู้อ่านหรือผู้ศึกษา ทั้งในด้านพื้นฐานความรู้ด้านศิลปะการละคร นิยประวัติด้านการวิจารณ์ในสังคมไทย และหลักการพื้นฐานด้านการวิจารณ์ ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดผลกระทบในระยะยาวด้านการพัฒนาการวิจารณ์ในสังคมไทยต่อไป

9. จากศิลปะสองทางให้แกกันสู่การวิจารณ์สองทางให้แกกัน

ด้วยการวิจัยในโครงการ “การวิจารณ์ในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัย” ภาค 2 นี้ ประกอบด้วยการวิจัยใน 4 สาขา คือ วรรณศิลป์ ทศนศิลป์ ศิลปะการละคร และสังคีตศิลป์ มิติของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ ทวิวัจน์ ระหว่างสาขาจึงเกิดขึ้น ซึ่งนับเป็นจุดเด่นอีกประการหนึ่งของโครงการวิจัย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และ สองทาง ให้แกกันระหว่างสาขา พัฒนาจากการแลกเปลี่ยนในการประชุมภายในของโครงการวิจัย ไปสู่การสร้างโจทย์ทดลองปฏิบัติการในการประชุมใหญ่ประจำปี ครั้งที่ 2 ซึ่งได้จัดกิจกรรมการแสดงดนตรี “เงาะป่า” โดย อภิสิทธิ์ วงศ์โชติ และการแสดง “จากป่าซาไก สู่ป่าคอนกรีต” โดยกลุ่มนักแสดงสมัครเล่น 3 คน คือ อารยา เนชขัมม์

วิลาสินี แก้ววีเชียร และสุวิมล ขุนทอง เพื่อประกอบการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ ต่อเนื่องจากการเสนอรายงานความก้าวหน้าของโครงการวิจัยในรอบปีที่ 2

สำหรับกิจกรรมการแสดง “จากป่าซาไก สู่ป่าคอนกรีต” นั้น โครงการวิจัยได้กำหนดบทพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง “เงาะป่า” เพื่อทดลองสร้างงานในมิติใหม่ โดยเชื่อมโยงกับการแสดงดนตรีของ อภิสิทธิ์ วงศ์โชติ ในการนี้ สาขาศิลปะการละครได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ประสานงานการแสดง โดยติดต่อให้นักแสดงสมัครเล่นทั้ง 3 เข้าร่วมประชุมและรับโจทย์จากที่ประชุมไปดำเนินงานต่อทั้งในด้านของบทและการแสดง

การทำงานร่วมกันของผู้วิจัยทั้ง 4 สาขา อันได้แก่ วรรณศิลป์ ทักษะศิลป์ ศิลปะการละคร และสังคีตศิลป์ นั้น ผู้วิจัยแต่ละสาขาคงต้องทำความเข้าใจและเรียนรู้ธรรมชาติของสาขาอื่น ด้วยแต่ละสาขาย่อมมีความเห็นจากมุมมองของตน สาขาศิลปะการละครต้องพึ่งพาสาขาวรรณศิลป์อยู่มากในด้านของเรื่องราวเนื้อหาหรือบทการแสดง ที่พยายามนำเสนอ 2 ประเด็นหลัก คือ ความรักของหนุ่มสาว และความรักของพ่อแม่ที่มีต่อลูก โดยเน้นที่ประเด็นหลัง ภายใต้มนต์ทัศน์ที่ว่าด้วย “ทุกข์ของคนเป็น”

การทำงานร่วมกับสาขาทัศนศิลป์นั้นต้องอาศัยการทำความเข้าใจมากที่สุด ด้วยลักษณะการรับหรือสัมผัสประสบการณ์ทางศิลปะของทั้งสาขาศิลปะการละครและสาขาทัศนศิลป์นั้น เป็นการรับโดยใช้ประสาทสัมผัสตาเป็นพื้นฐาน อีกทั้งสาขาทัศนศิลป์เองก็มีการนำเสนอผลงานในลักษณะของการแสดงที่เรียกว่า Performance Art ที่แตกต่างจากขนบของ Performing Art หรือศิลปะการแสดง ในด้านการลำดับเรื่องราวที่จำเป็นต้องมี จุดเริ่มต้น จุดขัดแย้ง และจุดจบเรื่อง ขณะที่การแสดง Performance Art จะมุ่งเน้นเพียงประเด็นที่ต้องการนำเสนอ โดยอาจไม่จำเป็นต้องมีเรื่อง (story) ก็ได้ กระนั้น จุดร่วมหรือความสอดคล้องกันของทั้งสองสาขาก็มีอยู่หลายประการ อาทิ การกำหนดภาพหรือการวาง “องค์ประกอบของภาพ” (composition) “เส้นสาย” ต่างๆที่เกิดขึ้นจากการแสดง หรือมาจากลีลาการเคลื่อนไหว (movement) และการใช้ผ้าสีแดงผืนยาวเป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดง รวมถึงการกำหนด “สี” ด้วยเครื่องแต่งกายของนักแสดงที่มีสีดำและแดง และสีต่างๆจากแสงไฟที่ใช้ความสว่างและสร้างบรรยากาศ ซึ่งทั้งหมดนี้อาจเรียกได้ว่าเป็น “ประติมากรรมที่มีชีวิต” ในมุมมองของทัศนศิลป์ นอกเหนือจากการนำภาพหัวข้อข่าวหนังสือพิมพ์ ตลอดจนการนำภาพประติมากรรมที่เกี่ยวข้องกับความรักของพ่อแม่ที่มีต่อลูก มาจัดฉายประกอบการแสดง

ในขณะที่สาขาสังคีตศิลป์ อันเป็นส่วนของการรับประสบการณ์ด้วยการฟัง จะทำหน้าที่เอื้อให้ภาพที่เกิดขึ้นบนเวทีมีมิติทางอารมณ์ที่ชัดเจนขึ้น อย่างไรก็ดีตาม ด้วยเงื่อนไขของผลงานดนตรีของ อภิสิทธิ์ วงศ์โชติ ที่มีอยู่แล้ว การทำงานร่วมกับสาขาสังคีตศิลป์จึงเป็นการเลือกและจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของดนตรีในการแสดงละคร

เมื่อการแสดงต่างๆสิ้นสุดลง พบว่า การวิจารณ์หลังการแสดงในกลุ่มย่อยและการอภิปรายรวมกันนั้น กลุ่มผู้เข้าร่วมที่มาจากสาขาทัศนศิลป์สามารถเข้าใจการแสดง “จากป่าซาไก สู่ป่าคอนกรีต” ได้อย่างดี ขณะที่กลุ่มผู้เข้าร่วมจากสาขาวรรณศิลป์มีความกังวลเกี่ยวกับการ “ตีความใหม่” ที่อาจทำให้ผู้รับเกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อนต่อบทเดิมก็เป็นได้ และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเล่าเรื่อง

ผ่านการแสดงที่มีได้เล่าทั้งเรื่อง แต่เลือกหยิบตอนหนึ่งตอนใดหรือประเด็นหนึ่งประเด็นใดจากวรรณกรรมมาสร้างสรรค์ให้เป็นผลงานการแสดง ซึ่งเป็นที่น่ากังวลใจว่า ผู้สร้างสรรค์ได้ทำความเข้าใจวรรณกรรมทั้งเรื่องอย่างถ่องแท้หรือไม่ อย่างไรก็ตาม “โจทย์” ของการสัมมนาเชิงปฏิบัติการในกิจกรรมนี้ ก่อให้เกิด ทวิวิจน์ ระหว่างสาขาในกลุ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้อย่างเข้มข้น และก่อให้เกิดมุมมองใหม่ ประเด็นใหม่ ที่แตกหน่อออกมาจาก การวิจารณ์สองทางให้แกกัน ซึ่ง พลังทางปัญญาได้เกิดขึ้นแล้ว

10. นัยทางการศึกษาของงานวิจัย

กิจกรรมของสาขาศิลปะการละครหลาย ๆ กิจกรรมมีนัยทางการศึกษาที่เป็นการศึกษาในระบบและการศึกษาสำหรับประชาชน การจัดสัมมนาว่าด้วยนัยทางการศึกษาของสรณิพนธ์ทวิวิจารณ์ ซึ่งนับได้ว่าเป็นกิจกรรมนาร่องเพื่อการประเมินศักยภาพของสรณิพนธ์ทวิวิจารณ์จากโครงการภาค 1 นั้น มีข้อสรุปจากอาจารย์นักวิชาการว่า สรณิพนธ์สามารถนำไปใช้ในการเรียนการสอนการวิจารณ์และรายวิชาต่างๆในสาขาศิลปะการละครได้ โดยขึ้นอยู่กับการนำไปปรับใช้ให้เหมาะสม

การจัดทำหนังสือ/ตำราการวิจารณ์ละครเป็นกิจกรรมที่สืบเนื่องมาจากข้อเสนอในการสัมมนาว่าด้วยนัยทางการศึกษา ที่ให้ข้อเสนอแนะว่า การจัดทำหนังสือ/ตำราการวิจารณ์จะช่วยอุด “ช่องโหว่” ของความรู้ความสนใจด้านศิลปะการละครที่มีทั้งในกลุ่มนักศึกษาวิชาการละคร และบุคคลทั่วไปที่สนใจติดตามผลงานสร้างสรรค์ด้านการละครได้

อีกทั้งการจัดกิจกรรมอื่นๆ ที่เปิดโอกาสให้ผู้สนใจทั้งในและนอกวงการศิลปะการละครได้แลกเปลี่ยนความเห็น โดยมีผลงานสร้างสรรค์ หรือในบางครั้งก็มี “โจทย์” ที่สาขาได้ตั้งขึ้น เป็นตัวตั้งเพื่อเป็นประเด็นการแลกเปลี่ยน เช่นในกิจกรรมการสัมมนา “การวิจารณ์ละคร” ที่สาขาศิลปะการละครได้ประสานให้นิกร แซ่ตั้ง จากกลุ่มละครแปดคูณแปด มาจัดการแสดงสดเรื่อง “นอนไม่หลับ” ให้ผู้เข้าร่วมสัมมนาได้รับชม และแลกเปลี่ยนกันในกลุ่ม เพื่อนำความเห็นในกลุ่มย่อยมาเสนอในที่ประชุมรวม โดยมีผู้สร้างสรรค์ คือ นิกร แซ่ตั้ง ร่วมฟังและสนทนาด้วย จากนั้นก็ได้มีการสังเคราะห์ข้อเสนอจากกลุ่มย่อยทุก ๆ กลุ่ม ให้เป็นหลักการวิจารณ์ที่ผู้เข้าร่วมที่มาจากหลากหลายสาขาได้ใช้ในการวิเคราะห์และแลกเปลี่ยนทัศนวิจารณ์ โดยมีวิทยากรคือ อลงกรณ์ ปริวุฒิพงศ์ และผู้ประสานงานสาขาศิลปะการละครสรุปออกเป็นหลักการ 2 คือ หลักการวิจารณ์เบื้องต้น และ ขั้นตอนในการวิจารณ์ดังต่อไปนี้

หลักการวิจารณ์เบื้องต้น

1. วิจารณ์จากความรู้สึก
 - 1.1 ชอบ – ไม่ชอบ (เห็นด้วย – ไม่เห็นด้วย)
 - 1.2 อะไรที่เป็นจุดเด่นที่สุด หรือ ด้อยที่สุด
2. วิจารณ์บทละคร
 - 2.1 โครงสร้าง : โครงเรื่องหลัก : โครงเรื่องรอง
 - 2.2 สารที่ละครต้องการจะสื่อ

3. วิจารณ์การแสดงของนักแสดง (ทักษะการแสดงและรายละเอียดในการแสดง)

- 3.1 สมบัติในการแสดง
- 3.2 การเข้าถึงตัวละคร (นักแสดงทำให้ผู้ชมเชื่อได้หรือไม่)
- 3.3 ทักษะการใช้เสียง การออกเสียง
- 3.4 การใช้ภาษากาย สีหน้า แววตา
- 3.5 จังหวะการแสดง ช้าหรือเร็ว
- 3.6 พลังในการแสดง (energy)
- 3.7 การใช้อุปกรณ์ประกอบการแสดง

4. วิจารณ์กลวิธีการนำเสนอ

- 4.1 การนำรูปแบบการแสดงอื่นมาประกอบ
- 4.2 การให้ผู้ชมมีส่วนร่วมในการแสดง
- 4.3 ความเหมาะสมสอดคล้อง

5. วิจารณ์องค์ประกอบการแสดง การทำหน้าที่ได้เหมาะสมมากน้อย

- 5.1 ดนตรี, เสียงประกอบ
- 5.2 ฉาก
- 5.3 อุปกรณ์ประกอบฉาก
- 5.4 เครื่องแต่งกาย
- 5.5 การแต่งหน้า
- 5.6 แสงสี (แสงไฟ และสีหลักที่ใช้ในฉาก)

6. ระดับของการวิจารณ์

- 6.1 ระดับปรากฏการณ์
- 6.2 ระดับของการวิเคราะห์
- 6.3 ระดับของการตีความ

7. การวิจารณ์โดยการเปรียบเทียบ

ขั้นตอนในการวิจารณ์

- 1. เตรียมผู้วิจารณ์ ด้วยการให้พื้นฐานความรู้ในเรื่อง
 - 1.1 ลักษณะของละครรูปแบบต่างๆ
 - 1.2 องค์ประกอบของการสร้างละคร
 - 1.3 ผู้แสดงและกลุ่มเป้าหมาย
 - 1.4 การทำงานเบื้องหลัง
 - 1.5 หลักการจัดแสง
 - 1.6 ความรู้ด้านอื่นๆ
- 2. ให้สัมผัสนงานโดยตรง

3. วิเคราะห์ ด้วยวิธีการดังนี้
 - 3.1 จับกลุ่มระดมสมอง
 - 3.2 จับประเด็น
 - 3.3 พิจารณาองค์ประกอบ
 - 3.4 พิจารณาโครงสร้าง
 - 3.5 พิจารณาองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง
4. ผู้สอนเพิ่มเติมทักษะในด้านการสร้างมุมมองและการตั้งคำถาม หรือศึกษาเปรียบเทียบกับทฤษฎี
5. ลงมือฝึกเขียน
6. วิจารณ์งานวิจารณ์ เพื่อประเมินคุณค่างานวิจารณ์ว่าก่อให้เกิดพลังทางปัญญาได้หรือไม่

อาจกล่าวได้ว่า การจัดกิจกรรมครั้งนี้ เป็นการจัด “กระบวนการศึกษา” โดยมี “ผู้เข้าร่วมเป็นศูนย์กลาง” และดึงความรู้ความสามารถที่ผู้เข้าร่วมได้แสดงปฏิกิริยาเมื่อสัมผัสงานละครโดยผ่านวัฒนธรรมมุขปาฐะให้ปรากฏเป็นลายลักษณ์หลักการวิจารณ์เบื้องต้น และขั้นตอนการวิจารณ์ได้

สำหรับในการสัมมนา “ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนในการศึกษาการวิจารณ์ละคร” ที่สาขาศิลปการละครได้เชิญนักศึกษาและอาจารย์ผู้สอนวิชาการละครและวิชาที่เกี่ยวข้องจากสถาบันอุดมศึกษาต่างๆในปริมณฑลกรุงเทพมหานครมาแลกเปลี่ยนกัน โดยสาขาฯได้ตั้งโจทย์การสัมมนาในครั้งนี้เป็นจำนวน 5 ข้อ ดังต่อไปนี้

1. การศึกษางานต้นแบบ
 - 1.1 การชมละคร
 - 1.2 การศึกษาตัวบทละคร
2. การศึกษาทวิวิจารณ์ละคร
3. การวิจารณ์ผลงานของนักศึกษา
 - 3.1 การวิจารณ์โดยอาจารย์
 - 3.2 การวิจารณ์โดยนักศึกษา
4. วิวาทะระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน
5. การเขียนบทวิจารณ์ละคร

การดำเนินการสัมมนาแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มนักศึกษา และกลุ่มอาจารย์ จากนั้นจึงเป็นการเสนอข้อสรุปที่ได้จากทั้งสองกลุ่มในวงสัมมนารวม เพื่อให้แต่ละกลุ่มได้รับทราบความคิดเห็นจากทั้งสอง ซึ่งทั้งฝ่ายอาจารย์และฝ่ายนักศึกษาต่างเห็นความสำคัญของ “การวิจารณ์” ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ในสาขาศิลปการละคร ซึ่งต้องพึงพาการสร้างบรรยากาศในการเรียนการสอนที่เอื้อให้แต่ละฝ่ายได้วิวาทะซึ่งกัน

อย่างไรก็ตาม จากการสัมมนาดังกล่าวที่มีนัยทางการศึกษาต่อการศึกษาในระบบโดยตรง พบว่า “การวิจารณ์” ในบริบทของสถาบันการศึกษา โดยเฉพาะภาค/สาขาวิชาศิลปการละคร เป็น

“กระบวนการพัฒนาผู้เรียน” วิชาการละคร และสำหรับ “วัฒนธรรมการวิจารณ์” โดยเฉพาะการวิจารณ์ลายลักษณ์นับเป็น “ผลพลอยได้” จากสถาบันการศึกษา ด้วยสถาบันมิได้มุ่งผลิตนักวิจารณ์แต่อย่างใด

มีข้อสังเกตต่อเนื่องว่า หากเปรียบเทียบกับฝ่ายนักปฏิบัติทั้งที่เป็นผู้สร้างและผู้แสดง ซึ่งได้แสดงความปรารถนาที่จะได้เห็นบทวิจารณ์ผลงานของตนเผยแพร่ในสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ คำถามที่เกิดขึ้นก็คือ หากสถาบันการศึกษาไม่มุ่งเน้นการผลิตนักวิจารณ์แล้ว ใครจะเป็นผู้สร้างนักวิจารณ์ หรือปล่อยให้ “ผลพลอยได้” ของกระบวนการศึกษาหรือสังคมเท่านั้น

นอกจากกิจกรรมดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น กิจกรรมอื่นๆ ที่มีนัยทางการศึกษาให้แก่ประชาชนทั่วไป คือกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้บุคคลทั่วไปได้แลกเปลี่ยนทัศนวิจารณ์หลังชมการแสดง ทั้งที่เป็นการแสดงสด และการชมผ่านแถบบันทึกภาพ เช่น กิจกรรมสัมมนา “การวิจารณ์สัญจร” ทั้ง 3 ภาค และการเสวนาหลังละครที่ได้จัดร่วมกับเทศกาลละครกรุงเทพ 2004 ผู้เข้าร่วมการสัมมนาและเสวนาต่างได้รับฟังวิทยากร และแลกเปลี่ยนประสบการณ์การสัมผัสงานสร้างสรรค์ ซึ่งก่อให้เกิดมุมมองใหม่และประสบการณ์ใหม่แก่ผู้เข้าร่วมที่อาจไม่คุ้นเคยกับกิจกรรมลักษณะนี้ ซึ่งในการสัมมนา “การวิจารณ์สัญจร” ได้มีผู้เข้าร่วมแสดงความเห็นว่า ‘การสัมมนาในครั้งนี้ทำให้ประโยชน์ในการขยายโลกทัศน์และมุมมอง รวมทั้งสร้างทัศนคติในเชิงบวกเกี่ยวกับการวิจารณ์ ทำให้เห็นว่าการวิจารณ์มิได้มีคุณค่าแต่เพียงเรื่องของอารมณ์ แต่ยังทำให้เกิดการพัฒนาทั้งต่อผู้รับงานศิลปะและต่อตัวงานศิลปะเอง นอกจากนี้ยังทำให้ผู้รับงานวิจารณ์มีโลกทัศน์กว้างขึ้น มีความพินิจพิจารณาต่องานศิลปะมากขึ้น และเข้าใจความหมายของคำว่า “ดีเพื่อก่อ”

กิจกรรมต่างๆ ของสาขาศิลปะการละครนับว่าเอื้อประโยชน์ต่อการศึกษาทั้งในระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยได้โดยตรง และด้วยการเล็งเห็นว่า วัฒนธรรมมุขปาฐะมีความเข้มแข็งในสังคมไทย การสร้างทวิทัศน์ด้วยระบบมุขปาฐะ จึงเป็นอีกหนทางหนึ่งในการสร้าง **พลังทางปัญญา** ให้แก่สังคมไทย โดยผ่านมุมมองทางศิลปะ

11. นัยเชิงระเบียบวิธีวิจัย

รูปแบบของการดำเนินงานวิจัยในโครงการภาค 2 นี้ มีรูปแบบของกิจกรรมต่างๆ อาทิ การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ การเสวนา การประชุมวิชาการ การจัดทำหนังสือ/ตำรา และการเขียนบทวิจารณ์เผยแพร่ เป็นต้นตั้งในการทำงาน และสร้างประสบการณ์การวิจารณ์ การแลกเปลี่ยนทัศนะ ให้แก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรม โดยกำหนดโจทย์ต่างๆ จากปรากฏการณ์ทางศิลปะในสังคม เพื่อสร้างองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับการวิจารณ์

¹ รายงาน “พลังการวิจารณ์ : กรณีศึกษาจากวรรณศิลป์ ทัศนศิลป์ ศิลปะการละคร และสังคีตศิลป์”, จุลสาร “การวิจารณ์ในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัย ภาค 2”, ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 มกราคม – มีนาคม 2547. หน้า 6 (ด้วยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

กิจกรรมที่สาขาศิลปะการละครกำหนดโจทย์ขึ้นจากปรากฏการณ์ในแวดวงศิลปะการละคร เช่น การจัดกิจกรรมเสวนา “ชวนนักวิจารณ์ชมละคร” เรื่อง *คู่กรรม* และเรื่อง *เอ็ม.บัดเตอร์ฟลาย* หรือ กิจกรรม “เสวนาหลังละคร” เรื่อง *ตุ๊กตายอดรัก* และเรื่อง *ผีเสื้อสมุทร* ที่ได้จัดร่วมกับเทศกาลละครกรุงเทพ 2004

นอกจากการอาศัยปรากฏการณ์ทางศิลปะที่เกิดขึ้นในสังคมแล้ว สาขาศิลปะการละครยังได้สร้างปรากฏการณ์ให้กับแวดวงศิลปะการละคร โดยเป็น “ผู้จัด” ให้เกิดงานสร้างสรรค์ที่สร้างประสบการณ์ทางศิลปะแก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรม อาทิ การจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “การวิจารณ์ละคร” ที่ได้เชิญนิกร แซ่ตั้ง จากกลุ่มละคร “แปดคูณแปด” มาจัดการแสดงเรื่อง *นอนไม่หลับ* เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้รับชม และแลกเปลี่ยนทัศนวิจารณ์ในกลุ่มย่อย โดยที่สาขาศิลปะการละครทำหน้าที่วิเคราะห์และสกัดองค์ความรู้ที่ได้จากทัศนวิจารณ์ของผู้เข้าร่วมกิจกรรมที่ประกอบไปด้วย นักการละคร ผู้สร้าง ผู้แสดง นักวิชาการ นักวิจารณ์ นักศึกษา อาจารย์ในสาขาที่เกี่ยวข้อง และผู้สนใจทั่วไป

อีกกิจกรรมที่นับเป็นการสร้างปรากฏการณ์ และสร้างโจทย์การวิจารณ์ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมที่มาจากหลากหลายสาขาได้แลกเปลี่ยนทัศนวิจารณ์ซึ่งกันและกัน คือกิจกรรมการแสดง “ศิลปะส่องทางให้แก่นัก : จากป่าซาไก สู่ป่าคอนกรีต” ซึ่งโครงการวิจัยได้สร้างโจทย์ “การตีความใหม่” ที่นำไปสู่ “การสร้างสรรค์ใหม่” โดยมอบให้นักแสดงสมัครเล่น 3 คน นำโจทย์นี้ไปเป็น “ตัวตั้ง” ในการสร้างสรรค์การแสดงที่หลอมรวมศิลปะ 4 สาขา คือ วรรณศิลป์ ทัศนศิลป์ ศิลปะการละคร และสังคีตศิลป์ เข้าด้วยกัน จากบทพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเรื่อง “เงาะป่า” ซึ่งนักแสดงทั้งสามได้นำเสนอการแสดงภายใต้มนต์ที่ว่าด้วย “ทุกข์ของคนเป็น” คือความทุกข์ของพ่อแม่ที่ต้องสูญเสียลูก ซึ่งสะท้อนถึงความเป็นไปในสังคมปัจจุบันได้ด้วยเช่นกัน และเมื่อการแสดงจบลงเวทีการแสดงได้เปลี่ยนเป็นเวทีสนทนาแลกเปลี่ยนทัศนระหว่งผู้เข้าร่วมกิจกรรม นักแสดง และโครงการวิจัยซึ่งเป็นผู้จัดกิจกรรมนี้ ก่อให้เกิดมุมมองอันหลากหลาย ประหนึ่งเป็นการนำต้นทุนความรู้ที่แต่ละคนมีอยู่แล้ว (tacit knowledge) มาแลกเปลี่ยนและก่อให้เกิดการหมุนเกลียวความรู้ (knowledge spiral) ดังที่ ศาสตราจารย์ นายแพทย์ วิจารณ์ พานิช ได้กล่าวไว้ในบทความ² “การวิจารณ์กับการจัดการความรู้” และการแลกเปลี่ยนความรู้ผ่านมุมมองของแต่ละสาขา โดยมีการแสดงหรือ โจทย์ ที่โครงการวิจัยได้กำหนดขึ้นเป็นตัวตั้งเพื่อการแสดงทัศนวิจารณ์นั้น ดำเนินไปอย่างเข้มข้น และมีนัยทางการศึกษาที่แสดงถึงพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัย ผ่านประสบการณ์การสัมผัสงานศิลปะ

นอกจากการตั้งโจทย์ที่เป็นกิจกรรมทางศิลปะดังที่กล่าวมาแล้วนั้น สาขาศิลปะการละครยังได้ดำเนินการวิจัย โดยตั้งโจทย์ที่เกี่ยวกับ “การศึกษาการวิจารณ์” ผ่านกิจกรรมที่ได้จัดขึ้น อาทิ การสัมมนาว่าด้วย “นัยทางการศึกษาของสรณิพนธ์บทวิจารณ์” ที่นักวิชาการ และอาจารย์ในสาขาศิลปะการละคร ได้ร่วมแลกเปลี่ยนมุมมอง และสะท้อนให้เห็นถึงความต้องการหนังสือ/ตำราที่ว่าด้วยการ

² วิจารณ์ พานิช, “การวิจารณ์กับการจัดการความรู้” ถักทอสายใยแห่งความรู้ ฉบับที่ 7 เดือนกรกฎาคม-สิงหาคม 2547, หน้า 4.

วิจารณ์ รวมทั้งกิจกรรมการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนในการศึกษา การวิจารณ์ละคร” ที่จัดขึ้นเพื่อให้อาจารย์และนักศึกษาในสาขาศิลปการละครได้สะท้อนความคิดเห็น ซึ่งกันและกัน อันอาจนำไปสู่แนวทางในการพัฒนาการเรียนการสอนการวิจารณ์ รวมไปถึงการส่งเสริมวัฒนธรรมการวิจารณ์ได้

สำหรับในบริบทของวงการศิลปการละคร สาขาศิลปการละครได้จัดกิจกรรมการสัมมนา “เทศกาลละครกรุงเทพกับความอยู่รอดของละครร่วมสมัย” อันเป็นโจทย์ที่ตั้งคำถามกับแวดวงศิลปการละครถึงทิศทางที่จะพัฒนาการให้มันคง และสามารถพัฒนาในทางกว้างและทางลึกได้อย่างไร

หากพิจารณาถึงแนวทางการดำเนินการวิจัยของสาขาศิลปการละครแล้ว นอกจากจะเป็นการทำงานบนพื้นฐานของการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติ หรือ “ทำไปเรียนไป” (learning by doing) เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่โครงการวิจัยได้กำหนดไว้ตั้งแต่แรก โดยอาศัยปัจจัยดังนี้คือ

- ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในแวดวงศิลปการละครอยู่แล้ว
- สร้างปรากฏการณ์ใหม่ให้เกิดขึ้น

โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือ

- นักวิชาการ อาจารย์ในสาขาศิลปการละคร
- นักวิจารณ์
- ศิลปินหรือผู้ปฏิบัติในวงการศิลปการละคร
- นักศึกษาสาขาศิลปการละคร
- ผู้สนใจทั่วไป

ด้วยวิธีการดำเนินงานวิจัยดังนี้

- สร้างโจทย์เพื่อแลกเปลี่ยน
- จัดกิจกรรมให้ผู้เข้าร่วมได้พบปะสนทนาด้วยระบบ “มนุษย์สัมพันธ์มนุษย์”
- บันทึกความรู้ที่ได้จากการแลกเปลี่ยนในระบบมุขปาฐะ
- วิเคราะห์ สกัด และพัฒนาให้เป็นลายลักษณ์อักษร

การดำเนินงานวิจัยตามแนวทางดังกล่าวเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย ยังก่อให้เกิดผลกระทบอื่นๆ อาทิ

- ทศนคติของผู้เข้าร่วมกิจกรรมที่มีต่อ “การวิจารณ์” ในทางที่ดีขึ้น
- การตระหนักถึงความสำคัญของ “การวิจารณ์” ในกลุ่มบุคคลในแวดวงการศึกษา แวดวงศิลปการละคร และผู้สนใจในงานศิลปะ
- เครือข่ายนักวิจารณ์ นักวิชาการด้านศิลปการละคร

การดำเนินงานวิจัยโดย “ทำไปเรียนไป” หรือเป็นการใช้ ประสบการณ์ สร้าง หลักการ โดยมีได้ยึดติดกับทฤษฎีหรือระเบียบวิธีวิจัยใดใด อาจส่งผลให้ขอบเขตของการวิจัยแผ่ขยายออกไป และดูประหนึ่งขาดขอบเขตให้เป็นหลักยึด แต่กลับทำให้การวิจัยได้มองเห็นภาพรวมและความเป็นไปของสังคมได้กระจ่างขึ้น โดยผ่านมุมมองของการวิจารณ์ที่เกี่ยวกับศิลปการละคร

12. ปัญหาและอุปสรรค

ปัญหาและอุปสรรคการดำเนินงานวิจัยในสาขาศิลปะการละคร เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ทั้ง 4 ข้อที่ได้วางไว้ มีดังต่อไปนี้

- 12.1 ทรัพยากรการวิจัยที่โครงการวิจัยมีอยู่เป็นรูปธรรม คือ สรรนิพนธ์บทวิจารณ์และบทวิเคราะห์ทั้ง 50 บท แต่เกิดความล่าช้าในการจัดพิมพ์ให้เป็นรูปเล่ม ด้วยจำเป็นต้องใช้เวลาในขั้นตอนของการขอการติดต่อขอลิขสิทธิ์ในการแปลและการจัดพิมพ์บทวิจารณ์ภาษาต่างประเทศ ทำให้ไม่สามารถนำสรรนิพนธ์ไปใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการวิจัยในภาคที่ 2 นี้ได้อย่างเต็มที่ จุดเน้นของการจัดกิจกรรมต่างๆจึงแปรผันไปเป็นการอาศัยปรากฏการณ์ในวงการศิลปะการละคร แทนการมุ่งพัฒนาการใช้ประโยชน์จากสรรนิพนธ์ เช่นการจัดกิจกรรม “ชวนนักวิจารณ์ชมละคร” และ “การเสวนาหลังละคร” เป็นต้น อีกทั้งจำเป็นต้องสร้างทรัพยากรใหม่ขึ้น คือ หนังสือ/ตำราว่าด้วยการวิจารณ์ละคร กลุ่มผู้รับงานวิจารณ์โดยทั่วไปที่มีบุคคลที่อยู่ในวงการศิลปะการละคร ประสบปัญหากับการอ่านบทวิจารณ์โดยมิได้มีประสบการณ์สัมผัสงานต้นแบบ ทำให้ไม่เกิดความกระตือรือร้นสนใจติดตามอ่าน อนึ่ง งานต้นแบบหรือผลงานละครในสังคมไทยมีช่วงเวลาสั้น มักจัดแสดงได้ไม่เกิน 10 รอบ การนำกลับมาจัดแสดงใหม่ให้มหาชนได้รับชมนั้น มีโอกาสเกิดขึ้นน้อยมาก ทำให้สถานภาพของบทวิจารณ์มิได้อยู่ในความนิยมของมหาชน
- 12.2 การพัฒนาความสามารถในการวิจารณ์ให้แก่บุคคลผู้สนใจนั้น สามารถกระทำได้โดยมีเงื่อนไขของการจัดการแสดงละครสด ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้มีประสบการณ์สัมผัสงานต้นแบบ จากกิจกรรมที่สาขาศิลปะการละครได้จัดขึ้นเช่น การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “การวิจารณ์ละคร” มีการจัดแสดงละครเรื่อง “นอนไม่หลับ” และ การประชุมใหญ่ประจำปีครั้งที่ 2 ที่มีการจัดแสดง “จากป่าซาไก สู่ป่าคอนกรีต” นั้น เห็นได้ชัดเจนว่าการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและวิพากษ์วิจารณ์ละครเป็นไปอย่างเข้มข้น มากกว่าการจัดฉายแถบบันทึกภาพการแสดง ที่ได้จัดขึ้นในการสัมมนา “การวิจารณ์สัญจร” ทั้ง 3 ครั้ง แต่การจัดแสดงละครสดก็มีอุปสรรคในด้านงบประมาณ และสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับการจัดแสดงเช่นกัน
- 12.3 ความเข้าใจในด้านการวิจารณ์ละครของบุคคลทั่วไป ยังยึดติดกับทฤษฎีการวิจารณ์ การจัดกิจกรรมของสาขาศิลปะการละครทุกครั้ง จะมีผู้เรียกร้องให้โครงการวิจัยนำเสนอทฤษฎีการวิจารณ์ ในขณะที่โครงการวิจัยมุ่งเน้นการพัฒนาพลังทางปัญญาของสังคมไทยโดยผ่านงานวิจารณ์ศิลปะ มิใช่การพัฒนาพลังทางปัญญาผ่านกรอบทฤษฎีการวิจารณ์
- 12.4 การจัดกิจกรรมต่างๆเพื่อกระตุ้นพลังทางปัญญาโดยผ่านการวิจารณ์งานศิลปะนั้น มีข้อเสนอที่น่าสนใจหลากหลายวิธีการ แต่สถานภาพการเป็นโครงการวิจัยทำให้ไม่สามารถกระทำทั้งหมด ด้วยข้อจำกัดด้านเวลา บุคลากร งบประมาณ และสถานที่

- 12.5 จุดเชื่อมต่อในสิ่งที่สาขาศิลปการละครได้สร้างไว้ นับตั้งแต่การวิจัยในภาคแรกจนถึงภาคที่สองนี้ ยังไม่ชัดเจน แม้สาขาศิลปการละครจะสามารถสร้างเครือข่ายนักวิชาการ ศิลปิน และนักวิจารณ์ได้ แต่หากไม่มีหน่วยงาน องค์กร หรือสถาบันใด รับไปสานต่อในทางปฏิบัติทั้งที่เป็นการศึกษาในระบบ และการศึกษาสำหรับประชาชนทั่วไป ทรัพยากรที่มีอยู่ก็จะกระจุกตัวอยู่แต่เพียงกลุ่มบุคคลผู้สนใจกลุ่มเล็กๆ เท่านั้น

สำหรับงานวิจัยที่ควรดำเนินการในอนาคตนั้น มีข้อเสนอมากมายที่มาจากผู้เข้าร่วมกิจกรรม เพื่อให้สาขาศิลปการละครดำเนินงาน ทั้งที่เป็นงานการศึกษา งานพัฒนา ตลอดจนงานเผยแพร่ แต่สิ่งที่สาขาได้เห็นถึงความจำเป็น และเห็นสมควรให้มีการดำเนินงานต่อไปในอนาคต คือ การสร้างสื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออินเทอร์เน็ต ที่จะเปิดพื้นที่ให้มีการปรับการวิจารณ์ให้เป็นกิจสาธารณะ โดยมีต้องอิงกับระบบทุนที่กำกับสื่ออยู่ทุกวันนี้ ซึ่งจะเป็นการส่งเสริมให้นักวิจารณ์ได้มีเสรีภาพอย่างแท้จริง และผู้รักสมัครเล่นได้มีเวทีที่จะแสดงผลงานพลังทางปัญญาที่ส่งผ่านมากับบทวิจารณ์ ได้เผยแพร่สู่สาธารณะ เพื่อเอื้อต่อการศึกษาในระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยต่อไป

โครงการวิจัย "การวิจารณ์ในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัย ภาค 2"

บทคัดย่อสาขาสังคมศาสตร์

โครงการวิจัย "การวิจารณ์ในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัย ภาค 2" ด้วยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้ดำเนินการต่อเนื่องจากโครงการภาคแรก ตั้งแต่ 1 กรกฎาคม 2545 ถึง 30 มิถุนายน 2548 โดยสาขาสังคมศาสตร์ ได้ดำเนินการและจัดกิจกรรมต่างๆ ตามวัตถุประสงค์ของโครงการคือ การนำทฤษฎีการวิจารณ์มาใช้ในรูปของการศึกษาในระบบและการศึกษาสำหรับประชาชน ศึกษาสภาวะการวิจารณ์ พัฒนาความสามารถด้านการวิจารณ์ให้แก่ผู้สนใจ และปรับการวิจารณ์ให้เป็นกิจสาธารณะ อันจะช่วยปลุกความสำนึกในพลังทางปัญญาของการวิจารณ์ในสังคมไทย กิจกรรมเหล่านี้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการแต่ละส่วนในระดับที่ต่างกัน อย่างไรก็ตาม ผลจากการดำเนินการทำให้ทราบถึงปัจจัยต่างๆ ที่เป็นเงื่อนไขทั้งของการเสนอทัศนะวิจารณ์และส่วนของการรับการวิจารณ์ โดยเฉพาะในสาขาสังคมศาสตร์ชัดเจนขึ้น

กิจกรรมของโครงการต่างๆ รวมทั้งบทสนทนาที่ได้คัดสรรจากโครงการภาคแรกสามารถนำมาใช้เพื่อกระตุ้นให้เกิดการวิจารณ์ได้กว้างขวางขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มที่สนใจสังคมศาสตร์ และยังสามารถขยายขอบเขตของความสนใจในสาขาสังคมศาสตร์ให้เชื่อมโยงกับสาขาอื่นๆ ในโครงการได้ด้วย ดังลักษณะที่เรียกว่า "ศิลปะและการวิจารณ์สองทางให้แกกัน" ซึ่งในโครงการนี้ได้เห็นถึงความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ชัดเจนมากขึ้น ทั้งจากผู้เข้าร่วมกิจกรรมและวิทยากร โดยเฉพาะโจทย์หรือประเด็นที่จะนำไปสู่การวิจารณ์ที่โครงการหรือสาขาสังคมศาสตร์ได้กำหนดขึ้นนั้นสามารถก่อให้เกิดความสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าวซึ่งเป็นการสร้างเครือข่ายของการวิจารณ์ให้กว้างขวางและมีเนื้อหาในการวิจารณ์ที่ลุ่มลึกขึ้นด้วย ทั้งเป็นผลมาจากการเชื่อมโยงความรู้จากสาขาต่างๆ เข้าด้วยกัน

เป็นที่น่าสังเกตว่า กิจกรรมต่างๆ ของสาขาสังคมศาสตร์จะมีความลึกซึ้งและมีประเด็นที่มึนของการวิจารณ์ที่น่าสนใจหลากหลายก็ต่อเมื่อมีผู้สนใจในการวิจารณ์และสังคมศาสตร์จากต่างสาขาเข้าร่วมกิจกรรมซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ของสังคมศาสตร์กับศิลปะแขนงอื่นๆ นั้นสามารถก่อให้เกิดทัศนะวิจารณ์และองค์ความรู้ที่หลากหลายขึ้นได้อย่างมาก รวมทั้งงานสร้างสรรค์ทางสังคมศาสตร์เองก็ปฏิเสธความสัมพันธ์กับศิลปะแขนงอื่นไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวรรณศิลป์ ซึ่งโครงการวิจัย ภาค 2 นี้ได้พบความสัมพันธ์ทั้งในเชิงการสร้างงานต้นแบบ และตีความใหม่ โดยอาศัยแนวทางของศิลปะสองทางให้แกกันนี้อย่างชัดเจน

ในส่วนของผู้รับงานวิจารณ์สังคมศาสตร์นั้น ผู้สนใจที่จัดว่าเป็นคนภายนอกมิได้มีความสามารถแตกต่างกับผู้สนใจที่เป็นคนในรวมทั้งการพบปัญหาบางประการในส่วนของการรับของกลุ่มนักศึกษาในสาขาสังคมศาสตร์ก็สะท้อนให้เห็นถึงนัยทางการศึกษาในสาขานี้ด้วย ปัญหาประการหนึ่งในเรื่องของการเสนอทัศนะวิจารณ์และการรับ คือความสามารถในการรับสารที่เป็น

นามธรรมในงานวิจารณ์ ซึ่งอาจเป็นเพราะการขาดความเข้าใจในบริบทที่เกี่ยวข้องกับดนตรีที่ต่างวัฒนธรรมและการขาดโอกาสที่จะได้สัมผัสกับงานต้นแบบที่กล่าวถึงในบทวิจารณ์นั้นๆ ซึ่งปัญหาเหล่านี้อยู่นอกความสามารถของโครงการที่จะแก้ไขได้ แต่อย่างไรก็ตาม กิจกรรมต่างๆ ที่โครงการได้จัดขึ้นก็นับได้ว่ามีผลต่อการลดช่องว่างเหล่านี้ลง ทั้งในส่วนของ การเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างผู้สร้าง งานต้นแบบ และงานวิจารณ์ ซึ่งจะเป็ประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจต่อไป

จากแนวทางการดำเนินการที่เรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้เกี่ยวข้องกับการสร้าง การรับ ทำให้เห็นแนวทางในการพัฒนาการวิจารณ์ที่สามารถสื่อสารกับผู้รับที่เป็นมหาชนในทุก ระดับ และที่สำคัญการเรียนรู้จากประสบการณ์เหล่านี้เป็นการเชื่อมโยงและสะสมความรู้อันหลากหลายอันเป็นความจำเป็นสำหรับผู้ทำงานวิจารณ์ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการวิจารณ์สังคมศิลป์ที่มีการปรับเปลี่ยนตามมุมมองทางศิลปะและตามสภาพสังคมได้ตลอดเวลา

รายงานเสนอผลการวิจัย (สาขาสังคมศิลป์)

(1 ก.ค. 2545 - 30 มิ.ย. 2548)

โครงการวิจัย "การวิจารณ์ในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัย ภาค 2"

รังสิพันธุ์ แฉ่งขัน
(ผู้ประสานงานสาขาสังคมศิลป์)

โครงการวิจัย "การวิจารณ์ในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัย ภาค 2" ซึ่งมีระยะเวลาในการวิจัย 3 ปี ได้ดำเนินงานมาจนเสร็จสิ้นแล้ว ผู้ประสานงานสาขาสังคมศิลป์จะรายงานผลการดำเนินงานวิจัยตามหัวข้อต่อไปนี้

1. วัตถุประสงค์ ผลที่คาดว่าจะได้รับ การดำเนินการ

1.1 การปรับปรุงรายการการวิจารณ์ให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา ทั้งที่เป็นการศึกษาในระบบและการศึกษาสำหรับประชาชนทั่วไป

สาขาสังคมศิลป์ได้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรวบรวมบทวิจารณ์ในรูปแบบของสารนิพนธ์ที่ได้ดำเนินการมาตั้งแต่โครงการภาค 1 สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในส่วนนี้ได้อย่างมาก ทั้งที่เป็นแนวทางสำหรับการศึกษเกี่ยวกับการวิจารณ์และการใช้เป็นข้อมูลสำหรับการศึกษาในเรื่องดนตรี ในมุมมองของบริบททางสังคมที่หลากหลาย ด้วยความเห็นของผู้ที่ได้อ่านบทสรุพนิตยสารหนึ่งที่คัดเลือกเพื่อใช้ในการวิจัยการรับการวิจารณ์ ซึ่งต่างก็เห็นพ้องว่า ข้อมูลเหล่านี้มีประโยชน์ต่อการศึกษาในหลายระดับและมีความหลากหลายของเนื้อหา แต่ทั้งนี้ประโยชน์และพลังทางปัญญาในบทวิจารณ์ต่างๆ ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับความสามารถในการวิเคราะห์และสังเคราะห์จากผู้อ่านซึ่งเป็นผู้รับ ทั้งนี้จากผลการวิจัยผู้รับพบว่า ผู้รับมีความสามารถในการรับและการพิจารณาถึงประโยชน์จากบทวิจารณ์ในระดับที่แตกต่างกัน อันเป็นการสะท้อนว่าปัจจัยสำคัญในเรื่องการได้ประโยชน์หรือผลของการรับบทวิจารณ์ส่วนหนึ่งเป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้รับเองด้วย

1.2 การศึกษาสภาวะของการรับ และกลุ่มผู้รับงานวิจารณ์ในประเทศไทย

จากผลการวิจัยในโครงการ ภาค 1 ต่อเนื่องถึงโครงการ ภาค 2 สามารถชี้ให้เห็นถึงสภาวะของการรับงานวิจารณ์ได้ชัดเจน สาขาสังคมศิลป์มีความแตก

ต่างในส่วนของผู้รับที่อยู่ในกลุ่มประเภทดนตรีที่แตกต่างกัน ในภาพรวมของการรับการวิจารณ์มีความเห็นสอดคล้องกันในผู้รับทุกกลุ่มว่า บทวิจารณ์เป็นสื่อกลางในการสร้างความเข้าใจในเรื่องดนตรีได้มากขึ้น ทั้งในเนื้อหาเชิงลึกทางดนตรีและบริบทที่เกี่ยวข้อง ส่วนความเห็นที่แยกออกไปแต่ละสาขา พบว่าในกลุ่มผู้สนใจดนตรีคลาสสิกตะวันตกแสดงความเห็นชัดเจนในเรื่องคุณค่าของงานวิจารณ์ โดยเฉพาะบทวิจารณ์ที่แปลจากต่างประเทศช่วยสร้างความเข้าใจในเรื่องดนตรีให้กับกลุ่มผู้รับได้มาก ในขณะที่กลุ่มผู้รับที่สนใจดนตรีไทย ยังมีคำถามอยู่มากเกี่ยวกับการนำเสนอความเห็นในบทวิจารณ์ต่างๆ จากผลการวิจัยผู้รับ พบว่าปัจจัยสำคัญคือ ในกลุ่มผู้สนใจดนตรีไทยนั้น พื้นฐานความรู้ในทางดนตรีไม่มีความแตกต่างกันในระหว่างกลุ่มผู้รับที่เป็น “คนใน” และ “คนนอก” ซึ่งพื้นฐานความรู้นี้มีความหมายถึง ประสบการณ์ในทางปฏิบัติด้วย ดังนั้นปฏิกิริยาที่มีต่อบทวิจารณ์จึงสะท้อนให้เห็นถึงเนื้อหา และการ “เข้าถึง” ในเรื่องดนตรีของผู้วิจารณ์ด้วย แต่ในส่วนของการวิจารณ์เชิงบริบทนั้น ทั้งผู้รับในกลุ่มดนตรีไทยและตะวันตก ส่วนใหญ่จะยอมรับและเห็นคุณค่าของบทวิจารณ์เหล่านั้นในด้านการให้ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับดนตรี

1.3 การพัฒนาความสามารถในการวิจารณ์ให้แก่กลุ่มบุคคลที่สนใจ

ตลอดระยะเวลาที่ดำเนินกิจกรรมของโครงการฯ ผลที่เกิดขึ้นในส่วนของการพัฒนาความสามารถในการวิจารณ์นี้ยังอยู่ในระดับจำกัดและยังไม่สามารถขยายขอบเขตให้กว้างขึ้นได้ แต่โครงการวิจัยก็ได้ทำหน้าที่กระตุ้นให้เกิดกิจกรรมการวิจารณ์ที่เข้มข้นขึ้นในกลุ่มที่จำกัดนี้ และหากเทียบกับโครงการภาคแรกจะเห็นว่า กิจกรรมต่างๆ ได้เอื้อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความเข้าใจและคุ้นเคยกับการวิจารณ์มากขึ้น ซึ่งส่งผลให้ทัศนคติของคนกลุ่มนี้ต่อการวิจารณ์เปลี่ยนไป ด้วยเหตุนี้ บทบาทของโครงการฯ จึงเป็นการตั้งโจทย์เพื่อกระตุ้นให้เกิดการวิจารณ์ในกลุ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรม แต่การวิจารณ์ที่เกิดขึ้นเป็นแบบมุขปาฐะเสียเป็นส่วนใหญ่

1.4 การสร้างงานวิจารณ์ให้เป็นกิจสาธารณะและสนับสนุนให้เกิดการสร้างและเผยแพร่งานวิจารณ์ให้เป็นกิจสาธารณะ อันจะช่วยปลูกความสำนึกในพลังทางปัญญาของการวิจารณ์ในสังคม

จากการดำเนินกิจกรรมของโครงการฯ แม้อาจจะยังไม่สามารถสร้างงานวิจารณ์ให้เป็นกิจสาธารณะได้อย่างสมบูรณ์ โดยเฉพาะในเชิงปริมาณ แต่การเผยแพร่งานวิจารณ์โดยหัวหน้าโครงการและผู้ร่วมวิจัยในโครงการ ภาค 1 ก็ยังดำเนินอยู่และพยายามที่จะสร้างงานวิจารณ์ให้เป็นกิจสาธารณะมากขึ้น ในโครง

การ ภาค 2 นี้ ได้เห็นถึงปัจจัยหลายประการทั้งในส่วนของการวิจารณ์และผู้รับเอง ซึ่งเป็นแนวทางที่จะใช้สำหรับการพัฒนาการวิจารณ์ และช่วยชี้ทางการสร้างบทวิจารณ์ที่สามารถเชื่อมโยงระหว่างประสบการณ์ของผู้รับกับการวิจารณ์ให้ดีขึ้น อันจะส่งผลให้ผู้รับเข้าถึงตัวงานสังคมศิลป์ได้ดีขึ้นด้วย

2. กิจกรรมของสาขาสังคมศิลป์

2.1 ดนตรีไทย

โครงการฯ ได้จัดให้มีการบรรยายเรื่อง “ดนตรีไทยกับการวิจารณ์” โดยมีการบรรยายปีพาทย์ไม่แข็ง ของวงพาทย์รัตน และวงบ้านบางกะปิประกอบเมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2546 ณ มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพฯ

แม้ว่าโครงการฯ จะพยายามจัดให้มีการบรรยายและแสดงดนตรีไทยเพื่อให้ความรู้และกระตุ้นให้เกิดการวิจารณ์ขึ้น แต่ผลที่ได้รับยังไม่บรรลุวัตถุประสงค์อย่างชัดเจน คือ การสร้างวัฒนธรรมการวิจารณ์ในเรื่องเกี่ยวกับดนตรีไทย โดยเฉพาะการวิจารณ์เป็นลายลักษณ์ แต่ก็มีวิจารณ์เชิงมุขปาฐะที่เกี่ยวเนื่องเกิดขึ้น ซึ่งถือว่าเป็นวัฒนธรรมการวิจารณ์ที่ปรากฏอยู่โดยทั่วไปในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสังคมศิลป์ไทยปรากฏการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นตั้งแต่โครงการวิจัยภาคแรก และต่อเนื่องมาถึงโครงการฯ ภาค 2 ซึ่งผู้วิจัยมีข้อสังเกตดังนี้

2.1.1 วัฒนธรรมการวิจารณ์เป็นลายลักษณ์ อาจไม่ใช่วิถีปฏิบัติของประชาชนในกลุ่มดนตรีไทย แต่วัฒนธรรมการวิจารณ์ที่เป็นมุขปาฐะนั้น เห็นได้ว่ามีอยู่ในกลุ่มนี้ แต่จะกระทำอย่างระมัดระวัง เพื่อมิให้เกิดการก้าวล้ำหรือพาดพิงถึงตัวบุคคล โดยมีแนวคิดและวิธีการที่ต่างกัน ซึ่งเป็นวิถีปฏิบัติของนักดนตรีไทย กล่าวคือ การวิจารณ์จะกระทำในกลุ่มเฉพาะของตน การตั้งข้อสังเกตถึงความแตกต่างของดนตรีในแต่ละสำนัก มากกว่าการตัดสินหรือประเมินคุณค่าของดนตรีในสำนักต่างๆ และโดยทั่วไปก็มักจะมิชอบสรุปในลักษณะการยอมรับความแตกต่างนั้น และถือว่าเป็นความหลากหลายทางดนตรีที่ผู้ฟังและนักดนตรีมีเกณฑ์ของความพึงพอใจเป็นส่วนตน หาได้มีบรรทัดฐานใดมากำหนดได้อย่างชัดเจนไม่

2.1.2 การวิจารณ์จาก “คนนอก” โดยเฉพาะผู้สนใจที่มีใช้ปฏิบัติ มักจะเป็นเพียงข้อสังเกตหรือการแสดงความเห็นในภาพรวมของดนตรีไทยกับสังคมมากกว่าการวิเคราะห์/วิพากษ์วิจารณ์ หรืออาจเป็นเพียงความต้องการที่จะมีวิวาทะกับ “คนใน” ซึ่งก็ยังไม่ได้รับการตอบสนองอย่างชัดเจน

- 2.1.3 เป็นที่ชัดเจนว่า ความรู้ในการวิเคราะห์วิจารณ์ดนตรีไทยของ “คนนอก” ยังไม่สามารถเข้าถึงความเป็นดนตรีไทยได้ลุ่มลึกเท่า “คนใน” โดยเฉพาะผู้ปฏิบัติที่มีความรู้ทั้งหลายอันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ มิใช่จากทฤษฎี
- 2.1.4 ความสำนึกในเรื่องคุณค่าแห่งวิชาของสำนักและของครู มีความเข้มแข็งกว่าพลังจากการวิจารณ์หรือความคิดเห็นจากมหาชน จึงทำให้การตอบสนองต่อการวิจารณ์ที่มุ่งจะเรียกร้องให้ดนตรีไทยต้องปรับตัวเข้าหาหรือรับใช้มหาชนนั้น อ่อนด้อยลงไป เมื่อเทียบกับความสำนึกและความเข้าใจในคุณค่าทางดนตรีที่ได้รับการสืบทอดมา ในทางตรงกันข้ามมหาชนควรจะต้องเพิ่มความสนใจในเรื่องดนตรีไทยเช่นเดียวกับนักดนตรี หากต้องการที่จะเข้าใจและเห็นคุณค่าทางศิลปะอย่างจริงจัง ซึ่งกิจกรรมของโครงการฯ ได้แสดงให้เห็นแล้วว่า การขาดความรู้ความเข้าใจของมหาชนเป็นอุปสรรคที่มีนัยสำคัญต่อการวิจารณ์อย่างชัดเจน
- 2.1.5 จากการจัดกิจกรรมของโครงการฯ ในครั้งนี้ (14 มิ.ย. 46) เห็นได้ชัดว่า ความลุ่มลึกในเชิงสร้างสรรค์ที่ปรากฏเป็นผลงานมิได้ถูกกำหนดด้วยระยะเวลาหรือตัวบุคคล แต่ผลงานที่ได้รับการสืบทอดมาย่อมยืนยันได้ถึงความสำนึกในเรื่องคุณค่าที่จะต้องใช้ความรู้และประสบการณ์พิจารณาควบคู่กันไป อีกทั้งความเข้าใจในปรากฏการณ์นี้ยังสามารถสะท้อนให้เห็นถึงปรากฏการณ์ทางดนตรีต่างวัฒนธรรมที่มีลักษณะเช่นเดียวกันนี้ได้ ดังที่หัวหน้าโครงการได้กล่าวถึงการประพันธ์ดนตรีตะวันตกของ Johann Sebastian กับ Niccolo Paganini ซึ่งมีข้อแตกต่างระหว่างดุริยางคนิพนธ์สำหรับไวโอลิน ซึ่งสามารถเทียบเคียงได้กับการบรรเลงของวงดนตรีไทยที่มี “ทาง” ต่างกัน
- 2.1.6 การจัดกิจกรรมนี้อาจยังไม่สามารถกระตุ้นให้เกิดการวิจารณ์หรือการขยายขอบเขตของการวิจารณ์ให้กว้างขวางขึ้นในระดับมหาชนได้ อาจเนื่องด้วยขาดปัจจัยด้านความรู้ความเข้าใจที่สะท้อนให้เห็นถึงนัยทางการศึกษา และการสร้างองค์ความรู้ยังไม่เพียงพอต่อการเข้าใจศิลปะ รวมทั้งการใช้วิจารณ์อยู่บนฐานความรู้

2.2 ดนตรีคลาสสิกตะวันตก

โครงการฯ ได้จัดกิจกรรมเกี่ยวกับดนตรีคลาสสิกตะวันตก รวม 6 ครั้งคือ

1. ภาษาอารมณ-ภาษาดนตรี” วันที่ 13 มีนาคม 2546 ณ คณะดุริยางคศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
2. “ดนตรีคลาสสิกจากจุดยืนของผู้ฟัง” วันที่ 10 เมษายน 2546 ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร
3. โมซาร์ทกับอุปรากร “ขลุ่ยวิเศษ” วันที่ 17 พฤษภาคม 2546 ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร
4. “ดนตรีคลาสสิกจากมุมมองของคีตกวีไทย” วันที่ 28 มิถุนายน 2546 ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร
5. “บทบาทและภาพลักษณ์ของวาทยกร” วันที่ 19 กรกฎาคม 2546 ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร
6. การเสวนาหลังการแสดงดนตรี “เงาะป่า” ของอภิสิทธิ์ วงศ์โชติ 12 – 13 มิถุนายน 2547 ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

กิจกรรมที่จัดขึ้น เป็นการให้ข้อมูลความรู้ทั้งในแง่เนื้อหาดนตรี และบริบทต่างๆที่เกี่ยวข้อง การวิเคราะห์ผลงานที่มีเนื้อหาชัดเจน และสามารถสร้างความเข้าใจให้ผู้ฟังได้อย่างมาก แต่กระนั้นแม้ว่าการอภิปรายและวิเคราะห์จะชัดเจนมากในกิจกรรมดนตรีตะวันตก แต่เมื่อกล่าวถึงการแสดงออกในเชิงวิจารณ์ ซึ่งแม้จะมีมากกว่าในกิจกรรมดนตรีไทย แต่ก็กล่าวได้ว่า ยังไม่สามารถขยายขอบเขต ทั้งในแง่เนื้อหาและกลุ่มผู้สนใจให้กว้างขวางขึ้นได้ ผู้วิจัยมีข้อสังเกตดังต่อไปนี้

- 2.2.1 เนื้อหาในการบรรยายและอภิปรายเป็นเนื้อหาเฉพาะทางดนตรี ที่ผู้เข้าฟังส่วนใหญ่อาจไม่ทราบมาก่อน ดังนั้น กิจกรรมเหล่านี้จึงเป็นการเสนอข้อมูลความรู้รวมทั้งประสบการณ์ของผู้รู้ให้แก่ผู้ฟัง ซึ่งอาจยังไม่ส่งผลถึงการแลกเปลี่ยนทัศนะวิจารณ์ เนื่องจากการอภิปรายส่วนใหญ่จะต้องอยู่บนพื้นฐานขององค์ความรู้ อันเป็นพื้นฐานที่จะสร้าง วัฒนธรรมการวิจารณ์ให้เกิดขึ้นได้ ซึ่งเป็นข้อสังเกตที่โครงการฯ ได้ประจักษ์มาโดยตลอด นับตั้งแต่โครงการฯ ภาคแรก
- 2.2.2 การขาดผู้รู้ที่มีประสบการณ์หลากหลายเข้าร่วมกิจกรรม ทำให้การแลกเปลี่ยนทัศนะวิจารณ์อย่างลุ่มลึกไม่อาจเกิดขึ้นได้ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมจึงมีเพียง 2 ฝ่ายคือ ผู้ให้และผู้รับ ซึ่งยังขาดความสามารถในการแลกเปลี่ยนหรือโต้แย้งในประเด็นต่างๆ
- 2.2.3 ผลของการวิจัยการรับการวิจารณ์ เป็นการยืนยันปัญหาเรื่ององค์ความรู้ที่ชัดเจน และอาจกล่าวได้ว่า มีนัยสำคัญทางการศึกษาที่จะต้องมีส่วนร่วมสร้างความแข็งแกร่งทางวิชาการให้

กับผู้เรียนดนตรีด้วย เพื่อเป็นแนวทางกับการแสดงทัศน
วิจารณ์ต่อดนตรี ซึ่งผลจากการวิจัยการรับการวิจารณ์ได้
สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาในส่วนนี้อย่างชัดเจนด้วย หรืออาจ
กล่าวได้ว่า แม้กลุ่มที่เป็น “คนใน” ก็ยังไม่สามารถสื่อ และรับ
สารการวิจารณ์ได้อย่างสมบูรณ์

- 2.2.4 เมื่อเทียบกิจกรรมสาขาดนตรีไทย กับสาขาดนตรีตะวันตก จะ
เห็นได้ชัดเจนว่ามีความคล้ายคลึงบางประการ ในแง่ที่ไม่
สามารถสร้างให้เกิดการวิจารณ์ได้อย่างชัดเจน เช่นกลุ่มนัก
ศึกษาในสาขาดนตรีโดยเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับงานต้น
แบบและบริบทที่เกี่ยวข้อง ส่วนดนตรีไทยนั้น แม้จะมีความรู้
แต่ก็อาจยังอยู่ในเงื่อนไขจำกัดที่เป็นความรู้เฉพาะ ไม่กว้าง
หรือครอบคลุมพอที่จะอธิบายปรากฏการณ์ทางดนตรีทั้งหมด
ได้อย่างลุ่มลึก รวมถึงข้อจำกัดบางประการในเรื่องวัฒนธรรม
จึงทำให้ไม่บรรลุวัตถุประสงค์ที่โครงการฯ ได้ตั้งไว้

2.3 ดนตรีไทยสากล

โครงการฯ ได้จัดกิจกรรมเกี่ยวกับดนตรีสากล รวม 7 ครั้ง คือ

1. “แนวทางการวิจารณ์เพลงไทยสากล” วันที่ 8 พฤศจิกายน 2546 ณ
ห้องเรวัตติ หอสมุดปรีดี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่า
พระจันทร์
2. การสัมมนา “มัทนาวิชาการ” และการแสดงดนตรี “เบิกฟ้า
มัทนา โมรากุล” วันที่ 15-16 พฤศจิกายน 2546 ณ หอประชุม
มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขต วังท่าพระ
3. เบิกฟ้า มัทนา โมรากุล” วันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2547 ณ ศูนย์
มานุษยวิทยาสิรินธร
4. “เพลงสุนทราภรณ์ในกระแสของความเปลี่ยนแปลง” วันที่ 13
มีนาคม 2547 ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร
5. “เพ็ญศรี พุ่มชูศรี บนเส้นทางคีตศิลป์” วันที่ 8 พฤษภาคม 2547
ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร
6. “การวิจารณ์ผลงานของ วินัย จุลละบุษปะ” วันที่ 13 ธันวาคม
2546 ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร
7. “ช่อม ปัญญาพรรค์กับเพลงสุนทราภรณ์” วันที่ 18 ธันวาคม 2547 ณ
ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

การจัดกิจกรรมเกี่ยวกับเพลงไทยสากลนี้ มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมมากกว่ากิจกรรมสาขาดนตรีไทยและสาขาดนตรีตะวันตก อีกทั้งผู้ร่วมโครงการฯ ยังมีความหลากหลายทั้งในแง่คุณวุฒิ วิทยุฒิ และประสบการณ์ โดยเฉพาะในเรื่องเกี่ยวกับการวิจารณ์นั้น กล่าวได้ว่ามีความตื่นตัวมากกว่ากิจกรรมอื่นๆ ของโครงการฯ เนื้อหาโดยรวมมีทั้งการให้ข้อมูลด้านต่างๆ และการแสดงที่สำคัญคือ การที่ผู้มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ผลงานได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นและวิเคราะห์ผลงานที่ได้สร้างขึ้น รวมทั้งกลุ่มบุคคลที่มีความชื่นชมและสนใจศิลปะแขนงนี้ ได้เข้าร่วมกิจกรรมอย่างคึกคัก และได้แสดงทัศนะต่างๆ ที่น่าสนใจอย่างยิ่ง ทั้งในเรื่องของดนตรีและพัฒนาการของดนตรี โดยเฉพาะลักษณะเด่นที่น่าสนใจคือ มีการนำประวัติบางส่วนของนักแสดง (มณฑนา โมรากุล) ที่มีผลต่อการสร้างสรรค์งานมาอภิปราย ทำให้เกิดความเข้าใจงานนั้นๆ มากขึ้น

ประเด็นที่น่าสนใจในกิจกรรมนี้คือ การอภิปรายถึงการตีความใหม่ของดนตรีและการร้อง โดยนักดนตรีรุ่นใหม่ที่น่าผลงานเก่ามาแสดง โดยไม่ยึดติดหรือถูกกำหนดด้วยแบบแผนนิยมดั้งเดิม ทำให้เกิดประเด็นที่นำไปสู่การอภิปรายอย่างกว้างขวาง

ผู้วิจัยมีข้อสังเกตเกี่ยวกับกิจกรรมดังกล่าว

2.3.1 กิจกรรมหรือเนื้อหาที่มหาชนมีส่วนในการรับรู้และติดตามอย่างต่อเนื่อง นั้น เมื่อนำมาตั้งประเด็นการวิจารณ์หรืออภิปราย จะได้รับความสนใจมาก โดยเฉพาะเมื่อเป็นเรื่องที่ไม่อิงกับกฎเกณฑ์หรือองค์ความรู้ที่ลุ่มลึกเกินไป ดังกรณี การจัดเสวนาในเรื่องเกี่ยวกับเพลงไทยสากล ที่ผู้ร่วมกิจกรรมต่างสามารถร่วมอภิปรายได้โดยใช้ประสบการณ์ของแต่ละบุคคลร่วมอภิปรายได้อย่างกว้างขวาง

2.3.2 การตั้งประเด็นในการอภิปรายและการแสดงตัวอย่างที่ชัดเจน ทำให้เห็นแนวทางในการแสดงความคิดเห็นได้มากกว่าการบอกข้อสังเกตอย่างกว้างๆ หรือการให้ข้อมูลเชิงวิชาการอย่างลุ่มลึก ซึ่งทำให้เกิดความรู้สึกว่าเป็นเรื่องของ “ผู้รู้” โดยเฉพาะ และไม่อาจกระตุ้นให้เกิดการวิจารณ์ในส่วนของ “ผู้รับ” หรือผู้สนใจได้ หรืออาจกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า กิจกรรมด้านเพลงไทยสากลนี้ทุกฝ่ายต่างมีส่วนร่วมมาตั้งแต่แรกเริ่มแล้ว

2.3.3 ความชื่นชมหรือความนิยมเฉพาะบุคคล นำไปสู่การแสดงความคิดเห็นที่สามารถสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ได้มาก ดังนั้น การวิจารณ์ที่เริ่มจากนำความชื่นชมมาแสวงหาหลักการและชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลง จึงเป็นแนวทางที่เหมาะสมกับกิจกรรมในสาขานี้ เช่น กรณี “มณฑนา โมรากุล” ที่มีผลงานต่างๆ เป็นจุดเริ่มของการวิเคราะห์พัฒนาการและการแสดงออก จนสามารถสังเคราะห์ประเด็นเกี่ยวกับ

การตีความใหม่ของนักร้องผู้นี้ และสามารถใช้เป็นแนวทางในการศึกษาผลงาน หรือประเด็นที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ต่อไปได้

- 2.3.4 ความน่าสนใจของกิจกรรมในลักษณะดังกล่าวนี้ มิได้จำกัดอยู่เฉพาะคีตศิลป์เท่านั้น หากแต่ยังข้ามไปถึงวรรณศิลป์ด้วย จึงทำให้มีความหลากหลายของเนื้อหาและกระตุ้นให้เกิดทัศนะได้มาก ซึ่งความเข้าใจในวรรณศิลป์มีความหมายต่อพัฒนาการและการตีความในการแสดงออกอย่างเห็นได้ชัดเจน โดยนักร้องเพลงไทยสากลหลายท่านต่างให้ความเห็นไปในทิศทางเดียวกันถึงความสัมพันธ์ในส่วนนี้ ทั้งนี้ เมื่อเทียบกับดนตรีตะวันตกแล้วจะเห็นว่า อุปสรรคประการหนึ่งคือความสามารถในการเข้าใจตัวบท (ทั้งดนตรีและบทร้อง) ของผู้ฟังที่ต่างกัน จึงไม่อาจก้าวเข้าไปหาตัวงานได้ลึกซึ้งพอที่จะนำมาอภิปรายในประเด็นที่เกี่ยวข้องได้

2.4 การจัดสัมมนา Cross-Cultural Seminar

โครงการจัด Cross-Cultural Seminar การสัมมนาในหัวข้อ “Music in the Context of East-West Encounter” ซึ่งมี Mr. Robert Walker เป็นวิทยากร จัดได้ว่าเป็นการสัมมนาที่เปี่ยมด้วย “พลังทางปัญญา” เพราะความเข้มข้นในการอภิปราย วิทยากรพยายามแสดงความเห็นตามแนวทางของ cross-cultural ผู้วิจัยมีข้อสังเกตดังนี้

- 2.4.1 วิทยากรพยายามชี้ให้เห็นว่าดนตรีและพัฒนาการของดนตรี เป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์วัฒนธรรม (cultural history) และถ้าจับกระแสของความเปลี่ยนแปลงในด้านของประวัติศาสตร์วัฒนธรรมได้ก็จะเข้าใจพัฒนาการด้านดนตรี ในทางที่กลับกันการวิเคราะห์ดนตรีในทางลึกก็จะช่วยให้ได้คำตอบในประเด็นสำคัญๆ ในเรื่องของประวัติศาสตร์วัฒนธรรมด้วย
- 2.4.2 วิทยากรพยายามชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างตะวันตกกับไทยและตะวันออก แม้ว่าวิทยากรจะตอกย้ำตั้งแต่เริ่มแรกว่าการวิเคราะห์ของเราไม่ใช่การประเมินคุณค่า แต่ผู้ร่วมสัมมนาฝ่ายไทยบางคนก็อดไม่ได้ที่จะแสดงท่าทีเชิงปกป้องตัวเอง (self-defensive) ซึ่งหัวหน้าโครงการพยายามชี้ให้เห็นว่า แม้จะไม่ใช่วิธีการประเมินคุณค่าเชิงเปรียบเทียบ แต่วิทยากรก็ไม่มีทางเลือกอื่น นอกจากจะใช้เครื่องมือวิเคราะห์ (analytical tool) ที่เป็นของตะวันตก ในส่วนที่เกี่ยวกับดนตรีตะวันตกเอง ผู้เชี่ยวชาญดนตรีชาวตะวันตกด้วยกันก็คิดว่า วิทยากรมองข้าม

ดนตรีตะวันตกในศตวรรษที่ 20 ซึ่งผันตัวเข้ามาใกล้กับดนตรีตะวันออก มากอย่างสังเกตเห็นได้

- 2.4.3 วิทยาการใช้วิธีการของ “ศิลปะสองทางให้แก่นัก” ด้วยการเปรียบเทียบ ความเปลี่ยนแปลงของดนตรีตะวันตกที่พ้องกับทัศนศิลป์ เช่น นำเรื่องของการประสานเสียงมาวิเคราะห์ร่วมกับ “perspective” แล้วโยงข้าม วัฒนธรรมมาสู่ประสบการณ์ของไทย โดยวิเคราะห์จิตรกรรมฝาผนัง ผู้เชี่ยวชาญทัศนศิลป์ของไทยตั้งข้อสังเกตว่าวิทยาการอาจดวนสรุปในบางประเด็น โดยมีได้มองธรรมชาติของศิลปะประเภทนั้นๆ เช่น จิตรกรรม ถูกกำหนดด้วย “กรอบ” ซึ่งอาจแตกต่างจากดนตรี
- 2.4.4 ผู้ร่วมสัมมนาฝ่ายไทยที่ชัดเจนในด้านดนตรีไทย มองเห็นลักษณะที่พ้องกันระหว่างดนตรีไทยกับดนตรีตะวันตก แต่ก็ยังไม่สามารถตอบคำถามที่วิทยาการตั้งขึ้นได้ อาทิ เหตุใดช่วงเสียง (range) ของเครื่องดนตรีไทย เช่น ระนาด จึงแคบกว่าเครื่องดนตรีตะวันตก คำตอบที่ให้คือ ไม่ต้องการช่วงที่กว้าง เพราะแม้แต่ใช้ช่วงที่แคบก็สร้างความมั่งคั่งและความหลากหลายในทางดนตรีได้อยู่แล้ว! เช่นเดียวกับคำถามในเรื่องของดนตรีตะวันตก ไม่มีคำตอบว่าเหตุใดโลกตะวันตกจึงไม่พัฒนาเครื่องเคาะจังหวะขึ้นมาก่อนศตวรรษที่ 19
- 2.4.5 ถ้าพิจารณาในแง่ของวัฒนธรรมการวิจารณ์แล้ว การสัมมนาครั้งนี้จัดได้ว่า มิใช่เป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในระดับของข้อเท็จจริง แต่มีการให้ความคิดเชิงวิจารณ์อยู่ตลอดเวลา และก็มีมีการโต้เถียงด้วยเหตุผล และด้วยหลักฐาน ยังมีประเด็นค้างอีกจำนวนหนึ่ง ซึ่งน่าจะมีการจัดสัมมนาลักษณะนี้อีกต่อไป

3 ความเชื่อมโยงระหว่างโครงการภาคแรกกับโครงการภาคสอง

กิจกรรมและการดำเนินการของโครงการทั้ง 2 ภาคที่มีความต่อเนื่องกัน คือ การนำสรณิพนธ์บางส่วนมาใช้เป็นแนวทางในการวิจัยผู้รับและการพัฒนาให้เกิดกิจกรรมการวิจารณ์อย่างต่อเนื่อง ซึ่งผลการพัฒนางานกิจกรรมการวิจารณ์ได้บรรลุผลในระดับหนึ่ง และแม้ว่าจะยังไม่บรรลุวัตถุประสงค์อย่างเต็มที่ แต่บทสรณิพนธ์ที่ได้ดำเนินการตั้งแต่โครงการภาคแรกก็สามารถนำมาใช้สำหรับการขยายและ “สกัด” องค์ความรู้บางประการในเรื่องสังคมศิลป์ได้กระจ่างขึ้น เช่น กรณีบทวิจารณ์ “ลาวแพนเพลงที่สะท้อนวิญญานการต่อสู้ของประชาชน” ได้นำมาซึ่งข้ออภิปรายและความเห็นจากผู้ให้สัมภาษณ์ในส่วนการวิจัยผู้รับได้มาก ในประเด็นเกี่ยวกับความเชื่อมโยงนี้ โครงการ ภาค 2 ได้ให้ความชัดเจนเกี่ยวกับสมมุติฐานบางประการที่ตั้งไว้ในขณะดำเนินโครงการ ภาคแรก ดังเห็นได้ชัดเจนจากข้อสังเกต คือ

- 3.1 ผลจากการจัดกิจกรรมและการวิจัยการรับการวิจารณ์ สามารถยืนยันได้ถึงความขาดแคลนองค์ความรู้ในเรื่องเกี่ยวกับดนตรีทั้งไทยในกลุ่มผู้สนใจทั่วไป และตะวันตก ซึ่งอาจเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในกลุ่มนักศึกษาด้วย อันจะนำไปสู่ความเข้าใจทั้งในเนื้อหาและบริบท ซึ่งเป็นสมมุติฐานที่ได้ตั้งขึ้นไว้ตั้งแต่โครงการภาคแรกแล้ว ซึ่งสามารถเห็นได้ชัดเจนจากการวิจัยผู้รับในโครงการภาค 2 นี้
- 3.2 สมมุติฐานเกี่ยวกับผู้รับที่เป็น “คนใน” และ “คนนอก” ว่าควรจะมี ความแตกต่างในด้านความรู้และการวิจารณ์ อาจไม่สามารถใช้กับกลุ่มผู้รับในการวิจัยนี้ได้ ทั้งนี้จากการวิจัยพบว่า ในกลุ่มดนตรีไทย “คนใน” และ “คนนอก” นั้นไม่มีความแตกต่างในด้านความรู้ทางดนตรี ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ทั้ง 2 กลุ่มนี้ มีความรู้อยู่ในระดับดีที่จะสามารถเข้าถึงตัวงานได้อย่างไม่แตกต่างกัน ส่วนในกลุ่มดนตรีตะวันตกเห็นได้ถึงความแตกต่างในเรื่องข้อมูลทั้งทางลึกและบริบททางดนตรี อีกทั้งพบว่า แม้กลุ่มผู้ที่ศึกษาทางดนตรีเองก็ยังไม่สามารถรับข้อมูลจากงานวิจารณ์ได้ทั้งหมด ซึ่งเป็นข้อสังเกตที่พบว่า แตกต่างจากสมมุติฐานที่ได้ตั้งไว้แต่เดิมว่า ผู้รับกลุ่มนี้ซึ่งศึกษาดนตรีมาโดยตรง น่าที่จะมีพื้นความรู้ที่มากกว่าผู้รักสมัครเล่นทั่วไป ที่โครงการจัดไว้ในกลุ่ม “คนนอก”
- 3.3 ความคิดในเรื่องการขาดพื้นที่สื่อคือ ปัจจัยสำคัญต่อการวิจารณ์ในสาขาสังคมศิลป์นั้น อาจไม่ใช่ข้อสรุปที่ถูกต้องแต่เพียงปัจจัยเดียว แต่การที่ผู้รับและผู้วิจารณ์มีประสบการณ์ที่ต่างกันอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นความเข้าใจในงานต้นแบบและบริบททางดนตรีส่งผลให้คนทั้งสองกลุ่มนี้ไม่สามารถจะสื่อสารกันโดยผ่านบทวิจารณ์ได้ ไม่ว่าสื่อจะเปิดพื้นที่หรือให้โอกาสมากเพียงใด

4 ความเชื่อมโยงกับการวิจัยการรับการวิจารณ์

ดังได้กล่าวในข้อ 3 ถึงข้อสังเกตและสมมุติฐานบางประการที่ได้ตั้งไว้ในโครงการภาคแรก ซึ่งข้อยืนยันเหล่านี้ล้วนมาจากการวิจัยการรับการวิจารณ์แทบทั้งสิ้น และความเชื่อมโยงที่สำคัญที่เกิดจากส่วนของการวิจัยการรับคือ ความชัดเจนในเรื่อง ความแตกต่างของกลุ่มคน (ใน/นอกสาขา) ว่าไม่ใช่วิธีการรับสารจากบทวิจารณ์ แต่ปัจจัยสำคัญคือ พื้นความรู้และความสนใจในระดับบุคคลเป็นปัจจัยสำคัญต่อการเข้าใจงานวิจารณ์ อีกทั้งผลการวิจัยการรับยังทำให้เข้าใจถึงอุปสรรคภายในบทวิจารณ์เองที่อาจยังไม่เอื้อต่อการสร้างความเข้าใจในกลุ่มผู้รับที่อยู่ในบริบทสังคมที่แตกต่างจากดนตรี เช่น การใช้ภาษา และการอธิบายที่เชื่อมโยงกับบริบทนอกเหนือจากดนตรีที่ส่งผลมายังดนตรีด้วย ที่สำคัญยังสะท้อนให้เห็นถึงระบบการศึกษาว่า บุคคลในสาขาอาจไม่มีความรู้มากกว่าผู้สนใจในศิลปะนั้นๆก็ได้ หรืออาจกล่าวได้ว่า ผู้รักสมัครเล่นอาจมีความสามารถในการรับรู้ทางศิลปะและการรับสารจากบทวิจารณ์ได้มากหรือไม่ต่างจากบุคคลในสาขา

5 บทวิเคราะห์กิจกรรมที่ดำเนินการในภาคสอง

จากกิจกรรมของสาขาสังคมศิลป์ที่ดำเนินการผ่านมา ดังที่ได้กล่าวไว้ในข้อ 2 แล้ว (กิจกรรมของสาขาสังคมศิลป์) ได้แสดงนัยสำคัญเกี่ยวกับการวิจารณ์คือ

5.1 ปัจจัยที่เอื้อต่อการวิจารณ์ ไม่จำเป็นต้องขึ้นอยู่กับการได้สัมผัสงาน ซึ่งกิจกรรมการบรรยายดนตรีคลาสสิก ส่วนหนึ่งเป็นการให้ข้อมูลเกี่ยวกับดนตรี ที่มีใช้การวิจารณ์ตัวผลงานใดๆ แต่จากข้อมูลทั้งทางดนตรีและบริบทต่างๆ ที่อยู่เบื้องหลังของผลงานเหล่านั้นก็สามารถเชื่อมโยงให้เกิดนัยทางการวิจารณ์เปรียบเทียบกับปรากฏการณ์ทางดนตรีอื่นๆ ได้ โดยเฉพาะการเปรียบเทียบกับประสบการณ์ต่างวัฒนธรรม เช่น “กลับไปหาชาวบ้าน : โมซาร์ทกับอุปรากร ‘ขลุ่ยวิเศษ’” ได้กระตุ้นให้พิจารณาถึงการแสดงอุปรากรเรื่องเดียวกันโดยคณะ Bangkok Opera และเงื่อนไขต่างๆ ในบริบทของสังคมไทยที่เป็นปัจจัยซึ่งส่งผลถึงการแสดงได้ แม้ว่าผู้เข้าเสวนาส่วนหนึ่งมิได้มีโอกาสไปชมอุปรากรเรื่องดังกล่าวก็ตาม หรือจากการจัดเสวนา “ดนตรีคลาสสิกจากมุมมองของคีตกวีไทย” ก็ได้มีประเด็นต่างๆ ที่ไม่ขึ้นอยู่กับการสัมผัสตัวงาน แต่จากการจัดกิจกรรมนี้ได้เห็นถึงปัจจัยที่มีผลต่อการเข้าถึงตัวงานทางสังคมศิลป์ว่า ไม่จำเป็นต้องพิจารณาเฉพาะตัวผลงานนี้เท่านั้น แต่ควรให้ความสนใจในข้อมูลส่วนอื่นๆ ที่จะมาช่วยเสริมความเข้าใจด้วย ซึ่งแม้ในที่สุดอาจไม่มีสิ่งใดมาทดแทนตัวผลงานได้ก็ตาม อาจกล่าวได้ว่า การวิจารณ์เป็นวาทกรรมอิสระ หมายความว่า เป็นวาทกรรมที่มีคุณค่าเป็นอิสระที่ไม่ผูกอยู่กับการแสดงครั้งหนึ่งครั้งใด โดยเฉพาะ

5.2 การจัดกิจกรรมเฉพาะในกลุ่มผู้สนใจสังคมศิลป์ ยังไม่สามารถกระตุ้นให้เกิดการวิจารณ์เท่าที่ควร แต่กิจกรรมที่เป็นการผสมผสานระหว่างหลายสาขา ทั้งในด้านเนื้อหาและรูปแบบดนตรี เช่น กรณี “เงาะป่า” ของอภิสิทธิ์ วงศ์โชติ หรือการมีผู้เข้าร่วมที่หลากหลายกลับเอื้อให้เกิดประเด็นการวิจารณ์ที่หลากหลายกว่า ซึ่งจากข้อสังเกตถึงผู้เข้าร่วมกิจกรรมสาขาสังคมศิลป์ อาจกล่าวได้ว่า กลุ่มดนตรีคลาสสิกและดนตรีไทยมี “มหาชน” ที่เป็นผู้ฟังและสนใจต่อการวิจารณ์น้อยกว่าสาขาอื่นๆ ทั้งนี้จากการประชุมผู้วิจัยของโครงการฯ ได้ตั้งข้อสังเกตถึง “มหาชน” ที่เป็นผู้สนใจในการฟังและการวิจารณ์ของสาขาสังคมศิลป์ว่า อาจเป็นเพราะธรรมชาติของศิลปะแขนงนี้ที่ไม่เรียกร้องที่จะต้องมีผู้ฟัง โดยที่กลุ่มนักดนตรีสามารถเล่นให้ตนเองฟังได้ และ “มหาชน” ทางดนตรีคือผลพลอยได้จากการฟังกันเอง กลุ่มนักดนตรี ซึ่งแม้ในวัฒนธรรมดนตรีตะวันตกเองก็มีนักดนตรีที่เชื่อมั่นในฝีมือตนเอง ไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องเรียกร้องให้มีผู้ดูหรือผู้ฟัง และในขณะเดียวกันก็อาจมีนักดนตรีบางกลุ่ม/คนที่พยายามจะนำดนตรีของตนเองเข้าสู่มหาชน ดังนั้นการจัดกิจกรรมสังคมศิลป์ที่มีผู้เข้าร่วมจำนวนน้อย จึงอาจไม่ใช่ปัญหาสำคัญของการจัดกิจกรรม หากแต่การที่มีผู้

เข้าร่วมจากหลากหลายสาขาทำให้เกิดนัยของการวิจารณ์และการตั้งประเด็นต่างๆ ในเชิง “ศิลปะและการวิจารณ์สองทางให้แกกัน” ได้มากขึ้น

5.3 การจัดกิจกรรมสาขาสังคมศิลป์ในเรื่องของเพลงไทยสากลนั้น มีผู้เข้าร่วม กิจกรรมมากกว่ากิจกรรมของสาขาดนตรีคลาสสิกและสาขาดนตรีไทย แต่ก็ยังไม่เกิด ประเด็นของการวิจารณ์มากนัก ทั้งนี้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ชื่นชอบกับ ผลงานและนักร้อง ดังนั้นการเข้าร่วมกิจกรรมจึงอาจมิใช่เพื่อจุดประสงค์ของการ ร่วมเสวนาหรือตอบสนองกับเนื้อหาของการจัดกิจกรรม แต่การเข้าร่วมกิจกรรมเป็น ไปเพื่อความชื่นชมในผลงานที่ตนชื่นชอบ และแม้ว่าจะเข้าร่วมเสวนาก็เพื่อต้องการ คำยืนยันความรู้สึกจากผู้ที่มีความรู้สึกเช่นเดียวกับตน จึงอาจกล่าวได้ว่า ผู้เข้าร่วม กิจกรรมของดนตรีไทยสากลนี้ มาเพื่อรับและเลือกรับในสิ่งที่ตนพอใจ มากกว่าการ มีส่วนร่วมในการแสดงทัศนะวิจารณ์ แต่อย่างไรก็ตาม โครงการฯ ก็ได้นัยของการ รับจากผู้ฟังกลุ่มนี้ว่า ปัจจัยของความพึงพอใจและการชื่นชมกับงานดนตรีต้นแบบ มีข้อใดบ้างที่เป็นการนำเสนอโดยการตีความใหม่ เช่น การวิเคราะห์การแสดงออก ของนักร้องซึ่งเป็นผู้สร้างงานต้นแบบ และการเสนอการตีความใหม่ โดยนักร้องรุ่น ใหม่ ผู้ฟังสามารถเปรียบเทียบวิเคราะห์วิจารณ์ได้มาก ซึ่งถือว่า เป็นประเด็นสำคัญ ของการจัดกิจกรรมนี้

5.4 กิจกรรมด้านดนตรีไทย แม้จะมีผู้เข้าร่วมมาก แต่ก็มีลักษณะคล้ายกิจกรรมเพลง ไทยสากลคือ การมาชื่นชมผลงาน และการมารับประสบการณ์ทางดนตรีที่ตนเองก็ มีประสบการณ์เช่นเดียวกัน ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถนำ ประสบการณ์ทั้งสองมาเปรียบเทียบกันได้ และเสนอเป็นทัศนะวิจารณ์ แต่ทัศนะ วิจารณ์ก็อาจไม่มีการอภิปรายกันอย่างกว้างขวาง ซึ่งเป็นวิถีของผู้อยู่ใน กระแส วัฒนธรรมดนตรีไทยที่มักจะยอมรับความแตกต่างทางดนตรีที่เกิดขึ้นได้ และด้วย กรอบวัฒนธรรมบางประการจึงหลีกเลี่ยงที่จะแสดงความเห็นใดๆ ที่จะส่งผลกระทบ ถึงตัวบุคคลได้ โดยเฉพาะการวิจารณ์ที่เป็นลายลักษณ์ แต่ในกลุ่มผู้รู้มักจะมีการ วิจารณ์ปรากฏการณ์ทางดนตรีที่เกิดขึ้นเป็นมุขปาฐะอยู่เสมอ

6 การวิจารณ์ในฐานะกิจสาธารณะและพลังทางปัญญาของสังคม

สาขาสังคมศิลป์ยังไม่สามารถปรับให้การวิจารณ์เป็นกิจสาธารณะได้ ซึ่งแม้โครงการจะ พยายามจัดกิจกรรมต่างๆ ดังที่ได้รายงานแล้ว แต่ผลที่เกิดจากการจัดกิจกรรมนั้น ก็ยังไม่ สามารถสร้างให้เกิดการวิจารณ์อย่างเป็นสาธารณะให้เพิ่มมากขึ้นได้ อีกทั้งข้อมูลจากการวิจัยผู้ รับก็ได้สะท้อนให้เห็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งอาจกล่าวได้คือ

6.1 มหาชนในฐานะผู้รับงานวิจารณ์ของสังคมศิลป์อยู่ในวงจำกัด ซึ่งเป็นข้อสังเกตว่าแม้ จะมีผู้ฟังดนตรีมาก แต่ความสนใจที่มีต่อการวิจารณ์ยังไม่คึกคักเท่าที่ควร รวมถึง การรับสารจากงานวิจารณ์ยังอยู่ในระดับจำกัด ซึ่งแม้จะเป็นผู้ที่อยู่ในวงการดนตรี

เองก็ตาม โดยเฉพาะดนตรีคลาสสิกนั้น จากผลการวิจัยการรับการวิจารณ์ชี้ให้เห็นว่า ยังไม่อาจรับสารทั้งหมดจากบทวิจารณ์ได้ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า แม้จะมีการวิจารณ์ศิลปะอย่างสาธารณะแต่ก็ยังไม่อาจสร้างพลังทางปัญญาให้กับสังคมได้อย่างเต็มที่

6.2 กลุ่มผู้รับบางกลุ่ม เช่น กลุ่มดนตรีไทย และไทยสากล แม้ว่าจะมีความรู้ ความคุ้นเคยกับดนตรีและบริบทอันเป็นภูมิหลังของดนตรีเป็นอย่างดี กลับไม่ตื่นตัวที่จะสร้างงานวิจารณ์ดนตรีในแขนงที่ตนสนใจให้เป็นสาธารณะนอกเหนือจากการวิจารณ์อย่างมุขปาฐะในกลุ่มของตน ซึ่งอาจเนื่องด้วยกรอบทางวัฒนธรรมและการเลือกรับเฉพาะสิ่งที่สร้างความพึงพอใจให้เท่านั้น เช่น การวิจารณ์เชิงมุขปาฐะในแวดวงดนตรีไทย หรือกลุ่มผู้ชื่นชมสุนทราภรณ์ที่ชื่นชมต่อต้านต้นแบบและศิลปินซึ่งก่อให้เกิดความประทับใจได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ผู้รับกลุ่มนี้ (โดยเฉพาะดนตรีไทยสากล) จึงอาจปฏิเสธที่จะวิจารณ์ผลงาน ดังนั้นการวิจารณ์จึงอาจยังมีใช้กิจของบุคคลส่วนใหญ่ในวงการฟังจะกระทำอย่างเป็นสาธารณะ

6.3 การฟังและการรับสารทางดนตรีนั้น ผู้ฟังจำนวนหนึ่งต้องการฟังเพื่อที่จะเพิ่มพูนประสบการณ์ทางดนตรีให้กับตนเอง รวมทั้งหากเป็นดนตรีต่างวัฒนธรรม เช่น ดนตรีคลาสสิกที่เป็นผลผลิตจากสังคมที่มีบริบทและสภาพแวดล้อมที่แตกต่างจากสังคมไทย ภูมิหลังที่เกี่ยวข้องกับบทเพลงต่างๆ จึงเป็นอุปสรรคประการหนึ่งสำหรับผู้ฟังที่จะรับสารและไม่อาจกระตุ้นให้เกิดทัศนะวิจารณ์ได้ ในขณะที่เดียวบทวิจารณ์ทั้งของไทยและต่างประเทศจำนวนหนึ่งที่แสดงทัศนะวิจารณ์ในเชิงนามธรรม และการเชื่อมโยงถึงบริบททางสังคมและวัฒนธรรมก็อาจทำให้เกิดช่องว่างในการรับรู้ได้ ดังนั้นบทวิจารณ์จึงมีความลุ่มลึกในหลายระดับแต่บทวิจารณ์ที่จะสร้างพลังทางปัญญาได้นั้น ควรเป็นบทวิจารณ์ที่สามารถกระตุ้นให้เกิดความคิดหรือเอื้อต่อการตีความและความเข้าใจในหลายระดับด้วย ซึ่งผลจากการวิจัยการรับฯ ได้ชี้ให้เห็นประเด็นเหล่านี้ได้อย่างชัดเจน

6.4 ในโครงการวิจัยภาคแรกนั้นกิจกรรมและกิจกรรมการวิจัยจะเน้นที่การสำรวจงานวิจัยและประสบการณ์ในการทำงานวิจารณ์ของนักวิจารณ์ ส่วนในภาคสองนั้น กิจกรรมและเนื้อหาเป็นการเชื่อมโยงประสบการณ์ทั้งของผู้สร้างงาน ผู้วิจารณ์และผู้รับเข้าด้วยกัน ซึ่งเป็นแนวทางในการแสดงให้เห็นพลังทางปัญญาของผู้เกี่ยวข้องในทุกส่วน และมีความหลากหลายของเนื้อหาและชี้ให้เห็นนัยสำคัญของการสร้างการวิจารณ์การรับเพิ่มมากขึ้น และแม้การจัดกิจกรรมการวิจารณ์และการให้ข้อมูลส่วนต่างๆทางสังคมศิลป์แขนงต่างๆ ยังอาจมีนัยของการวิจารณ์ไม่ชัดเจนนัก แต่ความรู้และข้อมูลในระดับบุคคลหรือที่เกี่ยวข้องกับบุคคลที่อยู่เบื้องหลังผลงานต่างๆ ก็นับได้ว่าเป็นการแสดงให้เห็นถึงพลังทางปัญญา และการเชื่อมโยงประสบการณ์ระหว่างผู้สร้างกับผู้รับเพื่อที่จะเข้าถึงตัวงานสังคมศิลป์ได้มากขึ้น ซึ่งกล่าวได้ว่า

การเชื่อมโยงประสบการณ์ระหว่าง 2 ฝ่ายนี้ เป็นการสร้างความเข้าใจในบริบทที่เกี่ยวกับตัวงานศิลปะให้กับมหาชนที่สามารถจะเชื่อมโยงกับการแสดงได้ เช่น การจัดเสวนาเกี่ยวกับช่อม ปัญจพรรค ในฐานะผู้แต่งเนื้อร้องให้กับวงสุนทราภรณ์ ซึ่งก็นับได้ว่าเป็นการดำเนินการไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการในระดับหนึ่ง

7 การสร้างเครือข่ายและประชาคมการวิจารณ์

ตลอดระยะเวลาของการดำเนินโครงการวิจัยฯ กิจกรรมต่างๆของโครงการฯมีวัตถุประสงค์เพื่อการกระตุ้นให้เกิดการวิจารณ์ และการสร้างเครือข่ายประชาคมการวิจารณ์ให้กว้างและเข้มแข็งขึ้น ซึ่งแม้จะยังไม่สามารถจะทำให้บรรลุผลได้อย่างสมบูรณ์ในกลุ่มมหาชนโดยทั่วไปหรือเฉพาะผู้ที่สนใจในสังคมศิลป์ก็ตาม แต่ในกลุ่มผู้สร้างสรรค์ผลงานเห็นได้ชัดเจนว่าความพยายามในการสร้างผลงานเพื่อตอบโจทย์ที่โครงการฯได้ตั้งขึ้น เช่น การแสดงดนตรี “เงาะป่า” นั้นสามารถทำให้เกิดทัศนะวิจารณ์เกี่ยวกับดนตรีและเชื่อมโยงไปถึงสาขาอื่นๆด้วย ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า การวิจารณ์ในสาขาสังคมศิลป์จะมีความลุ่มลึก กว้างขวาง เมื่อมีผู้สนใจที่มาจากหลากหลายสาขา ซึ่งการสร้างประชาคมและเครือข่ายจากผลงานหรือโจทย์ทางสังคมศิลป์นั้น ทำให้เกิดประชาคมที่ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงเฉพาะมหาชนในแวดวงสังคมศิลป์เท่านั้น แต่เป็นเครือข่ายของประชาคมอื่นประกอบด้วย ผู้สร้าง ผู้วิจารณ์ และผู้รับจากหลากหลายสาขา และมีภูมิหลังในความสนใจที่ต่างกัน ทำให้การวิจารณ์และประชาคมนี้มีความเข้มแข็งและเข้มข้นขึ้นด้วย หรืออาจกล่าวได้ว่าโจทย์และผลงานทางสังคมศิลป์สามารถกระตุ้นให้เกิดการวิจารณ์ข้ามสาขาได้ด้วยประการหนึ่ง

8 การสร้างหนังสือ / ตำรา

ผลสืบเนื่องเกี่ยวกับหนังสือ / ตำรา เกี่ยวกับการวิจารณ์นั้น ได้เริ่มตั้งแต่การจัดทำสารนิพนธ์ของสาขาต่างๆ ในโครงการวิจัยภาคแรก ซึ่งถือเป็นแนวทางในการสร้างองค์ความรู้ทางการวิจารณ์ขึ้น ซึ่งแม้จะไม่ได้ให้หลักเกณฑ์หรือข้อปฏิบัติอย่างชัดเจนในการวิจารณ์ แต่ก็ชี้ให้เห็นถึงความหลากหลายทั้งเนื้อหาและรูปแบบของการวิจารณ์ที่แสดงถึงพลังปัญญาได้ในโครงการภาคสองนี้ หนังสือ / ตำรา ส่วนหนึ่งเป็นการขยายข้อมูลเกี่ยวกับการวิจารณ์ให้กว้างขึ้น โดยมุ่งเน้นที่สาระของประสบการณ์ของผู้สร้างสู่ผู้รับโดยไม่ผ่านการวิจารณ์ ซึ่งจะทำให้ผู้อ่านได้รับรู้ข้อมูลต่างๆ ที่เป็นปัจจัยในการสร้างสรรค์ผลงานทางสังคมศิลป์ และเป็นบริบททางสังคมที่เกี่ยวข้องกับผลงานสังคมศิลป์ต่างๆ ข้อมูลต่างๆที่กล่าวนี้อยู่ในรูปของรายงานการเสวนา / สัมมนาของสาขาสังคมศิลป์ในจุลสารของโครงการ รวมทั้งหนังสือเบิกฟ้า มณฑนา โมรากุล ซึ่งเป็นข้อมูลเกี่ยวกับดนตรีที่มีการวิเคราะห์เนื้อหาดนตรี และบริบทต่างๆที่เกี่ยวข้องกับผลงาน และการเสนอข้อมูลเหล่านี้เป็นการลดช่องว่างระหว่างผู้สร้างกับผู้รับที่มีประสบการณ์แตกต่างกัน ซึ่งโครงการฯได้ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการเชื่อมประสบการณ์ทั้ง 2 ฝ่ายเข้าด้วยกัน และสามารถสังเคราะห์ประเด็นของ “การตีความใหม่” หรือการวิเคราะห์ตนเองของนักร้องที่

ส่งผลต่องานต้นแบบให้เป็นงานวิชาการได้ อีกทั้งใช้เป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้วิชาการกับการสร้างสรรค์อย่างดี

ในส่วนของคนตรีไทยซึ่งแม้ว่าจะยังไม่มีผลงานหนังสือ / ตำรา สำเร็จออกมา แต่ผู้วิจัยได้เตรียมการจัดทำหนังสือเกี่ยวกับประมวลความรู้ ซึ่งอยู่ในระดับบุคคล โดยมีสาระสำคัญคือการนำประสบการณ์ทางดนตรีไทยของครู นักดนตรี ผู้รู้จากหลายแหล่ง ซึ่งในขณะนี้อยู่ในระหว่างสำรวจและเก็บข้อมูล โดยจะมีเนื้อหาแยกเป็น 2 ส่วนใหญ่ คือ การนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ มาเรียบเรียงเพื่อให้เกิดความต่อเนื่อง และมีนัยทางวิชาการ และสะท้อนถึงวัฒนธรรมของคนตรีไทยที่แฝงอยู่ในการปฏิบัติมากกว่าการกำหนดเป็นหลักการ อีกส่วนหนึ่งคือการวิเคราะห์ในประเด็นต่างๆ เนื่องจากกรอบหรือทฤษฎีของคนตรีไทยนั้นมีลักษณะเป็นกรอบหลวมๆ เมื่อมองจากมุมกว้างจะไม่สามารถเห็นหรือเข้าใจในรายละเอียดต่างๆ ได้ชัดเจน ดังนั้นการทำหนังสือลักษณะนี้จึงไม่อาจทำแบบย่อในระยะเวลาจำกัดได้ ทั้งนี้จุดประสงค์ที่สำคัญของการจัดทำเรื่องราวเหล่านี้คือ การสังเคราะห์หรือการสร้างระบบการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องดนตรีไทยบนรากฐานเดิม

9 จากศิลปะสองทางให้แก่นักการวิจารณ์สองทางให้แก่นัก

จากวัตถุประสงค์หนึ่งของโครงการวิจัยนี้ มุ่งจะสร้างความแข็งแกร่งให้กับการวิจารณ์ในสาขาต่างๆ แล้วผลที่ได้้นอกเหนือจากความแข็งแกร่งของการวิจารณ์ในแต่ละสาขา คือ การเรียนรู้ซึ่งกันและกัน โดยแรกเริ่มนั้นโครงการจะพยายามให้ผู้สนใจในแต่ละสาขาส่งทัศนคติวิจารณ์ต่องานศิลปะของตน ซึ่งผลงานบางชิ้นอาจมีความเชื่อมโยงกับศิลปะแขนงอื่น เช่น เรื่อง “เงาะป่า” ซึ่งเป็นโจทย์ทำให้ผู้ที่สนใจในสาขาต่างๆ เริ่มมีปฏิสัมพันธ์ในการเรียนรู้ทั้งกระบวนการสร้างสรรค์ และการวิจารณ์ข้ามสาขาอย่างเห็นได้ชัดเจน ทั้งนี้นอกเหนือจากการจัดกิจกรรมต่างๆ ที่ก่อให้เกิดความชัดเจนเรื่อง ศิลปะสองทางให้แก่นัก และการวิจารณ์สองทางให้แก่นักแล้ว ในการประชุมผู้วิจัยก็จะนำประเด็นต่างๆ เหล่านี้มาอธิบายต่อซึ่งทำให้แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้ชัดเจนมากขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มผู้วิจัย ซึ่งส่งผลถึงการจัดกิจกรรมในโครงการที่การอภิปรายต่างๆ ก็จะมีแนวทางของการวิจารณ์และศิลปะสองทางให้แก่นักเพิ่มมากขึ้นด้วย

นอกจากแนวทางของการสร้างศิลปะและการวิจารณ์สองทางให้แก่นักแล้ว ปัญหาและข้อสังเกตต่างๆ ทั้งจากการจัดกิจกรรมของโครงการฯ จากข้อมูลการวิจัยการรับ จากการสัมภาษณ์ ก็นับได้ว่าเป็นการกระตุ้นให้เกิดความคิดให้เกิดความคิดหรือสังเคราะห์เชิงเปรียบเทียบในแต่ละสาขาด้วย เช่น เรื่องระบบสถาบัน (institutionalization) ทางศิลปะของคนตรีและทัศนศิลป์เป็นเรื่องที่มีความแตกต่างอยู่ กล่าวคือ ในด้านทัศนศิลป์นั้นระบบสถาบันนับว่าเป็นจุดแข็งที่สามารถสร้างศิลปินที่มีความสามารถ รวมถึงการพัฒนาแนวคิดในเรื่องการวิจารณ์ให้เกิดขึ้นโดยระบบการศึกษาในสถาบันได้ ในขณะที่ความสามารถของศิลปินดนตรีไทยกลับไม่สามารถพึ่งพาบบสถาบันได้มาก และคุณภาพของการเรียนการสอนแบบมนุษย์สัมพันธ์มนุษย์ก็นับได้ว่าเป็นปัจจัยต่อการพัฒนาในเชิงวิชาการ และส่งผลต่อการวิจารณ์ได้ในที่สุด ซึ่งจากข้อ

สรุปของการดำเนินโครงการฯ ในระยะแรกได้ชี้ให้เห็นว่า การปรับการวิจารณ์ให้เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมดนตรีไทยในระดับชุมชนยังไม่สามารถกระทำได้ และส่งผลให้เกิดกรอบทางวัฒนธรรมบางประการที่ไม่เอื้อต่อการวิจารณ์ดนตรีไทยอย่างเป็นลายลักษณ์

นอกจากนั้นจากการประชุมร่วมกันของนักวิชาการในเรื่อง intertextuality นั้น สามารถกระตุ้นให้เห็นถึงความคิดและหลักการเชิงสุนทรียศาสตร์ของสาขาต่างๆ ได้ชัดเจน ทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับศิลปะ ตัวผลงาน บริบท ซึ่งนับเป็นการวิจารณ์ที่ผูกอยู่กับบริบทที่กว้างขวางมาก เพราะมีใช้จำกัดอยู่แต่การวิจารณ์เฉพาะผลงานศิลปะเท่านั้น แต่เป็นการวิจารณ์ศิลปะทั้งในส่วนแนวคิด กระบวนการ วิธีการ ผลกระทบต่อผู้รับและสังคมโดยรวม

10 นัยทางการศึกษาของงานวิจัย

10.1 จากบทสรุพนัยที่นำมาใช้ในโครงการวิจัยฯ ภาคสองนี้ ได้ยืนยันถึงปัญหาด้านการเรียนการสอนดนตรีในสถาบันการศึกษาว่ายังไม่สามารถสร้างให้ผู้เรียนมีความลุ่มลึกในสาขาวิชาต่างๆ ของดนตรีได้อย่างสูงสุด ซึ่งเมื่อนำบทสรุพนัยทั้งของไทยและต่างประเทศเป็นแนวทางในการศึกษาการรับงานวิจารณ์แล้ว จะเห็นว่าข้อมูลจากสรุพนัยจำนวนหนึ่งที่เชื่อมโยงถึงบริบทและบุคคลต่างๆ ที่กล่าวถึงในแวดวงดนตรีนั้น กลุ่มผู้สนใจในเรื่องสังคมศิลป์ และนักศึกษาในสาขาสังคมศิลป์เองก็ยังไม่อาจทำความเข้าใจได้ทั้งหมด จึงสะท้อนให้เห็นปัจจัยทางการศึกษาในสาขานี้ได้เป็นอย่างดี และจากผลการสัมมนานัยทางการศึกษาของสรุพนัย ผู้เข้าร่วมสัมมนาหลายคนก็ได้ให้ข้อสังเกตในเรื่องนี้ไว้เช่นเดียวกัน โดยเฉพาะในเรื่องดนตรีคลาสสิกตะวันตก รวมทั้งการให้ข้อสังเกตถึงความเหมาะสมในการใช้สรุพนัยเหล่านี้ ว่าเหมาะสำหรับผู้เรียนในระดับสูงกว่าปริญญาตรี และเมื่อผู้วิจัยได้นำบทสรุพนัยบางส่วนไปทดลองใช้ก็พบว่า แม้ผู้เรียนในระดับปริญญาตรีจะไม่สามารถเข้าใจเนื้อหาทั้งหมดที่ปรากฏในบทวิจารณ์เหล่านั้น แต่ก็ได้ทำให้เกิดการเรียนรู้และกระตุ้นให้เกิดการตื่นตัวที่จะศึกษาเรื่องเหล่านี้มากขึ้น ดังนั้น นอกจากทัศนะวิจารณ์ในบทวิจารณ์แล้ว สารสำคัญคือการนำเสนอข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผลงาน ซึ่งปรากฏอยู่ในบทวิจารณ์เป็นการขยายขอบเขตการเรียนรู้ของผู้อ่านซึ่งได้รับจากบทวิจารณ์ที่หลากหลายขึ้นด้วย

10.2 จากการสัมมนานัยทางการศึกษา และ ข้อมูลจากการวิจัยการรับ แสดงให้เห็นชัดเจนว่า วงการศึกษาดนตรีทั้งของไทยและตะวันตกนั้นยังไม่ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องประวัติพัฒนาการของดนตรีเท่าที่ควร เท่าที่เป็นอยู่มุ่งเน้นในเชิงเทคนิคและการสร้างสรรค์ นอกจากนี้ บทวิจารณ์จำนวนหนึ่งได้แสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลงในแวดวงดนตรี และในความเป็นจริง สังคมและดนตรีก็เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลาเช่นกัน ซึ่งนักวิจารณ์ที่ดีจะต้องเป็นผู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้น โดยเฉพาะในสังคมปัจจุบันที่ “สื่อ” และกระบวนการทางธุรกิจ มีบทบาทต่อการ

บริโศก และวงการดนตรีซึ่งบทบาทของการศึกษาและการวิจารณ์ควรมีหน้าที่ในการชี้แนะหรือส่งเสริมให้การดำเนินกิจกรรมทางดนตรีและชีวิตไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของสื่อและธุรกิจเกินไป และให้ดำเนินไปในแนวทางที่เหมาะสม ทั้งนี้การวิจารณ์จะต้องรอบรู้ และเพิ่มพูนความรู้ตลอดเวลาเพื่อใช้เป็นข้อมูลในการวิจารณ์ ดังนั้นเมื่อการศึกษายังไม่บรรลุผล ในด้านนี้จึงทำให้พื้นฐานของผู้เรียน (ผู้รับ) เกี่ยวกับการวิจารณ์อ่อนด้อยลงไปด้วย และแม้จะให้ความสำคัญกับเรื่องการสร้างสรรค์หรือการแสดง แต่เมื่อดนตรีในปัจจุบันเชื่อมโยงกับกิจกรรมอื่นในสังคม ด้วยเหตุนี้ นักวิจารณ์และผู้สนใจจะให้ความสำคัญกับเรื่องดนตรีหรือสุนทรียะภายในดนตรีแต่อย่างเดียวนั้นไม่ได้ แต่ควรจะต้องขยายความสนใจออกนอกกรอบของดนตรีด้วย เพื่อให้ดนตรีและการวิจารณ์สามารถเชื่อมโยงต่อสังคมได้ด้วย เช่น การเชื่อมโยงงานสาขาศิลปะกับบริบททางสังคมในยุคของเทคโนโลยีการสื่อสารและการผลิตซ้ำที่ส่งผลกับพฤติกรรมทางดนตรี หรือการแสดงออกที่เกี่ยวข้องกับบุคลิกภาพของศิลปิน

10.3 ข้อสังเกตเกี่ยวกับนัยทางการศึกษาในโครงการวิจัยนี้ ได้เห็นแนวทางในการสร้างสรรค์ในสังคมไทยที่แสดงถึง “การซึมซับเพื่อสร้างใหม่” ซึ่งปรากฏในงานสาขาศิลปะหลายแขนง เช่น การแสดงดนตรี “เงาะป่า” ที่ซึมซับจากวรรณคดีสู่การตีความและสร้างใหม่ที่ต่างจากเดิมได้ หรืองานดนตรีไทยสากลของสุนทราภรณ์ที่ซึมซับและตกผลึกเกี่ยวกับดนตรีไทยและดนตรีตะวันตก จนเกิดการผสมผสานเป็นผลงานที่มีเอกลักษณ์โดดเด่น ซึ่งข้อสังเกตเหล่านี้มีนัยทางการศึกษาและการวิจารณ์ปรากฏอยู่กล่าวคือ การศึกษาดนตรีและการวิจารณ์ปฏิเสธไม่ได้ที่จะกล่าวถึงบริบทในด้านต่างๆ และผลจากการซึมซับทางวัฒนธรรมและเข้าใจในบริบทที่เกี่ยวข้องสามารถที่จะวิเคราะห์ในแง่มุมความเป็นมาของความคิดได้ลึกซึ้งกว่าการใช้ประสบการณ์หรือความรู้สึกรับรู้ผลงานแต่เพียงอย่างเดียว

10.4 จากผลการวิจัยผู้รับพบว่า การซึมซับวัฒนธรรมและบริบทของงานศิลปะยังมิอยู่ในระดับต่ำจึงทำให้การรับงานวิจารณ์ส่วนใหญ่เป็นการรับเพียงข้อมูลจากงานวิจารณ์เท่านั้น ซึ่งยังมีสามารถแสดงทัศนะที่มีปฏิสัมพันธ์กับงานวิจารณ์ได้ ซึ่งหากผู้รับมีความเข้าใจบริบทและการซึมซับทางวัฒนธรรมก็สามารถจะแสดงความเห็นที่มีปฏิสัมพันธ์กับงานวิจารณ์ได้ ดังปรากฏในผลการวิจัยการรับฯ

11 นัยเชิงระเบียบวิธีวิจัย

แนวทางของสาขาศิลปะ แสวงหานัยสำคัญต่างๆ จากการเรียนรู้และสังเคราะห์จากประสบการณ์ของผู้รู้ ผู้แสดง ผู้สร้างงานต้นแบบ ซึ่งกิจกรรมต่างๆ ได้สามารถสังเคราะห์ประเด็นต่างๆ ที่น่าสนใจและเกี่ยวข้องกับการวิจารณ์ได้ โดยมีข้อสังเกตถึงแนวทางการวิจัยที่

โดดเด่นในสาขาสังคมศิลป์ คือ การจัดสัมมนาและการแสดงเพลงไทยสากลหลายครั้งที่มีวัตถุประสงค์สอดคล้องกันซึ่งสามารถสังเคราะห์ประเด็นที่เกิดจากการวิจัยเชิงทดลองนี้ได้ เช่น “การตีความใหม่” การค้นพบตัวเองของศิลปิน วุฒิกาวะ ซึ่งนัยสำคัญจากประเด็นเหล่านี้นับเป็นการค้นพบและมีความสำคัญต่อการวิจัยและการวิจารณ์อย่างยิ่ง

11.1 โครงการฯ พยายามจะใช้วิธีของการ “วิจัย” เข้ามาเป็นฐานให้แก่การสัมมนาทางวิชาการ และการแสดงดนตรี มีการประชุมเตรียมการโดยคณะทำงานถึง 9 ครั้ง มีการเชิญนักดนตรีรุ่นใหม่ เช่น อาจารย์นรอรธ จันทร์กล้า มาเป็นกรรมการ และเชิญผู้รักสมัการเล่นที่รู้จักเพลงสุนทราภรณ์อย่างลึกซึ้ง เช่น ดร.วิษณุ วรรณุญ มาเป็นกรรมการในการช่วยกันตั้งกรอบ การตั้งมโนทัศน์ว่าด้วย “การตีความใหม่” การตั้งมโนทัศน์ที่ว่าด้วย “การตีความใหม่” ก็เกิดขึ้นจากการประชุมเข้มของคณะทำงาน อันนำไปสู่การเชิญนักร้องจาก “วงนอก” และการร่วมให้ความคิดเห็นในการตีความต่อหัวหน้าวงและนักร้องของกลุ่มสุนทราภรณ์ในการซ้อมใหญ่ นอกจากนี้ ยังได้มีการแสวงหาข้อมูลอันสำคัญด้วยการสัมภาษณ์นักร้อง นักดนตรี และนักแต่งคำร้องรุ่นแรก ได้แก่ คุณมณฑนา โมรากุล ครูสุริ ยงยุทธ ครูสมาน นภายน คุณช่อม ปัญจพรรค และคุณสุภาณี พุกสมบุญ

11.2 ข้อค้นพบจากการสัมภาษณ์ที่กล่าวมาข้างต้นได้ข้อมูลใหม่มากมาย ซึ่งข้อมูลบางส่วนสามารถอธิบายความโดดเด่นของศิลปินได้ด้วย เช่น ความสามารถของคุณมณฑนาในการแสวงหาวิธีการเรียนรู้ด้วยตนเอง (self-instruction) ด้วยการเปล่งเสียงใต้น้ำ (underwater vocalizing) ความเข้มข้นในการซ้อมวงและนักร้องอันเป็นหน้าที่ของ assistant conductor คือ ครูสุริ ยงยุทธ

11.3 การให้โอกาสศิลปินวิเคราะห์ตนเอง ซึ่งครั้งนี้เชิญคุณรวงทอง ทองลั่นธมมาวิเคราะห์ตนเอง (ดังที่ได้บันทึกไว้ในหนังสือ “เบิกฟ้า มณฑนา โมรากุล” อันส่งผลและเชื่อมต่อการเสวนาในรายการที่ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร) มีการเชิญนักแต่งเพลง อภิสิทธิ์ วงศ์โชติ นักดนตรี วาณิช ไปตะวณิช และทัศน นาควัชร กล่าวได้ว่าเป็นการวิจัย

11.4 มณฑนาวิชาการ เป็นตัวอย่างของกิจกรรมที่เรียกได้ว่าเป็น “การวิจัยและพัฒนา” เพราะมีการวางกรอบความคิด มีการตั้งประเด็น มีการแสวงหาข้อมูล มีการนำข้อมูลมาวิเคราะห์ เพื่อหาแนวทางในการปฏิบัติ (การแสดงดนตรี) มีการถ่ายทอดข้อค้นพบจากการวิจัยไปสู่ผู้แสดง มีการสรุปผลและตีพิมพ์เผยแพร่ นอกจากนี้ สกว. ยังได้ขอให้นำ “มณฑนาวิชาการ (ฉบับย่อ) อันเป็นการบรรยายและแสดงดนตรี ไปเสนอในการประชุมประจำปีของ สกว. (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์) เพื่อเป็นตัวอย่าง (heuristic model) ในการนำวิชาการมาใช้ในการสร้างสรรค์

12 ปัญหาและอุปสรรค

- 12.1 กิจกรรมต่างๆ ของโครงการฯ ได้สะท้อนให้เห็นปัจจัยสำคัญของการวิจารณ์ คือ องค์ความรู้และความเข้าใจในหมู่ผู้สนใจ ซึ่งจำเป็นต้องสร้างให้เกิดขึ้นรวมทั้งการสร้างประชาคมในศิลปะแขนงนี้ จะต้องทำให้เกิดกลุ่มผู้ฟังที่เข้มแข็ง (เช่นเดียวกับกลุ่มผู้ชื่นชมสุนทราภรณ์) ซึ่งโครงการฯ ก็ได้ทำกิจกรรมเหล่านี้มาโดยตลอด
- 12.2 ผลวิจัยการรับฯ ได้สะท้อนให้เห็นว่า สังคีตศิลป์ทุกแขนงยังขาดความลุ่มลึกทางวิชาการดนตรีศึกษา ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐาน และในสถาบันการศึกษาเอง ก็ยังไม่สามารถตอบสนองความจำเป็นนี้ได้ดีพอ จึงส่งผลถึงการวิจารณ์ในที่สุด
- 12.3 อาจกล่าวได้ว่า กิจกรรมของโครงการฯ เป็นการลดช่องว่างระหว่างผู้สร้าง-ผู้ฟัง-ผู้วิจารณ์ ซึ่งแม้จะยังไม่บรรลุตามวัตถุประสงค์โครงการวิจัยฯ แต่ก็ได้ทำหน้าที่เสริมสร้างความแข็งแกร่งในหมู่ผู้ฟัง แม้จะอยู่ในระดับพื้นฐาน แต่ก็ก็เป็นแนวทางที่จะทำให้ผู้รู้ในสาขาต่างๆ ได้พัฒนาต่อไป
-

โครงการวิจัย "การวิจารณ์ในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัย" (ภาค 2)

บทคัดย่อการวิจัยการรับการวิจารณ์

การวิจัย "การรับการวิจารณ์" เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย "การวิจารณ์ในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัย" ภาค 2 ดำเนินการในช่วง 1 กรกฎาคม 2545 ถึง 30 มิถุนายน 2548 ด้วยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) ในโครงการวิจัย "การวิจารณ์ในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัย" ภาคแรก ซึ่งได้ดำเนินการในช่วง 3 ปี ก่อนหน้านั้น (2542-2544) ผู้วิจัยในสาขาวรรณศิลป์ ทักษะศิลป์ ศิลปะการละคร และสังคมศิลป์ ได้สรุปผลการวิจัยออกมาในทิศทางเดียวกันว่า งานวิจารณ์เป็นแหล่งหลอมรวมพลังทางปัญญา และสามารถกระตุ้นให้เกิดพลังทางปัญญาในสังคมร่วมสมัยได้ แต่ผลการวิจัยดังกล่าวเป็นผลของการวินิจฉัยของคณะผู้วิจัยที่ได้รับการตรวจสอบแต่เฉพาะในวงวิชาการ ยังขาดการศึกษาถึงผลตอบรับในส่วนของมหาชนที่สนใจในงานศิลปะและการอ่านงานวิจารณ์ ด้วยเหตุนี้โครงการวิจัยการรับการวิจารณ์จึงเกิดขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาวะของการรับและกลุ่มผู้รับงานวิจารณ์ในสังคมไทย ซึ่งถือเป็นกลุ่มประชากรที่กว้างออกไปจากกลุ่มในโครงการวิจัยเดิมหรืออีกนัยหนึ่งคือเพื่อศึกษาว่า การวิจารณ์ก่อให้เกิดพลังทางปัญญาแก่ผู้รับได้หรือไม่ อย่างไร

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยนี้แบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่ม ตามสาขาของศิลปะในกรอบของโครงการหลัก อันได้แก่วรรณศิลป์ ทักษะศิลป์ ศิลปะการละคร และสังคมศิลป์ ซึ่งแยกออกเป็นกลุ่มดนตรีไทย กลุ่มดนตรีคลาสสิก กลุ่มดนตรีไทยสากล ใน 4 สาขาวิชานี้ยังจำแนกกลุ่มตัวอย่างที่สัมภาษณ์ออกได้อีกสาขาละ 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มบุคคลในสาขา(อาจารย์ นักวิชาการ นักวิจารณ์ ผู้สันตติกรรม และผู้สร้างสรรค์ผลงาน) กลุ่มบุคคลนอกสาขา(ผู้สนใจทั่วไป ผู้รักสมัการเล่น) และกลุ่มนิสิต นักศึกษาในสาขา รวมจำนวนกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยทั้งสิ้น 102 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ และ สรรณิพนธ์เกี่ยวกับการวิจารณ์ศิลปะของ 4 สาขาวิชา สรรณิพนธ์จำแนกได้เป็น 2 กลุ่มคือ สรรณิพนธ์เพื่อใช้กับบุคคลในสาขาและบุคคลนอกสาขา และ สรรณิพนธ์เพื่อใช้กับนิสิต/นักศึกษาในสาขา การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีสัมภาษณ์ จากนั้นได้วิเคราะห์ข้อมูล และเรียบเรียงเป็นความเรียงเชิงบรรยาย

ผลของการวิจัยการรับการวิจารณ์ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาวะการรับการวิจารณ์ในปัจจุบัน ซึ่งสามารถบ่งชี้ได้ว่า บทวิจารณ์ทุกบทของแต่ละสาขาที่ได้คัดเลือกมานั้นก่อให้เกิดพลังทางปัญญา ในการที่กระตุ้นให้คิดต่อ คิดตาม คิดแย้ง และคิดเชื่อมโยงไปสู่เนื้อหาด้านอื่นๆ นอกเหนือจากตัวบทในทุกกลุ่มประชากรที่ทำการศึกษา แต่จะก่อให้เกิดพลังทางปัญญามากหรือน้อยนั้น มีเงื่อนไขที่แตกต่างกันออกไปตามภูมิหลังของผู้รับ นอกจากนี้ยังพบว่าลักษณะเฉพาะของตัวบทวิจารณ์เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ การรับบทวิจารณ์บางบทขึ้นอยู่กับวัยหรือคุณวุฒิของผู้อ่าน บางบทสอดคล้องกับรสนิยมเฉพาะตัวของผู้อ่าน บทวิจารณ์บางสาขาต้องการพื้นฐานความรู้ของผู้อ่านในเรื่องงานต้นแบบ นอกจากนี้ยังพบว่าสถานภาพและบทบาทของผู้อ่านส่งผล

ต่อวิธีการรับการวิจารณ์ด้วย นักวิจารณ์มักจะมองรูปแบบ สำนวน ลีลาการเขียน การนำเสนอ การสื่อความกับมหาชน ผู้บริหารจัดการด้านศิลปะคดีหวัง “ผลกระทบ” ที่เป็นรูปธรรมของบทวิจารณ์ต่อตัวงาน ศิลปินต้องการข้ออภิปรายด้านเทคนิคการสร้างสรรค์ และต้องการเสียงสะท้อนที่สะท้อนจากมหาชน บทวิจารณ์จะสื่อความได้ดีที่สุดในกลุ่มอาจารย์และนักวิชาการ ซึ่งมองประโยชน์ในแง่การนำไปใช้ในการเรียนการสอน รวมทั้งรูปแบบการเขียน ส่วนนักศึกษาต้องการได้รับความรู้จากบทวิจารณ์มากที่สุด เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในด้านที่ตนศึกษา จึงสามารถสรุปได้ว่า การรับการวิจารณ์เป็นเรื่องของรสนิยม ความสนใจ และพื้นฐานส่วนตัวของผู้รับ มีข้อสังเกตว่าผู้รับบางคนเลือกรับเฉพาะบทที่สนใจ บางคนมีการสนทนา(ทวิวจน์)กับทุกบทอย่างละเอียด และบางคนไม่อ่านบทวิจารณ์มาเลยก่อนให้สัมภาษณ์ ผลการวิจัยบ่งชี้ว่ามีกลุ่มตัวอย่างจำนวนไม่น้อยที่ปฏิเสธบทวิจารณ์อย่างสิ้นเชิง เพราะไม่เห็นด้วยหรือไม่สนใจ กลุ่มตัวอย่างบางส่วนไม่สามารถทำความเข้าใจเนื้อหาของบทวิจารณ์ได้ ทั้งนี้เพราะคณะผู้วิจัยในโครงการภาคแรกดำเนินการคัดเลือกบทวิจารณ์โดยคำนึงถึง“คุณภาพ” มากกว่าระดับของวาทกรรมที่จะสื่อความได้กับคนจำนวนมาก ด้วยเหตุนี้ ผลการวิจัยจึงบ่งชี้ว่าบรรณนิพนธ์บางบทอาจไม่สื่อความ หรือสื่อความไม่ครบถ้วน หรือ สื่อได้เฉพาะกับผู้รับบางกลุ่ม สังเกตได้จากการที่บทวิจารณ์บางชิ้นยากที่จะสื่อพลังทางปัญญาไปสู่กลุ่มนักศึกษา แต่ได้ผลดีมากในหมู่นักวิชาการและผู้มีพื้นฐานพิเศษ หรือมีประสบการณ์ด้านการอ่านกว้างและลึกพอ ตลอดจนมีประสบการณ์กับการสัมผัสกับงานศิลปะในสาขานั้นๆ ในหลายกรณีพบว่า ศักยภาพด้านการรับการวิจารณ์ไม่สัมพันธ์โดยตรงกับการเป็นผู้อยู่นอกสาขาหรือผู้อยู่ในสาขา

ผลสรุปจากการวิจัยการรับการวิจารณ์บ่งชี้ว่า บรรณนิพนธ์ที่โครงการ ฯ เห็นว่ามีพลังทางปัญญาและได้คัดเลือกมาทดลองกับกลุ่มตัวอย่างนั้น อาจก่อให้เกิดผลที่คาดหวังต่อกลุ่มตัวอย่างบางส่วน คือ ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์ในศิลปะสาขานั้นๆ และผู้ที่มีความเชี่ยวชาญด้านการอ่านในระดับหนึ่ง ที่สามารถรับสารของบทวิจารณ์ได้และสามารถแสดงทัศนะที่สะท้อนให้เห็นประเด็นทาง “ความคิด” ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างจำนวนหนึ่งแสดงทัศนะที่สะท้อนให้เห็นว่าวัฒนธรรมการอ่านในสังคมไทยถดถอยลง ยิ่งกว่านั้น ผู้รับบางกลุ่มยังเรียกร้อง “ความรู้” จากบทวิจารณ์มากกว่า “ความคิด” อันเป็นเป้าหมายหลักของทางโครงการฯ ข้อมูลของการศึกษาวิจัยกลุ่มผู้รับการวิจารณ์จึงสามารถชี้ให้เห็นข้อดีและข้อจำกัดของผลการวิจัยจากโครงการ ภาคแรก ทำให้เข้าใจสภาวะการรับการวิจารณ์และวิธีการรับของกลุ่มผู้รับการวิจารณ์ได้ชัดเจนและเป็นรูปธรรม ผลการศึกษาวิจัยของโครงการนี้น่าจะเป็นแนวทางให้แก่การวิจัยเพื่อพัฒนาวัฒนธรรมการวิจารณ์อันสร้างพลังทางปัญญาให้แก่สังคมร่วมสมัยต่อไป

รายงานเสนอผลการวิจัย (การวิจัยการรับการวิจารณ์)

(1 ก.ค. 2545 - 30 มิ.ย. 2548)

โครงการวิจัย "การวิจารณ์ในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัย ภาค 2"

สุชาติ ทองสีมา

(ผู้ประสานงานการวิจัยการรับการวิจารณ์)

1. ภูมิหลัง

การวิจัย“การรับการวิจารณ์”เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย “การวิจารณ์ในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัย” ภาคสอง เป็นการดำเนินการต่อเนื่องจากโครงการวิจัย “การวิจารณ์ในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัย” ภาคแรก ซึ่งได้ดำเนินการเสร็จสิ้นเมื่อเดือนธันวาคม 2544 โดยที่ผู้วิจัยในแต่ละสาขา คือ วรรณศิลป์ ทศนศิลป์ ศิลปะการละคร และ สังคีตศิลป์ ได้สรุปผลการวิจัยออกมาในทิศทางเดียวกันว่า งานวิจารณ์เป็นแหล่งหลอมรวมพลังทางปัญญาและการวิจารณ์จะช่วยกระตุ้นเกิดพลังทางปัญญาในสังคมร่วมสมัยได้

ถึงอย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยดังกล่าวเป็นที่รับรู้ในหมู่ผู้วิจัยและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการเพียงจำนวนหนึ่งเท่านั้น ยังขาดการศึกษาถึงผลตอบรับในส่วนของมหาชนที่สนใจงานศิลปะและการอ่านงานวิชาการ ด้วยเหตุนี้การวิจัยการรับการวิจารณ์จึงเกิดขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาวะของการรับและกลุ่มผู้รับงานวิจารณ์ในสังคมไทยซึ่งถือเป็นกลุ่มประชากรที่กว้างออกไปกว่ากลุ่มในโครงการวิจัยเดิม การศึกษครั้งนี้ต้องการพิสูจน์ว่าผู้รับบทวิจารณ์นั้นได้สาระและประโยชน์ใดบ้างจากการอ่านบทวิจารณ์ หรืออีกนัยหนึ่งคือเพื่อศึกษาว่าการวิจารณ์นั้นก่อให้เกิดพลังทางปัญญาแก่ผู้รับได้หรือไม่ อย่างไร

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ศึกษาสภาวะของการรับและกลุ่มผู้รับงานวิจารณ์ในสังคมไทย

3. ขอบเขตของการวิจัย

3.1 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้แบ่งออกได้เป็น 4 สาขาวิชาตามกรอบของโครงการหลัก อันได้แก่วรรณศิลป์ ทศนศิลป์ ศิลปะการละคร และสังคีตศิลป์โดยแยกออกเป็น

กลุ่มดนตรีไทย กลุ่มดนตรีคลาสสิก กลุ่มดนตรีไทยสากล ซึ่งใน 4 สาขาวิชานี้ยังจำแนกกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ทำการวิจัยออกได้เป็นอีก 3 กลุ่ม ได้แก่

1. บุคคลในสาขา(อาจารย์ นักวิชาการ นักวิจารณ์ ผู้สันักดนตรี และผู้สร้างสรรค์ผลงาน)
2. บุคคลนอกสาขา(ผู้สนใจทั่วไป ผู้รักสมัครเล่น)
3. นิสิต นักศึกษาในสาขา

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.2.1 สรรนิพนธ์บทวิจารณ์ศิลปะของ 4 สาขาวิชาได้แก่วรรณศิลป์ ทัศนศิลป์ สังคีตศิลป์และศิลปะการละคร สรรนิพนธ์จำแนกได้เป็น 2 กลุ่มคือ สรรนิพนธ์เพื่อใช้กับบุคคลในสาขาและบุคคลนอกสาขา จำนวนสาขาละ 5 บท และสรรนิพนธ์เพื่อใช้กับนิสิต/นักศึกษาในสาขาและนิสิต/นักศึกษานอกสาขา จำนวนสาขาละ 3 บทในแต่ละสาขาเลือกใช้บทวิจารณ์ดังต่อไปนี้

3.2.1.1 สาขาวรรณศิลป์

- สรรนิพนธ์สำหรับกลุ่มบุคคลในสาขาและกลุ่มบุคคลนอกสาขาได้แก่เรื่อง “จดหมายถึงหลาน” “ศัตราที่สิ้นไหล” “อะไรคือการวิจารณ์เชิงสุนทรียภาพ” “ปริศนาข้างหลังภาพ” และ “สินในน้ำฝน”
- สรรนิพนธ์สำหรับกลุ่มนิสิต นักศึกษา ได้แก่เรื่อง “จดหมายถึงหลาน” “ชาติ กอบจิตติ นักทดลองทางรูปแบบที่ไม่เคยหยุดนิ่ง” และ “มีอะไรในลูกอีสาน”

3.2.1.2 สาขาทัศนศิลป์

- สรรนิพนธ์สำหรับกลุ่มบุคคลในสาขาและกลุ่มบุคคลนอกสาขาได้แก่เรื่อง “จากจันทร์เอยจันทร์เจ้าถึงกระท่อมของประเทือง เอมเจริญ” “บทวิเคราะห์ผลงานจิตรกรรมของนายอิทธิพล โดย ผศ. อิทธิพล” “พัฒนาการของศิลปะร่วมสมัยในประเทศไทย : ประเพณีนิยมในด้านที่กลับกัน” “ภาษาของจิตรกรรมไทย” และ “เหนือเขตแดน”
- สรรนิพนธ์สำหรับกลุ่มนิสิต นักศึกษา ได้แก่เรื่อง “พัฒนาการของศิลปะร่วมสมัยในประเทศไทย : ประเพณีนิยมในด้านที่กลับกัน” “การวิเคราะห์วิจารณ์รูปแบบและสัญลักษณ์ของอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยในแง่ศิลปะโดยพิจารณาเน้นที่รูปจำหลักที่ปักทั้งสี่” และ “จิตรกรรมและวรรณกรรมแนวเซอร์เรียลลิสม์ในประเทศไทย พ.ศ.2507-2527”

3.2.1.3 สาขาศิลปะการละคร

- สรรนิพนธ์สำหรับกลุ่มบุคคลในสาขาและกลุ่มบุคคลนอกสาขาได้แก่เรื่อง “ไม่มีลูกไม้ ไม่มีกลเม็ดเด็ดพราย ความสัจยี่ห้อของการตีความของการแสดงเรื่อง เฟาสต์ ของ ผู้กำกับฯ เพเตอร์ ชไตน์” “อีดิปัส จอมราชันย์” “ผู้มาเยือน” “หยิบวรรณคดีมาตีเป็นละครกับ “พิมพิลาโลย” และ “ละครแบบนี้ทำให้หดหู่
- สรรนิพนธ์สำหรับกลุ่มนิสิต นักศึกษา ได้แก่เรื่อง “เพเตอร์ ชไตน์ เขียวทำนร่วมเดินทางเป็นเวลา 2 วันไปกับละครเรื่อง เฟาสต์ ฉบับสมบูรณ์” “การวิจารณ์ละครเป็นเรื่องง่าย” และ “หยิบวรรณคดีมาตีเป็นละครกับ “พิมพิลาโลย”

3.2.1.4 สาขาสังคีตศิลป์ดนตรีคลาสสิกตะวันตก

- สรรนิพนธ์สำหรับกลุ่มบุคคลในสาขาและกลุ่มบุคคลนอกสาขาได้แก่เรื่อง “ไอแซค สเตอร์น วิจารณ์ พาโบล คาซาล” “คืนที่อรุณไม่รุ่งเพราะชวนกันหลับตลอด” “ดนตรีชั่วชีวิต” “ยิตซาร์ค เวิร์ลมาน” และ “วันที่ดนตรีคลาสสิกถึงกาลอวสาน”
- สรรนิพนธ์สำหรับกลุ่มนิสิต นักศึกษา ได้แก่เรื่อง “วันที่ดนตรีคลาสสิกถึงกาลอวสาน” “คารายาน” และ “ปีแอร์ มองเตอ”

3.2.1.5 สาขาสังคีตศิลป์ ดนตรีไทย

- สรรนิพนธ์สำหรับกลุ่มบุคคลในสาขาและกลุ่มบุคคลนอกสาขาได้แก่เรื่อง “ลาวแพนเพลงที่สะท้อนวิญญานแห่งการต่อสู้ของประชาชน” “รายการสังคีตภิรมย์ 15 ส.ค. 2521” “บันทึกของนายแก้วเรื่องดนตรีและมหรสพรับเสด็จ จดหมายเหตุประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้ 2452” “สังคมปัจจุบันกับวิวัฒนาการทางดนตรีไทย” และ “มหาดุริยางค์ไทย(อีกที)”
- สรรนิพนธ์สำหรับกลุ่มนิสิต นักศึกษา ได้แก่เรื่อง “บันทึกของนายแก้วเรื่องดนตรีและมหรสพรับเสด็จ จดหมายเหตุประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้ 2452” “กว่าจะเป็นศิษย์ครูกลัก” และ “มหาดุริยางค์ไทย(อีกที)”

3.2.1.6 สาขาสังคีตศิลป์ ดนตรีไทยสากล

- สรรนิพนธ์สำหรับกลุ่มบุคคลในสาขาและกลุ่มบุคคลนอกสาขาได้แก่เรื่อง “การร้องเพลงของคุณมัทนา” “อิทธิพลเพลงไทยแท้ที่มีต่อสุนทราภรณ์ ข้อ

คิดจาก “วันรำลึกถึงบรมครู ผู้ให้กำเนิดวัฒนธรรมด้านดนตรีไทยสากล”

- "มรดกของสุนทราภรณ์ ข้อคิดเชิงวิจารณ์ เยื่อไม้ มิติใหม่ของสุนทราภรณ์
- สรรนิพนธ์สำหรับกลุ่มนิสิต นักศึกษา ได้แก่เรื่อง “เยื่อไม้ มิติใหม่ของสุนทราภรณ์” “ว่าด้วยบุคลิกภาพทางคีตศิลป์ ชรินทร์ นันทนาคร ในรายการ “เพลงรักดอกไม้นาน” และ “เมื่อวัยวุฒิและวุฒิภาวะมาบรรจบกัน : รายการรวงทองมินิมาราธอนที่โรงละครแห่งชาติ”

3.2.2 แบบสัมภาษณ์ที่เน้นประเด็นในเรื่องสาระที่จะได้รับจากสรรนิพนธ์

3.3 ข้อจำกัดของการวิจัย

- 3.3.1 กลุ่มตัวอย่างไม่สามารถใช้เป็นตัวแทนประชากรทั้งหมดได้ เพราะไม่สามารถทราบได้ว่ากลุ่มประชากรทั้งหมดคือใคร
- 3.3.2 สรรนิพนธ์ก็ไม่สามารถเป็นตัวแทนของบทวิจารณ์ 50 บทที่คัดสรรมาไว้ในสรรนิพนธ์แต่ละสาขา

4. นิยามศัพท์เฉพาะ

- 4.1 การวิจารณ์ หมายถึง การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับงานศิลปะ บริบทของศิลปกรรม และ/หรือปัจจัยอื่นๆที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างความเข้าใจในความหมายและความสำคัญในคุณค่าของตัวงาน ตลอดจนศิลปะโดยทั่วไป นอกจากนี้ ยังอาจรวมถึงการแสดงทัศนะที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะกับชีวิตและสังคมอีกด้วย(ตามนิยามของโครงการ ภาค 1)
- 4.2 พลังทางปัญญา หมายถึง ความรู้และความคิดที่จะนำไปสู่ความเข้าใจในเรื่องของการสร้างสรรค์ของมนุษย์ ตลอดจนปัจจัยที่เอื้อให้การสร้างสรรค์นี้ทำหน้าที่จรรโลงสังคมและมนุษยชาติ(ตามนิยามของโครงการ ภาค 1)
- 4.3 การรับงานวิจารณ์ หมายถึง การที่บุคคล กลุ่มบุคคล หรือสถาบันสัมผัสกับงานวิจารณ์ในรูปแบบต่างๆ ด้วยการอ่านจากสื่อสิ่งพิมพ์ หรือการรับสารผ่านสื่อชนิดอื่นๆ (ความหมายตามเอกสารข้อเสนอโครงการวิจัย "การวิจารณ์ในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัย: ภาค 2")

5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ข้อมูล องค์ความรู้ และข้อสรุปรวมที่เกี่ยวกับการรับงานวิจารณ์ในสังคมไทยร่วมสมัย อันจะยังประโยชน์ให้เกิดการสร้างงานวิจารณ์ที่สามารถกระตุ้นให้เกิดวัฒนธรรมการวิจารณ์ในสังคมไทย และให้ทิศทางในการปรับศักยภาพแห่งการวิจารณ์ให้เป็นพลังทางปัญญาต่อสังคมไทย

6. การดำเนินการวิจัย

6.1 ช่วงที่ 1 (ก.ค. 45- ธ.ค. 45) : การเตรียมงาน

โครงการวิจัยได้ดำเนินการโดยแบ่งช่วงเวลาทำการวิจัยเป็น 6 ช่วง ในช่วงแรก (ก.ค. 45 - ธ.ค. 45) นั้น แม้ว่าสกว.ได้อนุมัติให้เริ่มดำเนินการได้ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2545 แต่แท้จริงแล้วการวิจัย "การรับการวิจารณ์" ได้ดำเนินการมาก่อนกำหนดดังกล่าว รวม 2 เดือน โดยในช่วง เดือนพฤษภาคม-มิถุนายน 2545 เป็นการดำเนินการในส่วนของการจัดประชุมระหว่างหัวหน้าโครงการ ผู้วิจัย ผู้ช่วยวิจัยและผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อทำความเข้าใจและกำหนดเค้าโครงการดำเนินการวิจัย นอกจากนี้ยังมีการจัดประชุมระหว่างที่ปรึกษาและผู้วิจัยในโครงการภาคแรกของแต่ละสาขาและผู้ช่วยวิจัย การประชุมเป็นไปเพื่อกำหนดทิศทางการวิจัยอย่างคร่าวๆ เช่น ในเรื่องของการกำหนดวัตถุประสงค์การวิจัย กลุ่มประชากรที่ใช้ในการวิจัย วิธีการดำเนินการวิจัย เป็นต้น จากนั้นเมื่อเริ่มโครงการ(อย่างเป็นทางการ)ในเดือนกรกฎาคม 2545 โครงการได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยการรับการวิจารณ์จากตำรา เอกสารต่างๆ ของโครงการวิจัยภาคแรก และได้จัดประชุมร่วมกับที่ปรึกษาโครงการวิจัยและผู้วิจัยในโครงการภาคแรกของแต่ละสาขาอีกครั้งเพื่อกำหนดเค้าโครงและขอบเขตของการวิจัยให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งได้ตกลงกันว่าการศึกษาครั้งนี้จะเป็นการดำเนินการแบบเป็นกรณีศึกษา(case-studies) โดยแบ่งกลุ่มประชากรในการวิจัยครั้งนี้ออกเป็น 4 กลุ่มหลัก ได้แก่ กลุ่มนักวิชาการในสาขา กลุ่มนักวิชาการนอกสาขา กลุ่มนิสิต-นักศึกษา และกลุ่มผู้สนใจทั่วไป หลังจากกำหนดกลุ่มประชากรแล้วได้หารือร่วมกับผู้วิจัยในโครงการภาคแรกของทั้ง 4 สาขา ในเรื่องผลของการวิจัยในภาคแรกและความเกี่ยวข้องกับการวิจัยการรับการวิจารณ์ จากนั้นในช่วงระหว่างเดือนสิงหาคมถึงกันยายน 2545 เป็นช่วงที่การวิจัยด้านการรับการวิจารณ์เริ่มสร้างเครื่องมือเพื่อใช้ในการวิจัย ประกอบด้วยสรณิพนธ์บทวิจารณ์ใน 4 สาขาอันเป็นผลของการวิจัยในภาคแรก และแบบสัมภาษณ์เพื่อใช้สำหรับการเก็บข้อมูลภาคสนามข้อคำถามในแบบสัมภาษณ์เป็นคำถามกว้างๆ เกี่ยวกับประโยชน์ที่ผู้อ่านจะได้รับจากการอ่านสรณิพนธ์ ในช่วงต้นเดือนตุลาคม 2545 ผู้รับผิดชอบด้านการวิจัยการรับการวิจารณ์ได้สรุปข้อมูลทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยการรับฯ และนำข้อมูลนี้เข้าสู่การพิจารณาของที่ประชุมคณะกรรมการที่ปรึกษาของโครงการฯ ซึ่งประกอบด้วยที่ปรึกษา ผู้วิจัยในโครงการภาคแรก และผู้ช่วยวิจัยของแต่ละสาขา ที่ประชุมแนะนำให้ปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์เล็กน้อยแต่ให้เปลี่ยนกลุ่มประชากรจากเดิมที่จำแนกเป็น 4 กลุ่มอันประกอบด้วย กลุ่มนักวิชาการในสาขา กลุ่มนักวิชาการนอกสาขา กลุ่มนิสิต-นักศึกษา และกลุ่มผู้สนใจทั่วไป เป็น กลุ่มบุคคลในสาขา(นักวิจารณ์ นักวิชาการ ผู้ที่อยู่ในแวดวง และผู้สร้างสรรค์ผลงาน) กลุ่มบุคคลนอกสาขา(ผู้สนใจทั่วไป ผู้รักสมัครเล่น) กลุ่มนิสิต นักศึกษาในสาขา และกลุ่มนิสิต นักศึกษานอกสาขา นอก

จากการประชุมดังกล่าวแล้วในปลาย 6 เดือนที่ 1 นี้ทางคณะผู้วิจัยได้จัดการประชุมทางทิศทางการวิจัยการรับการวิจารณ์ ในวันที่ 3 พฤศจิกายน 2545 เพื่อรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไขและดำเนินการวิจัยในส่วนของการเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลเพื่อให้ภาพการวิจัยชัดเจนมากขึ้น

6.2 ช่วงที่ 2 (ม.ค.-มิ.ย. 46) : การทดสอบเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างและปรับเครื่องมือวิจัย

การดำเนินการในช่วง 6 เดือนที่ 2 ในส่วนของการวิจัยการรับการวิจารณ์นั้น คณะผู้วิจัยได้นำข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาต่างๆ ที่ได้จากการประชุมทางทิศทางการวิจัยการรับการวิจารณ์ ซึ่งได้จัดขึ้นในวันที่ 3 พฤศจิกายน 2545 ณ ห้อง 214 ศศนิเวศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มาปรับใช้ในการวิจัย จากนั้นจึงประชุมร่วมกับคณะกรรมการที่ปรึกษาของโครงการฯ อีกครั้งก่อนการเก็บข้อมูล และเริ่มเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นกลุ่มทดลองในลักษณะการทดสอบนำร่อง (pilot test) ก่อนการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มประชากรจริง กลุ่มที่ใช้ทดลองก่อนการเก็บข้อมูลจริงในครั้งนี้ประกอบด้วยผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน 4 คนในแต่ละสาขา(ทัศนศิลป์ วรรณศิลป์ ศิลปะการละคร สังคีตศิลป์ดนตรีคลาสสิกตะวันตกและสังคีตศิลป์ดนตรีไทย) ซึ่งจำแนกออกได้ดังต่อไปนี้

1. บุคลากรในสาขา ซึ่งได้แก่ อาจารย์ นักวิชาการ ผู้สร้างสรรค์งาน นักวิจารณ์ และบุคคลที่อยู่ในวงการถือเป็นผู้สังเกตการณ์	จำนวน	1	คน
2. บุคลากรนอกสาขาหรือผู้รักสมัครเล่น	จำนวน	1	คน
3. นิสิต นักศึกษาในสาขา	จำนวน	1	คน
4. นิสิต นักศึกษานอกสาขา	จำนวน	1	คน

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลคือคณะผู้วิจัยส่งสรณิพนธ์ซึ่งเป็นตัวบทวิจารณ์ไปให้กลุ่มตัวอย่างอ่านก่อน หลังจากนั้นได้นัดหมายเพื่อทำการสัมภาษณ์ ประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์จะประกอบด้วย 3 ส่วนคือ ส่วนแรกเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ให้สัมภาษณ์ ส่วนที่สองเป็นทัศนคติอย่างกว้างๆเกี่ยวกับวัฒนธรรมการวิจารณ์ศิลปะในสังคมไทย ส่วนที่สามเป็นคำถามที่เจาะลึกตามเนื้อหาของบทวิจารณ์แต่ละบท จากการทำ pilot test ทำให้ได้รับข้อมูลใหม่ๆ และเห็นข้อบกพร่อง รวมถึงปัญหาต่างๆหลายประการในวิธีวิจัยที่ได้วางไว้ตั้งแต่ตอนต้นของการดำเนินงาน ตัวอย่างของข้อมูลที่ได้จากการทำ pilot test ในประเด็นสำคัญๆเช่น ในด้านของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย อันประกอบด้วยสรณิพนธ์บทวิจารณ์และประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์นั้นพบว่าสรณิพนธ์ที่เป็นเชิงวิชาการเข้มข้นจะสามารถสื่อความกับนักศึกษาและคนทั่วไปที่ไม่ใช่

นักวิชาการได้ยาก ในบางสาขาเช่นในสาขาดนตรีไทยจะหาบทวิจารณ์ที่มีรูปแบบเป็น บทวิจารณ์จริง ๆ ได้ยากมาก เพราะยึดมั่นขนบเดิมบางประการของศาสตร์ในสาขานี้ว่า จะไม่วิจารณ์เพลงของครูแต่โบราณเป็นอันขาดเพราะเป็นการไม่ให้ความเคารพ เหตุผล ดังกล่าวนี้อาจเป็นตัวแปรที่ส่งผลต่อการตั้งคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ด้วย หากบท วิจารณ์มีเนื้อหาบ่อยเกินไป ประเด็นที่จะนำมาใช้ตั้งคำถามในการสัมภาษณ์ก็น้อยตาม ไปด้วย นอกจากนี้ยังพบว่าประเด็นคำถามหลายข้อที่ใช้ในการเก็บข้อมูลยังมีลักษณะ ซ้ำซ้อน กำกวม หรือคำถามในบางสาขาอาจจะลึกและยากเกินไปสำหรับคนบางกลุ่ม ซึ่งเมื่อนำไปใช้ในการสัมภาษณ์จริงพบว่าประเด็นที่ที่ปรึกษาในสาขานั้น ๆ และผู้ สัมภาษณ์มองเห็น กลุ่ม pilot test กลับมองไม่เห็นหรือสกัดออกมาไม่ได้ ข้อสังเกต ด้านวิธีดำเนินการวิจัยนั้นพบว่าหากการอ่านสรรนิพนธ์กับการสัมภาษณ์มีช่วงระยะ เวลาที่ห่างกันมากเกินไป ผู้ให้สัมภาษณ์จะมีปัญหาเรื่องการลืมเนื้อหาด้วยบทซึ่งจะส่งผล ต่อการวิจัย นอกจากนี้หากการสัมภาษณ์ใช้ระยะเวลานานเกินไป ผู้ให้สัมภาษณ์จะล้า และเริ่มตอบคำถามไม่ตรงประเด็น เนื่องจากเกิดการเหนื่อยหน่ายหรือสับสน ทั้งยัง พบอีกด้วยว่าผู้ให้สัมภาษณ์หลายคนแทบไม่มีพื้นความรู้เกี่ยวกับงานต้นแบบที่บท วิจารณ์กล่าวถึงเลย โดยเฉพาะกลุ่มที่เป็นนิสิต-นักศึกษา(ดนตรี,ทัศนศิลป์,วรรณศิลป์) หากมองว่าการวิจารณ์เป็น "วาทกรรมอิสระ" ประเด็นนี้ก็จะไม่ส่งผลต่อการวิจัยมากนัก ที่มากกว่านั้นคือผู้ให้สัมภาษณ์บางคนมีความรู้เกี่ยวกับงานต้นแบบเป็นอย่างดี แต่ไม่ อ่านสรรนิพนธ์ที่ให้ไป บางกรณีผู้ให้สัมภาษณ์บางคนไม่เข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของการ วิจัยทำให้ไม่ได้คำตอบจากการสัมภาษณ์ตามต้องการ ส่วนผู้ให้สัมภาษณ์บางคนที่ไม่ เข้าใจวัตถุประสงค์หรือติดตามการดำเนินการของโครงการฯโดยตลอด จะให้ผลตอบรับใน การสัมภาษณ์เป็นอย่างดีทั้งในแง่ของข้อมูลและทัศนคติ ด้านข้อมูลในส่วนของการ สัมภาษณ์ของกลุ่มตัวอย่างพบว่าผู้ให้สัมภาษณ์ที่ไม่ได้อยู่ในแวดวงวิชาการหลายคนไม่เคย อ่านบทวิจารณ์ที่เป็นวิชาการทำนองนี้มาก่อนเลย และข้อมูลจากการทำ pilot test ทำให้ เห็นว่าการทดลองเก็บข้อมูลจากกลุ่มนิสิตนักศึกษานอกสาขาไม่มีประสิทธิภาพที่มีนัย สำคัญ เพราะนักศึกษานอกสาขาส່วญส่วนใหญ่ไม่รู้จักรากต้นแบบ และไม่มีปฏิกิริยาใดๆต่อ เนื้อหาของบทวิจารณ์

ข้อบกพร่องเกี่ยวกับวิธีดำเนินการวิจัยการรับฯ ที่ได้พบหลังจากการทำ pilot test ได้ดำเนินการแก้ไขเสร็จสิ้นไปบางส่วน และส่วนที่ยังมีข้อสงสัยนั้นทางคณะผู้วิจัย ได้นำไปร่วมหารือกับ ศ.ดร. สุภากร จันทวานิช ประธานคณะกรรมการกำกับทิศทาง ของโครงการวิจัย "การวิจารณ์ในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัย" ในวันพุธที่ 14 พฤษภาคม 2546 เวลา 12.00-15.00 น. ณ ห้องอาหารศศภัตร จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย และได้ดำเนินการตามข้อเสนอแนะที่ได้รับ หลังจากนั้นได้นำผลที่ได้เข้าสู่ ที่ประชุมคณะกรรมการที่ปรึกษาเพื่อขอความคิดเห็นอีกครั้งเพื่อนำมาปรับใช้ในการเก็บ ข้อมูลจริงซึ่งได้เริ่มในต้นเดือนมิถุนายน 2546

การวิจัยการรับการวิจารณ์ในระยะ 6 เดือนที่ 2 นี้มีการดำเนินการล่าช้ากว่ากำหนดการเดิมบ้างเล็กน้อย เนื่องจากในการวางแผนงานในครั้งแรก ไม่มีการวางแผนการดำเนินงานในขั้นตอนของการทดลองเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นกลุ่มทดลอง (pilot test) ก่อนการดำเนินการเก็บข้อมูลจริงจนกระทั่งมีการประชุมวางทิศทางการวิจัยการรับการวิจารณ์ในเดือนพฤศจิกายน 2545 ที่ประชุมได้เสนอให้เพิ่มการดำเนินการในขั้นตอนดังกล่าว ด้วยเหตุนี้ทำให้มีภาระที่เพิ่มขึ้นแก่การวิจัยการรับจนส่งผลถึงระยะเวลาของการเก็บข้อมูลจริง แต่อย่างไรก็ตามจากการดำเนินการในขั้นตอนของการทดลองก่อนเก็บข้อมูลจริงเป็นประโยชน์แก่การวิจัยครั้งนี้เป็นอย่างยิ่ง เพราะทำให้เห็นปัญหา อุปสรรค แนวทางการดำเนินการ และมุมมองอันเป็นประโยชน์ที่ในบางครั้งผู้วิจัยอาจมองข้ามไป ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจาก pilot test นำมาปรับใช้ในการวิจัยการรับและประยุกต์ใช้กับการวิจัยในส่วนย่อยส่วนอื่นๆ ของโครงการนี้ด้วย

6.3 ช่วงที่ 3 และ 4 (ก.ค. 46 - มิ.ย. 47) : เก็บรวบรวมข้อมูล 4 สาขา

กิจกรรมการวิจัยการรับการวิจารณ์ในรอบปีที่ 2 (ก.ค. 46- มิ.ย. 47) เป็นขั้นตอนของการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจริงด้วยการสัมภาษณ์ โดยใช้สรณิพนธ์ซึ่งเป็นผลที่ได้จากโครงการในภาคแรกเป็นตัวกระตุ้นเพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการรับการวิจารณ์ของกลุ่มประชากรกลุ่มต่างๆ สำหรับกลุ่มประชากรที่เป็นกลุ่มประชากรจริงอันประกอบด้วยกลุ่มบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องใน 6 สาขา อันได้แก่ สาขาวรรณศิลป์ สาขาทัศนศิลป์ สาขาศิลปะการละคร สาขาสงคีตศิลป์ดนตรีไทย สาขาสงคีตศิลป์ดนตรีไทยสากลและสาขาสงคีตศิลป์ดนตรีคลาสสิกตะวันตก สาขาที่เพิ่มเข้ามานั้นเกิดจากการจำแนกประชากรในกลุ่มสงคีตศิลป์ออกเป็น 3 สาขาได้แก่สาขาสงคีตศิลป์ดนตรีไทย สาขาสงคีตศิลป์ดนตรีไทยสากลและสาขาสงคีตศิลป์ดนตรีคลาสสิกตะวันตก สาเหตุที่ต้องจำแนกสาขาสงคีตศิลป์ออกเป็นสาขาย่อยเช่นนี้มาจากการทดลองเก็บรวบรวมข้อมูลในช่วงปีแรก(pilot test) ประกอบกับผลจากการวิจัยหลักของโครงการ ซึ่งทำให้พบว่าสาขานี้มีธรรมชาติเฉพาะของสาขาย่อยและกลุ่มบุคคลที่แยกขาดจากกัน ดังนั้นเพื่อให้การวิจัยดำเนินไปตามสภาพความเป็นจริงคณะกรรมการที่ปรึกษาโครงการจึงมีความเห็นให้ขยายขอบเขตการศึกษาออกตามลักษณะดังกล่าว การเปลี่ยนแปลงนี้ส่งผลกระทบต่อแผนการดำเนินงานที่ใช้ในการวิจัยค่อนข้างมาก เพราะต้องมีการปรับเปลี่ยนรายละเอียดเกี่ยวกับเอกสาร บุคคล และเพิ่มระยะเวลาในการดำเนินงานเก็บข้อมูลมากขึ้น คือการดำเนินการไปจนกระทั่งถึงช่วงที่ 5 (ก.ค. 47- ธ.ค. 47)

6.4 ช่วงที่ 5 (ก.ค. 47- ธ.ค. 47)

ในช่วงต้นของ 6 เดือนที่ 5 ยังคงดำเนินงานเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่เพิ่มขึ้น เนื่องจากการขยายขอบเขตของการวิจัย สรุปข้อมูลที่ได้จากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการ

วิจัยครั้งนี้ มีกลุ่มตัวอย่างจำนวนทั้งสิ้น 102 คน (ไม่รวมจำนวนที่ได้ทำ pilot test ในช่วงที่ 2) ประกอบด้วย สาขาวรรณศิลป์จำนวน 17 คน สาขาทัศนศิลป์จำนวน 18 คน สาขาศิลปะการละครจำนวน 16 คน สาขาสังกัดศิลปบัณฑิตไทยจำนวน 20 คน สาขาสังกัดศิลปบัณฑิตคลาสสิกตะวันตกจำนวน 15 คน และสาขาสังกัดศิลปบัณฑิตไทยสากลจำนวน 16 คน ภายหลังจากที่ได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเสร็จสิ้นและได้ส่งเอกสารบทสัมภาษณ์ทั้งหมดให้แก่คณะกรรมการที่ปรึกษาเพื่อพิจารณา โครงการฯได้จัดให้มีการสัมมนาระหว่างผู้วิจัยการรับการวิจารณ์กับผู้วิจัยสาขาต่างๆขึ้นที่ภูพินานรีสอร์ท ฟาร์ม แอนด์สปา อ.ปากช่อง จ.นครราชสีมา ระหว่างวันที่ 25-27 ตุลาคม 2547 เพื่อหาแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยการรับฯ ผลการสัมมนาสรุปได้ดังนี้

- 6.4.1 **สาขาวรรณศิลป์** กลุ่มประชากรส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาในเรื่องการอ่านและมีความคุ้นเคยกับงานต้นแบบ ผู้ให้สัมภาษณ์บางคนเห็นว่าวรรณิพนธ์บางบทใช้ภาษายาก และสนใจที่จะอ่านบทวิจารณ์ที่ใช้สำนวนภาษาง่ายมากกว่า นอกจากนี้ผู้ให้สัมภาษณ์หลายคนเรียกร้องพื้นที่ในการเผยแพร่บทวิจารณ์ต่อมหาชน โดยเฉพาะในสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ สำหรับในกลุ่มนักศึกษาด้านวรรณศิลป์ มักจะมีการเปรียบเทียบบทวิจารณ์วรรณกรรมกับบทวิจารณ์ภาพยนตร์
- 6.4.2 **สาขาทัศนศิลป์** กลุ่มประชากรสาขาทัศนศิลป์เห็นว่าบทวิจารณ์มีประโยชน์ในการพัฒนาศิลปะแขนงนี้และมีประโยชน์ในทางการศึกษา ผู้ให้สัมภาษณ์บางคนมีข้อโต้แย้งต่อทั้งตัวงานวิจารณ์และตัวผู้เขียนบทวิจารณ์ เป็นที่น่าสังเกตว่าสาขาทัศนศิลป์ยังมีการแบ่งแยกความเป็นสถาบันอยู่ค่อนข้างสูงมาก ส่วนกลุ่มตัวอย่างนอกสาขาส่งส่วนใหญ่เห็นว่าบทวิจารณ์ใช้สำนวนภาษายากแก่การสื่อความ ใช้ศัพท์เทคนิคด้านศิลปะมาก และผู้ให้สัมภาษณ์ในกลุ่มนี้ทุกคนเรียกร้องภาพประกอบ (ของงานต้นแบบ) เช่นเดียวกับกลุ่มนักศึกษา
- 6.4.3 **สาขาศิลปะการละคร** กลุ่มประชากรสาขาศิลปะการละครมีการติดตามอ่านบทวิจารณ์ตามสื่อสิ่งพิมพ์ทั่วไป และเห็นว่าบทวิจารณ์มีประโยชน์ในการเชื่อมโยงศิลปะการละครกับสังคมในวงกว้าง ส่วนความยากง่ายของบทวิจารณ์นั้นขึ้นอยู่กับภูมิหลังของผู้ให้สัมภาษณ์แต่ละคน นอกจากนี้กลุ่มประชากรสาขาศิลปะการละครมักจะเปรียบเทียบบทวิจารณ์เสมือนเครื่องมือในการตรวจสอบความคิดเห็นจากมหาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มนักศึกษามีความต้องการที่จะอ่านบทวิจารณ์มาก เนื่องจากการเรียนการสอนสาขาศิลปะการละครไม่มีคำตอบที่ชัดเจน ดังนั้นนักศึกษาจึงต้องการให้นักวิจารณ์เป็นผู้แนะนำและให้เหตุผลแทนตนเอง
- 6.4.4 **สาขาสังคีตศิลป์ ดนตรีไทย** โดยภาพรวม กลุ่มตัวอย่างในสาขาดนตรีไทยส่วนใหญ่เห็นว่า การอ่านบทวิจารณ์เป็นการให้ข้อมูลเพิ่มเติม และเป็นสิ่งที่สังเกตว่า

การแสดงความเห็นมีความแตกต่างกันมากในระหว่างกลุ่มผู้รับที่มีภูมิหลังที่ต่างกัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นปัญหาของการวิจารณ์ดนตรีไทย

- 6.4.5 *สาขาสังคีตศิลป์ ดนตรีคลาสสิก* กลุ่มประชากรสาขาสังคีตศิลป์ ดนตรีคลาสสิก ส่วนใหญ่เห็นว่าบทวิจารณ์มีคุณค่าในการให้ข้อมูลที่เป็นความรู้ และการวิเคราะห์ในแง่มุมที่มีความแตกต่างกันออกไป ที่เห็นได้ชัดเจนคือบทวิจารณ์จากต่างประเทศสามารถจะก่อให้เกิดความสนใจกับงานต้นแบบหรือประเด็นที่กล่าวถึงได้อย่างน่าสนใจ อาจกล่าวได้ว่ามากกว่าบทวิจารณ์ของไทย ที่มีข้อสังเกตกับการวิจารณ์จากผู้รับอยู่บ้างเท่านั้น
- 6.4.6 *สาขาสังคีตศิลป์ ดนตรีไทยสากล* กลุ่มประชากรสาขาสังคีตศิลป์ ดนตรีไทย สากลมีทั้งส่วนที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยกับทัศนะของนักวิจารณ์ โดยรวมผู้รับให้ความสนใจในข้อมูลทั้งด้านประวัติ พัฒนาการ และการวิเคราะห์การแสดงอย่างไม่มีข้อขัดแย้ง ปัญหาที่เป็นข้อสังเกตคือ มีการวิจารณ์งานประเภทนี้น้อย ซึ่งขึ้นอยู่กับจำนวนครั้งของการแสดงด้วย จึงทำให้บรรยากาศของการวิจารณ์งานด้านนี้ไม่คึกคักเท่าที่ควร

จากการสัมมนาครั้งนี้ ผลที่ได้นอกจากจะใช้เป็นประโยชน์สำหรับการวิจัยการรับการวิจารณ์โดยตรงแล้ว เนื้อหาจากการสัมมนายังแสดงให้เห็นว่าข้อมูลที่ได้จากการวิจัยการรับ ซึ่งผู้วิจัยได้ลงไปสัมผัสกับกลุ่มผู้อ่านงานวิจารณ์จริง ๆ นั้น บางส่วนเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยหลักในแต่ละสาขาด้วย แม้ว่ากลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาจะเป็นเพียงบางส่วนซึ่งไม่อาจเป็นตัวแทนของมหาชนส่วนใหญ่ได้ก็ตาม ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยการรับการวิจารณ์เป็นข้อมูลที่สะท้อนภาพที่เป็นอยู่จริง ซึ่งมีทั้งส่วนที่สอดคล้องและส่วนที่แตกต่างจากสมมติฐานเดิมที่การวิจัยในแต่ละสาขาได้ตั้งไว้ เช่น บทวิจารณ์สามารถเรียกร่องการแสดงทัศนะของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ได้ แต่ก็มีบางบทที่ไม่เป็นเช่นนั้น เพราะจะสื่อความได้แต่เฉพาะผู้อ่านบางคน ซึ่งกรณีนี้ขึ้นอยู่กับบริบทหลายประการ เช่น การรู้จักหรือไม่รู้จักงานต้นแบบ ความยากง่ายในการสื่อความของภาษา และเนื้อหาบทวิจารณ์ ประเด็นที่น่าเสนอเป็นเรื่องใกล้และไกลตัว รสนิยมเฉพาะตัวของผู้ให้สัมภาษณ์ที่มีความชอบและไม่ชอบงานต้นแบบบางประเภทที่กล่าวถึงในบทวิจารณ์ และภูมิหลังของผู้ให้สัมภาษณ์ เป็นต้น นอกจากนี้เนื้อหาจากการสัมมนายังสื่อให้เห็นว่าข้อมูลเพิ่มเติมและรายละเอียดต่าง ๆ ซึ่งมาจากเนื้อหาและข้อสังเกตที่ได้จากการวิจัยการรับฯ ยังทำให้เกิดมุมมองใหม่สำหรับการดำเนินงานด้านอื่นๆ ของโครงการ โดยอาจนำข้อมูลและความเห็นเหล่านั้นไปปรับใช้ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของทางโครงการวิจัยต่อไปได้ด้วย เช่น ชี้นำให้เห็นแหล่งหรือช่องทางในการเผยแพร่บทวิจารณ์ที่เข้าถึงกลุ่มผู้รับ(web site) วิธีการส่งเสริมให้เกิดการวิจารณ์ บทวิจารณ์ประเภทใดที่สื่อความหรือไม่สื่อความกับผู้อ่าน เป็นต้น นอกจากการสัมมนาดังกล่าวแล้วคณะผู้วิจัย

การรับการวิจารณ์ยังได้รวมกิจกรรมอื่นๆของโครงการหลัก อาทิ ได้ร่วมการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “การวิจารณ์ซ้อนวิจารณ์ กรณีศึกษาจากหนังสือ “มองข้ามบ้านักเขียนไทย : เรื่องสั้นไทยในทัศนะนักวิจารณ์” ซึ่งจัดโดยโครงการวิจัยการวิจารณ์ฯ ในวันที่ 24 ธันวาคม ณ สถาบันปรีดี พนมยงค์ ซึ่งถือเป็นการสังเกตและพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันระหว่างกลุ่มผู้สร้างกับผู้อ่านงานวิจารณ์ ข้อสังเกตที่ได้จากการสัมมนาครั้งนี้คือผู้เข้าร่วมสัมมนาทุกคนสามารถทำความเข้าใจกับตัวบทวิจารณ์ได้เป็นอย่างดีซึ่งอาจเป็นเพราะผู้เข้าร่วมสัมมนาเป็นบุคคลที่เกี่ยวข้องอยู่ในสาขาวรรณศิลป์อยู่แล้ว ทั้งบางคนยังมีสถานภาพเป็นผู้สันตติกรรมในสาขานี้ อาทิ เป็น ครู-อาจารย์ นักเขียน นักวิจารณ์ และนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาทางด้านวรรณกรรม บุคคลเหล่านี้นอกจากจะทำความเข้าใจกับตัวบทวิจารณ์ได้ดีแล้วยังสามารถแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมหรือแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างจากตัวบทวิจารณ์ด้วยความกระตือรือร้น กรณีเช่นนี้เป็นการแสดงให้เห็นนัยสำคัญของวัฒนธรรมมุขปาฐะซึ่งได้มีการกล่าวถึงมาตลอดในโครงการวิจัยฯ ทั้ง 2 ภาค รวมถึงความคิดเห็นที่มักจะได้รับการกลุ่มประชากรในการวิจัยการรับฯ ซึ่งมักจะระบุถึงความคุ้นเคยของตนที่มีต่อวัฒนธรรมการวิจารณ์ในรูปแบบมุขปาฐะนี้เสมอด้วย โดยผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างของวิจัยการรับการวิจารณ์ ต่างกล่าวอ้างถึงประสบการณ์การวิจารณ์ของตนในลักษณะที่เป็นมุขปาฐะที่มีมากกว่าวัฒนธรรมการวิจารณ์ที่เป็นลายลักษณ์ ซึ่งวัฒนธรรมการวิจารณ์ในรูปแบบมุขปาฐะนี้ได้รับมาจากการพูดคุยแลกเปลี่ยนและรับฟังความคิดเห็นต่องานศิลปะมากกว่าการอ่านงานวิจารณ์หรือเขียนวิจารณ์ในรูปแบบลายลักษณ์ และข้อสังเกตที่ได้จากการสัมมนาอีกประเด็นที่มีความสอดคล้องกับผลการวิเคราะห์เบื้องต้นของการวิจัยการรับฯ คือข้อสังเกตที่วาทวิจารณ์จะสื่อความและกระตุ้นให้เกิดการคิดต่อได้ดีในกลุ่มของผู้สันตติกรรม(อาจารย์ นักวิชาการ นักเขียน นักวิจารณ์)โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสาขาวรรณศิลป์ ทั้งนี้เนื่องจากการวิจารณ์และงานต้นแบบเป็นสื่อความด้วยภาษาเช่นเดียวกัน

6.5 ช่วงที่ 6 (ม.ค. 48 – มิ.ย. 48)

กิจกรรมการวิจัยการรับการวิจารณ์ในช่วงที่ 6 เป็นการนำผลที่ได้จากการสัมมนาการหาแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยการรับฯ ร่วมกับที่ปรึกษาในแต่ละสาขา มาใช้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล สรุป และอภิปรายผลการวิจัยการรับฯ โดยเน้นผลลัพธ์ที่ได้จากปฏิกิริยาของผู้ให้สัมภาษณ์ที่มีต่อตัวสรณิพนธ์ ต่างจากการดำเนินการในช่วงที่ 5 ซึ่งเน้นทิศทางการรับการวิจารณ์ของกลุ่มผู้รับในประเด็นกว้างๆ ผลที่ได้ในแต่ละสาขา นอกจากจะยืนยันข้อสรุปในช่วงที่ 5 แล้ว ยังขยายประเด็นเพิ่มเติม และเสนอข้อสังเกตที่ลงลึกในรายละเอียด ดังต่อไปนี้

6.5.1 สาขาวรรณศิลป์

ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่จะไม่ชอบบทวิจารณ์ที่มีเนื้อหาที่ง่ายมาก เช่น บท "จดหมายถึงหลาน" นั้นคนส่วนใหญ่จะไม่ชอบ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มบุคคลในสาขา บุคคลนอกสาขาหรือนักศึกษาก็ตาม เพราะรู้สึกว่าไม่ได้ให้แนวคิดใหม่ แต่ก็เห็นถึงกลุ่มเป้าหมายที่บทวิจารณ์ต้องการจะสื่อถึง และเห็นความจำเป็นที่ต้องมีบทวิจารณ์ประเภทนี้อยู่ บทวิจารณ์ที่มีพลังมากจะเป็นบทวิจารณ์ที่มีเนื้อหาที่ยากและลึกซึ้ง เช่น บท "ศัตรูที่ลึนไหล" ที่กระตุ้นให้เกิดการคิดต่อ คิดถกเถียง ใช้ปัญญาในการตีความและสามารถเชื่อมโยงไปยังศาสตร์หรือประเด็นอื่นๆได้อีกมาก แต่ค่อนข้างจะสื่อความได้กับผู้อ่านเฉพาะเพียงบางคน กลุ่มผู้อ่านที่มีประสบการณ์ทางด้านวรรณกรรมจะได้ประโยชน์จากบทวิจารณ์นี้มากที่สุด ในขณะที่กลุ่มผู้อ่านที่ไม่ชำนาญด้านการอ่านและไม่รู้จักตัววรรณกรรมจะรับสารไม่ได้ ผู้ให้สัมภาษณ์ที่อยู่ในแวดวงการศึกษาหลายคนระบุว่าบทวิจารณ์ชิ้นนี้เหมาะสำหรับนำไปใช้กับการเรียนการสอนในระดับปริญญาโทเพราะอาจจะยากเกินไปสำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี ในขณะที่บทวิจารณ์เรื่อง "ข้างหลังภาพ" ก็เป็นบทวิจารณ์ที่มีพลังเช่นกัน แต่สื่อความกับผู้อ่านได้หลายระดับมากกว่า ผู้ที่มีประสบการณ์ด้านวรรณกรรมน้อยก็สามารถอ่านได้เข้าใจและรู้สึกสนุกกับเนื้อหาในบทวิจารณ์ ในขณะที่กลุ่มผู้อ่านที่มีความเชี่ยวชาญบทวิจารณ์มักให้ข้อคิดที่เป็นการถกเถียงและวิจารณ์ข้อวิจารณ์ แต่ประเด็นอาจไม่กว้างขวางและหลากหลายเท่าบท "ศัตรูที่ลึนไหล" บทวิจารณ์ที่ชื่อ "อะไรคือการวิจารณ์เชิงสุนทรียภาพ" นั้น ส่วนใหญ่ทั้งบุคคลในสาขาและนอกสาขามีความเห็นว่าเป็นเรื่องเฉพาะสำหรับผู้อ่านในแวดวงวรรณกรรมมากกว่าคนทั่วไป โดยที่ส่วนหนึ่งเห็นว่าเหมาะสำหรับนำไปใช้กับการเรียนการสอนด้านวรรณกรรมในระดับปริญญาตรีเพราะเป็นบทที่ให้ความรู้ บท "สินในน้ำฝน" นั้นทั้งบุคคลในสาขาและนอกสาขาเห็นว่าเป็นบทที่ยาก อ่านแล้วไม่เข้าใจ ทั้งจากภาษาที่ใช้และตัวเนื้อหาที่เป็นวิชาการ อีกทั้งงานที่บทวิจารณ์กล่าวถึงก็ไม่ใช่ที่รู้จักอย่างแพร่หลายนัก แต่ส่วนหนึ่งก็เห็นว่าเป็นประโยชน์ในแง่การให้ทฤษฎีใหม่

ด้านนักศึกษานั้นรับสารกับบทวิจารณ์ได้ทุกบท แต่ชอบบทวิจารณ์เชิงวิชาการที่ให้ข้อมูล และความรู้ใหม่ๆ เช่น บทวิจารณ์เรื่อง "มีอะไรในลูกอีสาน" เพราะรู้สึกว่าได้ประโยชน์แม้จะไม่รู้จักงานต้นแบบ มีเพียงส่วนน้อยที่ไม่ชอบบทวิจารณ์ในลักษณะนี้ เพราะเห็นว่าภาษาไม่สละสลวยและเป็นบทความวิชาการมากกว่าบทวิจารณ์ ส่วนบทวิจารณ์ที่ง่ายมากๆ เช่น "จดหมายถึงหลาน" นั้นจะไม่ชอบเพราะรู้สึกว่าตนไม่ได้รับความรู้ใหม่ และไม่ใช้กลุ่มเป้าหมายของบทวิจารณ์นี้ บทวิจารณ์ที่มีรูปแบบเช่นที่ปรากฏอยู่ในหนังสือพิมพ์ทั่วไป ซึ่งผู้วิจารณ์ตัดสินหรือชี้นำมากเกินไปและวิจารณ์โดยปราศจากเหตุผลอย่างเป็นรูปธรรมนั้น กลุ่มนักศึกษาส่วนใหญ่ก็ไม่ชอบเพราะเห็นว่ามั่วคิด เช่น บท "ชาติ กอบจิตติ นักทดลองทางรูปแบบที่ไม่เคยหยุดนิ่ง"

หลังจากที่ได้พิจารณาข้อมูลจากการสัมภาษณ์โดยรวมแล้วพบว่า การจำแนกความเป็นบุคคลในสาขาหรือนอกสาขามากรอบการวิจัยไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงนัก เพราะไม่ได้ขึ้นอยู่กับการศึกษาในระบบ ผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งในและนอกสาขาที่มีพื้นฐานและประสบการณ์การอ่านค่อนข้างสูง จะมีการวิเคราะห์ตีความด้วยทฤษฎี ไม่ใช่เพียงเข้าใจเนื้อหา แต่เข้าใจปรัชญา และวัตถุประสงค์ของบทวิจารณ์ บางคนไม่ได้มองเฉพาะเนื้อหา แต่มองไปถึงปรัชญาการวิจารณ์ โดยสามารถเชื่อมโยงจากเนื้อหาไปยังเรื่องอื่นๆได้ ดังนั้นจึงอาจจำแนกผู้รับเป็นกลุ่มผู้อ่านทั่วไปและผู้อ่านที่มีประสบการณ์เฉพาะทาง ผู้อ่านที่มีพื้นความรู้เมื่ออ่านตัวงานวิจารณ์แล้วสามารถเชื่อมโยงไปยังประเด็นอื่นๆได้อีกซึ่งส่วนนี้เป็นเครื่องชี้ได้ว่าบทวิจารณ์มีพลังสูง ก่อให้เกิดพลังทางปัญญา เนื่องจากสามารถทำให้ผู้อ่านเกิดการคิดต่อ หรือคิดเกินไปจากเนื้อหาของตัวบท คิดตกเกี่ยวกับเนื้อหาของตัวบท หรือเชื่อมโยงจากเนื้อหาที่บทวิจารณ์นำเสนอไปสู่ประเด็นอื่นๆ เช่น สภาพสังคมในปัจจุบัน ซึ่งต่างยุคสมัยกับบทวิจารณ์ ลักษณะดังนี้บ่งชี้ว่าบทวิจารณ์สามารถกระตุ้นให้ผู้อ่านเกิดความคิด ซึ่งตรงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยในภาคแรกของทางโครงการ คือมุ่งเน้นการสร้างกระบวนการคิดมากกว่าการให้ความรู้สำเร็จรูป

6.5.2 สาขาทัศนศิลป์

ผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นบุคคลในสาขาทัศนศิลป์ทุกคนจบการศึกษาทางด้านศิลปะโดยตรงและมีสถานภาพที่หลากหลาย เช่น เป็นอาจารย์ นักวิชาการ นักวิจารณ์ ศิลปิน บุคลากรในองค์กรเอกชน และมีหลายคนที่มีสถานภาพมากกว่า 1 อย่าง ในแง่อายุมีตั้งแต่ 33-74 ปี ด้านกลุ่มบุคคลนอกสาขাপระกอบด้วยพนักงานบริษัทเอกชนทำงานด้านการประชาสัมพันธ์ บุคคลในธุรกิจสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทหนังสือ กวีนิพนธ์ อดีตนักวิจัยทางด้านศิลปะ และอาจารย์ทางด้านประยุกต์ศิลป์ซึ่งถือว่าตนเองเป็นคนนอกแวดวงทั้งหมดมีพื้นฐานความรู้ทางด้านทัศนศิลป์ที่แตกต่างกันไป สถานภาพของนิสิต นักศึกษาในสาขาทัศนศิลป์นั้น เป็นนักศึกษาที่อยู่ในช่วงชั้นปี 3 – 4 หรือกำลังจะสำเร็จการศึกษา จากสถาบันอุดมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร และผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนหนึ่งเคยศึกษากับผู้เขียนบทวิจารณ์เหล่านี้

กลุ่มบุคคลในสาขานั้นเห็นได้ว่า สถานภาพของผู้ให้สัมภาษณ์เป็นตัวกำหนดความสนใจของบทวิจารณ์ในประเด็นต่างๆ ผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นคนในสาขาแต่ละคนจะมีความสนใจเนื้อหาของบทวิจารณ์ในประเด็นเฉพาะตน เช่น ศิลปินมองเรื่องการสื่อความของบทวิจารณ์ต่อมหาชนและบทบาทของเพื่อนร่วมอาชีพที่ถูกกล่าวถึงในบทวิจารณ์ นักวิจารณ์จะมองที่รูปแบบการเขียน นักวิชาการเห็นว่าไม่ใช่บทวิจารณ์ตามนิยามและความจำเป็นที่จะต้องมีงานต้นแบบ พนักงานในองค์กรเอกชนมองว่าบทวิจารณ์เหล่านี้มุ่งวิจารณ์คน ไม่ได้วิจารณ์งาน ศิลปินอาวุโสมองความแตกต่างระหว่าง

สำนัก โดยภาพรวมแล้วกลุ่มบุคคลในสาขามีทัศนคติที่เป็นลบต่อบทวิจารณ์ทุกบท ด้านบุคคลนอกสาขานั้นก็มีทัศนคติเฉพาะตัวต่อบทวิจารณ์เหล่านี้เช่นเดียวกัน เช่น กวีเห็นว่า เป็นบทวิจารณ์ที่มีเนื้อหาและแนวคิดเกินไป ต้องการอะไรใหม่ๆ คนนอกที่ไม่ได้คลุกคลีอยู่ในแวดวงทัศนศิลป์มากนักเรียกร้องงานวิจารณ์ที่ให้ภูมิหลังที่ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในการดูงานศิลปะ อาจารย์ด้านประวัติศาสตร์ศิลป์มองว่าวัฒนธรรมการวิจารณ์ศิลปะของไทยในปัจจุบัน ทั้งคนเขียนและคนอ่านมีอคติ ไม่เปิดใจ ส่วนหนึ่งเกิดจากสังกัด เช่นเดียวกับอดีตนักวิจัย ที่เห็นว่าบทวิจารณ์ส่วนใหญ่เป็นบทวิพากษ์ที่แรง ไม่ได้กล่าวถึงวิธีการที่จะหาทางออกให้ เป็นอัตราของนักวิจารณ์แต่ละคน ไม่ได้ให้ประโยชน์เรื่องการศึกษา และงานบางชิ้นเก่าจนไม่สามารถเชื่อมโยงถึงงานต้นแบบได้ ด้านกลุ่มนักศึกษาโดยภาพรวมจะชอบบทวิจารณ์ที่ร่วมสมัย ใกล้ตัว

ประเด็นของการรับการวิจารณ์ที่ได้รับการกล่าวถึงมากที่สุดในสาขาทัศนศิลป์ คือเรื่องของการเรียกร้องงานต้นแบบ ซึ่งกล่าวได้ว่ากลุ่มตัวอย่างสาขาทัศนศิลป์ เรียกร้องงานต้นแบบมากที่สุดหากเปรียบเทียบกับสาขาอื่น โดยเรียกร้องงานต้นแบบใน **ทุกกลุ่มและทุกคน** ไม่ว่าจะเป็นคนในสาขา คนนอกสาขา และนักศึกษา เหตุที่เรียกร้องงานต้นแบบเนื่องจากต้องการความเข้าใจในเนื้อหาของบทวิจารณ์ เพราะลำพังการบรรยายด้วยภาษาวรรณศิลป์ในบทวิจารณ์นั้นไม่อาจให้ภาพที่กระจ่างได้ แม้ในกลุ่มผู้ที่เป็นศิลปินเองก็ตาม ประเด็นเรื่องการเรียกร้องงานต้นแบบเพื่อความเข้าใจนี้คล้ายคลึงกับที่พบในสาขาศิลปะการละคร เพียงแต่หากเทียบเป็นจำนวนแล้วสาขาทัศนศิลป์รุนแรงกว่าสาขาศิลปะการละครมาก นักศึกษาบางส่วนที่เรียกร้องงานต้นแบบได้แสดงทัศนคติที่ชี้ให้เห็นถึงจุดอ่อนของระบบการศึกษาทางด้านศิลปะของไทยที่ละเลยความรู้เชิงประวัติศาสตร์ศิลปะของไทยด้วย ประเด็นที่ต่อเนื่องจากเรื่องของการงานต้นแบบคือบุคคลในสาขาส่วนหนึ่งที่อยู่ภูมิภาค ชี้ให้เห็นความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงงานระหว่างเมืองกับชนบท ต่างจากสาขาวรรณศิลป์ ซึ่งแม้จะดำเนินการเก็บข้อมูลในส่วนภูมิภาคด้วยแต่ก็ไม่พบปัญหาดังกล่าว บุคคลในสาขาวรรณศิลป์นั้นแม้ไม่เคยอ่านงานต้นแบบ แต่ก็สามารถสื่อความกับบทวิจารณ์ได้

ด้านการรับการวิจารณ์ในแต่ละกลุ่มนั้น คนในสาขาและนักศึกษามักจะมองว่าบทวิจารณ์เหล่านี้ไม่สามารถสื่อความกับคนนอกได้ คนในสาขามักแสดงความเห็นต่อบทวิจารณ์โดยนำอคติเดิมที่มีต่อผู้เขียนบทวิจารณ์มาร่วมในการประเมินด้วย บทวิจารณ์ที่ได้รับความสนใจจากคนในสาขามากคือบทที่มีตัวบุคคลที่รู้จักอยู่ค่อนข้างชัดเจน เช่น บท “จาก ‘จันทร์เอยจันทร์เจ้าฯ’ ถึง ‘กระท่อม’ ของประทีป เอ็มเจริญ” ของ พิษณุ ศุภ. ซึ่งสะท้อนประเด็นนี้ได้ชัดเจนที่สุด หรือบท “บทวิเคราะห์ผลงานจิตรกรรมของนาย ‘อิทธิพล โดย ผศ. อิทธิพล’ โดยอิทธิพล ตั้งโฉลก ซึ่งบทวิจารณ์ทั้ง 2 บทนี้แสดงให้เห็นทัศนคติดังกล่าวได้ชัดเจน ในขณะที่บทวิจารณ์ที่กล่าวถึงภาพวงการอย่างกว้างๆ เขียนถึงบริบท หรือเขียนโดยชาวต่างชาติ ไม่ได้ได้รับความสนใจมากนัก เช่น บท

“พัฒนาการของศิลปะร่วมสมัยในประเทศไทย : ประเพณีนิยมในด้านที่กลับกัน” และ บท “เหนือเขตแดน” นั้น ผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นบุคคลในสาขา บางส่วนไม่ให้ความสนใจ ด้วยการไม่แสดงทัศนะใดๆ และคนที่เหลือก็แสดงทัศนะที่ไม่ลึกคักมากนัก ผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นคนในและคนนอกบางส่วนซึ่งมีจำนวนไม่น้อยบอกเล่าข้อมูลว่าการวิจารณ์ในสังคมไทยเป็นเรื่องของสำนัก สถาบัน ค่อนข้างสูง บางคนระบุว่าภาวการณ์วิจารณ์ศิลปะของไทยส่วนใหญ่เป็นการวิจารณ์คนมากกว่าเป็นการวิจารณ์งาน ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นที่พบจากการสัมภาษณ์บุคคลทั้งในและนอก รวมถึงกลุ่มนักศึกษาด้วย ซึ่งมักจะกล่าวถึงประวัติและภูมิหลังของนักวิจารณ์วิจารณ์ควบคู่ไปกับการแสดงความเห็นต่อเนื้อหาของบทวิจารณ์เสมอ ผู้ที่เป็น ศิลปิน ก็จะคำนึงถึงผู้รับงานวิจารณ์และผู้รับงานศิลปะชัดเจนที่สุด นักวิจารณ์ยังคงสนใจเรื่องรูปแบบการนำเสนอของบทวิจารณ์เช่นเดียวกับที่พบในสาขาอื่นๆ กลุ่มนักวิชาการในการวิจัยนี้ค่อนข้างเป็นกลุ่มที่ห่างไกลจากการติดตามวงการศิลปะมาก กลุ่มคนนอกสาขาและนักศึกษา ค่อนข้างประสบปัญหาเรื่องการรู้จักงานต้นแบบและความรู้เชิงประวัติศาสตร์ศิลป์ค่อนข้างมากซึ่งรวมถึงกลุ่มคนในสาขาบางส่วนด้วย นอกจากนี้ทั้งกลุ่มคนในสาขากลุ่มคนนอกสาขาและนักศึกษา บางส่วนมีปัญหาด้านการสื่อความกับสาระสำคัญของบทวิจารณ์หรือการจับใจความ ซึ่งจากการวิเคราะห์ข้อมูลชี้ให้เห็นว่า ความยากลำบากไม่ได้อยู่ที่การแสดงทัศนะต่อบทวิจารณ์แต่อยู่ที่การจับใจความว่าสาระสำคัญที่บทวิจารณ์ต้องการนำเสนอคืออะไร ความเห็นดังกล่าวของผู้วิจัยสอดคล้องกับมุมมองจากผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นศิลปิน ซึ่งได้กล่าวถึงภาพรวมของบทวิจารณ์ในประเด็นที่ว่า “ก่อนจะพูดถึงประโยชน์ ผมเป็นห่วงก่อนอื่นว่าบทวิจารณ์พวกนี้จะทำให้เขาอยากติดตามได้ไหม ขนาดผมเป็นคนวงใน บางส่วนของบทวิจารณ์เหล่านี้ผมยังต้องใช้เวลาทำความเข้าใจเลย หรือการกล่าวถึงพัฒนาการโดยไม่มีการพูดถึงพื้นฐาน การตัดตอน หรือการพูดด้วยสำเนียงประชดประชัน หรือการกล่าวถึงอะไรก็ตามโดยไม่มีการทำความเข้าใจ ซึ่งทำให้ตามงานไม่ได้ นี่ก็ไม่ออก”

บทวิจารณ์ที่นำศาสตร์อื่นๆมาร่วมประเมิน เช่น ศาสตร์ทางด้านมานุษยวิทยา ก่อให้เกิดปัญหาด้านการสื่อความกับคนในและคนนอกบางส่วนเป็นอย่างมาก เช่นใน บท “ภาษาของจิตรกรรมไทย” นอกจากนี้เนื้อหาที่เป็นเรื่องเฉพาะทาง เช่น เรื่องของการเปรียบเทียบข้ามวัฒนธรรม และเรื่องเกี่ยวกับงานจิตรกรรมไทย เช่น ในบท “เหนือเขตแดน” และ “ภาษาของจิตรกรรมไทย” ก็สร้างปัญหาให้กับผู้อ่านที่ไม่มีความชำนาญเฉพาะทางเหล่านี้หรือชำนาญในแนวทางอื่นด้วยเช่นกัน และบทวิจารณ์ที่กล่าวถึงภาพรวม กล่าวถึงศิลปินหลายๆ คน ปัญหาที่พบคือส่วนใหญ่ผู้ให้สัมภาษณ์เกือบทั้งหมดในทุกกลุ่มจะรู้จักศิลปินที่บทวิจารณ์กล่าวถึงไม่ครบ เช่น “พัฒนาการของศิลปะร่วมสมัยในประเทศไทย : ประเพณีนิยมในด้านที่กลับกัน” และ บท “เหนือเขตแดน” เป็นต้น ประเด็นเรื่องความเก่าของตัวบทวิจารณ์ที่ส่งผลกระทบต่อกรรับการวิจารณ์และการ

เชื่อมโยงไปยังงานต้นแบบ ก็มีผู้กล่าวถึงอยู่บ้าง โดยเฉพาะในกลุ่มคนนอกและกลุ่มนักศึกษา

6.5.3 สาขาศิลปะการละคร

บทวิจารณ์ที่คัดเลือกมาใช้มีข้อจำกัดในเรื่องยุคสมัยของงานต้นแบบค่อนข้างมาก แม้ในกลุ่มคนที่ค่อนข้างมีศักยภาพ ก็ยังไม่เคยสัมผัสงานต้นแบบ เพราะไม่อาจถือได้ว่าบทวิจารณ์และงานต้นแบบมีความ "ร่วมสมัย" ผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็นคนรุ่นหนุ่มสาวจึงไม่ทันได้ชมละครที่กล่าวถึงในบทวิจารณ์ ผนวกกับการแสดงหลายเรื่องไม่มีการบันทึกภาพเอาไว้ บางคนระบุถึงข้อจำกัดของบทวิจารณ์บางบทอย่างชัดเจน เช่น ประเด็นการตีความใหม่ในบท "หยิบวรรณคดีมาเป็นละครกับพิมพิลาไลย" หรือ ประเด็นเรื่องการวิจารณ์คนดูที่ปรากฏอยู่ในบทวิจารณ์ละครของไทยทุกบท บางคนระบุว่างานเขียนรูปแบบดังกล่าวนี้บ่งบอกได้ถึงยุคสมัยของบทวิจารณ์ จากผลการวิจัยนี้ยืนยันได้ว่างานต้นแบบส่งผลต่อการอ่านบทวิจารณ์แน่นอน ผู้ให้สัมภาษณ์จากทุกกลุ่มมีหลายคนที่วินิจฉัยได้ว่าตนรู้สึกอย่างไร เห็นด้วยหรือไม่ต่อเนื้อหาของบทวิจารณ์ได้ชัดเจนเฉพาะในบทที่เคยมีประสบการณ์กับงานต้นแบบ ในขณะที่มีแนวโน้มจะปฏิเสธหรือทำความเข้าใจได้ยากกับบทวิจารณ์ที่กล่าวถึงประสบการณ์ที่ไกลตัว เช่น บท "ไม่มีลูกไม้ ไม่มีกลเม็ดเด็ดพรายในการตีความละครเรื่องเฟาสต์ ฉบับสมบูรณ" และ บท "เพเตอร์ ชไตน์ เชิญท่านร่วมเดินทางเป็นเวลา 2 วันไปกับละครเรื่อง เฟาสต์ ฉบับสมบูรณ" เป็นต้น เงื่อนไขนี้ยกเว้นในบางบท เช่นบทที่กล่าวถึงเรื่องที่ใกล้ตัวคุ้นเคยกันดี หรือบทที่ให้ข้อมูลได้ครบถ้วน อธิบายได้ชัดเจน ครอบคลุม เช่น "หยิบวรรณคดีมาเป็นละครกับพิมพิลาไลย" และ "ผู้มาเยือน" เป็นต้น โดยภาพรวมแล้วกลุ่มบุคคลนอกสาขาและกลุ่มนิสิตนักศึกษาจะเป็นกลุ่มที่เรียกร้องโอกาสที่จะสัมผัสกับงานต้นแบบมากกว่าคนในสาขา ผู้อ่านหลายคนในสองกลุ่มนี้ให้ข้อมูลที่แสดงให้เห็นว่าการรับงานต้นแบบส่งผลต่อความเข้าใจในการอ่านบทวิจารณ์ ในขณะที่ผู้ที่ไม่มีปัญหาในแง่ของการสื่อความ แต่ก็ยังคงเรียกร้องบทวิจารณ์ที่มีลักษณะสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวงการละครกับมหาชนได้ ทั้งในกลุ่มบุคคลนอกสาขาและกลุ่มบุคคลในสาขานั้นผู้วิจัยพบปัญหาเรื่องการสื่อความด้านภาษาในกลุ่มผู้มีอายุน้อยซึ่งรวมถึงกลุ่มนักศึกษาทั้งหมดด้วย เช่น บท "อีดีปัสจอมราชันย์" จะได้รับการกล่าวถึงจากกลุ่มบุคคลในสาขาและกลุ่มบุคคลนอกสาขาที่อายุน้อย(ต่ำกว่า 30 ปี) ในแง่ความยากของสำนวนภาษาและเนื้อหาที่อ่านแล้วต้องวิเคราะห์มากแต่ส่วนใหญ่ก็มองว่า ให้สาระมาก อ่านสนุก สำหรับกลุ่มนักศึกษานั้นจะมองว่าบท "เพเตอร์ ชไตน์ เชิญท่านร่วมเดินทางเป็นเวลา 2 วันไปกับละครเรื่อง เฟาสต์ ฉบับสมบูรณ" นอกจากจะเป็นบทที่ใกล้ตัวแล้วยังเป็นบทที่มีภาษายากด้วย โดยภาพรวมแล้วทั้งสามกลุ่มชอบบทวิจารณ์ที่ให้ความรู้ที่ลึกซึ้ง หากเป็นกลุ่มนักศึกษาจะเรียกร้องรูปแบบการเขียนที่ง่ายและอ่านแล้วเข้าใจ ด้านผลในแง่ของการติดต่อ สำหรับ

บุคคลในสาขานั้นมีแน่นอน แต่จะเป็นประเด็นได้นั้นก็ขึ้นอยู่กับความสนใจของแต่ละคน ซึ่งแตกต่างกันไปตามสถานภาพ เช่น นักวิจารณ์ อาจารย์มหาวิทยาลัย นักแสดง ผู้สอน กลุ่มนี้จะมีความสนใจและมุมมองเฉพาะด้านที่ต่างกันไป ยากที่จะสรุปเป็นทิศทางร่วมที่ชัดเจน ด้านคนนอกสาขานั้นความคิดเห็นต่อบทวิจารณ์บางส่วนจะคล้ายกับคนในสาขา แต่โดยภาพรวมความเข้าใจและมุมมองอาจไม่ลึกและไม่หลากหลาย แต่ทั้งนี้ก็ต้องพิจารณาสถานภาพประกอบด้วย ที่ชัดเจนที่สุดคือเรื่องของวัย ซึ่งจากข้อมูลที่ได้จากการวิจัยปัจจัยด้านวัยวุฒิก็มีส่วนสำคัญในการทำการเข้าใจบทวิจารณ์ ซึ่งแน่นอนว่าผู้มีวัยวุฒิสูงในกรณีนี้ย่อมเกี่ยวข้องกับคุณวุฒิในแง่ของประสบการณ์ที่เข้มข้นในการสัมผัสกับผลงานประเภทนี้ด้วย กล่าวคือผู้ที่ร่วมสมัยกับบทวิจารณ์และงานต้นแบบเหล่านี้จะมีมุมมองที่ลึกซึ้งกว่า บางครั้งวิเคราะห์ไปถึงความเป็นไปของวงการและภาพรวมของสังคมได้ กล่าวคือประสบการณ์การสัมผัสกับงานต้นแบบจะส่งผลต่อความคิดเห็นและความเข้าใจในบทวิจารณ์อย่างเห็นได้ชัดและพบมากในกรณีผู้อ่านที่มีพื้นฐานทางด้านละครและวรรณกรรม

6.5.4 สาขาสังกัดศิลป์ ดนตรีคลาสสิกตะวันตก

ทั้งบุคคลในสาขาและบุคคลนอกสาขาส່ว่นหนึ่งเห็นว่าบทวิจารณ์ที่คัดเลือกมาให้อ่านนั้นส่วนใหญ่ไม่ใช่บทวิจารณ์ แต่เป็นข้อเขียนเกี่ยวกับดนตรี มีเพียงบางบทเท่านั้นที่ถือได้ว่าเป็นบทวิจารณ์ ซึ่งความหมายตามนิยามของคำว่าบทวิจารณ์ในโครงการนี้หมายถึง “การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับงานศิลปะ บริบทของศิลปกรรม และ/หรือปัจจัยอื่นๆที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างความเข้าใจในความหมายและสำนึกในคุณค่าของตัวงาน ตลอดจนศิลปะโดยทั่วไป” นอกจากนี้ ยังอาจรวมถึงการแสดงทัศนะที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะกับชีวิตและสังคมอีกด้วย จากความหมายดังกล่าวนี้จะเห็นได้ว่ามีความแตกต่างจากคำว่าบทวิจารณ์ตามทัศนะของบุคคลทั่วไป จึงเกิดข้อสังเกตจากกลุ่มตัวอย่างในประเด็นดังกล่าวนี้ขึ้น นอกเหนือจากสาขาสังคีตศิลป์ดนตรีคลาสสิกตะวันตกแล้ว กลุ่มตัวอย่างในสาขาอื่นๆก็ตั้งข้อสังเกตในประเด็นนี้เช่นกัน” ทั้งนี้อาจเป็นเพราะไม่ได้ชี้แจงกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์อย่างชัดเจนแต่แรกจึงเกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อนกัน

บุคคลในสาขาสังคีตศิลป์ดนตรีคลาสสิกตะวันตกจะมีหลายสถานภาพ ส่วนใหญ่เป็นนักดนตรีซึ่งเล่นเครื่องดนตรีต่างประเภทและเป็นอาจารย์หรืออาจารย์พิเศษในระดับอุดมศึกษาบางท่านก็มีความสามารถมากกว่านั้น เช่น เป็นผู้ประพันธ์เพลงด้วย มีผู้ให้สัมภาษณ์เพียงคนเดียวที่เป็นนิสิตปริญญาโทและเป็นนักดนตรีด้วย ในขณะที่บุคคลนอกสาขามาจากหลากหลายอาชีพ หลากพื้นฐาน เช่น เป็นนักธุรกิจ ทำกิจการส่วนตัว เป็นแพทย์ เป็นอาจารย์สอนสาขาวิชาการโรงแรม และเป็นนักชีววิทยา ซึ่งบุคคลนอกสาขาแต่ละคนก็จะมีพื้นฐานทางด้านดนตรีต่างกัน บางคนเป็นนักปฏิบัติด้วย บางส่วนเป็นนัก

ฟังที่ศึกษาจริงจัง มีงานเขียน บางส่วนเป็นนักฟังที่รักจะฟังแต่ไม่ได้ติดตามเรื่องของนักดนตรีหรือวงการดนตรี ด้านนักศึกษานั้นแม้ทั้งหมดจะเรียนทางด้านดนตรีสากลแต่ก็หลากหลาย เช่นบางคนเน้นการประพันธ์ (composition) บางคนเน้นขับร้อง บางคนเน้นการปฏิบัติเครื่องดนตรี หรือบางคนเน้นทางด้านดนตรีศึกษา ซึ่งสถานภาพทั้งหมดที่กล่าวมาโดยเฉพาะในส่วนของนักศึกษามักเป็นตัวกำหนดความสนใจประเภทของเนื้อหาบทวิจารณ์ได้อย่างชัดเจน จากการสัมภาษณ์กลุ่มประชากรในสาขาสังคมศาสตร์ ดนตรีคลาสสิกตะวันตกพบว่า ทั้งกลุ่มบุคคลในสาขากลุ่มบุคคลนอกสาขาและนิสิตนักศึกษา นั้น การรู้จักหรือไม่รู้จักงานต้นแบบมีผลต่อการตัดสินใจเชื่อ-ไม่เชื่อ หรือ เห็นด้วย-ไม่เห็นด้วยกับเนื้อหาและทัศนะในบทวิจารณ์อย่างมาก หากเราสังเกตจากบทที่กล่าวถึงเหตุการณ์ที่เป็นการแสดง เช่น บท "คืนที่อรุณไม่รุ่งเพราะชวณกันหลับตลอด", บท "ไอแซค สเตริน วิจารณ์ พาโบล คาซาล", บท "ยิตซาค เฟอร์ลมาน", บท "คารายาน" หรือบท "ปีแอร์ มงเตอ" จะเห็นประเด็นนี้ได้ชัด ผู้ที่รู้จักตัวนักดนตรี รู้จัก ผลงาน หรือ อยู่ร่วมในการแสดงจะแสดงทัศนะต่อความเห็นในบทวิจารณ์ได้ชัดเจนและมีเหตุผลมากกว่า ในขณะที่ผู้ไม่รู้จักงานต้นแบบหรือศิลปิน จะไม่สามารถเปรียบเทียบกับสิ่งที่บทวิจารณ์บรรยายได้เลย และมักเรียกร้องการที่จะได้สัมผัสผลงานเพื่อพิสูจน์ความเห็นของผู้วิจารณ์ ในบางครั้งพบว่าสถานภาพเป็นตัวกำหนดความสนใจประเภทของบทวิจารณ์ ซึ่งเห็นได้ชัดเจนในกลุ่มนักศึกษา กล่าวคือวิชาเอกจะเป็นตัวกำหนดความสนใจในบทวิจารณ์ด้วย เช่น นักศึกษาที่เน้นเรื่องการแสดงหรือการปฏิบัติเครื่องดนตรีไม่ค่อยสนใจบทวิจารณ์แต่เน้นเรื่องการแสดงมากกว่า นักศึกษาที่เน้นด้านประพันธ์ชอบบท "วันที่ดนตรีคลาสสิกถึงกาลอวสาน" โดยระบุว่าเพราะเกี่ยวข้องกับวิชาชีพตน ด้านนักศึกษาที่เรียนวิชาเอกขับร้องชอบบทการแสดงอย่าง "คารายาน" และ "ปีแอร์ มงเตอส์" โดยให้เหตุผลว่าเพราะเป็นการอธิบายคตินิพนธ์ที่นำไปใช้ได้ง่ายกว่าบทวิจารณ์ที่กล่าวถึงเรื่องการบริหารงานด้านดนตรี เช่น บท "วันที่ดนตรีคลาสสิกถึงกาลอวสาน" หรือบุคคลนอกสาขาส่วนใหญ่มักชอบบท "ดนตรีชั่วชีวิต" เพราะให้ความรู้ ด้านบุคคลในสาขาส่วนใหญ่จะรู้สึกเบื่อบท "ดนตรีชั่วชีวิต" เพราะเห็นว่าไม่เกี่ยวกับตนเอง เป็นเรื่องนักวิจารณ์โดยลำพัง เป็นต้น นำสังเกตว่าบทที่วาดด้วยการแสดงอย่างบท "ไอแซค สเตริน วิจารณ์พาโบล คาซาล" และบท "ยิตซาค เฟอร์ลมาน" ผู้ที่ชอบบทวิจารณ์เหล่านี้มีแนวโน้มชอบตัวศิลปินอยู่ก่อนแล้ว ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มบุคคลในสาขา กลุ่มบุคคลนอกสาขา หรือนิสิตนักศึกษาก็ตาม ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์พบว่านักศึกษาส่วนใหญ่ไม่รู้จักงานต้นแบบที่บทวิจารณ์กล่าวถึง เช่น ในบท "ปีแอร์ มงเตอส์" ไม่มีนักศึกษาคนใดที่รู้จักวาทกรรมนี้เลย ในขณะที่นักศึกษาน้อยคนจะเคยมีประสบการณ์กับงานของคารายาน ส่วนใหญ่จะได้ยินแต่ชื่อ นอกจากนั้นพบว่าบุคคลในสาขาไม่มีความรู้มากไปกว่าบุคคลนอกสาขา ซึ่งคำว่ารู้ในที่นี้หมายถึง มีความรู้ในด้านข้อมูล ประวัติ ผลงาน เกี่ยวกับตัวศิลปิน หรือนักวิจารณ์ ที่บทวิจารณ์กล่าวถึง ซึ่งสามารถเปรียบเทียบได้อย่างชัด

เจนเนื่องจากกลุ่มบุคคลในสาขาและกลุ่มบุคคลนอกสาขารับทวิวิจารณ์ขึ้นเดียวกัน ข้อ มูลจากผู้ให้สัมภาษณ์ในหลายๆครั้งพบว่าหากเทียบเป็นสัดส่วนแล้ว คนนอกสาขาจะรู้จักบุคคลและผลงานที่บทวิจารณ์กล่าวถึงมากกว่าคนในสาขา ด้วยซ้ำ เช่น พาโบล คา ซาล ,นอร์มาน เลเบรชท์ หรือ ฮาโรลด์ ซี โซเนเบิร์ก ในประเด็นนี้เรื่องวิวุฒิก็อาจมีส่วน เกี่ยวข้อง

เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้ให้สัมภาษณ์สาขาดนตรีคลาสสิกไม่เรียกร่องบทวิจารณ์ที่ สื่อกับกลุ่มผู้อ่านเท่าในสาขาละคร หรือในสาขาดนตรีไทยสากล แม้ในกลุ่มผู้ที่เป็นนัก ดนตรีก็ตาม แม้จะมีบางคนที่ประเมินว่าบทวิจารณ์เหล่านี้สื่อเฉพาะกับคนในวงการ ดนตรี แต่ก็มีส่วนน้อยเพียงไม่กี่คนและไม่มีคนใดพูดถึงกลุ่มผู้รับที่เป็นบุคคลทั่วไป หรือ ผู้ที่อยู่นอกวงการ มากไปกว่านั้น สภาพการรับของกลุ่มผู้รับในสาขาดนตรีคลาสสิกนั้น ไม่มีผู้ใดระบุวาทวิจารณ์ยากขนาดอ่านไม่รู้เรื่อง หรือซับซ้อนดังที่พบในสาขา วรรณศิลป์ อาจมีบางคนที่ติดกับศัพท์เฉพาะ ไม่รู้จักบุคคลที่บทวิจารณ์กล่าวถึง หรือไม่ เข้าใจบางสำนวน แต่ไม่มากเท่าที่พบในสาขาวรรณศิลป์ แม้จะมีการเรียกร่องการสัมผัส งานต้นแบบบ้าง แต่ก็เพื่อการตัดสินใจที่จะเชื่อ-ไม่เชื่อบทวิจารณ์มากกว่าจะมีส่วนเกี่ยว ข้องกับเรื่องของความเข้าใจในตัวบทดังที่พบในสาขาศิลปะการละคร

มุมมองของผู้รับที่มีต่อบทวิจารณ์แต่ละบทอาจสรุปได้ดังนี้ บท "ไอแซค สเติร์น วิจารย์พาโบล คาซาล" หลายคนมองว่ามีความโดดเด่นที่ภาษาซึ่งใช้ในการเปรียบเทียบความสามารถของนักดนตรี บางส่วนเห็นว่าภาษาในส่วนของเปรียบเทียบนี้ ยากแก่การเข้าใจ บท "คืนที่อรุณไม่รุ่งฯ" ผู้อ่านส่วนใหญ่มีทัศนะที่เป็นลบและมีทัศนะ เชิงถกเถียงได้แย่มากที่สุด อ่านง่ายที่สุด และอ่านสนุก บท "ดนตรีชั่วชีวิต" เป็นบทที่มี เนื้อหาสาระมาก คนนอกสาขาส่วนใหญ่จะชอบแต่คนในสาขาเห็นว่ามันน่าเบื่อ บท "วันที่ ดนตรีคลาสสิกถึงกาลอวสาน" ก่อให้เกิดการเปรียบเทียบข้ามวัฒนธรรมในผู้อ่านทุก กลุ่ม บท "ยิตซาร์ค เฟอร์มาน" เน้นตรงที่บรรยายความสามารถและแนวคิดของนัก ดนตรี ใช้ภาษาที่มองเห็นภาพ บท "คารายาน" เป็นแรงบันดาลใจให้นักศึกษาบางคน บท "ปีแอร์ ม็องเตส" มีลักษณะคล้ายกับบท "คารายาน" นอกจากเรื่องเนื้อหาเฉพาะ ของแต่ละบทแล้ว ยังพบลักษณะพิเศษของผู้ให้สัมภาษณ์บางคนซึ่งส่งผลต่อการรับการ วิจารย์ด้วย เช่น บางคนชอบที่จะวิเคราะห์เรื่องสำนวนและรูปแบบการเขียนในบท วิจารย์ บางคนมักจะไม่แสดงความเห็นเกี่ยวกับเนื้อหาของตัวบทวิจารณ์ แต่มักจะ แสดงความเห็นในแง่ภาษา หรือให้ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับงานต้นแบบหรือตัวผู้วิจารณ์ มากกว่า บางคนมีทัศนคติที่ไม่ดีต่องานวิจารณ์โดยเห็นว่าไม่ใช่วัฒนธรรมไทย ไม่เห็น ด้วยกับงานวิจารณ์ของคนไทย เหตุผลหลักก็คือคนไทยอาจไม่มีความรู้เพียงพอ ด้านนัย ทางการศึกษา นั้น นอกเหนือจากเรื่องของความรู้และข้อมูลที่ผู้รับส่วนใหญ่จะมองว่าได้ รับจากบทวิจารณ์แล้ว ผู้วิจัยพบว่าผู้ให้สัมภาษณ์บางคนมองว่าบางบทมีเนื้อหาเหมือน นิยาย ถ้าเด็กๆมาอ่านบทเหล่านี้แล้วจะได้แรงบันดาลใจจากงานพวกนี้มาก ซึ่งความเห็น

ในประเด็นเรื่องแรงบันดาลใจจากบทวิจารณ์ สอดคล้องกับความเห็นจากนักศึกษาผู้หนึ่งที่ระบุถึงบทวิจารณ์ชิ้นหนึ่งซึ่งมีลักษณะดังกล่าวว่า ผู้เรียนดนตรี วาทยกร นักดนตรีทั่วไปอ่านแล้วน่าจะได้อรรถาธิบายในการทบทวนการทำงาน

6.5.5 สาขาสังคีตศิลป์ ดนตรีไทย

บุคคลในสาขามีทั้งหมด 6 คน ส่วนใหญ่เป็นอาจารย์ทางด้านดนตรีไทยในกรุงเทพและอีสาน บางคนเป็นนักวิจัยและบรรณาธิการสิ่งพิมพ์ทางด้านดนตรี บุคคลนอกสาขาของสาขาดนตรีไทยมีทั้งหมด 8 คน มาจากหลากหลายสาขาอาชีพ ทั้งอาจารย์สอนภาษา ทันตแพทย์ ครูภาษาไทย ข้าราชการ ผู้บริหารหน่วยงานราชการ อายุอยู่ระหว่าง 25- 62 ปี บุคคลนอกสาขาทั้งหมดนี้ไม่มีผู้ใดจบการศึกษาด้านดนตรีโดยตรง แต่อาศัยการศึกษานอกระบบ เช่น เรียนพิเศษ เรียนกับ “ครู” หรือบางคนก็ศึกษาด้วยตนเอง ทุกคนสามารถเล่นดนตรีไทยได้ ลักษณะพิเศษของผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นกลุ่มนิสิต-นักศึกษา ในสาขาสังคีตศิลป์ ดนตรีไทยนั้นคือ 2 ใน 3 ของผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งหมดเป็นนักศึกษาในสถาบันการศึกษาแห่งหนึ่งในภาคอีสาน และ 1 ใน 3 เป็นนักศึกษาของมหาวิทยาลัยในกรุงเทพฯ นักศึกษาทั้งหมดศึกษาอยู่ชั้นปีที่ 2 และปี 4 ข้อสังเกตที่พบของสาขาดนตรีไทยคือ “คนนอก” กับ “คนใน” จำแนกออกจากกันได้ยาก เพราะคนนอกทุกคนเล่นดนตรีไทยได้ และคนนอกบางส่วนแม้ไม่ได้ศึกษามาในสาขาด้านดนตรี แต่ก็มีครุมีสำนึกและมี“สาย”ทางด้านดนตรีไทย

ส่วนลักษณะเฉพาะของบทวิจารณ์สรุปได้ดังนี้ บท "ลาวแพนเพลงที่สะท้อนวิญญาณแห่งการต่อสู้ของประชาชน" กระตุ้นให้เกิดการคิดเชิงตกเถียง ได้แย้งกับตัวบทวิจารณ์ได้มากที่สุด โดยผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่จะไม่เห็นด้วยกับข้อมูล เหตุผล และมุมมองของผู้วิจารณ์ แต่ก็มีบางส่วนที่เชื่อตาม กลุ่มที่เชื่อนี้จะมองว่าบทวิจารณ์มีสาระและให้ความรู้แก่ตนมาก บท "รายการสังคีตภิรมย์ 15 ส.ค. 2521" ผู้ร่วมสมัยกับงานต้นแบบส่วนใหญ่ทั้งคนในและคนนอกเห็นด้วยกับเนื้อหา แต่อ่านแล้วมีทัศนคติเชิงลบกับบทวิจารณ์ โดยเห็นว่าวิจารณ์แรงและมีอคติ บางส่วนเห็นใจผู้ถูกวิจารณ์ในฐานะที่เป็นผู้สร้างสรรค์ด้วยกัน บท "บันทึกของนายแก้วเรื่องดนตรีและมหรสพรับเสด็จ จดหมายเหตุประพาสหัวเมืองปักข์ใต้ 2452" เป็นเชิงประวัติศาสตร์ บางคนชอบ บางคนไม่แสดงทัศนะใดๆ บทนี้ได้รับการเกื้อหนุนอย่างสูง จากคนในและคนนอกบางส่วน ซึ่งเกื้อหนุนทั้งนายแก้วและคนนำมาเสนอ มีเพียงบางคนที่กล้าแสดงความคิดเห็นว่า สำนวนภาษายากเป็นบทที่เรียกร้องการแสดงทัศนะได้ไม่มากนัก และยากแก่การสื่อความกับกลุ่มนิสิตนักศึกษามากที่สุดเนื่องจากมีปัญหาด้านสำนวนภาษาของบทวิจารณ์และเป็นเรื่องไกลตัวสำหรับนักศึกษาที่อยู่ทางอีสานเพราะเนื้อหาของบทวิจารณ์เป็นเรื่องราวของดนตรีและศิลปะวัฒนธรรมทางภาคใต้ บท"สังคมปัจจุบันกับวิวัฒนาการของดนตรีไทย" นั้นหลายคนเห็นว่าข้อมูลจากบทวิจารณ์นี้ผิด เนื่องจากเป็นบทวิจารณ์ที่เก่า ข้อมูลหลาย

อย่างเปลี่ยนไปแล้ว บางคนเห็นว่าเป็นงานเขียนที่ไม่ชัดเจน ข้อมูลไม่ครบถ้วน สับสน บท "มหาตุรียาญไทย (อีกที)" มีผู้อ่านพยายามชี้ให้เห็นวัตถุประสงค์ในการแสดงเรื่องของความสามัคคีซึ่งบทวิจารณ์ไม่ได้นำเสนอ และโต้แย้งบทวิจารณ์ที่กล่าวว่าเป็นการเลียนแบบจากวงซิมโฟนีของตะวันตกโดยชี้ให้เห็นความแตกต่างทางด้านองค์ประกอบระหว่างวงซิมโฟนีกับมหาตุรียาญไทย นักศึกษาบางส่วนไม่ชอบบท "มหาตุรียาญไทย อีกที" โดยปฏิเสธข้อมูลทุกอย่างของบทวิจารณ์เพราะเห็นว่าเป็นการกล่าวถึงดนตรีไทยในแง่ลบ บท "กว่าจะเป็นศิษย์ครูหลัก" เป็นบทขวัญใจของนิสิตนักศึกษา ซึ่งส่วนใหญ่เห็นคล้ายๆ กันว่า อ่านง่าย สนุก มีสาระ ให้กำลังใจในแง่ของการฝึกปฏิบัติด้านดนตรี บท "ดนตรีไทยอุดมศึกษา" ส่วนใหญ่จะประเมินกันว่าเป็นการวิจารณ์งานดนตรีไทย อุดมศึกษาที่ผิดวัตถุประสงค์ โดยใช้มาตรฐานของนักดนตรีอาชีพไปตัดสินงานของกลุ่มผู้รักสมัครเล่น

นอกเหนือจากลักษณะเฉพาะตัวของบทวิจารณ์แล้ว พบว่าผู้วิจารณ์บางส่วนก็มีลักษณะเฉพาะตัวด้วย เช่น บางส่วนอ่านละเอียดมาก จับ(ผิด)บรรทัดต่อบรรทัดในทุกบท ผู้ให้สัมภาษณ์บางคนเน้นเรื่องการศึกษามาก พูดถึงเรื่องการนำไปใช้ในการเรียนการสอนตลอดเกี่ยวกับทุกๆบท บางคนไม่เห็นด้วยกับบทวิจารณ์แม้แต่บทเดียวยกเว้นบทของ "นายแก้ว" และเห็นว่าบทวิจารณ์เหล่านี้ไม่ควรเขียนไม่ควรตีพิมพ์ บางคนชอบบทวิจารณ์ที่บกพร่องเพราะสนุกกับการจับผิด คนนอกบางส่วนเรียกร้องพื้นที่การมีส่วนร่วมกับการวิจารณ์หรืองานวิชาการทางด้านดนตรีไทยในฐานะคนนอกของตนโดยมองว่า "ไม่ควรเน้นเนื้อหาเพียงแค่ด้านการปฏิบัติหรือกลุ่มผู้ปฏิบัติอย่างเดียวดังเช่นที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน บางคนแทบจะไม่แสดงความเห็นเลย เพราะจะมองในเชิงมานุษยวิทยาตลอด โดยเห็นว่าทุกสิ่งทุกอย่างมีที่มาที่ไป เช่น บทวิจารณ์ที่กล่าวถึงเรื่องการเปลี่ยนแปลงของดนตรีไทย ผู้ให้สัมภาษณ์คนนี้จะมองว่า ดีหรือไม่ ไม่สามารถตัดสินได้เพราะสภาพดนตรีอิงอยู่กับสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคม ยากจะชี้ได้ว่าถูกหรือไม่ มุมมองของบทวิจารณ์ในบทต่างๆนั้นเพียงรับรู้ว่าเป็นตัวอย่างความคิดหนึ่ง ผู้อ่านหลายคนชอบวิจารณ์รูปแบบการเขียน

ผู้วิจัยหาทัศนะที่เป็นบวกต่อบทวิจารณ์ของกลุ่มตัวอย่างในสาขาดนตรีได้ยากมาก ส่วนใหญ่จะมองบทวิจารณ์เป็นลบเกือบทุกบท ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่มีปฏิกิริยาเชิงบวกกับบทของ "บันทึกของนายแก้วเรื่องดนตรีและมหรสพรับเสด็จ จดหมายเหตุประพาสหัวเมืองปักข์ใต้ 2452" มีคนเดียวที่รู้สึกเป็นบวกกับบท "รายการสังคีตภิรมย์ 15 ส.ค. 2521" บางคนไม่มีทัศนะเชิงบวกเลยและหลายคนเลียงที่จะแสดงความเห็นต่อบท "บันทึกของนายแก้วเรื่องดนตรีและมหรสพรับเสด็จ จดหมายเหตุประพาสหัวเมืองปักข์ใต้ 2452" ซึ่งอาจเป็นการสะท้อนขนบบางอย่าง บางคนประเมินว่าข้อเขียนไม่สำคัญต่อนักดนตรีไทย และบทวิจารณ์ไม่มีผลต่อวงการดนตรีไทย เพราะนักดนตรีไทยไม่อ่านบทวิจารณ์เหล่านี้และยึดถือข้อมูลจาก "ครู" มากกว่าเอกสาร นักศึกษาบางคน

แสดงให้เห็นถึงชนบทที่ชัดเจนของดนตรีไทย เรื่องการไม่วิจารณ์ครู ไม่วิจารณ์ดนตรีไทยเลย โดยปฏิเสธทัศนะของบทวิจารณ์ที่ว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงดนตรีไทย หรือการวิจารณ์ในทางลบต่อดนตรีไทยอย่างสิ้นเชิง หากจะยึดตามความเห็นของกลุ่มตัวอย่างในสาขาสังคีตศิลป์ ดนตรีไทย พบว่า มีจุดอ่อนด้านการเขียนในเกือบทุกบท และมีการกล่าวถึงผู้รับที่เป็นมหาชนน้อยมาก

6.5.6 สาขาสังคีตศิลป์ ดนตรีไทยสากล

กลุ่มบุคคลในสาขามีทั้งสิ้นจำนวน 5 คน ประกอบด้วยศิลปินนักร้อง ผู้จัดการวงดนตรี อดีตหัวหน้าวงดนตรี อาจารย์ผู้สอนทางด้านดนตรีและนักวิชาการ ด้านบุคคลนอกสาขามีทั้งสิ้นจำนวน 6 คนประกอบด้วย นักกฎหมาย นักธุรกิจผู้สนใจศึกษาทางด้านดนตรีสากล อาจารย์ด้านภาษาศาสตร์ และพนักงานรัฐวิสาหกิจ ด้านกลุ่มนิสิต - นักศึกษานั้นเป็นกลุ่มคลื่นลูกใหม่ของสุนทราภรณ์ มีจำนวน 5 คน สำหรับกลุ่มบุคคลในสาขาพบว่าสถานภาพเป็นตัวกำหนดความสนใจที่แตกต่างกัน เช่น ทัศนะของผู้จัดการวงแสดงทัศนะที่มีต่อบทวิจารณ์โดยเชื่อมโยงเนื้อหาของทุกบทเข้าไปสู่ในแง่ของการบริหารงานทั้งหมด เช่น บทที่ว่าด้วยเรื่องของศิลปิน ก็แสดงความเห็นเรื่องบทบาทของศิลปินผู้นั้นต่อวง พูดถึงบทที่เสนอแนะด้านการพัฒนางาน ในลักษณะที่ว่าเป็นไปได้ยากในทางปฏิบัติ เนื่องจากไม่มีหน่วยงานไหนให้การสนับสนุน เห็นว่าบทวิจารณ์เหล่านี้เก่าและหยุดไป ไม่ต่อเนื่องมาจนปัจจุบัน ต้องการบทวิจารณ์ที่ต่อเนื่องเพื่อประโยชน์ในเชิงประชาสัมพันธ์ มองว่าการวิจารณ์สุนทราภรณ์ส่วนใหญ่ผู้วิจารณ์จะเป็นคนวงในที่ใกล้ชิด มีความผูกพันลึกซึ้งและนำตัวเองเข้าไปอยู่ภายใน และสอดแทรกความรู้สึกส่วนตัวค่อนข้างมาก ด้านผู้ที่มีสถานภาพเป็นศิลปินนักร้องนั้นชอบทุกบทที่กล่าวถึงความเป็นไทยเดิม ต้องการบทที่สื่อความกับคนรุ่นใหม่ได้ ต้องการบทที่เปรียบฝีมือการร้องเพลงของนักร้องระหว่างรุ่นใหม่กับรุ่นเก่า และการเปรียบเทียบระหว่างเพลงใหม่กับเพลงเก่า ผู้ที่มีสถานภาพเป็นอดีตหัวหน้าวงดนตรี ต้องการให้ทำกิจกรรมที่เกี่ยวกับดนตรีไทยสากลในลักษณะของเชิงวิชาการเพื่อการศึกษาค้นคว้าต่อไป ครูดนตรีท่านหนึ่งแสดงทัศนะที่คล้ายว่าจะไม่รู้จักผลงานเหล่านี้ ด้านนักวิชาการที่เป็นคนในสาขา เห็นว่าข้อมูลเหล่านี้เป็นเชิงประวัติศาสตร์และใหม่สำหรับตนแต่ให้ความเห็นได้ยากเพราะไม่มีประสบการณ์ร่วมบทวิจารณ์เหล่านี้ ยากแก่การตรวจสอบ จึงแสดงทัศนะได้ยาก ถ้ากล่าวถึงของใหม่ที่มีประสบการณ์ร่วมจะตัดสินใจได้ง่ายกว่า และมองว่าถ้านำบทเหล่านี้ไปให้นักศึกษาอ่านจะไม่มีอารมณ์หรือความคิดร่วม เพราะไม่สามารถสื่อความกับผลงานและบุคคลที่ระบุถึงในบทวิจารณ์

ด้านคนนอกสาขานั้น อาจจำแนกกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ออกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ชื่นชมและเห็นด้วยกับเนื้อหาบทวิจารณ์รวมถึงผู้วิจารณ์ ซึ่งจะมีบางคนที่ไม่มีความคิดเห็นที่เป็นทัศนะอื่นต่อบทวิจารณ์เลยโดยกล่าวว่าตนเห็นคล้ายผู้วิจารณ์ซึ่งบาง

ท่านมองว่าเป็นเพราะใกล้ชิดกับผู้วิจารณ์มากนั่นเอง กลุ่มที่เห็นด้วยและเห็นค้านสลับกันไปนั้นเนื่องจากมีข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องราวของวงการอยู่และมีประสบการณ์ด้านการจัดการวอร์ดนตรีจึงมีทัศนะแย้งหากเป็นมุมมองเรื่องบริหารจัดการ และกลุ่มสุดท้ายคือกลุ่มที่ไม่ใช่กลุ่มสุนทรภรณ์นิยม มองว่าการวิจารณ์มีความโน้มเอียง และเหตุใดการวิจัยและผู้วิจารณ์จึงกล่าวเฉพาะเพียงกลุ่มดนตรีสุนทรภรณ์

ด้านกลุ่มคลื่นลูกใหม่นั้น ส่วนใหญ่ จะชื่นชมผู้เขียนมาก จะกระตือรือร้นตอบบทที่ตนมีประสบการณ์ร่วม บทที่กล่าวถึงบุคคลที่เป็น "ขวัญใจ" และบทที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองในแง่ของการนำไปประยุกต์ใช้ในการแสดง บางคนเห็นว่าโดยภาพรวมทั้ง 3 บทกล่าวถึงประเด็นเดียว คือเรื่องการตีความ และเรียกร้องบทวิจารณ์มากกว่านี้ โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับการแสดง มองว่าเป็นบทวิจารณ์ที่มุ่งสื่อกับผู้รู้จัก ผู้ที่นิยมชมชอบสุนทรภรณ์อยู่แล้ว เพราะคนนอกจะไม่อ่าน การตัดสินใจเห็นด้วย หรือไม่เห็นด้วยกับเหตุผลที่บทวิจารณ์กล่าวมักอ้างอิงไปยังกลุ่มผู้รับการแสดงที่ยึดติดกับต้นฉบับมาประกอบเสมอ และมักชอบบทที่นำไปใช้ได้

โดยภาพรวมของทั้ง 3 กลุ่มนั้นมีแนวโน้มที่จะใกล้ชิดและรู้จักกันเกือบทั้งหมด ซึ่งถือได้ว่าเป็นสาขาที่มีความใกล้ชิดกันระหว่างคนใน คนนอก นักศึกษา และผู้วิจารณ์มากที่สุด ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เกือบทั้งหมดมีความชื่นชม ศรัทธาในตัวผู้วิจารณ์มาก และการแสดงทัศนะนั้นค่อนข้างจะเน้นตัวผู้วิจารณ์มากกว่าตัวบทวิจารณ์ จากความเห็นของกลุ่มบุคคลในสาขา กลุ่มบุคคลนอกสาขาและกลุ่มนิสิตนักศึกษาชี้ให้เห็นว่ากำลังสนทนากับผู้เขียนบทวิจารณ์ไม่ใช่ตัวบทวิจารณ์ ไม่ว่าจะเป็นทัศนะในแง่บวกหรือแง่ลบก็ตาม ซึ่งแสดงให้เห็นความใกล้ชิดหรือลักษณะความเป็น"คนกันเอง"ของกลุ่มประชากรหลายคนมีท่าทีแสดงความคิดเห็น ด้วยความระมัดระวัง และกล่าวชมผู้วิจารณ์ เพราะเป็นบุคคลสำคัญ ผู้ให้สัมภาษณ์แต่ละคนจะมีมุมมองต่อภาพรวมของบทวิจารณ์ และผู้วิจารณ์เป็นทุนเดิม ทั้งกลุ่มบุคคลในสาขา บุคคลนอกสาขาและคลื่นลูกใหม่ หลายคนได้แสดงทัศนะที่ชี้ให้เห็นว่า ผู้แสดง ผู้ชม ผู้อ่าน ผู้วิจารณ์ล้วนเป็นคนกลุ่มเดียวกัน กับคนนอกนั้นบทวิจารณ์เหล่านี้ยังสื่อความไปไม่ถึง บทวิจารณ์จะสื่อความกับคนรุ่นใหม่และคนทั่วไปยากเพราะคนเหล่านี้จะไม่รู้จักทั้งบุคคลและผลงานที่บทวิจารณ์กล่าวถึง ทั้งกลุ่มคนใน กลุ่มคนนอกและกลุ่มนักศึกษา หลายคนมีการประเมินบทวิจารณ์ทั้งหมดที่อ่านเป็นภาพรวม โดยจำแนกบทวิจารณ์ออกเป็นสองกลุ่ม โดยเห็นว่างานของเจตนา มีสาระในเชิงวิจารณ์มากกว่า ถ้าเป็นสาระทางเนื้อหา ข้อมูล เชิงประวัติ บทความของนายแพทย์พูนพิศจะมีมากกว่า ทั้งบุคคลในสาขาและบุคคลนอกสาขาหลายคน ต่างเห็นว่าบทวิจารณ์เหล่านี้เก่า สภาพปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปหลายประการ จากข้อมูลที่ได้พบว่า น้อยคนที่จะอ่านอย่างละเอียด ส่วนใหญ่ที่พบว่าอ่านละเอียดเป็นผู้ที่มีพื้นอักษรศาสตร์ ซึ่งรวมถึงกลุ่มตัวอย่างในสาขาอื่นนอกเหนือจากสาขาดนตรีไทยสากลด้วย ผู้ที่

ชอบศิลปินที่บทวิจารณ์กล่าวถึงมีแนวโน้มที่จะรู้สึกเป็นบวกต่อบทวิจารณ์ที่ชื่นชมศิลปินท่านนั้นด้วย ในขณะที่ค่อนข้างจะรู้สึกวาทวิจารณ์ยกย่องเกินไปในกรณีที่กล่าวชมศิลปินที่ตนไม่ชอบนัก

ลักษณะเฉพาะของบทวิจารณ์แต่ละบทตามทัศนะของผู้ให้สัมภาษณ์อาจสรุปได้ดังนี้ บทการร้องเพลงของคุณมัทนา โมรากุล ทั้งคนในและคนนอกโดยภาพรวมส่วนใหญ่จะเห็นว่าง่าย แม้จะมีเนื้อหาบางตอนที่ค่อนข้างยาก เช่น การกล่าวถึงเทคนิคในการร้องเพลงด้วยภาษาทางการแพทย์ ผู้ที่ชอบศิลปินท่านนี้อยู่แล้วจะรู้สึกว่าเป็นบทวิจารณ์ที่อ่านสนุก ผู้ที่ไม่ชอบจะเห็นว่าบทวิจารณ์ชิ้นนี้มีความเอนเอียง บทอิทธิพลเพลงไทยแท้ที่มีต่อสุนทราภรณ์นั้น ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่จะมองบทวิจารณ์ชิ้นนี้ในฐานะของงานเขียนที่ให้สาระเชิงประวัติ ผู้ที่เป็นนักร้องจะชื่นชอบมากและอยากให้สื่อความกับเด็กยุคปัจจุบัน นักวิชาการบางส่วนจะมองว่าไม่มีทัศนะวิจารณ์มากนักเพราะเป็นงานเขียนเชิงประวัติ ในขณะที่นักวิชาการบางท่านเห็นว่ามิชอบบกพร่องด้านข้อมูลและการอธิบายความ และมีความเอนเอียง ผู้ให้สัมภาษณ์บางคนที่ศึกษาด้านประวัติดนตรีจะมีข้อมูลในการแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมต่อบทวิจารณ์นี้มาก บทข้อคิดจาก “วันรำลึกถึงบรมครู” ผู้ให้กำเนิดวัฒนธรรมด้านดนตรีไทยสากล” ผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นผู้จัดการวงและศิลปินมองว่าเป็นบทวิจารณ์ที่เก่า ข้อมูลบางอย่างเปลี่ยนแปลงไปมากแล้ว คนในและคนนอกหลายคนมองว่าเป็นบทวิจารณ์ที่ใช้ภาษาอ่านยาก คนนอกสาขาส่วนหนึ่งมีทัศนะที่ถกเถียงกับมุมมองของบทวิจารณ์ในหลายประเด็น บทวิจารณ์ชิ้นนี้ผู้ให้สัมภาษณ์บางคนนำไปเปรียบเทียบกับบท “มรดกของสุนทราภรณ์” โดยเห็นว่าเป็นงานที่คล้ายคลึงกันและบางส่วนแสดงความคิดเห็นควบคู่กัน บทมรดกของสุนทราภรณ์นั้นกล่าวได้ว่าเป็นบทวิจารณ์ที่มีพลังเรียกร้องการแสดงทัศนะของบุคคลในสาขาและบุคคลนอกสาขาได้มากที่สุด แม้ผู้ที่เป็นศิลปินและผู้จัดการวงดนตรีจะยังคงเห็นว่าเป็นบทวิจารณ์ที่มีเนื้อหาเก่าเช่นเดียวกับบท “วันรำลึกถึงบรมครูฯ” ก็ตาม พร้อมกับการเรียกร้องบทวิจารณ์ที่มีความเป็นปัจจุบันมากกว่า ผู้จัดการวงยังเห็นเพิ่มเติมว่าสิ่งที่เสนอแนะหลายๆประการในบทวิจารณ์เป็นสิ่งปฏิบัติยาก ด้านนักวิชาการทั้งที่เป็นบุคคลในสาขาและบุคคลนอกสาขาส่วนใหญ่จะชอบบทวิจารณ์ชิ้นนี้มากที่สุดเพราะเห็นว่ามีความคิดและมุมมองที่ลึกซึ้งมากกว่าบทอื่นๆ บางคนระบุว่าข้อเสนอในบทวิจารณ์บางประการได้รับการปฏิบัติบ้างแล้วซึ่งเป็นผลจากบทวิจารณ์นี้โดยตรง แต่บางอย่างก็มีข้อจำกัดไม่สามารถปฏิบัติได้ บางคนมองว่าบทวิจารณ์ชิ้นนี้วิจารณ์อย่างมีอคติและนำไปสู่การแตกแยก แต่ก็มีความคิดเห็นโต้แย้งกับบทวิจารณ์ในหลายประเด็น บทเยื่อไม้ มิติใหม่ของสุนทราภรณ์นั้นผู้ให้สัมภาษณ์บางส่วนเห็นว่าบทวิจารณ์ชิ้นนี้ง่ายที่สุด และส่งผลต่อผู้รับที่เป็นบุคคลในสาขาในหลายสถานภาพในประเด็นที่แตกต่างกัน โดยศิลปินที่อยู่ในเหตุการณ์ที่บทวิจารณ์กล่าวว่ามีประโยชน์ต่อตนเป็นอย่างมากในแง่ของการให้ความรู้การนำไปใช้ปฏิบัติ ผู้จัดการวงดนตรีอ่านแล้วเกิดการคิดต่อในเรื่องของการบริหารจัดการวง

ดนตรีที่กล่าวถึงในบทวิจารณ์และการสืบทอดมรดกทางด้านดนตรีของตน ด้านนักวิชาการที่มีประสบการณ์ร่วมในการสัมผัสงานต้นแบบชิ้นนี้ จะแสดงทัศนะว่าเห็นด้วยกับประเด็นที่บทวิจารณ์กล่าวถึงส่วนใหญ่ และมีประเด็นเรื่องการติดต่อโดยเปรียบเทียบความแตกต่างของรสนิยมที่ส่งผลต่อปัจจัยการผลิตงานที่ต่างยุคสมัยจากนักวิจารณ์ ผู้ให้สัมภาษณ์คนอื่นๆ ส่วนใหญ่จะมีความเห็นตรงกับผู้วิจารณ์ และแม้ว่าส่วนใหญ่จะเห็นด้วยกับประเด็นที่ผู้วิจารณ์นำเสนอแต่ก็มีผู้ให้สัมภาษณ์บางส่วนที่มีความเห็นแย้งผู้วิจารณ์ บางคนเห็นว่าการใช้เหตุผลของบทวิจารณ์ขัดแย้งกันเอง บทวิจารณ์สื่อความไม่ชัดเจนและเป็นการวิจารณ์โดยคนใน ด้านกลุ่มคลื่นลูกใหม่สุนทราภรณ์ทั้งหมดมองว่าบทวิจารณ์เหล่านี้ไม่ยาก แต่จะสื่อความอยู่แต่เฉพาะผู้ที่มีความสนใจในวงสุนทราภรณ์เท่านั้น และแสดงความเห็นต่อบทวิจารณ์นี้หลายประเด็น แต่เหตุผลที่ประกอบทัศนะของกลุ่มคลื่นลูกใหม่เหล่านี้มักอ้างอิงถึงกลุ่มผู้รับงานศิลปะที่ยังยึดติดกับงานต้นแบบเดิม บทवादด้วยบุคลิกภาพทางจิตศิลป์ ชรินทร์ นันทนาคร ในรายการ “เพลงรักดอกไม้บาน” ผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นกลุ่มคลื่นลูกใหม่ มองว่าบทวิจารณ์ชิ้นนี้ ง่ายหากเปรียบเทียบกับบทอื่น ผู้ให้สัมภาษณ์คนหนึ่งมองต่างออกไป โดยเห็นว่าบทวิจารณ์นี้ไกลตัว เพราะไม่ใช้สุนทราภรณ์ที่มีความคุ้นเคย และส่วนหนึ่งเห็นว่าบทวิจารณ์นี้กล่าวถึงเรื่องที่ไกลตัว จึงได้ประโยชน์น้อย หากเปรียบเทียบกับบทอื่น บท “เมื่อวิญญูและวิญญูภาวะมาบรรจบกัน : รายการรวงทองมินิมารathonที่โรงละครแห่งชาติ” นั้น ผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นกลุ่มคลื่นลูกใหม่ มองว่าบทวิจารณ์นี้ใช้ภาษาที่สละสลวย แม้จะมีศัพท์ที่ยากบ้างแต่โดยภาพรวมอ่านแล้วเข้าใจ ส่วนใหญ่จะรู้สึกชอบบทวิจารณ์ชิ้นนี้ด้วยเหตุผลต่างๆ กันออกไป บางคนชอบเพราะเห็นว่าเป็นเรื่องไกลตัวและกล่าวถึงนักร้องที่ชอบ บางคนชอบเพราะให้ความรู้ซึ่งนำไปใช้ทางด้านการสร้างสรรค์ได้ บางคนชอบเพราะให้เหตุผลดี ให้ความรู้และให้แง่คิด ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านหนึ่งมองว่าบทวิจารณ์ไม่มีผลต่อศิลปินที่บทวิจารณ์กล่าวถึง แต่ต้องการสื่อความกับคนรุ่นหลังเช่นพวกตนมากกว่า จากทัศนะที่ได้จากผู้ให้สัมภาษณ์พบว่าบทวิจารณ์ชิ้นนี้สามารถทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นกลุ่มคลื่นลูกใหม่เกิดประโยชน์ในแง่ของการให้ประโยชน์เรื่องเทคนิคการสร้างสรรค์ กระตุ้นให้เกิดการติดต่อการนำไปใช้ในเรื่องการประพาดิตน จากทัศนะของทุกกลุ่มไม่ว่าจะเป็นจากกลุ่มคนในคนนอกและนักศึกษาจะชี้ให้เห็นว่าสาขาดนตรีไทยสากลเป็นสาขาที่เรียกร้องบทวิจารณ์ที่สื่อความกับมหาชนค่อนข้างสูงหากเปรียบเทียบกับสาขาสังคีตศิลป์ ดนตรีไทยและสาขาสังคีตศิลป์ดนตรีสากล นอกจากนี้ยังเป็นสาขาที่มีความคุ้นเคยใกล้ชิดกันทั้งในระหว่างกลุ่มต่างๆ และระหว่างกลุ่มต่างๆ กับผู้วิจารณ์มากที่สุดด้วย

7. สรุปผลการวิจัยการรับการวิจารณ์

7.1 **สาขาวรรณศิลป์** ก่อนข้างได้เปรียบสาขาอื่นอยู่บ้าง เพราะบทวิจารณ์ค่อนข้างไม่ผูกอยู่กับเวลาที่เขียน บางบทเขียนมานานแล้ว แต่หลายคนยังมองว่าร่วมสมัย เพราะมีการ reproduce ผลงานในรูปแบบต่างๆ เสมอ ไม่ว่าจะเป็นการตีพิมพ์ผลงานนั้นซ้ำ หรือนำเสนอในรูปแบบอื่นๆ เช่น จัดแปลงเป็นภาพยนตร์ นอกจากเรื่องของเวลาแล้ว ตัวงานต้นแบบก็สามารถเข้าถึงได้ง่ายกว่าสาขาอื่นๆ เพราะไม่อิงกับระยะเวลาและสถานที่ ตลอดจนถึงงานต้นแบบและบทวิจารณ์เป็นสื่อประเภทเดียวกันจึงง่ายแก่การถ่ายทอด การรับ และการเข้าใจ ซึ่งปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ล้วนส่งผลต่อการรับการวิจารณ์ทั้งสิ้น อาจเป็นเหตุให้ทั้งบุคคลในสาขา บุคคลนอกสาขาและนิสิต นักศึกษามีศักยภาพด้านการรับงานวิจารณ์ที่ค่อนข้างสูง แสดงทัศนะที่ชี้ให้เห็นในประเด็นเรื่องพลังทางปัญญาได้ชัดเจน เป็นที่น่าสังเกตว่าบทวิจารณ์จะมีลักษณะเฉพาะมากกว่าสาขาอื่นตรงที่มีความซับซ้อนทั้งทางด้านเนื้อหาและสำนวนภาษา โดยภาพรวมทุกกลุ่มตัวอย่างของสาขาวรรณศิลป์ จะชอบงานเขียนที่มีเนื้อหาลึกซึ้งและมีวิธีเขียนซับซ้อนซึ่งจะกระตุ้นให้คิด หากเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มนักศึกษาวรรณศิลป์กับนักศึกษาในสาขาอื่นๆ จะเห็นภาพในประเด็นนี้ชัดเจน

7.2 **สาขาทัศนศิลป์** สังเกตได้ว่ากลุ่มบุคคลในสาขาค่อนข้างมีอคติต่อผู้วิจารณ์บางคน ซึ่งส่งผลต่อการรับและทัศนะที่มีต่อบทวิจารณ์ด้วย โดยพบว่ากลุ่มบุคคลในสาขาบางส่วนมีทัศนะต่อบทวิจารณ์ค่อนข้างรุนแรงและมองเนื้อหาของบทวิจารณ์ของนักวิจารณ์บางคนเป็นลบค่อนข้างมาก โดยนอกจากจะแสดงความคิดเห็นต่อบทวิจารณ์แล้วยังมักจะแสดงทัศนคติต่อภูมิหลังของนักวิจารณ์ที่เขียนบทวิจารณ์ชิ้นนั้นออกมาประกอบกันด้วย ทัศนคติเหล่านั้นอาจเป็นทัศนคติทั่วไปหรือเป็นผลจากความแตกต่างกันทางข้อความคิดก็เป็นได้ เนื่องจากจะสังเกตได้ว่าผู้ที่มีทัศนะเป็นลบต่อบทวิจารณ์ค่อนข้างมากเป็นผู้ที่มีความแตกต่างทางด้าน สถานภาพ บทบาท ปรัชญา ความเชื่อ และสถาบันอย่างชัดเจน พบปัญหาที่เด่นชัดเกี่ยวกับการเรียกร้องงานต้นแบบใน**ทุกคน** และทุกกลุ่มตัวอย่าง แม้กระทั่งกลุ่มบุคคลในสาขาเอง แต่ปัญหานี้จะรุนแรงมากสำหรับบุคคลนอกสาขาและนิสิตนักศึกษา ซึ่งประเด็นนี้ส่งผลกระทบต่อกรรับการวิจารณ์ด้วย โดยกลุ่มตัวอย่างเหล่านี้ให้ความเห็นว่าลำพังเพียงแค่การใช้สำนวนโวหารบรรยายถึงผลงานศิลปะในบทวิจารณ์นั้นไม่สามารถทำให้เกิดจินตนาการมองเห็นเป็นภาพได้ ซึ่งส่งผลทำให้ไม่สามารถสื่อความหมายกับบทวิจารณ์ได้ เรื่องของการเรียกร้องงานต้นแบบในสาขาทัศนศิลป์นั้นจะคล้ายคลึงกับการเรียกร้องงานต้นแบบในสาขาศิลปะการละคร และจะแตกต่างจากการเรียกร้องงานต้นแบบในสาขาสังคีตศิลป์ดนตรีคลาสสิกตะวันตก โดยการเรียกร้องงานต้นแบบในสาขาสังคีตศิลป์ดนตรีคลาสสิกตะวันตกนั้นเป็นไปในลักษณะของการประกอบการตัดสินใจที่จะเชื่อถือ

หรือไม่เชื่อถือทัศนะของผู้วิจารณ์ แต่ในสาขาศิลปะการละครและสาขาทัศนศิลป์เป็นไปเพื่อความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาของบทวิจารณ์ ซึ่งโดยภาพรวมแล้วสาขาทัศนศิลป์พบปัญหาด้านการสื่อความมากกว่าสาขาอื่น ทัศนะจากผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นนักศึกษาบางคนชี้ให้เห็นว่าการไม่รู้จักรงานต้นแบบของบทวิจารณ์เป็นผลมาจากระบบการศึกษาในสถาบันการศึกษาต่างๆ ที่เน้นเนื้อหาที่เป็นตะวันตกมากในขณะที่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ศิลปะร่วมสมัยของไทย

- 7.3 *สาขาศิลปะการละคร* บทวิจารณ์ส่วนใหญ่จะกล่าวถึงเรื่องที่ใกล้ตัว เพราะส่วนหนึ่งจะกล่าวถึงงานและประสบการณ์จากต่างประเทศ ซึ่งมีรูปแบบและบริบทที่ต่างจากไทยมาก และยากแก่การเชื่อมโยงสำหรับผู้ที่ไม่คุ้นเคย นักศึกษาและกลุ่มบุคคลนอกสาขาจะมีปัญหาเรื่องการไม่รู้จักรงานต้นแบบและเชื่อมโยงกับประสบการณ์ของตนเองได้น้อย สอดคล้องกับผู้ที่เป็นบุคคลในสาขาซึ่งก็ประเมินว่าบทวิจารณ์เหล่านี้ยากแก่การสื่อความกับผู้อ่านทั่วไป สาขาศิลปะการละครเป็นสาขาที่เรียกร้องประสบการณ์การสัมผัสงานต้นแบบมากที่สุดเพื่อความเข้าใจในเนื้อหาของบทวิจารณ์ นอกจากนี้ยังเรียกร้องบทวิจารณ์ผลงานที่มีความเป็นปัจจุบันซึ่งต่างจากสาขาวรรณกรรมที่ผลงานทุกชิ้นเสมือนกับว่าเป็นปัจจุบันทั้งหมด และสาขาศิลปะการละครเรียกร้องบทวิจารณ์ที่สื่อความกับมหาชน ซึ่งถือเป็นสาขาที่เรียกร้องการรองรับจากมหาชนชัดเจนที่สุดสาขาหนึ่ง ผู้วิจัยพบประเด็นเรื่องสถานภาพและลักษณะเฉพาะตัวของผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งมักจะกำหนดลักษณะการรับงานวิจารณ์ที่สอดคล้องกับความสนใจของตน เช่น นักวิจารณ์สนใจเรื่องสำนวนภาษา ลีลาการเขียน ผู้สอนวิชาการละครที่เพิ่งจบการศึกษาจะสนใจในแง่ของการให้ข้อมูลเรื่องเทคนิคการแสดงและการนำไปใช้ในการเรียนการสอน เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่าศักยภาพของผู้รับในสาขาละครจะขึ้นอยู่กับประสบการณ์หรือความร่วมมือร่วมสมัยกับบรรยากาศใน “ยุคทอง” ของละครด้วย เนื่องจากละครที่กล่าวถึงในบทวิจารณ์ค่อนข้างจะไม่ร่วมสมัยนัก(เจตนา นาควัชระเคยเลี้ยงไฟไปใช้คำว่า คลาสสิก ซึ่งเมื่อนำมาใช้แล้วอาจจะไม่สื่อความหมายที่ชัดเจนนักในกรณีนี้) ทำให้หลายคนเห็นว่าบรรยากาศของละครที่กล่าวถึงในบทวิจารณ์กับละคร ณ ปัจจุบันมีความแตกต่างกัน จึงอาจก่อให้เกิดความยากลำบากในการสื่อความสำหรับกลุ่มผู้อ่านที่ไม่ร่วมยุคร่วมสมัยกับละครเหล่านี้ ประเด็นนี้ชี้ให้เห็นมิติเรื่องช่วงเวลาของงานต้นแบบ ซึ่งแตกต่างจากสาขาวรรณกรรมที่การสัมผัสกับงานต้นแบบจะไม่ค่อยจะอิงอยู่กับยุคสมัยมากนัก

- 7.4 *สาขาดนตรีคลาสสิก* นิสิตนักศึกษา บุคคลในสาขาและบุคคลนอกสาขาบางส่วนไม่รู้จักรงานบุคคลบางคนที่บทวิจารณ์กล่าวถึง สำหรับกลุ่มนิสิตนักศึกษาพบว่าสถานภาพส่วนตัว มีผลต่อความสนใจในการรับการวิจารณ์ เช่น ผู้ที่เรียนดนตรีสากล วิชาเอก

การขับร้อง วิชาเอกการประพันธ์ และวิชาเอกทางด้านปฏิบัติเครื่องดนตรี จะมีความสนใจรูปแบบบทวิจารณ์ที่ต่างกันออกไป โดยมองประโยชน์ในแง่ความรู้และการนำไปใช้ที่สอดคล้องกับวิชาเอกของตน คนในสาขาสามารถเล่นดนตรีได้ทั้งหมด คนนอกส่วนใหญ่เป็นผู้ฟังซึ่งแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มที่เป็นผู้ฟัง และกลุ่มที่เป็นผู้ฟังทั้งยังศึกษาหาข้อมูลเกี่ยวกับผลงานและศิลปินด้วย ซึ่งกลุ่มหลังนี้ความรู้ไม่น้อยไปกว่าบุคคลในสาขา แต่ในแง่การวิเคราะห์คนในอาจะมีมุมมองบางด้านที่ลึกซึ้งกว่า เช่น มุมมองด้านการแสดง หรือมุมมองที่กล่าวถึงเรื่องการตีความดนตรี เป็นสาขาที่มีบทวิจารณ์ที่เป็นเชิงสุนทรีย์อย่างชัดเจนมากกว่าสาขาอื่น ดังจะเห็นได้ชัดหากนำไปเปรียบเทียบกับสาขาสังกัดศิลปวัฒนธรรมไทย สาขาทัศนศิลป์ และสาขาศิลปะการละครที่จะไม่มีบทวิจารณ์(ที่นำมาใช้ในการวิจัย)ในทำนองนี้อยู่เลย สาขาดนตรีคลาสสิกนั้นพบประเด็นเรื่องการเรียกร้องงานต้นแบบอยู่บ้างในหมู่ผู้ที่ไม่รู้จักตัวงานหรือศิลปิน แต่ไม่ได้เป็นไปในลักษณะเพื่อความเข้าใจ ดังเช่นที่พบในสาขาศิลปะการละคร แต่เป็นในลักษณะของการเรียกร้องเพื่อพิสูจน์ว่าเชื่อหรือไม่เชื่อความคิดเห็นและข้อมูลที่นำเสนอในบทวิจารณ์มากกว่า เช่น ในบทที่พูดถึงความสามารถของนักดนตรี

- 7.5 *สาขาดนตรีไทย* ถือได้ว่าเส้นแบ่งระหว่างบุคคลในสาขากับบุคคลนอกสาขามิชัดเจนมากที่สุด หากเปรียบเทียบกับสาขาดนตรีสาขาอื่น เพราะคนนอกสาขาทุกคนสามารถเล่นดนตรีได้ และคนนอกบางส่วนแม้จะไม่ได้ศึกษาจากสถาบันการศึกษา แต่ก็มีครู มีสำนัก ยากแก่การนำเรื่องของสถาบันการศึกษาในระบบไปจำแนกเรื่องความเป็นคนในหรือคนนอกตามกรอบการวิจัย สำหรับทัศนะต่อบทวิจารณ์โดยภาพรวมนั้น คนในสาขาและคนนอกที่ได้รับการศึกษา “นอกระบบ” ไม่แตกต่างกันนัก คนในและคนนอกทั้งหมดที่แสดงความคิดเห็นในประเด็นนี้จะมองว่าบทวิจารณ์เหล่านี้ ไม่มีผลต่อนักดนตรีหรือวงการดนตรีไทย เพราะนักดนตรี และวงการดนตรีไทยยึดถือตัวบุคคลมากกว่าข้อเขียน แต่บทวิจารณ์ทั้งหมดอาจมีผลกับคนที่ไม่มีความรู้เรื่องดนตรีไทยอย่างลึกซึ้ง คนนอกบางส่วนที่มองตัวเองเป็นคนนอกของวงการดนตรีไทยต้องการมีส่วนร่วมมาก ชอบบทวิจารณ์ที่มีลักษณะเปิดกว้าง มองที่บริบทมากกว่าการกล่าวถึงตัวดนตรีโดยตรง เพราะจะรู้สึกว่าได้มีส่วนร่วม ข้อมูลที่ได้รับในบางส่วนของสาขาดนตรีไทยสะท้อนให้เห็นข้อจำกัดของขอบของศิลปะในสาขานี้ต่อการวิจารณ์ได้อย่างชัดเจน เช่น ไม่ว่ากลุ่มคนใน กลุ่มคนนอก หรือกลุ่มนักศึกษามีหลายคนที่จะปฏิเสธบทวิจารณ์ที่กล่าวถึงดนตรีไทยในทางลบหรือบทที่กล่าวสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านดนตรีไทย หรือบางกรณีที่ทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์เคียดแค้นต่อผู้เขียนบทวิจารณ์ก็เลื่องที่ว่าจะแสดงความคิดเห็นตอบบทวิจารณ์นั้นๆ ซึ่งประเด็นนี้ต่างจากสาขาดนตรีไทยสากลที่แม้จะศรัทธาในตัวผู้เขียนบทวิจารณ์มากแต่ก็กล้าที่จะแสดงความเห็นตอบบทวิจารณ์

7.6 **สาขาดนตรีไทยสากล** เป็นที่น่าสังเกตว่าบทวิจารณ์สาขาดนตรีไทยสากลเขียนโดยผู้เขียนกลุ่มแคบๆ พุดถึงผลงานดนตรีกลุ่มเดียว และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยส่วนใหญ่ก็เป็นคนร่วมอุดมการณ์ในกลุ่มเดียวกัน มองบทวิจารณ์ว่ามีแง่มุมเดียว(สุนทราภรณ์นิยม) กลุ่มตัวอย่างทั้งหมด เกรงใจและเคารพนักวิจารณ์อย่างมากเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว แต่โดยภาพรวมก็ไม่ทำให้การแสดงทัศนะถดถอยลงแต่อย่างใด ส่วนใหญ่กล้าที่จะแสดงความเห็นโต้แย้งเนื้อหาของบทวิจารณ์โดยเฉพาะกลุ่มนักศึกษาที่เป็นนักร้องคลื่นลูกใหม่ซึ่งแตกต่างจากสาขาดนตรีไทย กลุ่มบุคคลในสาขาหลายคนอาภุมิหลังของตนเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความเห็นต่อเนื้อหาของบทวิจารณ์ เช่น ผู้ที่เป็นผู้จัดการวงดนตรี จะเชื่อมโยงเนื้อหาของบทวิจารณ์เข้ากับเรื่องการบริหารจัดการวงดนตรี นักวิชาการจะชอบบทที่มีทัศนวิจารณ์และแง่คิดมากกว่าบทที่นำเสนอเพียงข้อมูลเชิงประวัติ ด้านนักร้องจะชอบบทวิจารณ์ที่กล่าวถึงความสำคัญของเพลงไทยเดิมที่มีต่อดนตรีไทยสากล กลุ่มนักศึกษาคลื่นลูกใหม่ บางคนเพิ่งเคยอ่านบทวิจารณ์เป็นครั้งแรก และรู้สึกประทับใจและคิดว่าจะติดตามต่อไปอีก และเรียกร้องให้มีการวิจารณ์งานของตนเองมาก ด้านบุคคลนอกสาขานั้นพบว่าผู้ที่เกี่ยวข้องกับดนตรีไทยสากลในกลุ่มอื่น(ที่ไม่ใช่สุนทราภรณ์นิยม)ได้สะท้อนประเด็นเรื่องความเป็น “คนใน” ของผู้วิจารณ์ออกมาโดยมองว่าผู้เขียนบทวิจารณ์มีความเอนเอียงอยู่แต่เฉพาะกลุ่มดนตรีเพียงกลุ่มเดียว ถือได้ว่าสาขาดนตรีไทยสากลกล่าวถึงกลุ่มผู้ปฏิบัติงานวิจารณ์ได้ชัดเจนกว่าดนตรีในสาขาอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นบุคคลในสาขา บุคคลนอกสาขา หรือกลุ่มคลื่นลูกใหม่ก็ตาม กลุ่มบุคคลในสาขาและนอกสาขา ไม่ว่าจะเป็นสถานภาพ เป็น ผู้จัดการ ศิลปิน หรือนักวิชาการต่างเรียกร้องหรือมีมุมมองต่อบทวิจารณ์ในประเด็นเรื่องการสื่อความกับมหาชนตามสถานภาพของตน เช่น นักร้องหรือผู้จัดการจะมองผลของการสื่อความในแง่ของการประชาสัมพันธ์ อาจารย์และนักวิชาการจะมองผลของการสื่อความในแง่ความเข้าใจและสนใจของบุคคลทั่วไปรวมถึงการสื่อความกับนักศึกษาดนตรีด้วย กลุ่มคลื่นลูกใหม่นอกเหนือจากการเรียกร้องการวิจารณ์งานของตนแล้วและมองว่าบทวิจารณ์เหล่านี้ยากแก่การสื่อความกับคนทั่วไปแล้ว ยังได้บอกเล่าประสบการณ์ความแปลกแยกด้านรสนิยมทางดนตรีของตนกับคนในวัยเดียวกันด้วย

ผลของการวิจัยการรับการวิจารณ์ตามที่ได้วิเคราะห์ไปแล้วนั้นมีทิศทางบ่งชี้ได้ว่า บทวิจารณ์ทุกบทของแต่ละสาขาที่ได้คัดเลือกมานั้นก่อให้เกิดพลังทางปัญญาได้ในทุกกลุ่มประชากรที่ได้ทำการศึกษา แต่จะมากหรือน้อยนั้นก็ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่แตกต่างกันออกไปตามภูมิหลังของแต่ละบุคคล ที่กล่าวได้ว่าบทวิจารณ์ทุกบทมีพลังทางปัญญา เนื่องจากจะสังเกตได้จากทัศนะของผู้ให้สัมภาษณ์ ซึ่งอาจจะเกิดการคิดต่อจากเนื้อหาของตัวบท คิดเกินจากเนื้อหา หรือคิดแย้ง คิดเชื่อมโยงไปสู่เนื้อหาอื่น ๆ นอกเหนือจากตัวบท แต่อาจจะไม่ใช่ทุกบทวิจารณ์ที่ได้ผลกับ

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัยทั้งหมดทุกคน บทวิจารณ์บางชิ้นผู้ให้สัมภาษณ์โดยรวมส่วนใหญ่อาจเห็นว่าตนไม่ใช้กลุ่มเป้าหมาย แต่ก็กระตุ้นให้เกิดการคิดต่อ คิดหาเหตุผล หาดำเนินการกลุ่มเป้าหมาย ให้กับบทวิจารณ์ชิ้นนั้นๆ ซึ่งต้องถือได้ว่าการกระตุ้นให้เกิดความคิดเหล่านี้เป็นพลังทางปัญญาในแง่หนึ่งด้วย ผู้สังเกตการณ์บางคนมองว่าพลังทางปัญญาขึ้นอยู่กับเงื่อนไขอื่นๆด้วย เช่น สถานภาพของผู้อ่านและความสนใจเฉพาะตัว เช่น บทวิจารณ์บางบทเลือกวัยของผู้อ่าน บางบทสอดคล้องกับรสนิยมของผู้อ่านที่มีต่อผลงานบางประเภท ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยในหลายๆ ครั้งชี้ให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างบางส่วนไม่สามารถทำความเข้าใจ หรือไม่สามารถเชื่อมโยงเนื้อหาของบทวิจารณ์มาสู่ตนได้ เพราะเป้าหมายเดิมจากโครงการภาคแรก เป็นการคัดเลือกบทวิจารณ์โดยคำนึงถึง “คุณภาพ” มากกว่าระดับของวาทกรรมที่จะสื่อความกับคนจำนวนมากได้ ด้วยเหตุนี้ในบางครั้งที่ผลการวิจัยจึงบ่งชี้ว่าสรรนิพนธ์บางบทอาจไม่สื่อความ สื่อไม่ครบ หรือ สื่อเฉพาะกับผู้อ่านบางกลุ่มมากกว่า ซึ่งในประเด็นนี้อาจจะสังเกตเห็นได้จากการที่บทวิจารณ์บางชิ้นยากที่จะสื่อพลังทางปัญญาไปยังกลุ่มของนักศึกษา แต่ได้ผลดีมากในหมู่นักวิชาการ และผู้มีพื้นฐานพิเศษ เช่น ประสบการณ์ด้านการอ่านวรรณกรรมหรือมีประสบการณ์กับการสัมผัสกับงานศิลปะในสาขานั้นๆค่อนข้างสูง และในบางครั้งไม่เกี่ยวกับเรื่องของการเป็นคนนอกหรือคนใน เพราะมีบุคคลภายนอกบางคนของทุกสาขาที่มีศักยภาพไม่ด้อยกว่าคนใน คือ มีการอ่านอย่างละเอียด มีการติดตาม มีการคิดต่อจากเนื้อหาด้วยบทและมีการคิดแย้ง

ข้อมูลที่ได้จากการวิจัย สามารถสรุปได้ว่า การรับเป็นเรื่องของรสนิยม ความสนใจ และพื้นฐานส่วนตัวของผู้อ่านอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เหตุผลที่เห็นได้ชัดคือ ผู้อ่านบางคนเลือกที่จะรับเฉพาะบางบทที่ตนสนใจ ในขณะที่บางคนมีการสนทนา(ทวิวจน์)กับทุกบทและแทบจะทุกบรรทัดของแต่ละบท หรือบางคนเลือกจะไม่อ่านทุกบท และอีกประการหนึ่งคือไม่ใช่ทุกคนที่อ่านบทวิจารณ์และรับการวิจารณ์ได้ผลจากการวิจัยชี้ว่ามีกลุ่มตัวอย่างจำนวนไม่น้อยที่ปฏิเสธบทวิจารณ์อย่างสิ้นเชิง เพียงเพราะไม่เห็นด้วยหรือไม่สนใจงานเหล่านี้ และบางคนก็มีได้ให้เหตุผลใดๆ สถานภาพของผู้อ่าน ส่งผลต่อวิธีการรับการวิจารณ์ด้วย เช่น นักวิจารณ์มักจะมองรูปแบบสำนวน ลีลาการเขียน การนำเสนอ การสื่อความ กับมหาชน ผู้จัดการวงดนตรีคาดหวัง “ผล” กระแทกที่เป็นรูปธรรมของบทวิจารณ์ต่อตัวงาน ศิลปินต้องการข้ออภิปรายในเทคนิคการสร้างสรรค์(คลื่นลูกใหม่)และต้องการเสียงสะท้อนที่ตนจะจากมหาชน สำหรับอาจารย์ นักวิชาการ บทวิจารณ์จะสื่อความได้ดีที่สุดและมองประโยชน์ในแง่การนำไปใช้ในการเรียนการสอน รวมทั้งให้ความสนใจต่อรูปแบบการเขียน นักศึกษาต้องการในเรื่องของความรู้จากบทวิจารณ์มากที่สุด และต้องการประโยชน์ในแง่ของการนำไปประยุกต์ใช้

ด้านนัยทางการศึกษาที่พบจากการวิจัยการรับการวิจารณ์นั้น โดยภาพรวมของทุกกลุ่มตัวอย่าง ของทุกสาขา ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่จะมองบทวิจารณ์ในประเด็นในเรื่องการให้ความรู้มากกว่าประเด็นอื่นๆ นอกเหนือจากนี้อาจมองบทวิจารณ์ว่าเป็นบันทึกข้อมูล เป็นเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ลึกลงไปอีกขั้นคือ ในกรณีที่เป็นบทที่ถูกใจ จะกระตุ้นให้เกิดความอยากศึกษาค้นคว้าต่อ หรือนำไปใช้เป็นต้นแบบการวิเคราะห์บทวิจารณ์ในชั้นเรียน บางครั้งบท

วิจารณ์กระตุ้นให้กำลังใจในกรณีที่เป็นบทที่วาดด้วยการแสดง หรือบทชีวิตประวัติ และเป็นต้นแบบให้กับผู้เรียนทางด้านปฏิบัติ เช่นให้ข้อมูลเรื่องเทคนิคการสร้างสรรค์ ฯลฯ

หากจะเปรียบเทียบกันในเชิงสถิติแล้วพบว่าประเด็นเรื่องการมองบทวิจารณ์ว่าเป็นเรื่อง การให้ความรู้ เป็นประเด็นที่ผู้สัมภาษณ์โดยเฉลี่ยแล้วกล่าวถึงมากกว่าในเรื่องของการให้ความ คิดซึ่งเป็นวัตถุประสงค์หลักของทางโครงการ “การวิจารณ์ในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมร่วม สมัย” ประเด็นเรื่องของบทวิจารณ์ที่ “ให้ความคิด” จะพบเฉพาะในกลุ่มผู้อ่านที่กล่าวได้ว่าค่อนข้างจะมีประสบการณ์การอ่านในระดับเจนจัดมากๆ จึงจะกล่าวถึงการรับบทวิจารณ์ในประเด็น นี้อย่างชัดเจน

ผลจากการวิจัยการรับการวิจารณ์ชี้ให้เห็นว่า วัตถุประสงค์แต่แรกเริ่มของโครงการฯ ที่ คิดว่าสรรนิพนธ์ที่คัดเลือกมาจะมีประโยชน์ในฐานะที่จะนำพลังทางปัญญามาสู่สังคมร่วมสมัย โดย กระตุ้นให้ผู้อ่านทั่วไปเกิดศักยภาพทางความคิดต่อการอ่านงานวิจารณ์ ไม่ว่าจะเป็นการคิดตาม คิดต่อ หรือคิดแย้งนั้น เมื่อมีงานวิจัยชิ้นนี้แสดงให้เห็นว่าผลที่คาดหวังกลับไม่เป็นเช่นนั้นทั้งหมด โดยงานวิจัยชิ้นนี้ชี้ให้เห็นว่าสรรนิพนธ์บทวิจารณ์ที่ทางโครงการได้คัดเลือกมาและตั้งเป้าหมาย ไว้แต่แรกว่าจะกระตุ้นความคิดในแง่มุมต่างๆแก่ผู้อ่านนั้น เมื่อนำไปทดลองกับกลุ่มตัวอย่างพบ ว่า สรรนิพนธ์เหล่านั้นก่อให้เกิดผลดังกล่าวกับกลุ่มตัวอย่างเพียงบางส่วนเท่านั้น ซึ่งได้แก่ ผู้ทรง คุณวุฒิที่มีประสบการณ์ในศิลปะสาขานั้นๆ และผู้ที่มีความเชี่ยวชาญด้านการอ่านในระดับหนึ่ง จึงจะสามารถรับสารที่บทวิจารณ์เหล่านั้นนำเสนอได้และแสดงทัศนะต่อบทวิจารณ์ที่สะท้อนให้ เห็นในประเด็นเรื่อง “ความคิด” ตามวัตถุประสงค์หลักของทางโครงการได้ ในขณะที่กลุ่มตัว อย่างในการวิจัยอีกจำนวนไม่น้อยแสดงทัศนะต่อบทวิจารณ์ออกมาในรูปลักษณะที่มีผู้ทรงคุณ วุฒิบางท่านตั้งข้อสังเกตว่าเป็นการสะท้อนให้เห็นว่าวัฒนธรรมการอ่านถดถอยเพราะผู้อ่านเหล่านี้นี้ไม่สามารถสร้างความเข้าใจ หาเหตุผลจากบทวิจารณ์ได้ อีกทั้งผู้อ่านงานวิจารณ์ยังเรียกร้อง ประเด็นเรื่องความรู้จากบทวิจารณ์มากกว่าเรื่องของความคิด ข้อมูลจากการศึกษาวิจัยเหล่านี้ เป็นส่วนที่ชี้ให้เห็นข้อดีและข้อจำกัดของผลการวิจัยเดิมจากโครงการในภาคแรกที่ได้ดำเนินการ เสร็จสิ้นไปแล้ว การวิจัยในภาคแรกค่อนข้างเป็นลักษณะของการวิจัยโดยผู้ทรงคุณวุฒิเพียงกลุ่ม เดียวและมีการดำเนินการที่ค่อนข้างเป็นการภายใน ที่เฟ้นหาในเรื่องของคุณภาพ โดยปราศจาก การศึกษาในส่วนของกลุ่มผู้รับทั่วไปนี้ ซึ่งการวิจัยการรับการวิจารณ์ได้เข้าไปศึกษาในประเด็น ของกลุ่มผู้รับให้มีความชัดเจนขึ้น และเป็นประโยชน์แก่ทางโครงการและผู้ที่เกี่ยวข้อง ทำให้เห็น สภาวะของการรับและวิธีการรับของกลุ่มผู้รับงานวิจารณ์มากขึ้น ข้อมูลเหล่านี้จะเป็นแนวทางให้ กับโครงการวิจัยสำหรับการพัฒนาวัฒนธรรมการวิจารณ์ให้สอดคล้องกับสังคมร่วมสมัยต่อไป

ภาคผนวก

สรณิพนธ์ในการสัมภาษณ์การวิจัยการรับการวิจารณ์

สรณิพนธ์การวิจัยการรับการวิจารณ์ สาขาวรรณศิลป์

- กลุ่มบุคคลในสาขา /กลุ่มบุคคลนอกสาขา

ลำดับ	สรณิพนธ์	ผู้เขียน
1.	จดหมายถึงหลาน	รัฐจวน อินทรกำแหง
2.	ศัตรูที่สิ้นไพล: แง่มุมหนึ่งของวรรณกรรมไทยร่วมสมัย	เจตนา นาควัชระ
3.	อะไรคือการวิจารณ์เชิงสุนทรียภาพ	แจ่มใจ จิรจันทร์
4.	ปริศนาข้างหลังภาพ ของศรีบูรพา	ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช
5.	“สินในน้ำฝน” กับการเล่าเรื่องเล่า	นพพร ประชากุล

- กลุ่มนิสิต นักศึกษาในสาขา

ลำดับ	สรณิพนธ์	ผู้เขียน
1.	จดหมายถึงหลาน	รัฐจวน อินทรกำแหง
2.	ชาติ กอบจิตติ : นักทดลองทางรูปแบบที่ไม่เคยหยุดนิ่ง	ดอกไม้ดำ
3.	มีอะไรในลูกอีสาน	นพพร ประชากุล

สรณิพนธ์การวิจัยการรับการวิจารณ์ สาขาทัศนศิลป์

- กลุ่มบุคคลในสาขา /กลุ่มบุคคลนอกสาขา

ลำดับ	สรณิพนธ์	ผู้เขียน
1.	“จาก ‘จันทร์เอยจันทร์เจ้าฯ’ ถึงกระท่อมของประเทือง เอมเจริญ”	พิษณุ ศุภนิมิตร
2.	บทวิเคราะห์ผลงานของนาย “อิทธิพล” โดย ผศ.อิทธิพล	อิทธิพล ตั้งโฉลก
3.	พัฒนาการของศิลปะร่วมสมัยในประเทศไทย : ประเพณีนิยมในด้านที่กลับกัน	อภิรักษ์ โปษยานนท์
4.	ภาษาของจิตรกรรมไทย	ปรีดา เถลิ้มเผ่า กอนันต์กุล
5.	เหนือเขตแดน	ทานิ อะระตะ

- กลุ่มนิสิต นักศึกษาในสาขา

ลำดับ	สรณิพนธ์	ผู้เขียน
1.	พัฒนาการของศิลปะร่วมสมัยในประเทศไทย : ประเพณีนิยมในด้านที่กลับกัน	อภิรักษ์ โปษยานนท์
2.	การวิเคราะห์วิจารณ์รูปแบบและสัญลักษณ์ของอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยในแง่ศิลปะโดยพิจารณาเน้นที่รูปร่างหลักโดยรวมของปีกทั้งสองของอนุสาวรีย์	เจนนิส วงศ์สุรวัฒน์
3.	จิตรกรรมและวรรณกรรมแนวเซอเรียลลิสม์ในประเทศไทย พ.ศ.2507-2527	สดชื่น ชัยประสาธน์

สรณิพนธ์การวิจัยการรับการวิจารณ์ สาขาศิลปะการละคร

- กลุ่มบุคคลในสาขา /กลุ่มบุคคลนอกสาขา

ลำดับ	สรณิพนธ์	ผู้เขียน
1.	ไม่มีลูกไม้ ไม่มีกลเม็ดเด็ดพราย : ความสัจยข้อในการตีความของการแสดงเรื่อง เฟาสต์ ของผู้กำกับการแสดง เพเตอร์ ชไตน์ ผู้คนชื่นชมนักเดินทางผู้ไม่รู้จักหยุด	ที.เจ.รีด
2.	อิตีปัสจอมราชันย์ : ความเป็นอื่นของปราณคติตะวันตก	เจตนา นาควัชระ
3.	ผู้มาเยือน : มนุษยธรรมที่ถูกซื้อด้วยความยุติธรรมก้าวที่ไม่มั่นคงแต่มั่นใจของคณะละครสองแปด	พรสวรรค์ วัฒนางูร
4.	หยาบวรรณคดีมาดีเป็นละครกับพิมพ์ไลย	มนทนา ยอดจักร์
5.	ละครแบบนี้ทำให้หดหู่	สัมภาษณ์โดย Gerhard Jörder

- กลุ่มนิสิต นักศึกษาในสาขา

ลำดับ	สรณิพนธ์	ผู้เขียน
1.	การวิจารณ์ละครเป็นเรื่องง่าย	สันติ จิตระจินดา
2.	หยาบวรรณคดีมาดีเป็นละครกับพิมพ์ไลย	มนทนา ยอดจักร์
3.	เพเตอร์ ชไตน์ เชิญท่านร่วมเดินทางเป็นเวลา 2 วันไปกับละครเรื่องเฟาสต์ ฉบับสมบูรณ์	ปริกิตเตอ ซาลิโน

สรณิพนธ์สาขาสังคีตศิลป์

สังคีตศิลป์ดนตรีคลาสสิกตะวันตก

- กลุ่มบุคคลในสาขา /กลุ่มบุคคลนอกสาขา

ลำดับ	สรณิพนธ์	ผู้เขียน
1.	ไอแซค สเตอร์น วิจารณ์ พาโบล คาซาลส์	ไอแซค สเตอร์น
2.	คืนที่อรุณ (ไม่)รุ่ง เพราะชวนกันหลับตลอด !?]	ต่อพงศ์ เศวตามร์
3.	ดนตรีชั่วชีวิต	ฮาโรลด์ ซี. โซนเบิร์ก
4.	วันที่ดนตรีคลาสสิกถึงกาลอวสาน	นอร์แมน เลเบรชท์
5.	ยิตส์ซาร์ค เฟิร์ลมาน	แจ๊ค ไรเมอร์

- กลุ่มนิสิต นักศึกษาในสาขา

ลำดับ	สรณิพนธ์	ผู้เขียน
1.	วันที่ดนตรีคลาสสิกถึงกาลอวสาน	นอร์แมน เลเบรชท์
2.	คารายาน : การอำนวยเพลงครั้งสุดท้าย	แซมมวล ลิปมาน
3.	ปีแอร์ ม็องเตส	เวอร์จิล ทอมสัน

สังคีตศิลป์ดนตรีไทย

- กลุ่มบุคคลในสาขา /กลุ่มบุคคลนอกสาขา

ลำดับ	สรณิพนธ์	ผู้เขียน
1.	ลาวแพน เพลงที่สะท้อนวิญญานแห่งการต่อสู้ของประชาชน	สมชาย ปรีชาเจริญ
2.	รายการสังคีตภิรมย์ 15 ส.ค.21	สายเอก
3.	บันทึกของนายแก้ว เรื่องดนตรีและมหรสพรับเสด็จหัวเมืองปักข์ใต้ 2452	พูนพิศ อมาตยกุล
4.	สังคมปัจจุบันกับวิวัฒนาการของดนตรีไทย	กรกฎ หลักเพชร
5.	มหาดุริยางค์ไทย อีกที	โซ่ง พงศ์ โพราม

- กลุ่มนิสิต นักศึกษาในสาขา

ลำดับ	สรณิพนธ์	ผู้เขียน
1.	บันทึกของนายแก้ว เรื่องดนตรีและมหรสพรับเสด็จหัวเมืองปักข์ใต้ 2452	พูนพิศ อมาตยกุล
2.	กว่าจะเป็นศิษย์กลักรู	วัลลภิศร์ สดประเสริฐ
3.	มหาดุริยางค์ไทย อีกที	โซ่ง พงศ์ โพราม

สังคีตศิลป์ดนตรีไทยสากล

- กลุ่มบุคคลในสาขา /กลุ่มบุคคลนอกสาขา

ลำดับ	สรณิพนธ์	ผู้เขียน
1.	การร้องเพลงของคุณมัทนา โมรากุล	พูนพิศ อมาตยกุล
2.	อิทธิพลเพลงไทยแท้ต่อสุนทราภรณ์	พูนพิศ อมาตยกุล
3.	ว่าด้วยเพลงไทยสากล ข้อคิดจากวันรำลึกบรมครู ผู้ให้กำเนิด วัฒนธรรมด้านดนตรีไทยสากล	เจตนา นาควัชระ
4.	มรดกสุนทราภรณ์ ข้อคิดเชิงวิจารณ์	เจตนา นาควัชระ
5.	เยื่อไม้มิติใหม่ของเพลงสุนทราภรณ์	เจตนา นาควัชระ

- กลุ่มนิสิต นักศึกษาในสาขา

ลำดับ	สรณิพนธ์	ผู้เขียน
1.	เยื่อไม้มิติใหม่ของเพลงสุนทราภรณ์	เจตนา นาควัชระ
2.	ว่าด้วยบุคลิกภาพทางคีตศิลป์ของชรินทร์ นันทนาคร	เจตนา นาควัชระ
3.	เมื่อวุฒิภาวะกับวัยวุฒิมาบรรจบกัน...	เจตนา นาควัชระ

รายงานเสนอผลการวิจัย (การประชาสัมพันธ์และงานสร้างเครือข่าย)

(1 ก.ค. 2545 - 30 มิ.ย. 2548)

โครงการวิจัย "การวิจารณ์ในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัย ภาค 2"

ชัชวาลย์ แสงกระจ่าง

(ผู้ประสานงานด้านการประชาสัมพันธ์และงานสร้างเครือข่าย)

งานด้านประชาสัมพันธ์ หนังสือ ตำราและข่าวสาร ในโครงการวิจัย "การวิจารณ์ในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัย ภาค 2" เป็นงานฝ่ายสนับสนุนที่ทำให้กิจกรรมของทั้ง 4 สาขา อันได้แก่ วรรณศิลป์ ทฤษฎีศิลป์ ศิลปะการละคร และสังคมศิลป์ ซึ่งเป็นผลงานภาคปฏิบัติด้านการวิจารณ์ได้รับการเผยแพร่ออกไปอย่างกว้างขวาง และท้ายสุดได้รับการจัดการให้เข้าสู่กระบวนการของการผลิตเป็นผลงานลายลักษณ์ คือเป็นรูปเล่มหนังสือที่เหมาะสมสำหรับการเผยแพร่ให้เป็นกิจสาธารณะอย่างสมบูรณ์ ตามวัตถุประสงค์ ข้อ 4 คือ สนับสนุนและเผยแพร่การวิจารณ์ให้เป็นกิจสาธารณะ อันจะช่วยปลูกสำนึกในพลังทางปัญญาของการวิจารณ์ในสังคมอย่างกว้างขวาง

ในรอบ 3 ปีที่ผ่านมา (กรกฎาคม 2545-มิถุนายน 2548) งานด้านประชาสัมพันธ์ หนังสือ ตำราและข่าวสาร ได้ดำเนินการด้านต่าง ๆ พอสรุปผลได้ ดังนี้

1. ด้านการประชาสัมพันธ์

ในรอบ 3 ปีที่ผ่านมา โครงการฯ โดยผู้วิจัยสาขาต่าง ๆ ทั้งวรรณศิลป์ ทฤษฎีศิลป์ ศิลปะการละคร และสังคมศิลป์ ได้จัดกิจกรรมเพื่อการส่งเสริมและพัฒนาการวิจารณ์ในหลายรูปแบบ ทั้งที่เป็นกิจกรรมโดยรวมของโครงการฯ และกิจกรรมแยกตามสาขา รวมกิจกรรมในรอบ 3 ปี เป็นจำนวน 92 ครั้ง และทุกครั้ง โครงการฯ ได้พิจารณาประชาสัมพันธ์ตามความเหมาะสมของแต่ละกิจกรรม โดยได้ดำเนินการแยกออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1.1 การประชาสัมพันธ์กิจกรรมโดยรวม

กิจกรรมโดยรวมทางโครงการฯ มีทั้งหมด 16 ครั้ง ประกอบด้วย การประชุมใหญ่ประจำปี 3 ครั้ง (รวมครั้งที่ 3 วันที่ 11-12 มิถุนายน 2548 ด้วย) การประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการรวมทั้ง 4 สาขา 4 ครั้ง การประชุมการศึกษาข้ามวัฒนธรรม (Cross-Cultural Studies) 8 ครั้ง และการอภิปรายเปิดตัวหนังสือสรณิพนธ์ 4 สาขา 1 ครั้ง (รายละเอียดปรากฏตามเอกสารแนบท้าย หมายเลข 1.1)

การประชาสัมพันธ์กิจกรรมโดยรวมจะเลือกสรรดำเนินการเผยแพร่ข่าวสารไป แต่เฉพาะในกรณีที่ต้องการให้กิจกรรมนั้นเปิดสู่สาธารณะ อาทิ การประชุมใหญ่ ประจำปีทั้ง 3 ครั้ง การสัมมนาเชิงปฏิบัติการซึ่งส่วนใหญ่จะจัดรวมไว้ในการประชุมใหญ่ประจำปี การประชาสัมพันธ์จะเน้นไปที่การส่งข่าวสารถึงบุคคลที่เป็นเครือข่าย สมาชิกของโครงการฯ สถาบันการศึกษาต่าง ๆ และสื่อมวลชน โดยแจ้งข่าวสารไปใน จุลสารของโครงการฯ หรือทางจดหมาย และทางหนังสือสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ และเว็บไซต์ โครงการฯ หลังจากการจัดกิจกรรมแล้ว โครงการฯ จะเผยแพร่ข่าวสารการจัดกิจกรรม ในรูปของการรายงาน การวิเคราะห์ และการวิจารณ์อีกครั้งหนึ่ง ทั้งในสื่อหนังสือพิมพ์ นิตยสารโดยทั่วไป เท่าที่จะสามารถทำได้ รวมทั้งในจุลสารของโครงการด้วย

ส่วนที่เป็นเรื่องของการจัดสัมมนาข้ามวัฒนธรรม จะเป็นการเรียนเชิญบุคคลที่ เข้าร่วมสัมมนาเป็นการเฉพาะเท่านั้น การเผยแพร่ข่าวสารในส่วนนี้จึงเป็นการดำเนินการตามหลัง โดยการรายงานให้ทราบในจุลสารของโครงการฯ ซึ่งมีสมาชิกเป็น บุคคลที่เป็นเครือข่ายที่ให้ในความสนใจเรื่องการศึกษา จำนวนประมาณ 1,000 คน

1.2 การประชาสัมพันธ์กิจกรรมแยกสาขา

กิจกรรมแยกสาขาของโครงการฯ ทั้ง 4 สาขา คือวรรณศิลป์ ทักษะศิลป์ ศิลปะ การละคร และสังคมศาสตร์ มีทั้งหมด 76 ครั้ง ปรากฏในรูปของการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ การเสวนาที่มีทั้งเปิดสู่สาธารณะและที่เชิญระดมสมองเฉพาะบุคคล และการบรรยาย วิชาการ ตลอดจนการแสดง ดังมีรายละเอียดคือ

- 1.2.1 สาขาวรรณศิลป์ เป็นการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ 3 ครั้ง การเสวนาแบบเชิญระดมสมองเฉพาะบุคคล (การวิจารณ์เรื่องสั้นและนวนิยาย) รวม 15 ครั้ง
- 1.2.2 สาขาทักษะศิลป์ เป็นการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ 1 ครั้ง การสัมมนาข้ามวัฒนธรรมรวม 3 ครั้ง และการเสวนาสู่สาธารณะรวม 9 ครั้ง
- 1.2.3 สาขาศิลปะการละคร เป็นการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ 3 ครั้ง การสัมมนาข้ามวัฒนธรรมรวม 1 ครั้ง การเสวนาสู่สาธารณะ 5 ครั้ง และการเสวนาแบบระดมสมองเฉพาะบุคคลเรื่องตำรา 3 ครั้ง
- 1.2.4 สาขาสังคมศาสตร์ เป็นการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ 2 ครั้ง การสัมมนาข้ามวัฒนธรรมรวม 1 ครั้ง การบรรยายเชิงวิชาการ 1 ครั้ง และการเสวนาสู่สาธารณะ 14 ครั้ง และการเสวนาแบบระดมสมองเฉพาะบุคคล 1 ครั้ง (รายละเอียดปรากฏตามเอกสารแนบท้ายหมายเลข 1.2)

กิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ ฝ่ายประชาสัมพันธ์ได้ประชาสัมพันธ์เผยแพร่ตามสื่อต่างๆ ทั้งที่เป็นสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อวิทยุ-โทรทัศน์ และทางเว็บไซต์ ในหลายลักษณะ 3 ลักษณะคือ

1. การประชาสัมพันธ์ก่อนการจัดกิจกรรม

กรณีนี้ โครงการจะประชาสัมพันธ์เฉพาะกิจกรรมที่ต้องการเผยแพร่สู่สาธารณะโดยทั่วไป อาทิ กิจกรรมการเสวนาของสาขาต่างๆ ซึ่งจะปรากฏการประชาสัมพันธ์ทั้งที่เป็นสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อวิทยุและที่เป็นเว็บไซต์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในนิตยสารสกุลไทย ซึ่งมียอดพิมพ์เป็นแสนเล่ม ได้ตีพิมพ์ประชาสัมพันธ์ข่าวสารก่อนการจัดกิจกรรมการเสวนาให้ทุกครั้ง รวมทั้งการประชาสัมพันธ์ในจุลสารของโครงการฯ ตามวาระด้วย

2. การประชาสัมพันธ์หลังการจัดกิจกรรม

กรณีนี้ดำเนินการทั้งในส่วนที่เป็นกิจกรรมเผยแพร่สู่สาธารณะโดยทั่วไป และกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนาการวิจารณ์เฉพาะกลุ่มอย่างเข้มข้น อาทิ กิจกรรมการเสวนาของสาขาสังคีตศิลป์หรือวรรณศิลป์ ได้ปรากฏเป็นบทรายงานทางสื่อสิ่งพิมพ์ และสื่อวิทยุในรายการแฉดวงวรรณกรรม (สถานีวิทยุศึกษา) รวมทั้งที่ตีพิมพ์ในจุลสารของโครงการฯ ด้วย ส่วนหนึ่งตีพิมพ์ในคอลัมน์ 'ดวงใจวิจารณ์' ในนิตยสารขวัญเรือน คอลัมน์ที่ควบคุมโดย 'สองศรีพี่น้อง' ซึ่งตีพิมพ์บทวิจารณ์จากโครงการเป็นประจำ

3. การประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง

กรณีนี้เป็นการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง ทั้งโดยทางข่าวสารจากการที่หัวหน้า โครงการ และผู้วิจัยสาขาต่างๆ แสดงความคิดเห็น ทั้งที่ปรากฏในรูปของการให้สัมภาษณ์ หรือการเขียนเป็นบทความ มีการสัมภาษณ์หัวหน้าโครงการฯ ลงในนิตยสาร "สกุลไทย" ตอนเริ่มโครงการในปีแรก และลง "กรุงเทพธุรกิจ" ก่อนการประชุมใหญ่ ประจำปี 2547 ด้วย

2. งานด้านเว็บไซต์

โครงการได้จัดทำเว็บไซต์ของโครงการวิจัย "การวิจารณ์ในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัย ภาค 2" โดยจัดแบ่งหน้าเว็บไซต์ออกเป็น ส่วนหน้าหลัก ส่วนการแนะนำโครงการ ส่วนวิจัยการรับการวิจารณ์ ส่วนกิจกรรมโครงการ ส่วนหนังสือโครงการ ส่วนบทวิจารณ์โครงการ ส่วนกระดานข่าว ส่วนติดต่อเรา และส่วนลิงค์เว็บเพื่อนบ้าน ทั้งนี้ ผู้เข้าชมเว็บไซต์สามารถเข้าชมส่วนต่างๆ ได้ และมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นได้ในส่วนหน้ากระดานข่าว

เนื่องจากเว็บไซต์โครงการเป็นเว็บไซต์เชิงวิชาการ การบรรจุข้อมูลการวิจัยตั้งแต่โครงการ ภาค 1 ทำให้การเปิดเข้าชมทำได้ช้ากว่าเว็บไซต์โดยทั่วไป จึงเป็นอุปสรรคสำหรับผู้เข้าชมในระดับหนึ่ง แต่อย่างไรก็ตาม มีผู้เข้าร่วมชมเว็บไซต์ส่วนหนึ่งเป็นประจำ

3. งานด้านหนังสือ ตำราและข่าวสาร

3.1 จุลสาร

ในรอบ 3 ปีที่ผ่านมา (กรกฎาคม 2545 - มิถุนายน 2548) โครงการฯ ได้ออกจุลสารทั้งหมดรวม 10 ฉบับ คือ กรกฎาคม-ธันวาคม 2545, มกราคม-มีนาคม 2546, เมษายน-มิถุนายน 2546, กรกฎาคม-กันยายน 2546, ตุลาคม-ธันวาคม 2546, มกราคม-มีนาคม 2547, เมษายน-มิถุนายน 2547, กรกฎาคม-กันยายน 2547, และ ตุลาคม-ธันวาคม 2547 โดยมีฉบับแรกเป็นราย 6 เดือน ที่เหลือเป็นราย 3 เดือน และยังมีเหลืออีก 1 ฉบับ ซึ่งจะเป็นฉบับสรุปผลงานรวม กำหนดออกในเดือนมิถุนายน 2548

ในรอบ 3 ปีที่ผ่านมา จุลสารของโครงการฯ ทำหน้าที่เป็นเสมือนสื่อกลางระหว่างโครงการฯ และเครือข่ายสมาชิก ซึ่งสะสมจำนวนมาตั้งแต่โครงการแรก และเมื่อสมทบเข้ากับจำนวนผู้สมัครใหม่ ซึ่งมาจากผู้เข้าร่วมกิจกรรมของโครงการ ภาค 2 และผู้สนใจทั่วไป ปรากฏว่ามีสมาชิกผู้สนใจในจำนวนประมาณ 1,000 คน ทุกคนจะได้รับข่าวสารของโครงการผ่านจุลสารสม่ำเสมอ และบางครั้งโครงการฯ ก็เปิดโอกาสให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในรูปของบทความหรือบทความวิจารณ์ ซึ่งตีพิมพ์ลงในจุลสารด้วย

3.2 การตีพิมพ์บทความ

ในรอบ 3 ปีที่ผ่านมา โครงการฯ ได้สนับสนุนให้ผู้วิจัย ผู้ช่วยวิจัย และบุคคลทั่วไปเขียนบทความแล้วแต่ความถนัดของผู้วิจารณ์ในแต่ละสาขา อันได้แก่ วรรณศิลป์ ทักษะศิลป์ ศิลปะการละคร และสังคมศิลป์ เพื่อกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาการวิจารณ์ในสังคมไทย บทความดังกล่าวตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ(จุดประกาย) นิตยสารเนชั่นสุดสัปดาห์ นิตยสารขวัญเรือน และนิตยสารเพลงดนตรี (ดังปรากฏตามเอกสารแนบท้าย หมายเลข 3.2)

3.3 การจัดพิมพ์หนังสือเล่ม

3.3.1 หนังสือจากโครงการภาคแรก

ในรอบ 3 ปีที่ผ่านมา โครงการฯ ได้จัดพิมพ์หนังสือของโครงการฯ ที่เหลือสิบเนื่องภาคแรก 6 เล่ม คือ

3.3.1.1 พลังการวิจารณ์ : บทสังเคราะห์/ *Criticism as an Intellectual Force : Summary Report* ร่วมกับสำนักพิมพ์คมบาง หนังสือเล่มนี้เป็นเล่มที่

1 ในจำนวน 6 เล่มของผลงานวิจัยในโครงการวิจัย “การวิจารณ์ในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัย (2542-2545)” เขียนโดย ศ.ดร.เจตนา นาควัชระ หัวหน้าโครงการ ภายในเล่มประกอบด้วยเนื้อหาสาระที่บ่งบอกขอบเขตของการวิจัยทั้งหมด อาทิ ภูมิหลัง วัตถุประสงค์ วิธีวิจัย ผลที่คาดว่าจะได้รับ รายชื่อผู้วิจัย พื้นฐานทางวรรณกรรม เอกลักษณ์ของการวิจารณ์การวิจารณ์ผลงานศิลปะ 4 สาขา คือ สาขาวรรณศิลป์ สาขาทัศนศิลป์ สาขาศิลปะการละคร สาขาสงคีตศิลป์ แนวทางในการคัดเลือกบทวิจารณ์ที่เป็นสรณิพนธ์ ผลการวิจัยข้อสรุปเกี่ยวกับหลักการวิจารณ์ บทบาทของสื่อ ความสัมพันธ์กับอุดมศึกษา ตลอดจนการประชุมประจำปีและการสัมมนา การเขียนบทวิจารณ์ของ ผู้วิจัยตามด้วยการวิเคราะห์ของหัวหน้าโครงการในประเด็นต่างๆที่น่าสนใจ อันได้แก่ ศิลปะสองทางให้แกกัน นัยเชิงทฤษฎี มิตินานาชาติ พร้อมข้อสรุปของการวิจารณ์ในประเทศไทย แถมด้วยภาคผนวกที่เป็นบทความเพื่อการ “ครุ่นคิดพินิจนึก” ของหัวหน้าโครงการ อันได้แก่เรื่อง แนวทางการสร้างทฤษฎีศิลปะจากแผ่นดินแม่ และการวิจารณ์สองทางให้แกกัน ทั้งหมดนี้มีภาคภาษาอังกฤษตีพิมพ์รวมไว้ด้วย และในภาคภาษาอังกฤษ มีตัวอย่างสรณิพนธ์อีกสาขาละ 2 บทด้วย (ผู้แปลคือ ชีระ นุชเปี่ยม)

3.3.1.2 **พลังการวิจารณ์ : วรรณศิลป์** ร่วมกับสำนักพิมพ์ประพันธ์สาส์น หนังสือเล่มนี้เป็นการรวมสรณิพนธ์บทวิจารณ์วรรณกรรม รวม 50 บททั้งไทยและเทศที่คัดสรรโดยคณะผู้วิจัยว่ามีพลังทางปัญญาสามารถสร้างองค์ความรู้ในด้านประวัติ แนวคิด รูปแบบ ทิศทาง และภาพรวมด้านวรรณกรรมวิจารณ์ของไทยได้มากพอสมควร เป็นบทวิจารณ์ของนักวิจารณ์ไทย 47 บท และของนักวิจารณ์ต่างประเทศ 3 บท อันได้แก่ กอบกุล อิงคุทานนท์ กุสุมา รัชสมณี จรูญพร ปรปักษ์ประลัย จิตร ภูมิศักดิ์ เจตนา นาควัชระ “แจ่มใจ จิรจันทร์” เจือ สตะเวทิน ชลธิรา สัตยาวัฒนา ชัยสิริ สมุทวณิช ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์ ดวงมน จิตรจำนงค์ “ดอกไม้ดำ” “ทีปกร” ธเนศ เวศร์ภาดา นงนภัส ตาปสนันท์ นพพร ประชากุล นฤมิตร สอดสุข นิธิ เอียวศรีวงศ์ นิลวรรณ ปิ่นทอง “บรรจง บรรเจิดศิลป์” ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ พิทยา ว่องกุล พิเชฐ แสงทอง รัญจวน อินทรกำแหง “ลำเภา เฟ่งวรรณ” “ศรีอินทราวุธ” สกฤต บุญยทัต สุชาติ สวัสดิ์ศรี สุพรรณ ทองคล้าย สุวรรณ เกียรติไกรเพชร เสกสรรค์ ประเสริฐกุล อัญชลี วิวัธน์ชัย “Gap”, Raymond Williams, Ronald Peacock, Roland Barthes ทุกบทมีบทวิเคราะห์ของผู้วิจัยประกอบด้วย

1.1.1.3 **พลังการวิจารณ์ : ทัศนศิลป์** ร่วมกับสำนักพิมพ์ชนนิยม หนังสือเล่มนี้เป็นการรวมสรณิพนธ์บทวิจารณ์สาขาทัศนศิลป์ รวม 50 บททั้งไทยและเทศที่คัดสรรโดยคณะผู้วิจัยว่ามีพลังทางปัญญา เป็นผลงานของ

ผู้เขียนไทย 27 บท และของผู้เขียนต่างประเทศ 23 บท มีทั้งที่เขียนวิจารณ์ผลงานการสร้างสรรคของศิลปินไทยหรือวงการศิลปะของไทย และวิจารณ์ผลงานของศิลปะต่างประเทศ นักวิจารณ์ทั้งไทยและเทศที่เป็นเจ้าของสรณิพนธ์ ได้แก่ กำจร สุนพงษ์ศรี “จันอัป” แจนนิส วงศ์สุวัฒน์ ชัยยศ อิชฎีวรพันธุ์ ธเนศ วงศ์ยานนาวา “น. ณ ปากน้ำ” ปรีดา เณลิเมฬา กอนันตกุล พระเทพวิสุทธิเมธี “พิษณุ ศุภ.” “ไพศาล ชีรพงษ์วิษ.” ม.จ.อิทธิเทพสรรค์ กฤดากร มานิต ศรีวานิชภูมิ วิรุณ ตั้งเจริญ ศิลป์ พีระศรี สดชื่น ชัยประสาธน์ “สมพงษ์ ‘ทวิ’ สมพร รอดบุญ แสงอรุณ รัตกสิกร อภินันท์ โปษยานนท์ อารยา ราษฎร์จำเริญสุข อำนาจ เย็นสบาย อิทธิพล ตั้งโฉลก อุทิศ อติมานะ Allan Kaprow, Alec Gordon, Anne-Marie Bulzbach, Carol Duncan, Hans Belting, Ian Buruma, Jim Supangkat, Keith Miller, Mark Jones< Michael Wright, Nora Taylor, Roland Barthes, Sandra Louise Cate, Sol LeWitt, Tani Arata, Takada Mineo, Tibor Kalman และ Virginia Henderson ทุกบทมีบทวิเคราะห์ของผู้วิจัยประกอบด้วย

1.1.1.1 **พลังการวิจารณ์ : ศิลปะการละคร** ร่วมกับสำนักพิมพ์ ณ เพชร หนังสือเล่มนี้เป็นการรวมสรณิพนธ์บทวิจารณ์ละคร และบทความเชิงวิจารณ์หรือเกี่ยวกับการวิจารณ์การละคร รวม 50 บท เป็นบทวิจารณ์ของนักวิจารณ์ชาวไทย 22 บท และบทวิจารณ์ของนักวิจารณ์ชาวต่างประเทศ 28 บท ซึ่งคณะผู้วิจัยคัดสรรแล้วว่า มีพลังทางปัญญา อันได้แก่ สมภพ จันทรประภา ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ รัตมี เฝ้าเหลืองทอง เจตนา นาควัชร พระสรรค์ วัฒนางกูร อนุสรณ์ อุณโณ สันติ จิตระจินดา มณฑนา ยอดจักร์ 'สรณ์ เมฆโมก นิธิ เอียวศรีวงศ์ ปัญญา นิตยสุวรรณ Senda Akihiko, Ben Cameron, David W Hancock, Bernard Doort, Brigitte Salino, Ed Morales, Elinor Fuchs, Frank Rich, George Steiner, Gerhard Jörder, Jesse McKinley, Keith Brown, Manfred Fuhrmann, Nigel Saul, Robert Brustein, Robert Marz, Roland Barthes, Ronald Bryden, Ruth Morse, Satoshi Miyagi, Stanley Wells, Thierry Maulnier. TJ Reed, Alison Richards, Murray Bramwell, Adrian Kiernander ทุกบทมีบทวิเคราะห์ของผู้วิจัยประกอบ

1.1.1.5 **พลังการวิจารณ์ : สังคีตศิลป์** ร่วมกับสำนักพิมพ์ชนนิยม หนังสือเล่มนี้เป็นการรวมสรณิพนธ์บทวิจารณ์สาขาสังคีตศิลป์ รวม 50 บท แบ่งออกเป็นบทวิจารณ์ดนตรีไทย 23 บท และดนตรีตะวันตก 27 บท ซึ่งมีทั้งจากไทยและเทศ บทวิจารณ์ทั้ง 50 บท แสดงพลังทางปัญญาที่หลากหลาย บทวิจารณ์ทั้งไทยและตะวันตกมีแนวคิดที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งอาจแสดงความเป็น

สากลเชิงสร้างสรรค์ รายชื่อนักวิจารณ์ทั้งไทยและเทศที่เป็นเจ้าของสรณิพนธ์ ได้แก่ กรกฎ หลักเพชร “ขิมป่อง” จำเนียร ศรีไทยพันธุ์ เจตนา นาควัชรไชย พงศ์โพธิ์ราม ต่อพงษ์ เสวตามร์ “ทองเบิ้ม บ้านด่าน” เทพ จุลจุลย์ ธงชัย สิทธิกรณ “ธนา วงศ์ญาณนาเวช” นภันท์ จันทรอรัญกุล นิธิ เอียวศรีวงศ์ “นิรันดร์” “พ.ภิรมย์ดุริยางค์” พูนพิศ อมาตยกุล วัลลภศิริ สดประเสริฐ สังัด ภูเขาทอง “สมชาย ปรีชาเจริญ” สาทิส อินทรกำแหง “สายเอก” สุกรี เจริญสุข สุจิตต์ วงษ์เทศ สุรพล จันทรปัทย์ อานันท์ นาคคง เอี่ยม ทองดี Andrew Porter, B.H.Haggin, Daniel Barenboim, David Dubal, Edvard Hanslick, Harold C.Schonberg, Issac Stern, Jack Reimer, James Badal, Norman Lebrecht, Philip Anson, Samuel Lipman, Neville Cardus Virgil Thomsan, Yehudi Menuhin มีบทวิเคราะห์ของผู้วิจัยประกอบด้วย

1.1.1.6 **พลังการวิจารณ์ :** รวมบทวิจารณ์ร่วมสมัย ร่วมกับสำนักพิมพ์คมบาง ผลงานเล่มนี้มีลักษณะเป็นสรณิพนธ์บทวิจารณ์งานวรรณกรรมร่วมสมัยในชาว ปี 2542-2545 ซึ่งกลุ่มผู้วิจัยและผู้สนใจ ทั้ง 4 สาขา คือ สาขาวรรณศิลป์ สาขาทัศนศิลป์ สาขาศิลปะการละคร และสาขาสังคมศิลป์ เขียนขึ้นในช่วงที่ทำโครงการวิจัยการวิจารณ์โครงการ 1 แต่เนื่องจากผู้วิจัยไม่อยู่ในฐานะที่จะคัดสรรและวิเคราะห์ผลงานของตนเองได้ด้วยความเป็นกลางโครงการฯ จึงได้เชิญ ผศ. สุวรรณ เกรียงไกรเพ็ชร เป็นบรรณาธิการทำหน้าที่คัดสรรและวิเคราะห์ผลงาน บรรณาธิการได้กล่าวถึงผลงานของผู้วิจัยว่าเป็น “งานซึ่งเกิดจากการทำงานร่วมกันของนักวิชาการ และผู้ปฏิบัติงานศิลปะจากต่างสาขา ซึ่งขัดถึงการพัฒนาศักยภาพและทักษะทางการวิจารณ์ ที่มีใช้เป็นเพียงการร่วมความเห็นเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จเท่านั้น แต่ได้พิสูจน์ถึงความลุ่มลึกของคำว่า ‘สองทาง’ ทั้งในแง่ศิลปะและการวิจารณ์ ‘สองทางให้แกกัน’ แสดงทั้งปฏิสัมพันธ์ที่มีความจริงใจแห่งมิตรภาพและศักยภาพที่จะสืบเนื่องต่อไปอีก” ผลงานเล่มนี้มีบทวิจารณ์รวมทั้งสิ้น 30 บท แบ่งออกเป็นสาขาวรรณศิลป์ ทัศนศิลป์ ศิลปะการละคร สาขาละ 7 บท สาขาสังคมศิลป์ 8 บท และบทความนำ “ศิลปะสองทางให้แกกัน”ของ เจตนา นาควัชร

1.1.2 หนังสือจากโครงการภาค 2

ในรอบ 3 ปีที่ผ่านมา โครงการ ฯ ได้จัดพิมพ์หนังสือของโครงการภาค 2 ทั้งหมด 9 เล่ม คือ

1.2.2.1 **ศิลปะสองทาง** เจตนา นาควัชร หนังสือเล่มนี้เป็นการรวมบทความทางวิชาการของ ศ.เกียรติคุณ ดร.เจตนา นาควัชร รวม 10 บท ซึ่งเคยตีพิมพ์ในนิตยสารหรือวารสารวิชาการต่าง ๆ มาก่อน และบางบทมาจากการ

บรรยายทางวิชาการ บทความทั้งหมดสะท้อนปัญหาและบทบาททางวัฒนธรรมของการวิจารณ์ในประเทศไทย ที่มุ่งให้เกิดการ รู้-คิด-วินิจฉัย ในเรื่องของศิลปะทั้ง 4 สาขา คือ วรรณศิลป์ ทัศนศิลป์ ศิลปะการละคร และสังคีตศิลป์ในสังคมไทยอย่างลึกซึ้ง มีทั้งบทบาทของการวิจารณ์ทั้ง 4 สาขาที่ส่องทางให้แก่กัน การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดและวัฒนธรรมจากภูมิภาคต่างๆ ของโลก ตลอดจนเรื่องการวิพากษ์กวีนิพนธ์ร่วมสมัยของไทยกับตะวันตก ไม่เพียงแต่เป็นบทความที่ทำให้เกิดความลุ่มลึกทางวิชาการเท่านั้น หากยังเกิดความ “บันเทิง” ได้ด้วย สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร บรรณาธิการกล่าวว่า “ความบันเทิงใจ...ส่วนหนึ่งเกิดจากความบันเทิงในภาษาที่แสดงอารมณ์ขัน และความมั่งคั่งแห่งคลังคำของผู้เขียนที่เลือกสรรมาใช้ได้อย่างถูกที่ถูกจังหวะ ถูกสถานการณ์” บทความชุด “ศิลป์ส่องทาง” จึงส่องทางให้แก่ผู้อ่านในหลากหลายแง่มุม และสร้างความมั่งคั่งทางวัฒนธรรมให้แก่จิตใจของผู้อ่านได้ดียิ่ง

1.2.2.2 กวีนิพนธ์นานาชาติ : การศึกษาเชิงวิจารณ์ หนังสือเล่มนี้เป็นรวมบทความวิชาการ เล่มที่ 2 ของ โครงการวิจัย “การวิจารณ์ในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัย ภาค 2” เป็นการนำเสนอแนวทางและหลักเกณฑ์ในการอ่านกวีนิพนธ์ชาติต่างๆ รวม 5 ชาติ ได้แก่ อังกฤษ อเมริกัน เยอรมัน ฝรั่งเศส และไทย โดยอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิจากมหาวิทยาลัยต่างๆ คือ ผศ.ดร. จาตุรี ดิงศภิกย์ จากคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (กวีนิพนธ์อังกฤษ) รศ. สุรภีพรรณ จัตราภรณ์ จากคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (กวีนิพนธ์อเมริกัน) ผศ. ดร.อัจฉรา วรรณเชษฐ์ จากคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร (กวีนิพนธ์ฝรั่งเศส) ผศ. สุตาพรรณ สินธุประมา จากคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (กวีนิพนธ์เยอรมัน) และ รศ.ดร. ดวงมน จิตรจำนงค์ จากคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (กวีนิพนธ์ไทย) และมีบทนำแสดงทัศนะต่อกวีนิพนธ์นานาชาติโดยรวมของ ศ.ดร. เจตนา นาควัชระ แสดงความเชื่อมโยงของกวีนิพนธ์ทั่วโลก นอกจากจะได้อรรถรสจากการอ่านกวีนิพนธ์ชาติต่างๆ ได้รับรู้แนวทางในการอ่านกวีนิพนธ์ของแต่ละชาติแล้ว ผู้อ่านยังจะได้เปิดโลกการอ่านให้กว้างขวางขึ้นไปอีกโดยการเปรียบเทียบกวีนิพนธ์ข้ามชาติกันด้วย

1.2.2.3 เบิกฟ้า มณฑนา โมรากุล หนังสือเล่มนี้สืบเนื่องมาจากกิจกรรมการสัมมนาเชิงปฏิบัติการด้านสังคีตศิลป์เรื่อง “มณฑนาวิชาการ” ของโครงการวิจัย “การวิจารณ์ในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัย ภาค 2” ในการสัมมนารั้งนั้นมีการวิเคราะห์ อภิปรายและเสวนาทางวิชาการว่าด้วยผลงานเพลงของมณฑนา โมรากุล นักร้องเลื่องชื่อ ผู้มีคุณภาพการร้องเพลงเป็นอันดับหนึ่งของวงสุนทราภรณ์ รวมทั้งมีการจัดการแสดงการขับร้องเพลงของ

มณฑนา โมรากุลประกอบด้วย เมื่อเสร็จสิ้นการสัมมนาแล้ว โครงการจึงได้รวบรวมและเรียบเรียงการวิเคราะห์การอภิปรายและการเสวนาผลงานเพลงดังกล่าวมารวมเป็นเล่ม ซึ่งล้วนชี้ให้เห็นว่า มณฑนา โมรากุล เป็นหนึ่งในต้นทางของเพลงไทยสากลอย่างไร ในเล่มประกอบด้วยทัศนะและการวิเคราะห์ของเจตนา นาควัชร นรอรอด จันทร์กล่ำ วิษณุ วรรณุญ ฯลฯ รวมทั้งทัศนะของนักร้องรุ่นน้องมณฑนาอย่าง รวงทอง ทองลั่นธม ทั้งนี้ มีประวัติของมณฑนา โมรากุล เรียบเรียงโดยมัลลิกา คณานุรักษ์ และเนื้อเพลงบางส่วนประกอบด้วย

1.2.2.4 *Fervently Mediating : Criticism from a Thai Perspective*

เป็นผลงานรวมบทความภาษาอังกฤษของ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.เจตนา นาควัชร ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมไทยและเทศในแง่มุมต่างๆ อย่างหลากหลายโดยมุ่งให้ความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับรากฐานของศิลปวัฒนธรรมไทยแก่นักอ่าน นักวิชาการชาวต่างประเทศ รวมทั้งเสนอทัศนะและมุมมองใหม่ๆ ในทางศิลปวัฒนธรรมจากจุดยืนของนักวิชาการไทยไปสู่สากล

1.2.2.5 *มองข้ามบ้านนักเขียน : เรื่องสั้นไทยในทัศนะนักวิจารณ์* หนังสือเล่มนี้สืบเนื่องมาจากโครงการได้เรียนเชิญคณะนักวิจารณ์คณะหนึ่ง จำนวน 12 คน พร้อมทั้งปรึกษา คัดเลือกเรื่องสั้นไทยจำนวน 12 เรื่อง และแบ่งกันเขียนบทวิจารณ์คนละ 1 เรื่อง เพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพของการวิจารณ์ และเป็นการทำให้การวิจารณ์เป็นกิจสาธารณะเรื่องสั้นและบทวิจารณ์ในเล่มประกอบด้วย เชิงเม้ง ของวินทร์ เลียววาริณ วิจารณ์โดยสุภาพ พิมพ์ชน ทานตะวัน ดอกหนึ่ง ของเสนีย์ เสาวพงศ์ วิจารณ์โดยชัชฎาภร แสงกระจ่าง ท่อนแขน นางรำ ของมนัส จรรย์รงค์ วิจารณ์โดยพิเชฐ แสงทอง พับครึ่งของอัศศิริ ธรรมโชติ วิจารณ์โดยอรรคภาค เล้าจินตนาศรี เพลงไปไม้ของวาณิช จรุงกิจอนันต์ วิจารณ์โดยศศิธร เหลืองจินดา ไฟร์ฟ้าของลาว คำหอม วิจารณ์โดย จุญพร ปรปักษ์ประลัย เรื่องเล่า สายน้ำ และความตายของเรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ วิจารณ์โดย อีราวดี ไตลังคะ โลกใบเล็กของชลมาน ของกนกพงศ์ สงสมพันธุ์ วิจารณ์โดยนฤมิตร สอดสุข โลดแล่นรวดเร็วเหนือรวงคลื่น ของวัฒน์ วรรณยางกูร วิจารณ์โดย ภิญโญ กองทอง สาบเสือ ของนิคม รายยาว วิจารณ์โดยอรพินท์ คำสอน อสรพิษ ของแดนอรัญ แสงทอง วิจารณ์โดย สายวรุณ น้อยนิมิตร อำนาจ ของเดือนวาด พิมวนา วิจารณ์โดยรีณทัตย์ สัจพันธุ์ โดยทั้งหมดนี้มีสุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร เป็นบรรณาธิการเขียนบทวิเคราะห์เพื่อให้เห็นภาพรวมของทัศนะนักวิจารณ์

1.2.2.6 *ทางสายใหม่แห่งวรรณกรรมไทย : ทัศนะการวิจารณ์ต่อนวนิยายยุคแรก* หนังสือเล่มนี้อยู่ในโครงการต่อเนื่องกับ ‘มองข้ามบ้านนักเขียน : เรื่องสั้นไทยในทัศนะนักวิจารณ์’ เป็นการรวมนักวิจารณ์รวม 10 คน ทำงาน

เป็นกลุ่มอย่างต่อเนื่องอีกครั้ง โดยให้ศึกษาวิจารณ์ผลงานของนักเขียนนวนิยายรุ่นบุกเบิก 8 คน บทวิจารณ์ในเล่มประกอบด้วย นวนิยายกับการสร้างตัวตนในสังคมใหม่ : กรณีศึกษาจาก “ขุนศึก” ของไม้ เมืองเดิม โดยสุภาพ พิมพ์ชน, นี่แหละโลก : การวิวาทะของสองโลก โดยสายวรุณ น้อยนิมิตร, บ้านทรายทอง : ความจริงแห่งทราย ความหมายแห่งทองโดยจรรยาพร ปริกษ์ประลัย, ปาในชีวิตร : ความเปลี่ยนแปลงที่จำต้องเป็นไป โดยอรรคมภาคนิลาจินตนาศรี, มอง “แผ่นดินของเรา” จากหลายมุม โดยรีณฤทัย สัจจพันธุ์, แผลเก่า : ประกาศหารบของ ไม้ เมืองเดิม โดยจรรยาพร ปริกษ์ประลัย, หนึ่งในร้อย : ร้อยคนมีหนึ่งเท่านั้นคือเธอ, เหลียวหลังแล “แลไปข้างหน้า” : แผนที่นำทาง (Road Map) ประเทศไทย ในวิสัยทัศน์ของศรีบูรพา โดยนฤมิตร สอดสุข, ผิวเหลียงผิวขาว : ความรู้คืออำนาจ โดยพิเชฐ แสงทอง, เส้นห่ออันหลากหลายของนวนิยาย เรื่อง “ผู้ชนะสิบทิศ” โดยอรพินท์ คำสอน, หญิงคนชั่ว...ความชั่วที่หล่อเลี้ยงความดี โดยรีณฤทัย สัจจพันธุ์, “อวสานสวนกุหลาบ” จุด “เริ่ม” ความเป็นกุหลาบของ ร.จันทพิมพะ โดยชัชฌาญ แสงกระจ่าง ทั้งนี้ ผศ. สุวรรณ เกรียงไกรเพ็ชร เป็นบรรณาธิการและเขียนวิเคราะห์บทวิจารณ์ด้วย

1.2.2.7 จากแผ่นดินแม่สู่แผ่นดินอื่น : รวมบทวิจารณ์สังคมศิลป การละคร และภาพยนตร์ เจตนา นาควัชระ หนังสือรวมบทวิจารณ์เล่มนี้ จัดได้ว่าเป็นผลงานต่อเนื่องจาก เพราะรักจึงสมัครเข้ามาเล่น (2540) และครุ่นคิดพินิจนึก (2546) การวิจารณ์เชิงปฏิบัติมิใช่เป็นเพียงการเล่าประสบการณ์ที่ได้สัมผัสกับงานศิลปะทั้งของไทยและเทศ แต่ผู้เขียนพยายามวิเคราะห์ปฏิกิริยาทางอารมณ์และความคิด เพื่อหาข้อสรุปรวมทั่วไปที่เกี่ยวกับการตีความและการประเมินคุณค่าศิลปะ ปาฐกถาเรื่อง “ดนตรีกับชีวิต” เป็นการสรุปประสบการณ์อันยาวนานที่ชี้ให้เห็นว่าศิลปะเชื่อมโยงกับชีวิตอย่างไร

1.2.2.8 เก้ากับใหม่อะไรไหนดี : มนุษยศาสตร์ไทยในกระแสของความเปลี่ยนแปลง เจตนา นาควัชระ ความเปลี่ยนแปลงในระดับโลกที่ทำให้เกิดการรับประสบการณ์ผ่านสื่อนานาชาติหรือประสบการณ์ทุติยภูมิ มีผลกระทบอันใดกับวงการศิลปะและสังคมไทยโดยรวม หนังสือรวมบทความทางวิชาการเล่มนี้ พยายามชี้ให้เห็นถึงความแข็งแกร่งของมนุษยศาสตร์ในการที่จะเผชิญกับปัญหาของปัจจุบันและชี้ทางไปสู่อนาคต

1.2.2.9 ตามใจฉัน-ตามใจท่าน : ว่าด้วยการวิจัยและการวิจารณ์ เจตนา นาควัชระ จากประสบการณ์ของนักวิจารณ์และนักวิจัย ผู้เขียนยืนยันในหลักการที่ว่า ความพึงพอใจส่วนตัว (ตามใจฉัน) กับการทำหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย (ตามใจท่าน) นำที่จะประสานสัมพันธ์กันได้ บทความวิชาการที่รวมเล่ม

ไว้ในหนังสือเล่มนี้วิเคราะห์ศิลปะหลากหลายสาขาและพิสูจน์ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างโลกแห่งศิลปะกับโลกแห่งความเป็นจริงในชีวิตและสังคม

นอกจากนี้ โครงการยังได้เตรียมต้นฉบับสำหรับการตีพิมพ์ต่อเนื่องอีก 4 เล่ม คือ

1. หนังสือ/ตำราการวิจารณ์ศิลปะการละคร
2. หนังสือ/ตำราการวิจารณ์ทัศนศิลป์
3. Criticism as Cross-Cultural Encounter (รวมรายงานการสัมมนาข้ามวัฒนธรรมพร้อมบทสังเคราะห์)
4. รวมบทวิจารณ์ร่วมสมัย เล่ม 2

งานด้านประชาสัมพันธ์ หนังสือ ตำราและข่าวสาร ในโครงการ ฯ เป็นงานฝ่ายสนับสนุนที่ทำให้ผลงานการปรับทรัพยากรการวิจารณ์ และการพัฒนาความสามารถในการวิจารณ์ของกลุ่มบุคคลที่สนใจ ปรากฏผลเป็นลายลักษณ์อักษรที่ชัดเจน เป็นหลักเป็นฐานและสามารถอ้างอิงได้ ทั้งเรื่องการเกิดขึ้นของกิจกรรมแต่ละครั้ง และผลของการจัดกิจกรรมนั้น ๆ ซึ่งขยายผลและปรับปรุงให้พัฒนาเป็นงานเล่มหนังสือ ตำรา อันจะเป็นประโยชน์ต่อวงการวิจารณ์และสังคมต่อไปในอนาคต

กิจกรรมส่วนกลาง

- 14 มีนาคม 2546 การประชุม Cross-Cultural Studies หัวข้อ “Margaret among the skull” Session I and II ณ ห้อง อบต.5 ชั้น 8 ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ตลิ่งชัน (ประชุมร่วมกับอาจารย์ภาควิชาภาษาอังกฤษ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร)
- 6 เมษายน 2546 การประชุม Cross-Cultural Studies หัวข้อ “On the Way to the Dark Age” ณ ห้อง อบต.5 ชั้น 8 ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ตลิ่งชัน (ประชุมร่วมกับอาจารย์ภาควิชาภาษาอังกฤษ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร)
- 9 เมษายน 2546 การประชุม Cross-Cultural Studies หัวข้อ “Everything that Rises must Converge” ณ ห้อง อบต.5 ชั้น 8 ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ตลิ่งชัน (ประชุมร่วมกับอาจารย์ภาควิชาภาษาอังกฤษ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร)
- 21 เมษายน 2546 การประชุม Cross-Cultural Studies หัวข้อ “A Historic Valedictory : Chaun Leekpai and Twelve Years as Leader of the democrats” ณ ห้อง อบต.5 ชั้น 8 ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ตลิ่งชัน (ประชุมร่วมกับอาจารย์ภาควิชาภาษาอังกฤษ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร)
- 29 พฤษภาคม 2546 การประชุม Cross-Cultural Studies หัวข้อ “Breaking the Silence” Session I ณ ห้อง อบต.5 ชั้น 8 ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ตลิ่งชัน (ประชุมร่วมกับอาจารย์ภาควิชาภาษาอังกฤษ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร)
- 14 มิถุนายน 2546 การประชุมใหญ่ประจำปี ครั้งที่ 1 ณ ห้อง 304 หอประชุมมหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ กรุงเทพฯ
- 15 มิถุนายน 2546 การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “แนวทางการสร้างตำราการวิจารณ์” ณ ห้อง 304 หอประชุมมหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ กรุงเทพฯ
- 17 มิถุนายน 2546 การประชุม Cross-Cultural Studies หัวข้อ “Breaking the Silence” Session II ณ ห้อง อบต.5 ชั้น 8 ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ตลิ่งชัน
- 2 กรกฎาคม 2546 การประชุม Cross-Cultural Studies หัวข้อ “Orientalism” By Said Session I ณ ห้อง อบต.5 ชั้น 8 ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ตลิ่งชัน
- 19 สิงหาคม 2546 การประชุม Cross-Cultural Studies หัวข้อ “Snobs and Yobs” ณ ห้อง อบต.5 ชั้น 8 ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ตลิ่งชัน

- 18-19 มีนาคม 2547 การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ การวิจารณ์สัญญา ครั้งที่ 1 ณ มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา
- 12-13 มิถุนายน 2547 การประชุมใหญ่ประจำปี ครั้งที่ 2 และการสัมมนาวิชาการประกอบการแสดงดนตรี “เงาะป่า” และการแสดง “จากป่าซาไกสู่ป่าคอนกรีต”
- 26-27 มิถุนายน 2547 การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ การวิจารณ์สัญญา ครั้งที่ 2 ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี
- 21-22 สิงหาคม 2547 การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ การวิจารณ์สัญญา ครั้งที่ 3 ณ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย
- 1 เมษายน 2548 การสัมมนาเปิดตัวหนังสือ “พลังการวิจารณ์ : สรรนิพนธ์วรรณศิลป์ ทศนศิลป์ ศิลปะการละคร และสังคมศิลป์” โดย คณะผู้วิจัยโครงการฯ ภาค 1 ณ ห้องประชุม 1 ศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ กรุงเทพฯ
- 11-12 มิถุนายน 2548 การประชุมใหญ่ประจำปี ครั้งที่ 3 และการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ การวิจารณ์ดนตรีไทย ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ตลิ่งชัน
-

สาขาวรรณศิลป์

17 สิงหาคม 2545

การสัมมนานัยทางการศึกษาของสรณิพนธ์ สาขาวรรณศิลป์
ณ ห้องประชุม ชั้น 2 คณะจิตรกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร
กรุงเทพฯ

22-23 กุมภาพันธ์ 2546

การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “การวิจารณ์กวีนิพนธ์” ณ
หอประชุม มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ กรุงเทพฯ

29 ตุลาคม-5 พฤศจิกายน 2546

กิจกรรมต่อเนื่อง : การเสวนาการวิจารณ์เรื่องสั้นร่วมสมัย
เพื่อการระดมสมองเขียนบทวิจารณ์

- 29 ตุลาคม 2546 ครั้งที่ 1

โดยคณะนักวิจารณ์รวม 12 คนและที่ปรึกษาอีก 4 คน

- 31 ตุลาคม 2546 ครั้งที่ 2

เป็นผลงานรวมเล่มบทวิจารณ์เรื่องสั้นร่วมสมัย

- 3 พฤศจิกายน 2546 ครั้งที่ 3

ชื่อ “มองข้ามบ้านนักเขียน : เรื่องสั้นไทยในทัศนะ

- 5 พฤศจิกายน 2546 ครั้งที่ 4

นักวิจารณ์”

21 กุมภาพันธ์ 2547

การเสวนา “การประสานสัมพันธ์ระหว่างวรรณศิลป์กับ
ทัศนศิลป์ในงานของจำ ช่างตั้ง” การจัดร่วมกันระหว่าง
สาขาวรรณศิลป์ และทัศนศิลป์ ณ พิพิธภัณฑ์ บ้านจำ
ช่างตั้ง ถนนพหลโยธิน กรุงเทพมหานคร

22 มีนาคม- 5 พฤศจิกายน 2547

กิจกรรมต่อเนื่อง : การเสวนาการวิจารณ์นวนิยาย

-22 มีนาคม 2547 ครั้งที่ 1

ไทยโดยคณะนักวิจารณ์รวม 8 คน และที่ปรึกษา

-29 เมษายน 2547 ครั้งที่ 2

3 คน เป็นผลงานรวมเล่มบทวิจารณ์นวนิยายไทยชื่อ

-25 พฤษภาคม 2547 ครั้งที่ 3

“สายใหม่แห่งวรรณกรรมไทย”

- 6 สิงหาคม 2547 ครั้งที่ 4

- 13 สิงหาคม 2547 ครั้งที่ 5

- 27 สิงหาคม 2547 ครั้งที่ 6

- 10 กันยายน 2547 ครั้งที่ 7

- 1 ตุลาคม 2547 ครั้งที่ 8

- 11 ตุลาคม 2547 ครั้งที่ 9

- 5 พฤศจิกายน 2547 ครั้งที่ 10

24 ธันวาคม 2547

การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ การวิจารณ์ข้อวิจารณ์ กรณี
ศึกษาจาก “มองข้ามบ้านนักเขียน:เรื่องสั้นไทยในทัศนะนัก
วิจารณ์” นำโดย สุวรรณา เกรียงไกรเพชร รื่นฤทัย
สัจจพันธุ์ และวินทร์ เลียววาริณ ดำเนินรายการโดย
ชมัยภร แสงกระจ่าง ณ สถาบันปรีดี พนมยงค์ สุขุมวิท 55
กรุงเทพฯ

สาขาทัศนศิลป์

- 26 กันยายน 2545 การสัมมนานัยทางการศึกษาของสรณิพนธ์ สาขาทัศนศิลป์ ณ ห้อง 3201-3202 อาคารเรียนรวม คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพฯ
- 9 กุมภาพันธ์ 2546 การเสวนาทางทัศนศิลป์ ครั้งที่ 1 “ที่รักหักเหลี่ยมโหด” ของ ยूरี่ เกนสาคู ณ หอศิลป์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ กล้วยน้ำไท กรุงเทพฯ
- 25 มีนาคม 2546 การเสวนาทางทัศนศิลป์ ครั้งที่ 2 “รู้เท่าทันปัจจุบันขณะ” (Mindfulness) ของพัทยศ พุทธเจริญ ณ ร้านเอ็มล๊อค ถนนพระอาทิตย์ กรุงเทพฯ
- 23 เมษายน 2546 การเสวนาทางทัศนศิลป์ ครั้งที่ 3 “Such-Artopia” ความงามจมี ของ สุชาติ สวัสดิ์ศรี ณ ห้องนิทรรศการศิลปะมารศรี พิพิธภัณฑ์วังสวนผักกาด ถนนศรีอยุธยา กรุงเทพฯ
- 30 เมษายน 2546 การเสวนาทางทัศนศิลป์ ครั้งที่ 4 “Artist’s Portrait” ของ พศุทธิ์ วรรณรัตน์ ณ หอศิลป์ คณะจิตรกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพฯ
- 23 พฤษภาคม 2546 การสัมมนาข้ามวัฒนธรรม ครั้งที่ 1 โดยวิทยากรชาวสวิส เสนอหัวข้อ “Perception of Space in Western and Siamese Architecture” ณ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพฯ
- 19 กรกฎาคม 2546 การสัมมนาข้ามวัฒนธรรม ครั้งที่ 2 เรื่อง การเปรียบเทียบนิทรรศการ Different Wall, Different Way, Different Work กับ Photographica Australis ณ พิพิธภัณฑ์หอศิลป์แห่งชาติ ถนนเจ้าฟ้า กรุงเทพฯ
- 27 ตุลาคม 2546 การเสวนาทางทัศนศิลป์ ครั้งที่ 5 “กรีด” ของ กัญญา เจริญศุภกุล ณ หอศิลป์วิทย์นิทรรศน์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- 8 ธันวาคม 2546 การเสวนาทางทัศนศิลป์ ครั้งที่ 6 “บทเฉพาะการ เฉพาะการณ์ เฉพาะกาล” ของ จักรพันธ์ วิลาสินีกุล ณ อะเบาร์ทสตูดิโอ อะเบาร์ทคาเฟ่ ถนนไมตรีจิตต์ กรุงเทพฯ
- 27 พฤษภาคม 2547 การสัมมนาข้ามวัฒนธรรม ครั้งที่ 5 เรื่อง “Visual Arts in the Age of Globalization” ณ ร้านเอ็มล๊อค ถนนพระอาทิตย์ กรุงเทพฯ
- 10 กรกฎาคม 2547 การเสวนาทางวรรณศิลป์และทัศนศิลป์ เรื่อง “วรรณศิลป์เรื่องเล่าในงานทัศนศิลป์” โดย ยูนา ปุณวัฒน์วิทย์ อรพนิต เขียวกุล และ พงษ์พันธ์ จันทนมีภูระ ณ ห้อง 407 ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ดลิ่งชัน กรุงเทพฯ

- 17 กรกฎาคม 2547 การเสวนาทางทัศนศิลป์ ครั้งที่ 7 “ที่นี่+ตอนนี้” ผลงานศิลปินไทยและฝรั่งเศส 17 คน ณ อะแบทิสตูดิโอ อะแบท์คาเฟ่ ถนนไมตรีจิตต์ กรุงเทพฯ
- 24 มีนาคม 2548 การเสวนาทางทัศนศิลป์ ครั้งที่ 8 “ตายก่อนดับ การกลับมาของมณเฑียร บุญมา” ณ ร้านเอ็มล๊อค ถนนพระอาทิตย์ กรุงเทพฯ

สาขาศิลปะการละคร

- 31 สิงหาคม 2545 การสัมมนานัยทางการศึกษาของสรณิพนธ์ สาขาศิลปะการละคร ณ ห้องประชุม ชั้น 2 คณะจิตรกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพฯ
- 30 พฤศจิกายน 2545 การเสวนาศิลปะการละคร เรื่อง “บทบาทการวิจารณ์” ภายหลังงานมหกรรม “สีสันละครกรุงเทพ 2002” โดย เจตนา นาควัชระ รัศมี เผ่าเหลืองทอง ดำเนินรายการโดย พนิดา รูปนางกูร ณ ร้านบาร์บาหลี่ ถนนพระอาทิตย์ กรุงเทพฯ
- 5 มีนาคม 2546 การเสวนาว่าด้วยทิศทางการสร้างหนังสือ/ตำราว่าด้วยการวิจารณ์ ครั้งที่ 1 ของสาขาศิลปะการละคร นำโดย เจตนา นาควัชระ พนิดา รูปนางกูร และผู้ปฏิบัติงานด้านการละคร ณ ร้านเอ็มล๊อค ถนนพระอาทิตย์ กรุงเทพฯ
- 19 มีนาคม 2546 การเสวนาว่าด้วยทิศทางการสร้างหนังสือ/ตำราว่าด้วยการวิจารณ์ ครั้งที่ 2 ของสาขาศิลปะการละคร นำโดย เจตนา นาควัชระ พนิดา รูปนางกูร และผู้ปฏิบัติงานด้านการละคร ณ ร้านเอ็มล๊อค ถนนพระอาทิตย์ กรุงเทพฯ
- 21 พฤษภาคม 2546 การเสวนาว่าด้วยทิศทางการสร้างหนังสือ/ตำราว่าด้วยการวิจารณ์ ครั้งที่ 3 ของสาขาศิลปะการละคร นำโดย เจตนา นาควัชระ พนิดา รูปนางกูร และผู้แทนสื่อสิ่งพิมพ์ที่รับผิดชอบงานด้านการละคร ณ ร้านเอ็มล๊อค ถนนพระอาทิตย์ กรุงเทพฯ
- 20 กันยายน 2546 การเสวนาศิลปะการละคร “ชวนนักวิจารณ์ชมละคร” หลังการชมการแสดงละครเวทีเรื่อง “M. Butterfly” ณ ศสนิเวศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพฯ
- 19 พฤศจิกายน 2546 การเสวนาศิลปะการละคร “ชวนนักวิจารณ์ชมละคร” หลังการชมการแสดงละครเวทีเรื่อง “คู่กรรม” นำโดย เจตนา นาควัชระ พนิดา รูปนางกูร ณ ร้านเอ็มล๊อค ถนนพระอาทิตย์ กรุงเทพฯ
- 28 พฤศจิกายน 2546 การสัมมนาข้ามวัฒนธรรม ครั้งที่ 3 กับ Gert Pfafferodt ผู้กำกับการแสดงชาวเยอรมัน ณ ร้านอาหารเอ็มล๊อค ถนนพระอาทิตย์ กรุงเทพฯ

- 29-30 พฤศจิกายน 2546 การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “การวิจารณ์ละคร” ณ หอประชุม มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ กรุงเทพฯ
- 7 สิงหาคม 2547 การสัมมนา “ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนในการศึกษาการวิจารณ์ละคร” ณ ห้อง 407 ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ตลิ่งชัน
- 14 พฤศจิกายน 2547 การเสวนาศิลปะการละคร “ชวนนักวิจารณ์ชมละคร” หลังการแสดงละครเรื่อง “ตุ๊กตายอดรัก” นำโดย เจตนา นาควัชระ พนิดา ฐปนากร ณ พุทธสมาคม ชุมชนพระอาทิตย์ กรุงเทพฯ
- 21 พฤศจิกายน 2547 การเสวนาศิลปะการละคร “ชวนนักวิจารณ์ชมละคร” หลังการแสดงละครเรื่อง “ผีเสื้อสมุทร” นำโดย เจตนา นาควัชระ พนิดา ฐปนากร ณ ชุมชนพระอาทิตย์ กรุงเทพฯ
- 30 พฤศจิกายน 2547 การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เรื่อง “เทศกาลละครกรุงเทพ 2004” ณ ห้อง 207 ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ตลิ่งชัน กรุงเทพฯ

สาขาสังคีตศิลป์

- 1 ธันวาคม 2545 การสัมมนานัยทางการศึกษาของสรณิพนธ์ สาขาสังคีตศิลป์ ณ ห้อง GM.Hall อาคารศศนิเวศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพฯ
- 7 มกราคม 2546 การเสวนาเกี่ยวกับดนตรีไทยเรื่อง “ปี่พาทย์เสภาวังหน้า” ณ ร้าน เอ็มล๊อค ถนนพระอาทิตย์ กรุงเทพฯ
- 13 มีนาคม 2546 การเสวนาสังคีตศิลป์ ครั้งที่ 1 เรื่อง “ภาษาอารมณ-ภาษาดนตรี” นำโดย ดร.สุพจน์ มานะลักษณเจริญ ณ ห้อง RL 2-3 คณะดุริยางคศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ถนนบรมราชชนนี ตลิ่งชัน กรุงเทพฯ
- 14 มิถุนายน 2546 การบรรยายเชิงวิชาการ เรื่อง “ดนตรีไทยกับการวิจารณ์” โดย ศาสตราจารย์เกียรติคุณอุดม อรุณรัตน์ พร้อมการบรรเลงของวงดนตรีปี่พาทย์ 2 วงประกอบ ณ ห้อง 304 หอประชุมมหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพฯ
- 10 เมษายน 2546 การเสวนาสังคีตศิลป์ ครั้งที่ 2 เรื่อง “ดนตรีคลาสสิกจากจุดยืนของผู้ฟัง” นำโดย เจตนา นาควัชระ ดุสิต จุฑาพงษ์ศักดิ์ และบรรพพงศ์ สุภโสภณ ณ ห้อง 407 ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ตลิ่งชัน กรุงเทพฯ
- 17 พฤษภาคม 2546 การเสวนาสังคีตศิลป์ ครั้งที่ 3 เรื่อง “กลับไปหาชาวบ้าน : โมซาร์ทกับอุปรากรขลุ่ยวิเศษ” โดย เจตนา นาควัชระ ดุสิต จุฑาพงษ์ศักดิ์ และบรรพพงศ์ สุภโสภณ ณ ห้อง 407 ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ตลิ่งชัน กรุงเทพฯ

- 28 มิถุนายน 2546 การเสวนาสังคีตศิลป์ ครั้งที่ 4 เรื่อง “ดนตรีคลาสสิกจากมุมมองของ คีตกวีไทย” โดย อภิสิทธิ์ วงศ์โชติ เจตนา นาควัชร ดุสิต จรูญพงษ์ศักดิ์ และบวรพงศ์ ศุภโสภณ
- 19 กุมภาพันธ์ 2547 การสัมมนาข้ามวัฒนธรรม ครั้งที่ 4 เรื่อง “Music as an East-West Encounter” ณ ร้านเอ็มล๊อค ถนนพระอาทิตย์ กรุงเทพฯ
- 19 กรกฎาคม 2547 การเสวนาสังคีตศิลป์ ครั้งที่ 5 เรื่อง “บทบาทของวาทยกรจากมุมมอง นักดนตรี” โดย ทศนา นาควัชร ดุสิต จรูญพงษ์ศักดิ์ และบวรพงศ์ ศุภโสภณ ณ ห้อง 407 ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ตลิ่งชัน กรุงเทพฯ
- 16 สิงหาคม 2546 การเสวนาสังคีตศิลป์ ครั้งที่ 6 เรื่อง “วาทยกรทำอะไรได้” โดย เจตนา นาควัชร ดุสิต จรูญพงษ์ศักดิ์ และบวรพงศ์ ศุภโสภณ ณ ห้อง 207 ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ตลิ่งชัน กรุงเทพฯ
- 22 กันยายน 2546 การเสวนาสังคีตศิลป์ ครั้งที่ 7 เรื่อง “วงออร์เคสตรา : จากอดีตถึง ปัจจุบัน” นำโดย ดุสิต จรูญพงษ์ศักดิ์ วานิช ไปตะวันช และ บวรพงศ์ ศุภโสภณ ณ ห้อง 207 ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ตลิ่งชัน กรุงเทพฯ
- 8 พฤศจิกายน 2546 การเสวนาสังคีตศิลป์ ครั้งที่ 8 เรื่อง “แนวทางการวิจารณ์เพลงไทยสากล” นำโดย เจตนา นาควัชร บุรพา อารัมภีร์ และ รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ ณ ห้องเรวัต พุทธินันทน์ หอสมุดปรีดี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรุงเทพฯ
- 15-16 พฤศจิกายน 2546 การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “มโนทัศน์วิชาการ” พร้อมการแสดงดนตรี “เบิกฟ้า มโนทนา โมรากุล” ณ หอประชุม มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ กรุงเทพฯ
- 22 พฤศจิกายน 2546 การเสวนาสังคีตศิลป์ ครั้งที่ 9 เรื่อง การวิจารณ์การแสดงดนตรี “เบิกฟ้า มโนทนา โมรากุล” โดย เจตนา นาควัชร บวรพงศ์ ศุภโสภณ และสุริยัน สุตศรีวงศ์ ณ ห้อง 207 ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ตลิ่งชัน กรุงเทพฯ
- 13 ธันวาคม 2546 การเสวนาสังคีตศิลป์ ครั้งที่ 10 เรื่อง “การวิจารณ์ผลงานของ วินัย จุลละบุษปะ” นำโดย ดร.วิษณุ วรรณุญ พันโทกอบศักดิ์ ชมวัน และ เจตนา นาควัชร ณ ห้อง 407 ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ตลิ่งชัน กรุงเทพฯ
- 7 กุมภาพันธ์ 2547 การเสวนาสังคีตศิลป์ ครั้งที่ 11 เรื่อง “การตีความใหม่: กรณีศึกษา จากรายการแสดงดนตรี เบิกฟ้า มโนทนา โมรากุล” โดย เจตนา นาควัชร นรอรธ จันทร์กล้า และ ม.ล.ขวัญทิพย์ สามเสน ณ ห้อง 407 ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ตลิ่งชัน กรุงเทพฯ

13 มีนาคม 2547

การเสวนาสังคีตศิลป์ ครั้งที่ 12 เรื่อง “เพลงสุนทราภรณ์ในกระแส
ความเปลี่ยนแปลง” โดย นรอรถ จันทร์กล่ำ รตต. วีระบำรุงศรี และ
วิรัช ศรีพงษ์ ณ ห้อง 407 ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ตลิ่งชัน
กรุงเทพฯ

8 พฤษภาคม 2547

การเสวนาสังคีตศิลป์ ครั้งที่ 13 เรื่อง “เพ็ญศรี พุ่มชูศรี : บนเส้นทาง
คีตศิลป์” โดย ครูสมาน(ใหญ่) นายน สุพรรณิกา ฉายาพรรณ และ
พรวลี เอกศิริพงษ์ ณ ห้อง 407 ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ตลิ่งชัน
กรุงเทพฯ

18 ธันวาคม 2547

การเสวนาสังคีตศิลป์ ครั้งที่ 14 เรื่อง “ขุ่ม ปัญจพรรค์ กับเพลง
สุนทราภรณ์” นำโดย ครูสมาน(ใหญ่) นายน เจตนา นาควัชระ
และชัชฎาภร แสงกระจ่าง ณ ห้อง 207 ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร
ตลิ่งชัน กรุงเทพฯ

**บทวิจารณ์ของผู้วิจัยและผู้ร่วม / ผู้ช่วยวิจัย ที่ตีพิมพ์ในนิตยสารต่าง ๆ
ระหว่างกรกฎาคม 2545 - มิถุนายน 2548**

กรกฎาคม 2545

ดุสิต จริญญาพงศ์ศักดิ์. "จากซุซูกิ ถึง String Ensemble ไทย". กรุงเทพฯธุรกิจ (จุดประกาย) (4 ก.ค. 2545)

----- . "คอนเสิร์ต โซโล ในท์ น่าชื่นชม และฟังสบาย แต่". กรุงเทพฯธุรกิจ (จุดประกาย) (18 ก.ค. 2545)

บวรพงศ์ ศุภโสภณ. "ว่าด้วยแซมเบอร์มิวสิก คุณภาพ ณ ปัจจุบันขณะ," กรุงเทพฯธุรกิจ (จุดประกาย) (23 ก.ค. 2545)

สิงหาคม

ดุสิต จริญญาพงศ์ศักดิ์. "เวิลด์ พรีเมียร์ ผลงานเพลงคลาสสิกของคีตกวีไทย," กรุงเทพฯธุรกิจ (จุดประกาย). (15 ส.ค. 2545)

----- . "อนาคต ดนตรีคลาสสิกไทยยังมีหวัง," กรุงเทพฯธุรกิจ(จุดประกาย) . (29 ส.ค. 2545)

กันยายน 2545

ดุสิต จริญญาพงศ์ศักดิ์. " 'ดิ อาร์ต ออฟไวโอลิน' ของสุดยอดนักไวโอลินศตวรรษที่ 20," กรุงเทพฯธุรกิจ (จุดประกาย). (12 ก.ย. 2545)

บวรพงศ์ ศุภโสภณ. "การอำนวยการเพลงต้นตำหรับหือหาเพื่อใคร?," กรุงเทพฯธุรกิจ (จุดประกาย) (24 ก.ย. 2545)

ดุสิต จริญญาพงศ์ศักดิ์. "มิวสิกกา แอนทิดา โคลน์ วงเครื่องดนตรีโบราณบรรเลงย้อนยุค," กรุงเทพฯธุรกิจ(จุดประกาย). (26 ก.ย. 2545)

ตุลาคม 2545

เจตนา นาควัชร. "วิถีคนกล้า : การแสดงเชลโล่กับเปียโนที่ซอเยเกอเธ่" กรุงเทพฯธุรกิจ (จุดประกาย) (7 ต.ค. 2545)

ดุสิต จริญญาพงศ์ศักดิ์. "กระทรวงวัฒนธรรม ต้องคิดใหม่ ทำใหม่ มากกว่าเรื่องอื่น," กรุงเทพฯธุรกิจ (จุดประกาย). (10 ต.ค. 2545)

เจตนา นาควัชระ. "เฟาสท์ มารารอน (ฉบับภาษาไทย)," **กรุงเทพธุรกิจ** (จุดประกาย) (14 ต.ค. 2545)

ดุสิต จุญพงษ์ศักดิ์. "ยูโรเปียน คอนเสิร์ต 2001 เมื่อวงเบอร์ลินฯ เล่นนอกบ้าน," **กรุงเทพธุรกิจ** (จุดประกาย). (24 ต.ค. 2545)

พฤศจิกายน 2545

ดุสิต จุญพงษ์ศักดิ์. " 3 คอนเสิร์ต หฤหรรษ์ได้ แม้ไม่ดีที่สุด," **กรุงเทพธุรกิจ** (จุดประกาย) (7 พ.ย. 2545)

เจตนา นาควัชระ. "คำกล่าวหาจากศาลาทางศพ," **กรุงเทพธุรกิจ** (จุดประกาย) (18 พ.ย. 2545)

บวรพงศ์ ศุภโสภณ. "WDR BIG BAND เรื่องแจ๊สของผู้คงแก่เรียน," **กรุงเทพธุรกิจ** (จุดประกาย) (21 พ.ย. 2545)

ดุสิต จุญพงษ์ศักดิ์. "PROM AT THE PALACE น่าดูมากกว่าน่าฟัง," **กรุงเทพธุรกิจ** (จุดประกาย). (21 พ.ย. 2545)

เจตนา นาควัชระ. "ว่าด้วยพันธุนาการของสังนิม (ภาค 2)," **กรุงเทพธุรกิจ** (จุดประกาย) (25 พ.ย. 2545)

พนิดา ฐปนางกูร. "เด็กไทยรู้ทัน : มหกรรมปริภาพเด็ก," **กรุงเทพธุรกิจ** (จุดประกาย) (28 พ.ย. 2545)

วันทนี ศรีพัฒนานันกูร. "Bon Voyage : การเดินทางของจิต," **กรุงเทพธุรกิจ** (จุดประกาย) (29 พ.ย. 2545)

ธันวาคม 2545

กรกช อัดตวิริยะนุภาพ. "ราชินีแห่งสีสันกับการตีความใหม่," **กรุงเทพธุรกิจ** (จุดประกาย) (2 ธ.ค. 2545)

ดุสิต จุญพงษ์ศักดิ์. "กитарี ริโซเทิล เดียวกитарีทำโดยคนไทย," **กรุงเทพธุรกิจ** (จุดประกาย). (5 ธ.ค. 2545)

-----."เล่าเรื่อง ปีเตอร์ แอนด์ เดอะ วูลฟ์ ผ่านดนตรี และบัลเลต์," **กรุงเทพธุรกิจ** (จุดประกาย) . (19 ธ.ค. 2545)

มกราคม 2546

รินฤทัย สัจจพันธุ์. "นั่นนะสิ ทำไมจึงมีรสกวีแทนความรู้ทัน," **ขวัญเรือน** (ปักษ์หลัง ม.ค. 2546)

ดุสิต จุญพงษ์ศักดิ์. "สิ่งดีๆ รอบปี 2545 ที่ผ่านพ้นไป," **กรุงเทพธุรกิจ** (จุดประกาย) (2 ม.ค. 2546)

มนัส เหมาะสม. "ทำไมจึงมีรสกวีแทนความรู้ทัน," **กรุงเทพธุรกิจ** (จุตประกาย) (13 ม.ค. 2546)

ดุสิต จุญพงษ์ศักดิ์. "คลาสสิกเทศเด่นจวบปี 2545," **กรุงเทพธุรกิจ** (จุตประกาย). (16 ม.ค. 2546)

----- . "ดรัม แอนด์ บิวเกอร์ คอร์ 'ต้องเล่นให้เสียงดีและดูดีด้วย'," **กรุงเทพธุรกิจ** (จุตประกาย). (30 ม.ค. 2546)

กุมภาพันธ์ 2546

อรพินท์ คำสอน. "สวนปริศนา (The Secret Garden) สวนแห่งความรักที่ถูกกละเลย," **ขวัญเรือน** (ปกัษ์แรก ก.พ. 2546)

รังสิพันธุ์ แข็งขัน "ดนตรีไทยไม่ได้หายไปไหน," **ขวัญเรือน** (ปกัษ์หลัง กุมภาพันธ์ 2546)

ดุสิต จุญพงษ์ศักดิ์. "สุพจน์ มานะลักษณเจริญ 'ดนตรีเป็นผลผลิตของสังคม'," **กรุงเทพธุรกิจ** (จุตประกาย). (12 ก.พ. 2546)

----- . "คำคืนดนตรีสเปน ท่ามกลางแมกไม้และธรรมชาติ," **กรุงเทพธุรกิจ** (จุตประกาย). (26 ก.พ. 2546)

มีนาคม 2546

ธนาวิ โชติประดิษฐ์. "PRESENT PERFECT : PERFECT PRESENT," **ขวัญเรือน** (ปกัษ์แรก มี.ค. 2546)

วันทนี ศิริพัฒนานันทกุล. "ยูรี เกนสาธุ : ที่รักหักเหลี่ยมโหด," **ขวัญเรือน** (ปกัษ์หลัง มี.ค. 2546)

มนัส เหมาะสม. "วสันต์ สิทธิเขตต์ชวน Make Love Not War," **กรุงเทพธุรกิจ** (จุตประกาย) (3 มี.ค. 2546)

บวรพงศ์ ศุภโสภณ. "วัฒนธรรมระนาดทุ้มในการแสดงดนตรีตะวันตก," **กรุงเทพธุรกิจ** (จุตประกาย) (10 มี.ค. 2546)

ดุสิต จุญพงษ์ศักดิ์. "ลู แฮร์ริสัน ผู้พิสมัยดนตรี แกเมอแลน," **กรุงเทพธุรกิจ** (จุตประกาย). (12 มี.ค. 2546)

----- . "ออดีเยนส์ ดิเวลอพเมนต์ ของ ฮิโทาโร ยาซากิ," **กรุงเทพธุรกิจ** (จุตประกาย). (26 มี.ค. 2546)

สุชาติ ทองสีมา. "เดชา วราชน : ศิลปินผู้ไม่เคยหยุดและไม่ยอมหยุด," **กรุงเทพธุรกิจ** (จุตประกาย) (24 มี.ค. 2546)

Chetana Nagavajara. "An Imaginary Dialogue : A Comparative Look at Contemporary Thai and Western Poetry." **Manusya**. Vol. 6 No. 1 March 2003, p. 1-10.

เมษายน 2546

กรกช อัดตวิริยะนุภาพ. "เราจ่ายไม่ไหว เราไม่จ่าย ละครเสียดสีสังคมบริโภคทุกยุคสมัยได้อย่างสะใจ," **ขวัญเรือน** (ปักษ์แรก เม.ย. 2546)

ดุสิต จรูญพงษ์ศักดิ์. "แอนเจลลา จิออร์จิอ กับ 'ลา ทราเวียตา' อุปรากรนำชมน่าฟัง," **กรุงเทพธุรกิจ** (จุดประกาย). (9 เม.ย. 2546)

เจตนา นาควัชระ. "โลกาภิวัตน์ที่พึงปรารถนา," **กรุงเทพธุรกิจ**. (จุดประกาย) (14 เม.ย. 2546)

สุพจน์ มานะลักษณ์เจริญ. "เมื่อ all Italiana พบกับ alla Thaiandese a Bangkok.," **กรุงเทพธุรกิจ**. (จุดประกาย) (16 เม.ย. 2546)

ดุสิต จรูญพงษ์ศักดิ์. "จากเรื่องโทรศัพท์มือถือ ความอยู่รอดของวงออร์เคสตราไทย," **กรุงเทพธุรกิจ** (จุดประกาย). (23 เม.ย. 2546)

พฤษภาคม 2546

มนัส เหมาะสม. "ผู้คน ถนน กรุงเทพฯ และที่ยืนของความฝันของศิลปินตัวเล็ก ๆ ปีนุช ปิ่นจินดา," **ขวัญเรือน** (ปักษ์หลัง พ.ค. 2546)

ดุสิต จรูญพงษ์ศักดิ์. "ค่ายดนตรีล้านนา เมื่อฤดูร้อนนี้มีความหมาย," **กรุงเทพธุรกิจ** (จุดประกาย). (7 พ.ค. 2546)

เจตนา นาควัชระ. "เมื่อศิลปินที่ยืนจะส่องทางให้แก่กัน ว่าด้วยการแสดงอุปรากรขลุ่ยวิเศษของโมซาร์ท," **กรุงเทพธุรกิจ**. (จุดประกาย) (19 พ.ค. 2546)

ดุสิต จรูญพงษ์ศักดิ์. "ขลุ่ยวิเศษมาละโว้ย," **กรุงเทพธุรกิจ** (จุดประกาย). (21 พ.ค. 2546)

ทักษิณา พิพิษฐกุล "หอมเอ๋ย...หอมดอกไม้ มุมมองของแมลงตัวหนึ่ง," **กรุงเทพธุรกิจ** (จุดประกาย) (26 พ.ค. 2546)

มิถุนายน 2546

คงกฤษ ไตรยางค์. "คอนเสิร์ต 100 ปีหลวงสุขุมน้อยประดิษฐ์ : จากมุมมองของผู้เริ่มฟัง," **ขวัญเรือน** (ปักษ์แรก มิ.ย. 2546)

อรพินท์ คำสอน. "เรียบเรียงและแปลกแยก : เสน่ห์ของแกะรอยแกะดาว" **ขวัญเรือน** (ปักษ์หลัง มิ.ย. 2546)

กรกฎาคม 2546

บวรพงศ์ ศุภโสภณ. "The Hungarian Artist โดยวงด็อกเตอร์แซกซ การคืนความเป็นธรรมชาติกลับสู่เยาวชน " **ขวัญเรือน** ปีที่ 35 ฉบับที่ 759 (ปักษ์แรก ก.ค. 2546).

มนัส เหมาะสม. "มนุษย์กลายเป็นสัตว์ ว่าด้วยจินตนาการอันไร้พรมแดน" **กรุงเทพธุรกิจ** (จุดประกาย) (21 ก.ค. 2546).

เจตนา นาควัชร. "เมื่อวัยวุฒิกับวุฒิภาวะมาบรรจบกัน : รายการรวงทองมินิมารathon ที่โรงละครแห่งชาติ" **สกุลไทย** ปีที่ 49 ฉบับที่ 2544 (22 ก.ค. 2546).

บวรพงศ์ ศุภโสภณ. "คอนเสิร์ต สือใจถึงใจ ผู้รักดนตรีด้วยภาษาดนตรี" **กรุงเทพธุรกิจ** (จุดประกาย) (28 ก.ค. 2546).

กล้า เจริญไทย. "7 เล่มสุดท้ายชิงรางวัลซีไรต์" **ขวัญเรือน** ปีที่ 35 ฉบับที่ 760 (ปักษ์หลัง ก.ค. 2546).

สิงหาคม 2546

คงกฤษ ไตรวงศ์. "โลกียชน : วิมานคนขี้เหล้า?" **ขวัญเรือน** ปีที่ 35 ฉบับที่ 761 (ปักษ์แรก ส.ค. 2546).

พนิดา จุฬานางกูร. "สงครามในแง่มุมกับบทเพลงบรรเลงไม่รู้จบ" **ขวัญเรือน** ปีที่ 35 ฉบับที่ 762 (ปักษ์หลัง ส.ค. 2546).

กันยายน 2546

มนัส เหมาะสม. "60 ปี ชีวิตและผลงานของจักรพันธ์ โปษยกฤต" **ขวัญเรือน** ปีที่ 35 ฉบับที่ 763 (ปักษ์แรก ก.ย. 2546).

----- "โลกส่วนตัวของผู้หญิง แมว และขนมหวาน" **กรุงเทพธุรกิจ** (จุดประกาย) (22 ก.ย. 2546).

รินฤทัย สัจจพันธุ์. "ช่างสำราญ...เรื่องราวของสังคมไทยที่ไม่แห้งแล้งน้ำใจและความเอื้ออาทร" **ขวัญเรือน** ปีที่ 35 ฉบับที่ 764 (ปักษ์หลัง ก.ย. 2546).

ตุลาคม 2546

สิทธิณเสก ย่านเดิม. "การแสดงคอนเสิร์ตของวง HWAUM ORCHESTRA จากสาธารณรัฐเกาหลี" **ขวัญเรือน** ปีที่ 35 ฉบับที่ 765 (ปักษ์แรก ต.ค. 2546).

อรพินท์ คำสอน. "สาวนักช้อปตะลุยนิวยอร์ก เหตุใดจึงเป็นนวนิยายขายดี" **กรุงเทพธุรกิจ** (จุดประกาย) (6 ต.ค. 2546).

วฤธ วงศ์สุบรรณ. "BSO String Quartet กับโปรแกรมที่ไม่ธรรมดา" **กรุงเทพธุรกิจ** (จุดประกาย) (20 ต.ค. 2546).

อรพินท์ คำสอน. "ไปไม่ร่วง...สู่ราก : นวนิยายแห่งการแสวงหาการยอมรับของผู้หญิงคนหนึ่ง" **ขวัญเรือน** ปีที่ 35 ฉบับที่ 766 (ปักษ์หลัง ต.ค. 2546).

พฤศจิกายน 2546

คงกฤษ ไตรวงศ์. "ประสบการณ์ในการฟัง String Quartet เป็นครั้งแรก : คินหนึ่งและปีเอสโอ" **ขวัญเรือน** ปีที่ 35 ฉบับที่ 767 (ปักษ์แรก พ.ย. 2546).

พนิดา รูปนางกูร. "คู่กรรม : ฉบับละครเพลง" ขวัญเรือน ปีที่ 35 ฉบับที่ 767 (ปกซ์หลัง พ.ย. 46)

ธันวาคม 2546

วฤธ วงศ์สุบรรณ. "วงบีเอสโอที่ตีวันดีคืน กับ "คอนเสิร์ตถวายพระพรฯ" ขวัญเรือน ปีที่ 35 ฉบับที่ 767 (ปกซ์หลัง ธ.ค. 2546).

มกราคม 2547

เจตนา นาควัชระ "นี่คือดนตรีคลาสสิก" กรุงเทพฯธุรกิจ (จุดประกาย) (7 ม.ค. 2547)

คงกฤษ ไตรยางค์ "วินัย จุลละบุษปะ นักร้องอมตะแห่งวงสุนทราภรณ์" ขวัญเรือน ปีที่ 36 ฉบับที่ 772 ปกซ์หลัง (ม.ค. 2547)

กุมภาพันธ์ 2547

วฤธ วงศ์สุบรรณ. "Carolyn Anne Widmann ผู้นำรสนิยมดนตรีที่ดีมาฝากจากเยอรมนี" ขวัญเรือน ปีที่ 36 ฉบับที่ 773 ปกซ์แรก (ก.พ. 2547)

ทักษิณา พิพิธกุล "เรื่องเล่าที่ไม่เคยคงอยู่ของหนูดี" ขวัญเรือน ปีที่ 36 ฉบับที่ 774 ปกซ์หลัง (ก.พ. 2547)

มีนาคม 2547

ทักษิณา พิพิธกุล "ชกลม ชกลม ชกลม" กรุงเทพฯธุรกิจ (จุดประกาย) (5 มี.ค. 2547)

อรพินท์ คำสอน "เมื่อสวรรค์ให้รางวัลผม : อีกหนึ่งบทเรียนชีวิตที่ควรศึกษา" ขวัญเรือน ปีที่ 36 ฉบับที่ 775 ปกซ์แรก (มี.ค. 2547)

เจตนา นาควัชระ " 'โหมโรง' ภาพยนตร์ไทยที่ล้าหน้าฮอลลีวูดไปแล้ว" เนชั่นสุดสัปดาห์ ปีที่ 12 ฉบับที่ 613 (1-7 มี.ค. 2547)

----- "เมื่อหยุดโลกไม่ได้ ก็เลยต้องหยุดตัวเอง การมาเยือนของวงเวียนนาฟิลฮาร์โมนิก" กรุงเทพฯธุรกิจ (จุดประกาย) (31 มี.ค. 2547)

คงกฤษ ไตรยางค์. "ก่อน 'โหมโรง' จะลาโรง" ขวัญเรือน ปีที่ 36 ฉบับที่ 776 ปกซ์หลัง (มี.ค. 2547)

เมษายน 2547

วฤธ วงศ์สุบรรณ. "มนุษย์ก็คือมนุษย์ไม่ใช่เทพ : ว่าด้วยการแสดงของเวียนนาฟิลฮาร์โมนิก" ขวัญเรือน ปีที่ 36 ฉบับที่ 777 ปกซ์แรก (เม.ย. 2547)

สิทธิเดช โรหิตะสุข "Print on Food" ขวัญเรือน ปีที่ 36 ฉบับที่ 778 ปกซ์หลัง (เม.ย. 2547)

พฤษภาคม 2547

วฤธ วงศ์สุบรรณ. "ว่าด้วยการ 'ประกันคุณภาพ' ของวาทยกร ยาซากิ" กรุงเทพมหานคร (จุดประกาย) (10 พฤษภาคม 2547)

ไพลิน รุ่งรัตน์. "เรื่องเล่าข้าซากเกี่ยวกับชีวิตไร้สาระของคนกรุงเทพฯ" ขวัญเรือน ปีที่ 36 ฉบับที่ 779 ปักษ์แรก (พ.ค. 2547)

บวรพงศ์ ศุภโสภณ. "เหนื่อยเกินไปหรือเปล่า เวียนนาฟิลาฮาร์โมนิก" เพลงดนตรี (พ.ค. 2547)

เจตนา นาควัชร. "จุดเชื่อมต่อระหว่างวัฒนธรรมมุขปาฐะกับวัฒนธรรมลายลักษณ์ : ข้อสังเกตจากการแสดงลำตัดคณะแม่ประยูร ยมเยี่ยม ร่วมกับชินกร ไกรลาส ณ สวนลุมพินี วันที่ 7 มีนาคม 2547" ขวัญเรือน ปีที่ 36 ฉบับที่ 780 ปักษ์หลัง (พ.ค. 2547)

มิถุนายน 2547

ทักษิณา พิพิฑกุล. "ไขในหิน สภาวะแห่งการถ่อมตน" ขวัญเรือน ปีที่ 36 ฉบับที่ 779 ปักษ์แรก (มิ.ย. 2547)

เด่นพงษ์ วงศาโรจน์. "ศิลปกรรมครั้งล่าสุดของวิโชค มุกดามณี" จุลสาร "การวิจารณ์ในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัย" ภาค 2 ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 เมษายน-มิถุนายน 2547

กรกฎาคม 2547

เด่นพงษ์ วงศาโรจน์. "จิตวิญญาณกับงานทัศนศิลป์" ขวัญเรือน ปีที่ 36 ฉบับที่ 783 ปักษ์แรกกรกฎาคม 2547

สิทธิเดช โรหิตะสุข. "Urbanism มุมมองเมืองบนระนาบ" ขวัญเรือน ปีที่ 36 ฉบับที่ 784 ปักษ์หลัง กรกฎาคม 2547

สิงหาคม 2547

ไพลิน รุ่งรัตน์. (ชัชกร แสงกระจ่าง) "สร้อยสุภาว : กระจกสะท้อนความเปลี่ยนแปลงของสังคม" ขวัญเรือน ปีที่ 36 ฉบับที่ 785 ปักษ์แรก สิงหาคม 2547

มนัส เหมาะสม. "ที่นี่+ตอนนี้ นิทรรศการศิลปะบนถนนไมตรีจิตต์" ขวัญเรือน ปีที่ 36 ฉบับที่ 786 ปักษ์หลัง สิงหาคม 2547

กันยายน 2547

มนัส เหมาะสม. "Sputnik Sweetheart รักเร้นในโลกคู่ขนาน" ขวัญเรือน ปีที่ 36 ฉบับที่ 787 ปักษ์แรก กันยายน 2547

เจตนา นาควัชระ. “สุดยอดของดนตรีคือความสูญสลายของอัตตา: ว่าด้วยการแสดงเปียโนของ มิคาอิล เพลทเนฟ” **วารสารเพลงดนตรี** ปีที่ 10 ฉบับที่ 11 (กันยายน 2547)

ตุลาคม 2547

สิทธิเดช โรหิตะสุข “My Mind ของ ฉันทวุฒิ สุวรรณหงษ์ จิตรกรรมและสิ่งที่มีอาจจะคาดการณ์” **ขวัญเรือน** ปีที่ 36 ฉบับที่ 789 ปักษ์แรก ตุลาคม 2547

อรพินท์ คำสอน. “หนึ่งทศวรรษกับการรอคอย : มายาตวัน-มนต์จันทร์และฟ้ากระจ่างดาว บทสรุปนวนิยายชุดไตรภาคของ ‘กิงฉัตร’” **ขวัญเรือน** ปีที่ 36 ฉบับที่ 790 ปักษ์หลัง ตุลาคม 2547

พฤศจิกายน 2547

สิทธิเดช โรหิตะสุข “In...a Strange Land” **ขวัญเรือน** ปีที่ 36 ฉบับที่ 791 ปักษ์แรก พฤศจิกายน 2547

วฤธ วงศ์สุบรรณ. “ถึงขึ้นชอบยาซากิเพียงใด ยังอดโหยหาวิทยากรไทยไม่ได้” **กรุงเทพธุรกิจ (จุดประกาย)** (15 พฤศจิกายน 2547)

ธันวาคม 2547

เด่นพงษ์ วงศาโรจน์ “วาดเล่น with เอเลี่ยน” **ขวัญเรือน** ปีที่ 36 ฉบับที่ 794 ปักษ์แรก
‘ดอกไม้ดำ’ “ความคลุมเครือที่แจ่มชัด” **ขวัญเรือน** ปีที่ 36 ฉบับที่ 795 ปักษ์หลัง ธันวาคม 2547

มกราคม 2548

วฤธ วงศ์สุบรรณ “ไปฟังผลงานใหม่ของ ‘อาจารย์หม่อม’” **ขวัญเรือน** ปีที่ 37 ฉบับที่ 795 ปักษ์แรก มกราคม 2548

มนัส เหมาะสม “มองข้ามบ้านักเขียน : เรื่องสั้นไทยในทัศนะนักวิจารณ์” **ขวัญเรือน** ปีที่ 37 ฉบับที่ 796 ปักษ์หลัง มกราคม 2548

กุมภาพันธ์ 2548

มนัส เหมาะสม “กมล ทัศนัญชลี จุดบรรจบระหว่างตะวันตกและตะวันออก” **ขวัญเรือน** ปีที่ 37 ฉบับที่ 797 ปักษ์แรก กุมภาพันธ์ 2548

นัทธนัย ประสานนาม “คือชีวิต...สานฝันยามสนธยา : คือจิตใจของคนพม่าที่คนไทยควรเรียนรู้” **ขวัญเรือน** ปีที่ 37 ฉบับที่ 798 ปักษ์หลัง กุมภาพันธ์ 2548

มีนาคม 2548

พนิดา ฐปนางกูร “มหัศจรรย์ใจ...ผจญ...ภัยเจ้าชายหอย” **ขวัญเรือน** ปีที่ 37 ฉบับที่ 799
ปกัษแรก มีนาคม 2548

เพื่อนน้ำมิตร “เปลือย(บน)หน้ากระดาศ : เทพศิริ สุขโสภา **ขวัญเรือน** ปีที่ 37 ฉบับที่ 800
ปกัษหลัง มีนาคม 2548

เมษายน 2548

สิทธิเดช โรหิตะสุข “ความไม่แน่นอนของสิ่งที่ซ่อนเร้นในจิตกรรม ‘Not Absolute’ ของ มานะ
ภูพิชิต” **ขวัญเรือน ขวัญเรือน** ปีที่ 37 ฉบับที่ 801 ปกัษแรก เมษายน 2548

สรรค์พิสุทธิ์ เสรีวังสรรค์ “เมื่อพันธุ์หมาบ้าต้องคำพิพากษาและถูกบีบคั้นให้จนตรอก”
ขวัญเรือน ปีที่ 37 ฉบับที่ 802 ปกัษหลัง เมษายน 2548

พฤษภาคม 2548

ปราชญ์ ธารีสุวรรณ “หัวใจดอกไม้ อีกด้านหนึ่งของดวงจันทร์” **ขวัญเรือน** ปีที่ 37 ฉบับที่
803 ปกัษแรก พฤษภาคม 2548

ชฎารัตน์ สุนทรธรรม “บัตรทองคำ” **ขวัญเรือน** ปีที่ 37 ฉบับที่ 804 ปกัษหลัง พฤษภาคม
2548

มิถุนายน 2548

เพื่อนน้ำมิตร “(ผม)เป็นศิลปิน วรรณกรรมกระแสสำนึกของศิลปินสองคนในร่างเดียว
ขวัญเรือน ปีที่ 37 ฉบับที่ 805 ปกัษแรก มิถุนายน 2548

คงกฤษ ไตรวงศ์ “บริการรับนวดหน้า ของ ชาติ กอบจิตติ” **ขวัญเรือน** ปีที่ 37 ฉบับที่ 806
ปกัษหลัง มิถุนายน 2548
